

Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.

Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

*SHELF NUMBER
MICROFORM:*

M META 0881

BIBLIOTHEEK KITLV

0119 3786

ppn 109314999

UIT DE SUIKER IN DE TABAK

cc-956 -N

UIT DE SUIKER IN DE TABAK

DOOR

MAURITS.

TWEEDE DOOR DEN SCHRIJVER HERZIENE DRUK.

BATAVIA
G. KOLFF & Co.

1899

1983974

*»De uitzonderingen bevestigen den regel.
En er zijn, gelukkig! uitzonderingen.*

„Dit boek maakt geen aanspraken.

*„Het is voortgekomen uit afkeer van de conventioneele kostschool-
literatuur, die het romanlezend publiek wordt voorgezet; uit onte-
vredenheid over al het onware in de schildering van personen en
toestanden; uit spijt, dat elk man, die het leven meeleeft, het recht
heeft te zeggen, dat hij onze romans niet lezen kan.*

„Dit boek wijkt af van de typisch romantische sleur.

„Het zal dus ergernis geven.

*„Veel ergernis zelfs, want er worden dingen in gezegd, die men
gewoonlijk verzwijgt.*

„'t Zij zoo.

*„Voor mijn anspruchlose opinie moest ik iets over hebben. Zelfs
de overtreding van een kerkelijk gebod!*

*„Ik wil — met het oog op die ergernis — niet vragen om
eerlijke, onpartijdige beoordeeling. Maar wel ben ik zeer benieuwd
te vernemen, hoe dit boek in Nederland zal worden ontvangen.*

„Intusschen: men geneere zich niet. Wie geen stift kan hanteeren gebruike gerust een voorhamer.

„Men zal mij, die weet hoe het gesteld is met de verhouding tusschen geroepenen en uitverkorenen, niet ergeren.

M.

Semarang, October 1884.

Toen ik in 1884 het bovenstaande liet voorafgaan aan de eerste uitgaaf van mijn eerste boek, wist ik niet welk een profeteet ik was.

Thans weet ik het, en . . . ik ben er noch dankbaar voor, noch verwonderd over.

M.

Batavia, Januari 1894.

I.

„Mijn broêr had dien jongen wel thuis kunnen houden.”

„Och, Wim, hij is nog zóó baar, — wie weet of hij niet een heele steun voor je wordt.”

„Dank je! De jongen is pedant en lui. Employé's met zulke eigenschappen kan ik in de fabriek missen als kiespijn.”

„Je bent weêr erg voorbarig, Wim. Hij is hier nog zóó vreemd. Als hij wat gewoon is aan de omgeving en de taal spreekt . . .”

„Wel zeker! Meneer moet eerst gewoon raken aan dit en aan dat; hij moet eerst bij 'n grogje en 'n manila in een luierdstoel uitgepikerd hebben over al het „lieve” dat hij achterliet; dan moet hij zoo *plan-plan* aan het werk komen . . . Ik geloof waarachtig, Jet, dat je mal bent.”

„Men kan *alles* bespotten en overdrijven, Wim. Je bent nu ook *inééns* zoo verschrikkelijk tegen den armen jongen ingenomen.”

„Loop rondom, jij, met je presentkaasje! Ik wou dat mijn broêr zijn mislukte producten maar in Holland op zijn notaris-kantoor hield.”

Ik stond in de badkamer met mijn oor tegen een reet van de deur, en hoorde het gesprek tusschen oom en tante. Dat oom Willem niet met mij ingenomen was, wist ik. Toen hij me te Semarang afhaalde van de *Maria Christina*, waarmede ik bij Mauritius haast naar den kelder was gegaan, hadden wij elkaar gemonsterd, en het bleek duidelijk dat de uitslag onbevredigend was voor beiden. „Is dat een broêr van mijn vader?” dacht ik,

toen daar een zware, grove man voor mij stond met een woesten rossigen baard, een dikken stok in de gebruiinde handen, een witte kabaja aan met dito pantalon en een *tjaping* op, die mij deed denken aan een schuimspeen zonder handvat. Wat hij dacht, wist ik niet. Ik had mij aan boord behoorlijk gekleed; naar de mode van den tijd sloot mijn jas zeer eng om het midden, verhieven zich mijn staande boorden tot een aanmerkelijke hoogte, en had mijn lage cylinderhoed fraai omgekrulde randen. Hij keek mij aan, begon te lachen, zei met krenkenden spot, dat ik „wel 'n aardige jongen” was en, vóór wij in het Heerenlogement waren, had hij, al informeerende naar den welstand der familie, wel tienmaal op tergende wijze gevraagd „waar ik toch dien mooien hoed gekocht had”; telkens gaf hij dan met 'n hoogst onaangename *bonhomie* een tik op den bol.

Nu moet men student zijn geweest, en zich alleen zoo stijf hebben gekleed, omdat de menschen in Holland eenparig verklaarden, dat de lui in Indië zoo van deftigheid hielden! Ik slikte het in stilte, want ik wilde dien ploert, dacht ik, geen inlichtingen geven. Oom Willem was vroolijk en opgewonden, zoolang we in de stad waren. 's Avonds gingen wij naar een concert in de Societeit, waar een jong Franschman erg aandoenlijk *A vingt ans* zong en overigens goede muziek slecht werd gespeeld; maar we dronken champagne als water.

Toen we, na een ganschen dag reizen, de fabriek van mijn oom bereikt hadden, was het uit met zijn feestelijke stemming; hij was een ander man geworden, naar 't scheen; ernstig, werkzaam, verstandig en practisch, maar ongegeneerd, ruw en tyranniek.

Zoo zacht en welwillend als zijn vrouw was, die nogal een javaansche moeder had gehad, zoo hard en onaangenaam was oom, en als ik dacht aan papa en aan mijn grootvader, die professor aan Leiden's academie was geweest, dan begon ik haast aan de verwantschap te twijfelen.

Thans wist ik hoe hij over mij dacht: Ik was een „jongen”; ik was „pedant en lui”; ik was alleen goed om brandy te drinken

en sigaren te rooken; ik was een „presentkaasje”, een „mislukt product.”

Zes maanden vóór dit welwillend oordeel over mijn persoon werd uitgesproken, woonde ik te Leiden op de gezelligste kast, die een fatsoenlijk student zich kan voorstellen; bij alle feesten was ik in de voorste reien; al was papa niet rijk, — zoolang ik aan de academie was, mocht ik aan alles meêdoen. En ik weerde mij dapper; te Delft had ik een platonische liefde; in den Haag een intieme relatie; „met de vier” reden wij naar de hofstad en te Scheveningen dineerden wij in het Badhuis, waar wij ook dikwijls de champagne lieten stroomen, al was het niet zoo erg als op mijn eerste semarangsche concert.

Toen kwam *de* noodlottige dag. Ik had iets gedaan, wat mijn vrienden met bewondering vervulde, maar van andere zijden zware stormen boven mijn rampzalig hoofd deden losbarsten. Ik werd gesjeesd.

Toen ik mijn vonnis vernam, was mijn eerste plan naar Londen te gaan en, daar ik goed Engelsch ken, te trachten er een betrekking te krijgen; mijn tweede naar Amerika te varen en goud te zoeken; mijn derde naar Australië te reizen en vee te fokken, — maar het einde van het lied was, dat ik op een goeden ochtend bleek en met een brok in de keel in de huiskamer zat bij de oudelui, en papa mij op verdrietigen toon vertelde, terwijl mama's tranen in stilte vloeiden, dat ik per eerste gelegenheid naar Indië moest.

Waarschijnlijk zou de oude heer niet tot dit uiterste gekomen zijn, als er, toen mijn noodlot bekend werd, niet van alle kanten zooveel „beeren” waren komen opdagen. 't Was inderdaad, alsof kleêrmaker, wijnhandelaar, enz. telkens als ze me voorbij zagen gaan, tot hun bedienden gezegd hadden: „Daar gaat meneer Van Tuyll; schrijf hem op voor een nieuw pak, een kist Bordeaux, enz.”

Zes maanden eerst waren verlopen sedert den tijd, dat ik

het studentenleven meêleefde, en daar zat ik nu als het vijfde rad aan den wagen bij een suikerfabrikant, die wel mijn oom was, maar wiens ongunstige opinie ik nu maar al te goed kende.

Ik haatte het „land der kleuren” reeds van het oogenblik dat de oude heer het als mijn toekomstig verblijf aanwees. De doodelijk vervelende reis; de slechte voeding aan boord van het zeilschip; mijn oom; de eentonige omgeving, — alles had dien haat op kolossale wijze doen toenemen.

Schoon vond ik Java niet. Dat zou eerst later komen. In dien tijd, toen ik nog zoo weinig rijst had gegeten, ontsnapten de groote schoonheden der onderdeelen van het oostersch landschap mijn oog; ik had er nog niet geleerd te onderscheiden.

Niets had mijn sympathie. Een gevoel van volslagen overbodigheid en levenszatheid had zich reeds dagen achtereen van mij meester gemaakt.

En nu, luisterend aan de deur, hoorde ik hoe het oordeel was over mij van den eenigen persoon, die in betrekking tot mij stond en mijn toekomst zoo goed als in handen had; van wien ik letterlijk afhankelijk was.

Voor wat ik nu wil vertellen, voer ik tot verschooning aan dat ik nog slechts een en twintig jaar was en nooit harde lessen gekregen had in de school des levens: ik ging op den rand van de gemetselde badkuip zitten en tranen, de eerste na mijn tiende levensjaar, sprongen mij in de oogen.

„Ben je nu pas wezen baden, James?”

„Ja, tante.”

Indische dames zijn in sommige opzichten verbazend slim. Ik voelde dat tante Jet aan mijn gezicht zag, wat er gebeurd was; haar mooie oogen zeiden het mij.

Mooi was ze. Er zijn Europeanen, die geen ander schoon kennen dan dat van europeesche dames, en ik erken dat haar lieblank mijn volle vereering en bewondering heeft; maar men vindt een soort van gele *teint* bij vele dames van het land en

ook bij inlandsche vrouwen, die in betooverende schoonheid met het blankste blank kan wedijveren. Tante Jet had die door niets geëvenaarde huidskleur en daarbij een paar groote, drijvende, zwarte oogen en een rijken, weelderigen haartooi.

Zij was het eenige wezen dat mij aantrok in dit ongelukkige land en het eenige, wat in mijn oogen oom Willem eenigszins verhief, was het feit, dat hij zich zulk een mooi, liefstallig vrouwtje had verworven, beschaafder dan hij zelf, al had ze nooit het eiland Java verlaten.

Ze was nog jong — misschien drie of vier jaren ouder dan ik, — maar ze had een aardigen tact om een toon van moederlijke superioriteit tegenover mij aan te nemen, wat haar zeer goed afging en mij volstrekt niet hinderde. Nooit hoorde ik liever vrouwestem dan de hare, vooral wanneer ze, gelijk veel indischen, woorden als: erg, veel, alles, enz. met bijzonderen nadruk en op eenigszins gerekten toon uitsprak.

De onaangename indruk, waaronder ik verkeerde, deed mij aan geheel andere dingen denken, toen ik het huis binnen en naar mijn kamer ging om mij te kleeden voor een groot feest, dat dien avond zou gegeven worden, en waarop ik, naar gezegd was, met verscheiden „buren” moest kennis maken.

Buiten onder het venster van mijn kamer zat een javaan en neuriede een erg melancholische *pantoen*; alles om mij heen was stil; in de groote vlakte, die zich voor mijn oog ontrolde en tegen het gebergte dood liep, bewoog geen windje het gebladerte, en het eigenaardig geluid der fabriek was verstomd, want om de een of andere reden kon niet met malen worden voortgegaan. Het liep tegen zes uren. Om dien tijd was tehuis, bij de oude lui te Amsterdam, het diner geëindigd, en werden in de winkels in de hoofdstraten de lichten ontstoken. Dan ving het vroolijke leven daar aan. Met weemoed dacht ik aan een wandeling in de Kalverstraat en aan het beiersch bier uit de *Port von Cleve*.

Och, 't leven drukte mij zoo zwaar in dien tijd, al zie ik nu met een medelijdenden glimlach op mijn verdriet terug.

Groote goden, welk een feest!

Oom Willem van Tuyll was voor die dagen een knapsuikerfabrikant; hij maakte namelijk omstreeks vijf en twintig pikols suiker per bouw! Zijn maalfest was, zooals men mij verteld had, schitterend geweest. De partij, die hij nu gaf, was slechts een soort van toegift. Behalve eenige vrienden, zouden de assistent-resident en twee controleurs komen; ook de regent en de andere inlandsche ambtenaren.

In de *pendoppo* stond een reusachtige tafel vol flesschen; meest champagne, cognac en bier. Het gezicht op zulk een verzameling zou in andere omstandigheden wel in staat zijn geweest mij op te vroolijken; ik had echter, voor *mijn* doen, te veel onaangenaams ondervonden en in zeer gedrukte stemming wandelde ik de achtergalerij op en neer.

Oom Willem kwam uit zijn kamer eenvoudig in het wit gekleed, terwijl ik voor deze gelegenheid diep in het zwart stak. Eerst liep hij mij rakelings voorbij, zonder me te zien, zoozeer was de man in de toebereidselen voor de feestelijkheid verdiept. Toen hij met vreugde geconstateerd had dat er genoeg flesschen aanwezig waren, liep hij naar tante's kamer.

„Jet!” riep hij met daverende stem.

„Wat is het, Wim?”

„Wat heb je te eten?”

Zij riep, langs het reitje, een hoeveelheid schotels af, die mij verbaasde. Dat men zulke gerechten kon voordienen hier in deze wildernis, scheen mij bijna een onmogelijkheid.

Ik zag dat oom tevreden was, althans hij brulde een „*All right*”, en kwam de galerij binnen met een gezicht zoo opgeruimd als ik het op de fabriek nog niet van hem gezien had.

Maar plotseling bleef hij staan en staarde mij een oogenblik aan met groote oogen. Toen klonk dezelfde lach, die mij bij

mijn aankomst te Semarang zoo had geërgerd, door het huis.

„Heer Jezus! Jet! kom nu hier! Kramer!” — zoo heette een tuinopziener, die juist passeerde, — „Kramer! kom hier. Maar zie dan toch dien malle kerel eens!”

Er kwam iemand binnen met een omgekeerde vijgenmat op het hoofd, een oud, geruit flanellen jasje over zijn bloote lichaam, een slaapbroek aan met opgestroopte pijpen, waaruit zijn naakte beenen en ongeschoeide voeten staken.

Hij lachte plichtmatig meê; weinig genoeg om te doen zien, dat hij het geval nu zoo bespottelijk niet vond.

Ik kon niets zeggen. Op dat oogenblik had ik maar één ding kunnen doen: mijn oom een draai om de ooren geven. En het was nog niet eens zeker dat ik daartoe in staat zou geweest zijn, want hij was, zooals ik later moest ondervinden, een fameus „pootig” heer. Met een blik vol minachting doorstond ik het gelach, dat zelfs op het gelaat van tante, die ook kwam kijken, een weerschijn had te voorschijn geroepen.

Intusschen stond één ding bij mij vast: ik wilde bij dien onmogelijken bloedverwant niet langer blijven. Al moest ik worden gelijk de geringste inlander, — aan zulk een bespottling en vernedering wilde ik mij op den duur niet bloot stellen.

Oom's lachbui bedaarde; ik vroeg volstrekt niet naar de reden van zijn vroolijkheid.

„Je bent heelemaal dol, James! Doe toch dat malle zwarte ding uit en kleed je behoorlijk, zooals ik!”

Maar ik vond het onbehoorlijk en wilde blijven zooals ik was. De inhoud van een kort briefje, dat door een politie-oppasser gebracht werd, deed mijn oom opspringen en de jassenquaestie geheel vergeten.

„De resident komt!” riep hij me in 't voorbijgaan toe op een toon alsof de „Heer der Heerscharen” in aantocht was, en hij ging zijn kamer binnen met een gezicht zóó ernstig alsof er iets hoogst belangrijks stond te geschieden.

Bij pa aan huis en bij andere familieleden en vrienden in

Holland had ik heel dikwijls kennis gemaakt met gepensioneerde residenten, maar nimmer had ik iets bijzonder verhevens aan die heeren bespeurd. Hier was het alsof een godheid uit de wolken nederdaalde. Het heele huis geraakte min of meer in opschudding; de inlandsche bedienden liepen vlugger heen en weêr en deden nog minder dan gewoonlijk, maar telkens hoorde men hen het woord *residen* fluisteren; tante Jet was ook eenigszins zenuwachtig; oom telde herhaaldelijk de flesschen op de tafel, hetgeen mij eigenaardige denkbeelden deed krijgen van dezen resident en zijn gevolg.

De man kwam en, afgescheiden van zekeren toon van gezag, scheen hij mij een eenvoudig, fatsoenlijk en gemoedelijk bejaard mensch te wezen. Er kwamen planters uit de buurt, die ook suiker of tabak teelden, en inlandsche hoofden met hun *raden-ajoes*.

Het diner was werkelijk schitterend, en alles ging hoogst gepast, al wisten sommigen niet altijd *wat* zij aten en *hoe* zij moesten eten; maar niets vond ik dwazer dan de toiletten der dames; de meesten in *saroeng* en *kabaja*, wat goed stond; er waren ook eenigen, die zich „gekleed” hadden en met hun vijf of zes jaar in de mode achterlijke toiletten een dwaas figuur maakten; in mijn oogen althans. Bruine dames en heeren spraken maleisch, doorspekt met hollandsche uitdrukkingen. De resident sloeg een toast op het welvaren der door de Regeering beschermde suiker-industrie en oom dronk op de gezondheid van den resident.

„Daar meent hij ook geen drommel van,” fluisterde mijn buurman, een tabakker, mij in het oor.

„Meneer, het is mijn oom!” zei ik geraakt.

„Precies, dien bedoel ik ook: Je oom Van Tuyll. Hij zou den resident wel naar Holland willen kijken, als hij kon.”

De man scheen niet te begrijpen, dat ik mij zoo iets kon aantrekken. Het geval begon mij belang in te boezemen.

„Wat kan mijn oom tegen den resident hebben?” vroeg ik, mijn hersenen pijnigend om mij den naam van mijn buurman te binnen te brengen. Toen ik pas in Indië was en nog, na

veel jaren, als ik op een groote plaats kwam, was het onthouden van de namen der „voorgestelden” mij een ware nachtmerrie.

De heer Croisier — zoo heette hij — keek mij erg slim aan en fluisterde toen:

„Och, 'n kleinigheid! Als het van den resident had afgehangen, zou je oom geen renteloos voorschot hebben gekregen van het Gouvernement; nu is hem een ton toegestaan.”

„Tegen den zin van den resident?”

Hij knipoogde en stootte mij veelbeteekenend aan.

„Mevrouw Van Tuyll heeft zulke goede relaties te Batavia! Vanwege de „grooten oomes”, zeg!”

Ik *dacht*, dat ik hem begreep, en het bloed steeg mij van woede naar het hoofd. Zulke dingen durfde die kerel aan mij te zeggen, en dat terwijl hij de gast was van mijn oom en tante. Ik stond op het punt een heftig antwoord te geven, toen ik nogmaals heel vertrouwelijk werd aangestooten.

Croisier kwam met zijn gezicht akelig dicht bij het mijne.

„'n Dochter van 'n commissaris-generaal, zeg! Ongenummerd, hoor! Ja, die oom van je weet ook wel wat hij doet. 'n Best merk, zeg!”

Wat moest *ik* doen? Hier aan tafel een scène maken? Ik? Tot overmaat van ramp zou ik waarschijnlijk zijn uitgelachen, want het strak, glad geschoren gezicht van den heer Croisier bleef effen en zonder enig idee van boosaardige bedoeling.

„Mag ik u van die nogataart bedienen?” vroeg ik de dame, die aan mijn rechterkant zat, om mij aan het hatelijke discours te onttrekken.

Eenige seconden lang vlotte nu de conversatie aan die zijde vrij goed en dat verheugde mij.

„Wie is toch die heer, dáár, met dat gunstig uiterlijk. Ik ben aan hem voorgesteld, maar zijn naam is mij ontschoten.”

Haar blik volgde de aangeduide richting. Een boosaardige trek kwam op haar gelaat.

„Die! O, dat is zoo'n gemeene vent.”

Ik was *stupefait*, en beschouwde haar fijne handjes, lieve trekken en goede manieren alsof het zooveel mirakelen waren.

„U zei?”

„Dat hij een gemeene vent is;” — zij sloeg haar waaier open en fluisterde mij daarachter toe: „Hij is een moordenaar!”

Een oogenblik zat ik als verslagen; toen hoorde ik de fluisterende stem van Croisier aan den anderen kant, weêr dicht bij mijn oor.

„Zij weet ook wel waarom ze hem haat, zeg! Hij heeft haar leelijk in den steek gelaten.”

„Waren ze dan geëngageerd?” vroeg ik zacht.

„Ze stonden op 't punt te trouwen, toen hij hoorde, dat haar vader meer schulden had dan geld.”

„Hij heeft twee slaven vermoord,” werd mij een paar seconden later verteld achter den waaier rechts.

„'t Is anders een rare familie, zeg!” continueerde Croisier. „Haar vader is altijd een echte gladakker geweest.”

„Hebt u al gehoord, resident, wat er met Van Droeven is gebeurd,” vroeg een der gasten van de overzijde luid.

„Zoo ongeveer. Wat is dat een gemeen sujet!”

„En die broêr van hem,” vervolgde de luide stem, „dat schijnt een van de grootste oplichters te wezen, die bestaat.”

O! Indische maatschappij van vroeger jaren, al word ik honderd jaren, nooit zal ik U vergeten. Er werd royaler geleefd, lossier omgesprongen met geld, dat is waar. Maar zoo ge niet stoffelijk zijt vooruitgegaan, — de meerdere ontwikkeling heeft toch den gruwelijken laster, waarvan ge toen zoo jammerlijk vol waart, doen afnemen!

II.

Een verblindende zonnestraal viel op mijn gezicht en deed mij de oogen weêr even spoedig sluiten als ik ze had geopend. Toen ik rechtop zat en het weêr waagde te kijken, bleef ik zeker twee à drie minuten volkomen versuft rond zien. Mijn hoofd was pijnlijk en zwaar als lood; mijn oogen brandden; een verschrikkelijke dorst kwelde mij.

Vruchteloos trachtte ik mij te binnen te brengen hoe ik hier gekomen was, en wat er met mij gebeurd was. Ik herinnerde mij het lekkere diner; het kwaadspreken aan tafel, waaraan ik mij zoo geërgerd had; voorts dat er gedanst was op de heerlijke tonen van één viool, één bas en één klephoorn; dat toen een deel der gasten naar huis en de dames, die bleven logeeren, naar bed waren gegaan; dat mijn oom en zelfs de resident ten slotte *getandakt* hadden. De voortdurend opgehoopte ergernis, besproeid met een zeer groote hoeveelheid champagne, moest toen tot een losbarsting hebben geleid, want ik herinnerde mij nog flauw dat ik verschrikkelijk had uitgevaren.

De kamer, waarin ik mij bevond, was mij geheel vreemd. Alles zag er fraaier uit dan bij oom Willem. Waar was ik? Toen ik opstond, had ik het gevoel van iemand, die in „kennelijken staat” een geducht pak slaag heeft gehad; ik kende dat; 't was mij te Leiden ook wel eens overkomen, en werd hier volkomen bevestigd toen een blik in den spiegel mij bewees, dat de omtrek van mijn linkeroog veel te zwaar getint was, en mijn voorhoofd eenige overeenkomst vertoonde met een bergachtige landstreek.

Het moest reeds laat zijn, te oordeelen naar de richting van den zonnestraal, die door de gesloten blinden naar binnen viel en mij gewekt had, terwijl ik op een divan lag te slapen.

't Is gek, maar ik was niet *brani* om de deur open te doen en te gaan zien. Hoe kon ik ook? Mijn arme zwarte pak dat ik nog altijd aan het lijf had, was voor goed bedorven; vol scheuren en vuil! Een kwartier, misschien, lag ik zoo te soezen, toen zonder gedruisch een inlandsche huisbediende mij een slaapbroek bracht en een kabaja, mijn *eigen* goed; ook zeep en een handdoek, — maar, voor den drommel: *mijn* zeep en een van *mijn* handdoeken!

Nu moest er toch een eind aan komen. Haastig verkleedde ik mij en liep de deur uit. In de binnengalerij zat een heer met grijze knevels en een fijn besneden gezicht te schrijven.

„Zoo, ben je eindelijk boven water?”

„Gelijk u ziet, maar zoudt u zoo goed willen zijn . . .”

„Jawel, straks ben ik tot je dienst. Ga nu maar eerst baden en wat eten; 't staat klaar in de achtergalerij.” Tegelijk werd in het javaansch een bediende gelast mij den weg te wijzen.

Toen ik weer in de binnengalerij terugkeerde, zat de heer des huizes aan een marmeren tafel sherry te drinken.

„Je hebt daar 'n mooi stukje uitgehaald, Van Tuyl.”

Ik haalde de schouders op.

„Als u het mij vertellen wilt, zult u mij genoeg doen.”

„Och 't is vrij eenvoudig; je hebt je oom en den resident voor ploerten uitgemaakt; vervolgens meneer Rohé, die er zich meê wilde bemoeien, voor een slavenmoordenaar; daarna heb je ons allen in heel leelijke woorden verteld dat wij onopgevoede vlegels waren, en je bent geëindigd met je oom een glas champagne naar het hoofd te gooien, wat je een geducht pak slaag bezorgde. Om erger te voorkomen hebben wij je maar met pak en zak mee naar *Beloekan* genomen.”

„Dus bent u meneer . . ., laat eens zien . . . meneer Van Heert?”

„Juist; de eigenaar en administrateur van *Beloekan*,” voegde hij er niet zonder nadruk bij. „Maar wat denk je nu verder te doen?”

De vraag bracht mij in verlegenheid. Plotseling schoot mij een denkbeeld door het hoofd:

„Als ik den resident beleedigd heb, zou er dan ook kans op bestaan, dat ik de kolonie werd uitgezet?”

Hij lachte.

„Gekheid, Van Tuyl. Je moet in de eerste plaats den resident excuus vragen. Dan is het uit. Op je oom behoef je, geloof ik, verder niet meer te rekenen. Hij wilde je koffers niet eens in zijn huis houden. Ik heb ze heden ochtend door koelie's hier laten halen. Wanneer je er zin in hebt kan ik je voorloopig wel hier employeeren als opziener. Gaat het niet, dan kun je eenige maanden hier logeeren tot je iets anders hebt.”

„Dank u zeer,” zei ik met erkentelijkheid, want zijn woorden waren mij een ware uitkomst. „Maar zou ik toch ook oom Willem mijn excuses niet maken.”

„Onnoodig! Bovendien,” voegde hij er met een hatelijken glimlach op zijn fijn gelaat bij, „je hebt de plank zoover niet mis geslagen. Wat je zei was waar: hij *is* een ploert.”

Nu mag men een hekel hebben aan zijn's vaders broêr en hem laag taxeerden, ja zoover gaan als ik in mijn roes ging, en het zeggen, — maar toch kan men niet verdragen dat een vreemde het brutaalweg bevestigt, en mijn bloed kookte toen Van Heert dat zoo nadrukkelijk deed.

„Hij is *bepaald* een ploert,” vervolgde hij, „'n onbeschofte kerel, die zich met allerlei rare zaken ophoudt. 'n Man zonder karakter. En daarbij een prul in het vak;” — hier zette Van Heert een hooge borst, — „hij maakt vijf en twintig pikols!”

„Ik dacht dat het nogal veel was.”

„Veel? Wat denk je dat *Beloekan* maakt.”

„Misschien . . . dertig . . .”

„*Vijf en dertig* meneer! Wat b'lieft?”

Nooit straalde iemand van trotscher eigenwaan dan de heer Van Heert, toen hij die laatste woorden langzaam en met nadruk uitsprak. Maar nooit ook tuimelde iemand in zulk een laagte als dezelfde man toen de deur openging en zijn vrouw met veel drukte binnentrad.

Zij was in ochtend-toilet; haar *kabaja*-knoopjes hadden, naar ik uit het gesprek al spoedig vernam, tien duizend gulden gekost; de haarpenne f 1500.—; de steen uit een harer ringen, zeven duizend vijfhonderd; haar *coupé*, haar *eigen* rijtuig, dat ze zelf gekocht en betaald had, twee duizend gulden. „Want, zie je, Van Tuyl!” — ik werd dadelijk als een oud bekende bij mijn naam genoemd en getutoyeerd — „van mijn man krijg ik nooit iets; die akelige kerel zegt altijd maar, dat hij het niet geven kan en de fabriek is wel drie ton waard.”

Dat was in die dagen, toen de cultuur eerst een weinig in haar opkomst was, een buitensporig hooge prijs.

De heer des huizes had uitgepraat; de man, daar straks zoo vol eigendunk, en zoo beslist van toon, was geheel in het niet gezonken; hij glimlachte pijnlijk om zich een houding te geven. Over het voorgevallene van den vorigen avond werd druk gesproken; uit alles bleek dat mijn ongepast gedrag, dat mij innig leed deed, met de grootste versooning werd behandeld en ik zelfs een soort van held was. „Wat heb ik gelachen,” zei mevrouw glimmend van genoegen, „toen je dien Rohé voor 'n moordenaar uitschold! Hij is het en nog veel erger. En dan de resident! O God!” — 't mensch verkneuterde zich van plezier; — „maar *dien* moet je excuus vragen. Als je dat gedaan hebt kan je wel hier blijven, wij hebben toch iemand noodig.”

Des avonds kwamen er gasten. Er werd gehomberd om een gulden het *fiche* met een oplopenden pot. Op algemeen verzoek, maakte ik op de zeer goede piano wat muziek, en toen er nog een uurtje nagepraat werd, zag ik dat Van Heert zijn verlies betaalde met eenige biljetten, die mij het water in.... de *portemonnaie* deden komen.

Het uurtje „naboomen” werd gewijd aan het opsommen van de gemeene streken en intriges van kooplieden, planters en ambtenaren.

Toen het tijd werd om heen te gaan, viel er een echt tropisch buitje; 't was alsof het bij vloedgolven uit den hemel werd geworpen; Van Heert had onnadenkend een palankijn — ook een rijtuig van zijn echtgenoot — laten inspannen en vóórkomen.

Nauwelijks zag zij het of er brak binnenshuis een bui los nog geweldiger dan die daarbuiten.

„Heb jij *mijn* palankijn voor laten komen? Dat zijn *mijn* wagen en paarden en daar heb *jij* niets over te zeggen; je probeert het maar niet meer om over *mijn* goed te beschikken. Marsch *koesir! Boeka pakean!*”

Iedereen zweeg; Van Heert berustte en liet een ander voertuig inspannen.

Nooit gevoelde ik dieper welk een scherpe grens er kan liggen tusschen het eene deel van een menschenleven en het andere, dan toen ik des avonds in de voor mij bestemde kamer mijn intrek nam, en, geleund op de *chassinet* in het open venster, mijn nog moede oog liet gaan over het met schitterend maanlicht overgoten tooverachtig landschap, waaruit geen andere klank opsteeg dan het schrill gezang der krekels, het zwaar, eentonig gekwaak der kikvorschen en heel in de verte in een desa de volle tonen van den gamelan.

Ik had mijn oom miskend. De meeste zijner eigenschappen, in mijn oog zulke verschrikkelijke gebreken, waren hem individueel niet te wijten; zij behoorden tot de omgeving, waarin hij reeds veel jaren leefde.

En die omgeving zou door mij, die *niets* was, niet veranderen. Het onvermijdelijk resultaat zou wezen, dat *ik* veranderde; dat moest wel zoo wezen.

Den volgenden ochtend deelde ik den suikerfabrikant Van Heert, die vijf en dertig pikols maakte, mede, dat ik bereid was als opziener in zijn dienst te treden.

„Ja Van Tuyll, ik zou wel gaarne zeggen: blijf hier inwonen, maar ik vrees.... ik meen....”

„Daar is geen denken aan, hoor! Hij gaat in zijn eigen *tampat*, die voor den jongsten opziener bestemd is. 't Is heel goed dat hij door den zuren appel bijt.”

Ik was dit met mevrouw volkomen eens; hoe goed gemeubeld en comfortabel het huis van den eigenaar en administrateur ook was, — het had voor mij niets aantrekkelijks.

„Nu, het is verstandig dat je er ook zoo over denkt, want ik zou er nooit toe gekomen zijn kwaad bloed te zetten bij mijn andere „mensen”, door je hier in huis te houden. Je moet begrijpen, dat je hier niet bij je oom bent, maar gewoon jongste opziener!”

Aangenaam was de opvatting niet, maar bijzonder duidelijk, en toen ik het huis verliet om naar mijn eigen *tampat* te gaan, nam ik de overtuiging van mijn geringheid met mij meê.

Maar zóó had ik het mij toch niet voorgesteld, en als ik jongelui die tegenwoordig bij de suikercultuur werken en die vaak bij hun ouders thuis, hier in Indië of in Holland, al heel weinig gewoon waren, hoor klagen, dan denk ik dikwijls aan *tempo doeloe* en aan mijn eerste verblijf op Belokan.

Vier houten stijlen als centrum; de vandaar uitgaande ruwe sparren rustende op even ruw bewerkte balkjes, ondersteund door houten stutten; daaromheen gevlochten bamboe, die de omwanding vormde; een deur in het midden en aan weêrszijden een vierkant lichtgat, dat door een mede van bamboe gevlochten luik gesloten kon worden.

Dit paleisje was inwendig in tweeën verdeeld, elk compartiment zoowat tien voet lang en breed; het een was mijn slaapkamer, het andere mijn kleedkamer.

Een oude tafel met twee wrakke rotanstoelen en een *baleh-baleh*, als ledikant, vormden het ameublement.

Ik zal dien eersten tijd niet licht vergeten!

's Morgens was het vroeg dag en trok ik uit naar de verst

afgelegen tuinen in gezelschap van een mandoer. Het eentonige van den arbeid zal ik niet schetsen, noch de tallooze moeilijkheden, die ik ondervond en de plagerijen, die ik te verduren had over mijn gebrekkige taalkennis.

Binnen drie maanden liep ik precies als mijn collega's, een gewezen matroos, een Indo-Europeaan, die geen hollandsch kende en een eerste opziener, die tegen niemand sprak en waarvan men dus niets wist, — in een soort van bedelaarscostuum en op vereelde bloote voeten rond; at ik met vrij veel smaak mijn rijst met sambal, *ikan spat* en *dendeng* van varkensvleesch; mijn rijstbroodje met slechte koffie enzoovoort.

Hoeveel moeite het had gekost mij aan zulk een leven te gewinnen en hoe weinig mijn verbrand en van een vlasbaard omgeven gezicht geleek op de facie van den heer Van Tuyll, die nog geen jaar vroeger er zoo goed van leefde in Nederland, zal ik maar verzwijgen.

Ik zat na die pijnlijke drie maanden op een avond alleen voor mijn deur in de duisternis; mijn lampje met klapperolie verlichtte spaarzaam mijn kleine woning. Voor een groot deel had ik mij verzoend met mijn toestand; de gevolgen van den twist in den beruchten feestnacht bij oom Willem, had ik zooveel in mijn vermogen was goed gemaakt, en na een vermoeienden dag genoot ik thans van een der grootste genietingen, die men in de tropen kan smaken: van rust na arbeid.

Terwijl ik soesde, zonder eigenlijk aan iets te denken, kreeg ik een korten, zenuwachtigen stoot op den schouder, die mij verschrikt deed opspringen. Een vrouw ging snel mijn woning binnen; ik volgde haast onwillekeurig en stond . . . tegenover mevrouw Van Heert.

Het flauwe schijnsel van het licht viel op haar gelaat, dat doodsbleek was; ontzetting staarde uit haar groote, grijze oogen, waarin die uitdrukking waarlijk geen gewone was.

Zij greep mij bij den arm; haar hand beefde:

„Van Tuyll,” zei ze op schorren toon, „je moet me helpen; je moet me helpen.”

„Waarmeê?”

„Er is een ongeluk gebeurd. Er is . . . er is . . .”

Het scheen dat ze het niet kon zeggen, want ze ging niet verder maar trok mij mede, de deur uit en naar haar huis.

Ver was het niet voor ons, die gewoon waren aan afstanden; toch was het een aanmerkelijk eind, en nu zoo meêgetrokken door die vreeselijk opgewonden vrouw, scheen mij de weg ontzettend lang. Ik was volstrekt niet op mijn gemak. Wat in 's hemelsnaam kon er zijn voorgevallen. Herhaaldelijk vroeg ik het haar, maar vruchteloos; zij hield mijn kabaja stijf in de hand geklemd en trok mij zwijgend met haar voort. Aan de achterzijde van het huis gingen wij een der op de galerij uitkomende kamers binnen.

Het licht brandde helder en bescheen tot mijn groote ontsteltnis het lichaam van een vier- of vijfjarig meisje, dat bewegingloos op de tafel lag. Een rilling voer mij door de leden: het kind was dood.

Was het een javaansch kind geweest, dan reeds zou het een verschrikkelijken indruk gemaakt hebben, — hoeveel te meer nu het donkerblonde krullende haar en de blanke huid ten duidelijkste op de afkomst wezen van het arme kind. Een inlandsche vrouw zat op den grond bij de tafel neergehurkt, de beide handen voor het gelaat, het hoofd geleund tegen een stoel.

Een verschrikkelijke gedachte kwam dadelijk bij mij op. Vaak had ik gezien dat mevrouw Van Heert haar bedienden, die nog voor korten tijd haar slaven waren, sloeg. Ik wist ook dat zij in haar aanvallen van drift niemand ontzag. Het stond ineens vast: zij had het kind, dat een gapende wond aan het voorhoofd had, vermoord en wist nu geen raad om haar misdaad te verbergen.

Mijn eigen driftig karakter nam de overhand en gloeiend van verontwaardiging gaf ik een slag op de vingers, die mij nog altijd vast hielden maar nu als verlamd naar beneden zonken.

„Ik heb het niet gedaan,” zei ze op gesmoorden toon. „Hij.”

„Hij, meneer Van Heert?”

„Neen, hij, *haar* vader, haar eigen vader; hij, Versluis, de ellendige schelm!”

Versluis was de eerste opziener der fabriek, de man, die zoo zelden sprak. Hij haatte mij en ik hem. Tot die minder aange-name conclusie waren wij reeds den eersten dag gekomen. Wij vermeden elkaâr zooveel als de dienst op de fabriek toeliet, wat bij den onbeduidenden werkring in dien tijd zeer gemakkelijk was; het afdeelen van het werkvolk, het aanaarden van het riet, het zuiveren van onkruid, — 't geschiedde alles door de inlanders en onder inlandsch toezicht eenvoudig en gemakkelijk; de baas kwam ééns in de drie weken naar het werk zien en alleen Versluis, de eerste opziener, kwam meermalen, en verlustigde zich aanvankelijk in korte hatelijkheden aan mijn adres, die ik hem met zooveel rente teruggaf, dat hij er spoedig afzag. Des te erger tyranniseerde hij de inlanders. Als hij aankwam met een van bladeren gevlochten hoofdtooisel, een smerig jasje aan en een oude slaapbroek, dan voer een rilling door het volk, want het wist dat de rottingolie rijkelijk zou vloeien, onverschillig of er goed of minder goed was gewerkt.

Mocht ik er mij mede bemoeien, dan werd ik kort afgesnauwd: „Ik wist het onderscheid niet tusschen een rietstok en een djagoongstengel; ik moest liever „prefester” worden,” enz.

Ofschoon ik meer zei dan de anderen, durfde ik toch niet te ver gaan. Mijn kennis van de cultuur en wat daarop betrekking had, was inderdaad gering, maar niettemin loerde ik op Versluis.

Eens had ik onder het snijden van het riet bemerkt, dat er zeer hoog boven den grond werd afgesneden en op een anderen dag kwam het mij voor dat er riet gesneden was in mijn afwezigheid. Na afloop van het werk sloeg ik een anderen weg in dan gewoonlijk, en zag een grobak met riet voor mij uit gaan, niet naar de fabriek. Ik meldde het den eersten opziener. Een vloek, met de korte opmerking, dat ik het mis had en mij niet met zaken moest bemoeien, waarvan ik niets begreep, vielen mij ten deel. Ook de heer Van Heert gaf mij ongelijk.

Sedert vernam ik dat de opziener „getrouwd” was met de dochter van een naburig desahoofd en al de warongs in de buurt steeds ruim voorzien waren van suikerriet!

Wat mij het meest had getroffen was, dat toen de fabrikant mij bijna kwalijk nam, dat ik rapporteerde wat ik gezien had, mevrouw, die erbij zat, een volmaakt stilzwijgen bewaarde.

Hoezeer de woorden van mevrouw Van Heert mij op dat oogenblik duidelijk maakten, wat ik reeds vermoed had, dat er namelijk een geheimzinnige sluier lag over sommige aangelegenheden, waarbij de familie en Versluis betrokken waren, was mij het zonderlinge van den tegenwoordigen toestand volstrekt niet opgehelderd.

„Zijn eigen kind?” vroeg ik ontzet en verbaasd, terwijl ik, schoon nog huiverend van het onaangenaam gevoel, dat het gezicht van den dood verwekt, toch nader trad en mij over de tafel boog, waarop het lijke lag van het blonde kind.

Zij knikte en boog als een schuldige het hoofd.

Ofschoon het een zoo vreemde toestand was, dat ik er geheel door beheerscht werd, trof mij toch de tegenstelling met de brutale onbeschoftheid dier vrouw en de gewone harde uitdrukking van haar trekken, toen ik haar daar zag staren met oogen vol droefheid en zielesmart. Ik *meende* te begrijpen.

„Is... het... uw... kind?” waagde ik te vragen.

Voor een oogenblik was zij weêr de oude mevrouw Van Heert. Driftig hief zij het hoofd op en met heftigen toorn op haar gelaat, in haar gebaren en in den toon harer stem:

„Ben je gek? Wat verbeeldt je je wel, dat je *mij* op die manier durft beleedigen. Wie denk je dat je *vóór* hebt, zeg?”

„Dan begrijp ik niet, dat ge u in dit ongelukkig geval zóó aanstelt.”

Nu barstte het los.

„Begrijp je dat niet, hè! Denk je dan, dat het mij niet schelen kan of hij het kind vermoord heeft van mijn eigen zuster; van mijn arme, lieve zuster, die door den gemeenen hond bedrogen

werd; die hij in het graf heeft geholpen.” Met elk woord had de hartstochtelijke vrouw zich meer opgewonden, en nu wierp zij zich snikkend op het kind en kustte het onder een vloed van tranen.

Ik ben in die dingen geen held en heb nooit goed een vrouw kunnen zien huilen.

„Hij zal zijn loon wel krijgen,” zei ik om haar gedachten af te leiden. „Ik zal hem onmiddellijk aanklagen.”

Snel richtte zij zich op.

„Nu niet. Nooit!”

„Maar, mevrouw, dat *moet*. De justitie...”

„Nooit, nooit! De justitie *moet* er buiten blijven. Denk je, Van Tuyll, dat ik je zou hebben lastig gevallen, wanneer er niets anders te doen viel dan een aangifte bij de justitie?”

„Dat is wel mogelijk, maar het niet aangeven van de misdaad zou ons in groote moeilijkheden kunnen brengen.”

Zij ging recht voor mij staan en zag mij vlak in de oogen.

„Als het publiek wordt gemaakt, haalt heel de wereld den naam van mijn zuster nog weêr eens op uit het graf en sleurt hem door het slijk. Dat mag niet gebeuren, Van Tuyll. Het meisje is bij haar geboorte niet eens aangegeven en is bij haar leven altijd achtergehouden. Het heeft zoo goed als nooit bestaan.”

Het was een zienswijze, die maar volstrekt niet strookte met de begrippen, die ik door mijn opvoeding had gekregen: verzuim van aangifte, achterhouden van een kind, en nu weêr verzuim van aangifte bij overlijden, — dat alles waren zaken, die mij volstrekt niet aanstonden; waarin ik de hand niet wilde hebben en die ik, op zichzelf beschouwd, halve misdaden vond.

Zij zag het zeker aan mijn gezicht.

„Ik zeg je, Van Tuyll: het heeft nooit bestaan. Niemand weet er iets van; zooals het gekomen is moet het ook verdwijnen, en jij *moet* me helpen. Ik zou het zelf wel doen, maar ik kan niet; 't is me te zwaar.”

Wederom weende zij en sprak op denzelfden toon tusschen

haar tranen door, dringend en smeekend, tot ik eindigde met toe te geven. Voorzichtig wikkelde zij het doode kind in een laken, de dienstbode sloeg er haar *slendang* om, en zoo verwijderde ik mij van het huis van den fabrikant, waarheen ik nog geen uur geleden op zoo merkwaardige wijze „gesleept” was.

Het was buiten zeer donker; de meid volgde mij en als ik, voorzichtig voortgaande, een oogenblik stil hield, stootte zij met het lijkje mij tegen den rug. 't Was frisch, dien avond, maar 't zweet liep met stralen van mijn voorhoofd. Wat mij bezielde toen ik bij eenig geboomte in de duisternis een plek koos, weet ik niet, maar ik deed het, haalde een patjol uit de fabriek en had, na een zwaren arbeid van meer dan een uur, het kind begraven.

III.

Van dien dag werd de materiele zijde van het leven voor mij veel aangenamer. Zonder dat ik er om gevraagd had, was mijn stulp vervangen door een aardig, net getimmerd houten huisje en waren voor de slechte, oude meubels veel betere in de plaats gekomen; ik kreeg beter eten; er werd mij volop wijn gezonden.

Versluis, intusschen, was onaangenamer dan ooit; maar het was volstrekt niet aan hem te bespeuren, dat hij zulk een afgrijpselijke daad op het geweten had. Hij stal even ongestraft en was even brutaal als vroeger. Wanneer ik in den maaltijd de wacht had in de fabriek van twaalf tot vier uren, dan zag ik wel dat daar, naar het altijd heette: op last van Versluis, veel gebeurde wat niet in den haak was; er verdween een vrij aanzienlijke hoeveelheid sap, waaruit suiker werd gekookt in vorm en kleur vrij wel gelijk aan *goela arèn*; ook die kwam onder de inlandsche gemeente terecht.

Met de *padi* werd eveneens geknoeid, terwijl bij de uitbetaling aan het werkvolk en de karrenvoerders altijd door Versluis werd gekort; dat was adat.

Kortom er werd hoe langer hoe duurder gewerkt op de fabriek *Beloekan*; veel riet werd aan den molen, veel sap aan het suikerkoken, veel handen werden aan het werk onttrokken; het ging mij wel niet aan, en als ik mij ermeê bemoeide kreeg ik onaangename antwoorden van den fabrikant, maar, toch, het hinderde mij geweldig.

Als mevrouw Van Heert mij niet zoo dringend had aanbevelen om niets van het voorgevallene te doen blijken en zelfs aan Versluis niet te toonen dat ik ervan wist, zou ik zeker op een of andere wijze er een einde aan hebben gemaakt.

Toch zou dat einde komen.

Ik had mij een paard aangeschaft en bereed het dikwerf in mijn vrije uren. Het was een fraai dier en ik had het aan de bemiddeling van een inlander te danken, dat ik er goedkoop was aangekomen. Versluis had reeds een paar malen nijldige blikken op het paard geworpen, maar zonder iets te zeggen. Op een avond reed ik door een laantje, dat van den grooten weg naar een desa liep. Nood leert bidden, en een jongmensch in mijn positie leert het bidden al heel handig; in die desa nu, woonde een inlandsch meisje, dat er aardig en, wat bij mij het meest gold, zindelijk uitzag. Meer zal ik er wel niet van behoeven te zeggen. — Terwijl ik het laantje verliet en den grooten weg opging, kwam hij er te voet in en het scheelde weinig of ik had hem omver gereden.

„Kan jij niet beter uit je oogen zien, als je op dien lammen knol zit,” beet hij me met een vloek toe, terwijl hij stil stond.

Ik was in geen stemming om praatjes te verdragen. Mijn bezoek aan de desa had niet aan de verwachting beantwoord en het feit dat nu juist Versluis, dien ik volstrekt niet vertrouwde, erheen ging, verergerde mijn slechte stemming.

„Als je er plezier in hebt tegen het beest aan te loopen, dan zal niets me aangener wezen,” antwoordde ik scherp en hield mijn paard in, zoodat ik mij vlak naast hem bevond. „Je zoudt dan eens kunnen probeeren wie van beiden het lamst is.”

„Beroerde kwâ...”; — hij had tegelijk zijn stok opgeheven, maar ik liet den man den tijd niet om uit te spreken of toe te slaan, want ik gaf hem zulk een harden schop tegen de borst, dat hij achterover door den pagger viel.

„Laffe moordenaar!”

Het hooge woord was eruit en kon niet meer teruggenomen

worden. Toen ik het in mijn drift uitstiet, dacht ik niet aan mijn belofte aan mevrouw Van Heert. Nu was het gezegd!

Versluis richtte zich langzaam op; zijn gelaat was krampachtig vertrokken en had een leiachtige kleur; een oogenblik stond hij nog voor mij met wijdgeopend oog en hevige spiertrekkingen om den mond. Ik liet mijn paard langzaam voortstappen en wierp hem een blik vol haat en minachting toe. Omstreeks honderd meter op den grooten weg keek ik onwillekeurig om. Versluis was niet naar de desa gegaan, maar liep in tegenovergestelde richting den weg af, blijkbaar naar de fabriek.

Zou hij den moed hebben een klacht tegen mij in te dienen? Het denkbeeld was mij ondraaglijk. Bovendien, ik vreesde hem niet en had daarvoor ook geen reden. Wilde hij zich over mij beklagen, dan wilde ik er toch bij zijn, en de teugels omwendende gaf ik mijn paard de sporen. 'n Paar minuten later reed ik den ellendeling voorbij; hij keek den anderen kant uit.

Op het voorerf hield ik halt en reed het groote rijpad op en neer alsof ik de wacht hield, wat trouwens niet zoo heel veel verschild. Een oogenblik aarzelde Versluis; daarna ging hij dwars door de sawah's over de *galengans* in de richting van zijn woning.

IV.

Ik steeg af en vroeg aan een bediende of mevrouw te spreken was.

Nooit zag ik iemand zóó ontstellen als haar, toen zij vernam wat er gebeurd was. Als krankzinnig liep zij heen en weer, telkens herhalend:

„Hoe zal hij weg komen. Hoe zal hij toch zoo gauw mogelijk hier van daan komen?”

Wat was dát nu weder? Eerst de vrees voor den goeden naam harer zuster, thans voor de veiligheid van dien Versluis. Waarom moest hij nu, na den twist met mij, weg? Zat er dan toch nog iets anders achter?

„Maak u niet ongerust, mevrouw,” zei ik zeer koel. „Ik zal den man niet opeten. Wat gezegd is is gezegd, maar *ik* zal er niet meer op terugkomen.”

„Jij zult hem niet opeten! Jij zult hem niet opeten! Wat komt er dat op aan! *Hij* zal *jou* vermoorden en daarom moet *jij* weg!”

Verbaasd hoorde ik haar eerst aan; daarna... het was om te lachen.

„Wees maar niet bevreesd voor mij. Ik ben niet bang voor Versluis; hij heeft meer reden om het voor mij te zijn.”

„Nee, je bent niet bang, dat is zeker. Had die akelige vent van mij maar half zooveel courage.”

Als alle vrouwen, die de broek aan hebben, klaagde zij over het gemis aan flinkheid bij haar man.

„Och! als *hij* maar anders was, dan zou alles beter gaan, maar hij is een flauwe, nare kerel. *Tjies!*”

Zij siste het uit van verontwaardiging over *haar* slachtoffer.

„Nu, als u ook denkt dat ik niet bang ben....”

„Hij zal je niet telijf gaan; niet *zelf*, niet persoonlijk; maar hij zal je laten ketjoeën of door inlanders laten vergiftigen.” Zij sprak veel zachter dan anders toen zij dit zei; angstig fluis-terend voegde zij erbij: „Hij heeft veel invloed op het volk; *zij* zijn wel bang voor hem, als de dood, en met de loerachs en de lagere ambtenaren ligt hij onder één deken.”

De mededeeling stemde mij onaangenaam. Ik had nog in het geheel niet gedacht aan een pil No. 11 of de mogelijkheid van een nachtelijken aanval op mijn woning. Mijn phantastische geest bracht mij dadelijk allerlei narigheid voor oogen, en al ben ik geen lafaard, het denkbeeld om mij met stille trom uit de gelederen der menschheid te verwijderen, zonder er eigenlijk zelf iets van bespeurd te hebben, lachte mij maar matig toe.

„Ik zal hem uitdagen,” riep ik opgewonden. „Van daag nog zal ik met hem duelleeren op leven en dood.”

In gedachten te zeer met Versluis bezig, had ik zoo dadelijk niet op mevrouw Van Heert gelet; toen ik haar aanzag, trof mij de uitdrukking van haar gelaat; een oogenblik dacht ik dat zij me wou omhelzen. Maar ze schudde afkeurend het hoofd.

„Dwaasheid, Van Tuyl! Denk je dat hij eerlijk met je zou willen vechten? Daarvoor is hij veel te laf. Hij zou je uitlachen en zijn vrees verbergen achter spotternij. Bovendien ik zou het niet mogen toestaan. Jouw leven mag om hetgeen hier gebeurt geen gevaar loopen. Je moet weg,” herhaalde ze en bracht zuchtend de hand aan het hoofd. „’t Is wel jammer, want of-schoon nog jong ben je het eenige dragelijke schepsel hier; het eenige vertrouwbare mensch! Maar je *moet* weg; vandaag nog.”

Doch, hoezeer de toekomst mij alles behalve vroolijk scheen,

wilde ik van zulk een vlucht niets weten, en na een harden woordenstrijd hield mijn wensch de bovenhand.

Voor het eerst in mijn leven was ik bang.

Meestal sliep ik met deur en vensters open; diefstallen behoefde ik niet te vreezen; die kwamen toen niet zoo veelvuldig voor; misschien zijn ze meer gekomen met de veelvuldige bepalingen tegen diefstal! Ditmaal sloot ik alles zorgvuldig met *palang pintoe* en knippen. Mijn pistolen lagen zoowat te roesten. Ik haalde ze voor den dag, maakte ze schoon, schoot ze door, laadde ze opnieuw en nam ze meê naar bed; toen dit alles verricht was kwam een vreemd gevoel over mij; ik ging *luisteren* en hoorde, wat iedereen hoort, die dom genoeg is om 's nachts in de stilte te gaan luisteren, verdachte geluiden, die mij noodzaakten te gaan kijken naar iets dat er niet was.

Kortom, ik gedroeg mij als een kind, dat voor de eerste maal een verschrikkelijke rooversgeschiedenis heeft gehoord.

De ochtend kwam als naar gewoonte en de gewone werkzaamheden eveneens. Ik zag Van Heert, die er nog fijner en doorschijnender uitzag dan vroeger en tegen mij klaagde over pijn in de rechterzijde, die hem zoo hinderde als hij te bed lag en als hij liep.

Versluis zag ik niet, maar toen ik in mijn woning kwam, vond ik een briefje van mevrouw.

„Hij heeft zijn ontslag genomen op staanden voet en is reeds uit zijn huis vertrokken. Ik vrees het ergste; kom zoo spoedig mogelijk hier.”

Op die wijze werd het inderdaad ondragelijk! Weggaan, vluchten wilde ik niet, maar blijven met den knoeienden en intrigeerenden Versluis in de buurt en op die wijze steeds een ander zwaard van Damocles boven het hoofd te hebben, dat *kon* niet, te minder als mevrouw niet ophield mij met de somberste voorspellingen en waarschuwingen in een zenuwachtige stemming te brengen.

Er moest een einde aan komen, en besloten de zaak terdege aan te pakken, kleedde ik mij aan en ging naar de administrateurs-woning. Het scheen wel dat ik verwacht werd, maar wat mij daarbij verwonderde, was dat ook Van Heert erbij was.

Hij lag in een luierstool en scheen zeker en afgematter dan ooit; zijn vrouw zag er zoo neerslachtig uit als het kon.

„Van Tuyll,” zei hij, „ik moet je meedeelen dat de hoofdopziener Versluis plotseling mijn dienst heeft verlaten. Ik weet niet waarom, en ben te ongesteld om het zelf na te gaan. Ofschoon je nog kort hier bent, heb je goed je best gedaan, zoodat ik je wel iets durf toevertrouwen. Je moest nu naar de woning van Versluis gaan en nemen de administratie over. Voorloopig wilde ik je dan belasten met zijn werkzaamheden.”

Hij was nu tegenover mij, zooals altijd met zijn geëmployeerden: in den vorm, kalm, rustig bevelend, als iemand, die gewoon is het zijn leven lang te doen.

„Ik ben er tegen, dat Van Tuyll hoofdopziener wordt,” klonk de scherpe stem van mevrouw. „Ik zou liever willen dat hij de fabriek zoo spoedig mogelijk verliet.”

Nog had de gewoonte den pantoffelman niet geheel verstaald. Hij werd bleek en zag haar met een zoo treurigen blik aan, dat ik innig medelijden kreeg met den arme, die zóó tegenover een ondergeschikte werd behandeld.

„Ik heb me er tevoren niet over willen uitlaten,” vervolgde mevrouw bij wijze van toelichting. „Ik wilde het zeggen, waar hij bij was; ik heb daar mijn reden voor.”

Dat laatste beteekende voor den heer Van Heert: „je behoeft verder naar niets te vragen.”

„Het spijt me dat ik het met mevrouw niet eens ben. Ik zal gevolg geven aan de opdracht van meneer Van Heert.”

Nooit in mijn leven heb ik menschen mij zóó vreemd zien aanstaren. Hij buiten zich zelve van verbazing, zij met een blik vol angst en vrees.

„Je moet weg, Van Tuyll.”

„Ik ga *niet* weg, mevrouw. Wees zoo goed er niet meer van te spreken; u kunt mij ontslaan, indien u dat goedvindt; in dat geval ga ik in de buurt van Wroeko wonen.”

De dochter van den loerah dier desa was de vrouw van Versluis.

Een oogenblik zat ze als verslagen. Toen zei ze met welgeslaagd theatraal vertoon.

„'t Is me ook eigenlijk onverschillig. Wat kan het mij schelen. Ik heb er ook niets meê noodig.”

Als ze op dat oogenblik was heengegaan, zou Van Heert mij instantelijk verzocht hebben om toch maar mijn ontslag te nemen.

Zij bleef echter.

„Mevrouw,” zoo ving hij weer aan op dien jammerlijken toon, die steeds het gevolg was van haar verwoede tusschenkomst, „mevrouw zal wel haar reden hebben om . . .”

„O neen! Nu *wil* ik niet dat hij heengaat. Nu *moet* hij blijven, zeg ik.”

Ik stond op.

„Het best zal zijn, dat ik dadelijk naar het huis van Versluis ga om den boel over te nemen.”

Een „boel” was niet te veel gezegd. Nooit kwam ik in smeriger europeesche woning. Het was een uitstekend gebouwd huisje, maar alles zag er uit alsof er maanden lang geen hand ter reiniging was uitgestoken.

Op en in den wormstekigen lessenaar lagen honderden papier-tjes dooreen en van behoorlijk te controleeren aantekeningen, eenvoudig, juist en bijgewerkt, zooals ik die had — ik was toch maar een beginner! — geen enkel spoor.

Een inlander en een vrouw waren aanwezig. Zij zag mij brutaal aan; de man spuwde op den grond; ik sloeg hem vlak in het gezicht, zoodat hij achterover tuimelde.

In een oogwenk stond Versluis voor mij en voelde ik den loodzwaren knop van zijn stok met zulk een kracht onder den

rand van mijn hoed tegen mijn hoofd komen, dat ik duizelde. Het volgend oogenblik waren wij handgemeen. Wat er toen voorviel, weet ik niet met juistheid meer. Wel, dat ik tot bezinning kwam toen de controleur, die op een paar palen afstand woonde, voor mij stond en mij zooiets vertelde van aanhouden en opzenden naar den assistent-resident.

V.

Men bracht mij naar een reiswagen, die gereed stond. Pijnlijk en als beschonken volgde ik. Nog even trof het lichaam van Versluis mijn oog. Het lag op den vuilen bultzak van een divan en er was geen beweging in. „Misschien is hij dood,” dacht ik, maar dat en de zekerheid dat ik hem dan gedood had, maakte niet den minsten indruk op mij.

De reiswagen vertrok; in snelle vaart ging het voorwaarts; ik waggelde op mijn zitplaats heen en weer, en gleeed, met het gevoel van iemand die door slaap volkomen overmand is, van de bank op den bodem van het rijtuig.

Droomde ik of was ik wakker? In volkomen dezelfde kamer ontwaakte ik voor de tweede maal na een toestand van bewusteloosheid. De eerste keer was het op een divan en na een nacht van teveel „merken”; thans was het achter de neteldoeksche *klamboe* en met een gevoel van hulpeloosheid en zwakte, dat ik niet kon verklaren. Van wat er was voorgevallen, nadat ik *Beloekan* verliet om naar het huis van Versluis te gaan, herinnerde ik mij niets hoegenaamd; dat kwam eerst dagen daarna; van den tijd verlopen tusschen dat oogenblik en het tegenwoordige, had ik geen flauw idée; ik bekeek mijn handen, die mager en bleek waren, en de uitstekende polsgewrichten met verbazing; toch doorstroomde mij een weldadig gevoel, waaraan ik mij met wellust overgaf; alles zag eruit alsof het nieuw was; de boomen buiten het venster, de blauwe lucht, ja

zelfs de zonnestralen, die in de kamer drongen, — alles zag er in mijn oogen even fraai uit.

Denken deed ik niet; ik ging volkomen mede met den indruk van buiten af teweeggebracht, totdat zich eene figuur plaatste tusschen mij en het licht. Het was een lieve figuur en het waren een paar mooie, goedige oogen, waarin ik keek.

„Hoe gaat het ermeê, James?”

Zij vroeg het vriendelijk, tante Jet, en ze lei zacht haar hand op mijn voorhoofd.

„Je bent niet warm meer, gelukkig,” ging ze zacht voort. „Ik zou nog maar niet spreken als ik jou was, James, en nog maar wat slapen gaan.”

Ik moest inderdaad wel zeer zwak wezen, want de eenvoudige, vriendelijke woorden, deden mij zenuwachtig beven en brachten mij de tranen in de oogen. Zij zag het wel. Ze dreigde mij glimlachend met den vinger, sloot de *klamboe* en ging zachtjes de kamer uit.

Met den dag ging ik vooruit, dank zij de goede dagelijksche zorgen van mevrouw Van Heert en de hulp nu en dan van oom Willem's vrouw. Langzamerhand en bij gedeelten vernam ik de historie van mijn worsteling met den ellending, wiens naam ik zonder tegenzin nog niet kan noemen.

Het moet een gevecht op leven en dood geweest zijn. Naar de inlanders vertelden, had ik het 't langst volgehouden en lag mijn tegenstander reeds nedergeveld toen ik ook viel. Daar Versluis niet, zooals men aanvankelijk dacht, dood was, maar integendeel spoedig teekenen van leven gaf, werd de zaak, waarbij de inlanders vol schrik den controleur hadden geroepen, die haar officieel had aangepakt, tijdig gesust, door tusschenkomst der familie Van Heert. Men bracht mij nog denzelfden dag terug, steeds bewusteloos; men zond om een dokter; om kort te gaan, ik kreeg een hersenontsteking, die mij in acht dagen tijd zoo dicht bij kapitein Jas bracht, als ik voor of nadien nooit was en nog in lang niet hoop te komen.

„En Versluis?” vroeg ik aan mevrouw Van Heert.

„Ik weet het niet,” antwoordde zij angstig fluisterend; „hij is na een paar dagen ziek te zijn geweest, spoorloos verdwenen. Niemand weet waar hij is, maar ik houd het ervoor dat hij zich verbergt hier in de buurt.”

Veel interesseerde het mij niet, hoe of wat de kerel deed; ik vreesde nu niets meer; het ergste dacht ik, wat iemand kan overkomen, is, goed beschouwd, niet eens erg.

Met haar *eigen* wagen reed ik naar de fabriek van oom Willem. Hij had, zoo was mij verteld, niets tegen me en zou me met plezier ontvangen. De manier echter, waarop hij mij ontving, was weêr van dien aard, dat ik, hoezeer met de beste voornemens beziel, mijn ouden tegenzin voelde opkomen.

Bonhomme, sprekende op een toon van schertsende vergevingsgezindheid en onder tal van *gemüthliche* *gévédé's*, schold hij me uit voor al wat leelijk was, daarmede op zijn wijze te kennen gevende, dat hij mij eigenlijk wel lijden mocht. Hij bekeek me, onder allerlei uitroepen, met verbazing.

„Wel *gévédé!* jij bent een best merk, hoor! Ik moet *gévédé*, van jou wat hebben! Jij bent me een raar broekie! Wel *gévédé!*”

Zoo ging het haast een kwartier lang, tot de persoonlijkheid van oom Willem mij weder evenzeer tegen de borst stuitte, als den eersten dag, dat ik hem ontmoette. Wij scheidden goede vrienden, dat wil zeggen, gelijk in de meeste gevallen: geen kwade, maar met elkaar ingenomen waren we nog volstrekt niet.

Terwijl intusschen mijn krachten toenamen en ik met reuzenschreden in beterschap won, ging mijn „baas”, de suikerfabrikant Van Heert, wel langzamer maar niet minder zeker achteruit. Zijn huidskleur werd ten laatste vaalgeel; zijn kaakbeenderen staken hem bijna door de huid; voortdurende hevige pijnen aan de lever en in den rechterschouder, — kortom, ik had nauwelijks de werkzaamheden flink hervat en deed nog geen volle drie maanden den overigens dood gemakkelijken dienst van Versluis,

toen de geneesheer verklaarde, dat Van Heert alleen te redden was door een overijld vertrek naar Europa.

Een onbekend heer kwam over en op het kantoor werd druk geconfereerd. Ten slotte werd ik geroepen en tijdelijk belast met de administratie. De vreemde heer was ijselijk gedecideerd in zijn spreken; hij was de chef van een groot handelshuis. Zijn manier beviel mij wel: dit moest dan maar zus en dat maar zóó; hij gaf mij eenige inlichtingen, die ik dringend noodig had, gelijk ik terstond begreep; hij zou voor een nieuwen hoofdopziener zorgen, enz. enz. — kortom, ofschoon ik van de financiële zaken der fabriek niets hoegenaamd afwist, — zooveel voelde ik wel dat de koopman een omvangrijke stem had in het kapittel.

Onder een stortvloed van luidruchtige uitvallen, stormde nog 's avonds laat, toen ik juist naar bed wilde gaan, oom Willem mijn woning binnen.

„Wel komaan! zou je zóó naar je bed willen gaan, jou weerlichts gelukskind! Dat komt, *gévédé*, pas kijken; dat weet nog *ampir* het verschil tusschen een rietstok en een suikerkoker, en dat komt me, *gévédé*, in de suiker! Hoe is het mogelijk? *Ajo*, voor den dag maar met den *minoeman*.”

Ik liet een flesch brandy uit de kast halen en schonk oom Willem een erg ouderwetsch grogje, waarvan de toegevoegde hoeveelheid water meer diende *pour acquit de conscience*.

Het intrigeerde mij echter kolossaal wat hij ten mijnen opzichte bedoelde met in de suiker.

„Nu ja,” antwoordde ik doodbedoord. „Het beduidt ook wat! Dat ik hoofdopziener ben geworden, doet me natuurlijk veel genoegen. Maar het waarnemen van de administratie misschien een jaar lang, zonder iets te doen dan gewoon te werken en van alles copy te zenden naar Semarang, zonder ander geldelijk beheer dan wat ik van daar krijg om te verwerken, — ronduit gezegd, ik had liever eenvoudig opziener gebleven.”

„Wel *gévédé*,” brulde oom Willem, „jou uilig creatuur! Zie

je dan niet, begrijp je dan niet dat Van Heert crêveert vóór hij nog halfweg is? En dan *moet* er een administrateur wezen, en wie moeten ze in dit akelig nest van een *Beloekan* anders nemen dan jou? Ik zeg je, gévédé: je bent in de suiker; jij, jij zelf, een *baar*, een jong broekie als jij!"

„Waarom is de fabriek hier een akeliger nest dan de uwe?" vroeg ik geraakt.

„Omdat," daverde hij, met de vuist op de tafel slaande, „omdat ze hier altijd gestolen hebben als de raven; omdat Van Heert een groote nul was en zijn wijf een verkwistster; omdat die rakker van een Versluis, de grootste *gladakker* was, die op twee beenen liep. Ik zeg je dat het hier een vuil nest is, en de duivel mag me halen als het niet even verweg is als Van Heert zelf."

Ik trachtte hem meer te doen loslaten, maar hij weigerde hardnekkig verder iets te zeggen, omdat het maar vooronderstellingen waren, maar hij zwoer al vloekende, dat ik in elk geval een *boffer* was, want dat het er voor mij minder toedeed of de „heele kluit op de flacon ging."

Er was volstrekt niet verder met hem te redeneeren, en ik dankte den hemel, toen ik oom Willem in vrij „kennelijken" op zijn paard hielp en hem met zijn zwaar, sterk lichaam toch vast genoeg zag zitten om zonder ongelukken een post of wat ver te rijden.

Nu, ik was met mijn nieuwe verheffing tot een persoonlijkheid, die den voet heeft op de ladder, waarmede men in de suiker klimt, volstrekt niet ingenomen. 't Was of ik er een voorgevoel van had dat het mis zou loopen.

Stil en regelmatig ging alles aanvankelijk zijn gang. Schijnbaar althans. Als ik geld noodig had, schreef ik naar Semarang en zoo spoedig de gebrekkige communicatie veroorloofde, kreeg ik het. De nieuwe hoofdopziener was een geschikt man; het overige personeel kende van vroeger zijn werk en deed dat geregeld; ik had een uitstekende tafel in het administrateurs-huis zelf, en

er was een aardige woning voor mij, dicht in de nabijheid. Als er bezoekers kwamen, hetzij ambtenaren of ondernemers van elders, werd ik beleefd en vriendschappelijk behandeld, en toch ving ik elken dag mijn arbeid aan met een gevoel van benauwdheid, en haatte ik mijn werkkring en positie.

Twee omstandigheden waren mij volstrekt niet naar den zin.

Tusschen mijn woning en het groote huis lag een plek, die ik niet kon vermijden: de plaats waar ik Jenny, het slachtoffertje van den ellendigen Versluis begraven had. Elken dag moest ik daar langs, drie, vier, soms zes malen, en nooit passeerde ik die noodlottige plek, zonder dat het dien avond voorgevallene voor mijn verbeelding oprees; het werd hoe langer hoe erger, vooral des avonds na den maaltijd als het donker was. Geen woord werd over het zonderling geval meer gewisseld tusschen mevrouw Van Heert en mij; het was alsof wij een vaste overeenkomst hadden gemaakt om er niet meer over te spreken. En ik had ook voor geen geld bekend hoe zenuwachtig en bevreesd ik was; daartoe was ik veel te ijdel. Maar of ik mij al door inlanders liet begeleiden met *obors* — wat ook niet te dikwijls ging, wijl het gek stond voor iemand zóó met den weg bekend, — dan of ik in de duisternis liep, altijd was het of op die ongelukkige plek gronds de schim van dat kleine, tengere blonde kind met haar wond aan het hoofd uit de aarde oprees en mij tot aan mijn huis vervolgde. Dan drong mij het zweet uit de poriën en kwam ik thuis in een zoo zenuwachtige stemming, dat het somtijds uren duurde voordat ik insliep.

Hoe ik het had kunnen doen, begreep ik niet, maar dat was zeker: voor geen schatten der wereld had ik het herhaald.

Mijn tweede cauchemar, van zuiver materieelen aard, was het geldelijk beheer. Ik was zuinig; controleerde allerlei uitgaven voor de fabriek; berekende zelf de loonen en hield zoo streng mogelijk toezicht op het verbruik en gebruik van materialen; maar slag op slag was het:

„Van Tuyll, geef me eens duizend pop."

„Van Tuyll, geef me eens gauw vijf honderd pop.”

En deze grepen werden zóó dikwijls herhaald en er viel zooveel te betalen voor de huishouding, dat men zich thans daarvan moeilijk een denkbeeld kan maken.

Zij speelde.

Dat is wel het verschrikkelijkste wat een huisgezin kan overkomen. Een man kan zich meestal nog bedwingen tegenover het dobbelspel; hij raakt er door in schulden. Een vrouw ruïneert.

Des morgens, als er was „uitgegeven”, verliet zij in sarong en kabaja met *haar* rijtuig het huis en kwam eerst tegen de rijsttafel terug, slecht of goed geluimd, naarmate de resultaten van het spel waren geweest.

„Van Tuyll geef me eens vijftien honderd, ja?”

Het viel mij op het lijf als een vonnis.

„Ik heb zooveel niet, mevrouw.”

Zij kneep de lippen stijf samen; er zou een geweldig onweêr losbarsten.

„Dat is jouw zaak. Dan had je maar moeten zorgen, dat het er was.”

„Ik heb ruimschoots genoeg gevraagd aan het kantoor en gekregen ook.”

„t Kan mij allemaal niks schelen. Ik moet vijftien honderd hebben. Dadelijk en daarmee uit.”

Ik had natuurlijk dat bedrag wel in kas, maar ofschoon ik geen instructies had omtrent de limite van het aan mevrouw Van Heert uit te geven geld „voor de huishouding”, achtte ik mij thans niet verantwoord.

„Vijf dagen geleden heb ik u pas acht honderd ter hand gesteld,” merkte ik op.

Zij werd bleek van kwaadheid.

„Gaat dat jou aan? Als ik tien, twintig duizend gulden wil hebben, dan geef je ze op staanden voet, of je zendt er om naar de stad.”

Haar hooge toon maakte mij boos. Zij had mij niet hier aangesteld en als ik weigerde...

„Het is wel mogelijk, mevrouw,” zei ik altijd beleefd, „maar ik kan u geen vijftien honderd geven, en ik zal verder wel naar de stad zenden als dat noodig is.”

Dat zij geen beroerte kreeg, was een wonder.

Wel twee minuten zat zij ineengedoken en bevende in den rotanstoel naast de schrijftafel, waaraan ik werkte, en ik dacht ieder oogenblik dat mijn oogen gevaar liepen uitgekrabt te zullen worden. Daarna stond zij op.

„Van dit oogenblik bent u uit *mijn* dienst ontslagen,” klonk het op een toon als sprak ze tegen een *boedjang*.

Nu werd ik ook warm en stond eveneens op.

„Met *uw* dienst mevrouw, heb ik niets te maken; daar zijn uw baboe's voor. De heer Van Heert heeft mij hier aangesteld met medeweten van zijn gemachtigde te Semarang. Ik heb *niets* met u te doen, wat de zaken aangaat.”

„*Koesir*,” riep ze door het venster met heesche, bevende stem: „*lekas, pasang kareta*.”

Ik zeide niets meer, ging weer zitten en schreef stil voort.

Nog eenmaal keerde zij zich om en kwam tot dicht bij mijn stoel. Geen spier aan haar geheele lichaam, die niet trilde van heftigen toorn.

„Voor het laatst, Van Tuyll! Betaal je me vijftien honderd of niet?”

Het was een moeilijke toestand; ik voelde dat ik terrein verloor en mijn houding niet meer zoo krachtig was.

„Misschien, dat ik duizend...”

„Geen cent minder dan vijftien honderd,” gilte ze. „Die *wil* ik hebben! Dadelijk!”

Gelukkig! Ik had juist door haar uitval mijn betrekkelijke kalmte weêr herwonnen.

„Neen,” zei ik, vastbesloten.

Zij liep weg, alsof ze vluchtte en bleef lang, zeer lang uit. Na

haar terugkomst werd geen woord tusschen ons gewisseld. Ik werd niet geroepen om te komen eten, en omdat ik van mijn kant geen boosheid wilde toonen, ging ik even naar achteren. Maar de tafel was slechts gedekt voor één persoon en die aanwijzing liet aan duidelijkheid niets te wenschen over.

Zulke kleinigheden zijn lastig in het binnenland. Wat moest ik doen? Mijn oude huishoudelijke inrichting bezat ik niet meer. Bij iemand van het personeel vragen om mij eten te zenden, stond gelijk met de mededeeling dat er oneenigheid was tusschen mevrouw Van Heert en mij.

Het werd gedurende de eerste dagen een tijd van behelpen, die mij, nu ik er in het minst niet op was voorbereid, erg zwaar viel.

Daarbij werd mij het leven onaangenaam gemaakt door allerlei kwellingen; thee werd mij onthouden; de kleine huiselijke comforts, in het kantoor, waarop Van Heert erg gesteld was, verdwenen, en ik hield niets over, dan wat strikt noodzakelijk was; de goed voorziene particuliere bibliotheek werd voor mijn neus gesloten; mijn bedienden werden als honden bejegend; de naaister mocht niet meer, zooals vroeger, iets repareren aan mijn kleêren, — kortom al de kleine gemakken, welke men in het dagelijksch leven eerst leert op prijs stellen als men ze mist, werden mij onthouden.

Waarom, dacht ik soms, bemoeide ik, die er van niemand orders toe had, mij eigenlijk met de wijze, waarop het geld werd besteed en de hoeveelheid, die zij noodig had of ten minste vorderde? 't Was immers haar geld en ik had er *inderdaad* geen voordeel of belang bij. Zou het niet oneindig beter wezen haar den zin te geven en het erbij te laten? Ik had het gaarne weêr goed gemaakt en nog eens voor hetzelfde geval geplaatst, had ik zeker toegegeven.

Maar dat gebeurde niet meer, en om naar haar te gaan met een handvol geld en te vragen of zij het asjeblijft wilde hebben, — dat had ik nooit gedaan!

Zij kwam niet, en ik werd met den dag ongeruster.

Een maand verliep. Mevrouw Van Heert ging als naar gewoonte 's morgens uit in haar rijtuig, keerde soms den heelen dag niet terug, maar deed geen enkel maal een beroep op de kas.

Waar kreeg zij het geld vandaan? Ik wist het niet en juist dat deed mij het ergste vreezen. Het leven, dat ik leidde, was honderdmaal onaangenamer dan vroeger. Conversatie had ik niet, dan van tijd tot tijd met den nieuwen hoofdpiener. Des avonds zat ik meestal in mijn klein, maar net houten galerijtje en dronk uit pure verveling eenige glazen grog; weldra betrapte ik mij op den toenemenden lust de hoeveelheid spiritualiën te vermeerderen. Ik was 's morgens niet frisch bij mijn ontwaken; ik was op een hoogst gevaarlijken weg.

Het weêr was niet geschikt om mij in een aangenamer stemming te brengen. De regenmousson hing op Java, als de natte wasch over een lijntje. Dagen achtereen bleef de heldere zonneschijn achter zware laaghangende wolken verborgen; het regende 's morgens, 's middags, 's avonds, 's nachts, en ik gevoelde mij in die door waterdampen haast verzadigde atmosfeer niet zoo frisch en gezond als in den Oostmousson. Met het voorhoofd tegen de ruiten gedrukt, staarde ik uit het venster van mijn kantoor, dat aan de voorzijde van het huis gelegen was. Alles was doodstil om mij heen; de lucht zag grauw; geen schepsel was op de been; alles stil en eentonig, eentonig en stil!

Misschien stond ik vijf minuten zoo onbeweeglijk te *pikiren* over den toestand, dien ik van harte moede was, al schonk hij mij ook eenig geldelijk voordeel, toen het knallen van rijzweepen mijn ooren trof. Vol hoop dat een bezoek de doodelijke verveling zou komen breken, zag ik den weg op en werkelijk holde het vierspan voor een netten reiswagen de helling op, die naar het huis voerde.

Voor de derde maal kreeg ik den bewusten koopman te zien, die met bedaarden tred de trappen der voorgalerij opkwam, een

luid *siapa ada* liet hooren, zijn helmhoed op tafel zette en zelf in een luierstoel plaats nam.

Zou hij over het geld komen spreken en over de standjes, die ik met mevrouw Van Heert had gehad?

Ik was niet zeer op mijn gemak, toen ik naar voren ging om den gast te ontvangen, daar mevrouw niet tehuis was.

„Zoo, Van Tuyll, ik heb je een slechte tijding meê te deelen.”

Daar had je het al! Mijn ontslag! Ik boog even maar zei niets en bepaalde mij tot een vragenden blik.

„Meneer Van Heert is nog vóórdat de Kaap was bereikt overleden.”

„Overleden,” herhaalde ik met verbazing. Oom Willem had het met al zijn tieren en vloeken dan toch aan het rechte eind gehad. „Vóórdat hij half weg was, was hij gestorven.” Ik kan niet zeggen dat het mij erg ontroerde. Ik had mijn ontslag verwacht en dát was het in elk geval niet. 't Is misschien erg leelijk, hardvochtig en egoïstisch; ik beoordeel dat niet, wat mij zelve aangaat; ik vermeld alleen het feit, — maar ik moet eerlijk zeggen dat de mededeeling op dat oogenblik eer een verlichting dan een verdriet was.

„Ja,” ging hij voort, zonder veel te letten op den indruk, dien ik ontving, „ik heb het wel gedacht. Ze wachten te lang en sterven dan onderweg. Velen zijn nog geroepen om hier hun ziek lichaam in te schepen, maar weinigen zijn uitverkoren om in Europa aan den wal te gaan. Is mevrouw Van Heert niet thuis?”

„Neen, maar zij zal straks wel komen. Wilt u iets gebruiken?”

„'n Glas port! Zeg, Van Tuyll, je moest straks maar eens de boodschap voorzichtig aan haar overbrengen.”

„'t Is nogal moeilijk voor mij.”

„Waarom moeilijk?”

Ik aarzelde.

„Ah zóó!” vervolgde hij dadelijk. „Hebt u ook al onaangenaamheden met haar gehad? 't Is wel jammer, want ik heb haar meer te vertellen, dat niet plezierig voor haar is. Zoo'n

beetje verdeeld, zou gemakkelijker wezen. Laten we eens op 't kantoor gaan.”

Wij gingen, en hij begon met mij te vragen, hoe het kwam dat ik „niet wèl” was met mevrouw Van Heert; toen ik niet verlangde daaromtrent inlichtingen te geven, zag hij mij op een vreemde, wantrouwende wijze aan en glimlachte daarbij zoo vreemd, dat ik begon te begrijpen.

„U denkt toch niet,” zei ik geraakt, „dat ik ooit met mevrouw Van Heert vertrouwelijker omgang heb gehad, dan te pas komt.”

„Maar in dat geval belet u ook niets om mij te zeggen, wat er is voorgevallen.”

„Zij zal het onaangenaam vinden.”

„Misschien; maar zij vindt wel eens meer onaangenaam, wat noodig en nuttig is. In dit geval echter, is het van belang voor ons allen te weten, wat er schort tusschen u, die hier feitelijk het beheer voert, en mevrouw Van Heert, die aan het hoofd staat van de huishouding.”

Hij drong aan en overtuigde mij.

„Ah zoo!” klonk het in langgerekten toon. „Heb je haar geld geweigerd. Nu, dat is zeer verstandig. En vervolgens...”

„Is mevrouw ontzettend boos geworden en heeft om niets meer gevraagd, ook niet toen de maand om was.”

Hij trok de wenkbrauwen saâm.

„Dat is gekker; kan je even laten inspannen?”

Verbaasd keek ik hem aan.

„Waar wilt u heen?”

„Even maar; 'n boodschap hier dichtbij. Binnen een kwartier ben ik terug.”

Inderdaad kwam hij kort daarna en nog voor mevrouw Van Heert thuis was, terug.

„Zij heeft al vijfduizend gulden geleend van een Chinees.”

Met deze woorden trad hij binnen.

„'t Is toch verschrikkelijk,” zei ik verontwaardigd. „En zou daaraan nu niets te doen zijn?”

Hij keerde zich om en zag mij weêr zoo zonderling aan, dat ik er niets van begreep.

„Totnogtoe niet. Die vijfduizend gulden zullen betaald moeten worden.”

„Nu ja, zooveel begrijp ik ook wel.”

„Hm! Hoe staat het met de kas?”

Ik gaf hem inzage, en zorgvuldig noteerde hij eenige cijfers in zijn zakboekje, terwijl hij verder met de grootste belangstelling informeerde naar alles wat de fabriek betrof tot in de kleinste bijzonderheden.

Midden in dit gesprek, dat mij bijna den dood van mijn chef deed vergeten, trad mevrouw het kantoor binnen. Zij zag er opgewonden uit.

„Hebben hier conferenties plaats?” vroeg ze snibbig en zonder te groeten.

De gast trok de wenkbrauwen op.

„Zooals u ziet,” zei hij droogjes.

„Het schijnt wel, dat ik hier voor niets meer word geteld; jullie denkt zeker dat ik een loopje met me laat nemen.”

Ik zag dat hij inwendig kookte van drift, en toch verried hij dat niet in zijn spreken; bedaard en toonloos zei hij:

„Dat hebben we niet gedacht, mevrouw. Ik geloof zelfs, dat we in het geheel niet aan u gedacht hebben, dan voorzoover het een treurige tijding betreft, die ik u kom mededeelen.”

Zij ontselde en verschoot van kleur.

„Wat is het? Zeg asjeblijft maar gauw op; ik houd niet van geleuter.”

„Van Heert is dood.”

Abrupter kon het niet, en ik vreesde, dat het haar verschrikkelijk zou treffen. Ik had mij bedrogen. Zij sloeg alleen de oogen neêr en liep zenuwachtig een paar malen door het kantoor heen en weêr. Toch scheen ze te gevoelen, dat een kalmere toon door de omstandigheden geboden werd.

„Wanneer is er bericht ontvangen?”

„Heden morgen. Ik ben dadelijk hierheen gekomen.”

„Dank u.”

Een oogenblik kwam van pijnlijke stilte.

„'t Is een ongelukkig geval.”

„De dood van mijn man? Ja, dat is het, maar hij zal in één opzicht een einde maken aan een onhoudbaren toestand.”

„Een onhoudbaren toestand?”

„Ja. Ik ben in mijn *eigen* huis, hier, doodelijk beleedigd door hem dáár” — zij wees op mij. — „Hij beriep zich op Van Heert en op u en ik moest daarvoor maar toegeven; *nu* ben ik *baas* en nog heden, op staanden voet, verlaat hij *mijn* huis.”

Zij was weêr begonnen met zich op te winden; haar stem beefde.

„Laat ons geen tijd en woorden nutteloos verspillen, mevrouw. Het schijnt wel, dat Van Heert u niet op de hoogte van de zaken heeft gehouden, anders zoudt u zóó niet spreken.”

„Ben ik misschien niet de eenige, wettige erfgename; de *eigenares*?”

„Zeker! dat bent u. Maar mijn firma is de eenige wettige schuldeischeres ten bedrage van drie honderd vijftig duizend gulden en, tenzij u die som thans wilt betalen, wordt nog heden beslag gelegd op alle roerende en onroerende goederen.”

Dàt had hij *mij* niet gezegd! Er rustte dus zulk een groote schuld op *Beloekan!* Het begon mij te schemeren. Ik had van de financiële zaken nooit iets meer te zien gekregen dan de onnoozele buitenkant, en ik had te weinig ervaring, om te kunnen veronderstellen dat de toestand zóó wrak was.

Beslag leggen, en dan?

Een blik op mevrouw Van Heert deed mij medelijden met haar krijgen. Zij stond als vernietigd.

Gevolg gevende aan de ingeping van het oogenblik, naderde ik haar en lei mijn hand op haar arm.

„Zoudt u niet liever 'n oogenblik naar uw kamer gaan?”

Als ware het een venijnig insect, zóó werd mijn hand afge-

schud. Het bloed steeg haar met geweld naar het hoofd; zij sloeg mij links en rechts in het gezicht. Aan een furie gelijk, overlaadde ze mij met verwenschingen.

„Jij, jij hebt met hen onder één deken gelegen en me helpen bestellen,” tierde zij. „Van het oogenblik dat we zoo dom geweest zijn je hier in huis te brengen, heeft het ongeluk ons vervolgd. Maar ik zal jullie wel vinden; dat beloof ik je.”

En met de vuist dreigend, ijde zij de kamer uit.

De koopman keek mij aan, knikte langzaam met het hoofd en „Hé, hè!” zuchtte hij. „Dat is toch een lievertje.”

Wij bleven op 't kantoor nog een paar uren praten en gingen toen naar achteren, waar mevrouw Van Heert druk bezig was haar koffers te pakken. Nauwelijks zag ze ons of weer barstte een vloed van scheldwoorden boven ons hoofd los; zij zou naar een advocaat in de stad gaan en haar recht zoeken! Wij antwoordden maar niet.

„Ik kan bij u zeker wel een bordje rijst krijgen?” vroeg de chef der handelsfirma mij. Ik nam hem mede naar mijn woning en ging hem voor op het smalle voetpad. Plotseling bleef ik als versteend staan. Nabij een groepje boomen was een groot gat in den grond gedolven. Maar al te goed wist ik wat dat beduidde: men had de overblijfselen opgegraven van het lijkje, dat ik indertijd daar had bezorgd.

„Wat is er?” vroeg mijn metgezel. „Het schijnt wel dat hier gegraven is.”

„Daar sta ik ook verbaasd over,” antwoordde ik.

„Zou dat niet verdacht wezen?”

Ik haalde de schouders op.

„Geld heeft er zeker niet ingezet, want daarnaar was, zooals u weet, meer vraag dan er aanbod was.”

Hij gaf mij gelijk, en wij gingen verder. Des avonds keerde hij naar het groote huis terug en betrok de logeerkamer. Het huis stond in zoover leeg, dat mevrouw Van Heert vertrokken was, haar bedienden gedeeltelijk had meegenomen en gedeel-

telijk ontslagen, en een mandoer bezig was haar koffers op grobaks te doen laden.

Het zal omstreeks drie uren in den nacht geweest zijn, toen ik met een hevigen schrik wakker werd, en met een sprong uit mijn slaapvertrek en door het venster naar buiten was.

Mijn woning stond in lichterlaaie. Uit de verte klonk het slaan door inlandsche wakers van het brandsignaal; mijn huisjongen en de andere bedienden waren bezig hun boeltje te redden en dit scheen hun zoo bezig te houden, dat zij mij maar stilletjes hadden laten braden.

Toen het volk op de been was en er pogingen tot blusschen werden aangewend, was het te laat; de houten woning, die alles bevatte wat ik bespaard had en bezat, was door het vuur vernield; mijn geheel eigendom bestond in den slaapbroek en de kabaja, die ik aan het lijf had.

In welk een stemming ik naar de administrateurs-woning liep, en daar op een bank neêrviel is te begrijpen. De eenige bewoner op dit oogenblik, de koopman, stond op de zijgalerij in de verte den brand te aanschouwen. Hij zeide aanvankelijk niets.

„Hoe groot is uw schade?” vroeg hij ten laatste.

„'n Paar duizend gulden, zeker wel,” antwoordde ik mistroostig. „Het is hard het goed te verliezen dat men zich voor het eerste verdiende geld heeft aangeschaft.”

„Ik zou me er maar niets van aantrekken.”

„U hebt goed praten; het is weg.”

„Nu, we zullen er wel een mouw aan zien te passen.”

„Dat is niet noodig. Ik ben nog jong genoeg om het terug te verdienen.”

Hij zag mij verwonderd aan, mompelde op ontevreden toon iets als: „van het hondje gebeten” en ging met den rug naar mij toegekeerd, weêr staan kijken naar den vuurgloed, waarin de laatste overblijfselen van mijn boeltje opgingen.

„Als ik maar wist wie het gedaan had,” zei ik en stampte toornig op den vloer.

„Wel, dat is dunkt me duidelijk; het is een ongeluk,” — hij legde in dat laatste woord een eigenaardigen, spotachtigen toon.

„Zulke ongelukken gebeuren wel eens meer hier in de-n-Oost.”

„Zij heeft het niet gedaan en ook niet laten doen. Er is slechts één persoon voor zoover ik weet, die het kan gedaan hebben en dat is Versluis.”

„Dat is de man, die hier vroeger diende als eerste opziener?”

„Ja.”

„Nu, 't is geen wonder, dat *die* u niet gaarne mag.”

„Daarvan is hij zelf de oorzaak.”

„Natuurlijk!”

Het gesprek nam een hoogst onaangename wending; de hatelijke wijze, waarop hij zich uitliet, bewees dat er veel was gesproken over het voorgevallene tusschen Versluis en mij.

„Mag ik vragen, waarom u het geen wonder noemt dat Versluis mij haat?”

Hij trok de schouders op.

„Kom! laat ons er maar niet verder over spreken. Ge zijt wat opgewonden door dien ongelukkigen brand. Dát verwondert mij ook niet. Ik zou me het verlies maar niet aantrekken en stil slapen gaan.”

Doch dat kon ik niet; en hoezeer ik een kamer binnenging en mij op een divan liet vallen, sliep ik evenmin als ik in mijn opgewonden stemming notitie nam van de muskieten, die mij exploiteerden alsof zij „batige saldo's” uit mij wilden halen.

Nog vóór het dag was, ging ik weer terug naar de plaats, waar mijn woning had gestaan. Ik vermeidde mij niet met het zoeken in de gloeiende sintels of er ook bijgeval iets kon zijn overgebleven, maar ik greep elken inlander aan, die binnen mijn bereik kwam en deed al wat in mijn vermogen was om het volk uit te hooren. Met haast en aandrang ging ik tewerk, en eindelijk had ik de hand gelegd op twee personen, mijn eigen bediende en een man uit de naastbijgelegen desa, waarvan door een viertal anderen werd verklaard, dat zij hen een vuurtje

hadden zien maken onder het houten galerijtje voor mijn woning.

„Ik heb ze,” zei ik tot den koopman. „Ik heb ze, de brandstichters! Nu zal ik er verder wel uit krijgen, wie ze ertoe heeft aangezet.”

„Zoudt u niet liever eerst ontbijten? Bovendien wenschte ik u nog even te spreken.”

Ik voldeed aan zijn verlangen, ofschoon half en half tegen mijn zin, want ik was koortsig gehaast om te weten te komen, dat Versluis mij dit koopje had geleverd.

Maar *hij* had geen haast. Het was zelfs of hij gedurende het ontbijt het er op toelegde zoo langzaam mogelijk te eten en te drinken ten einde tijd te winnen.

Juist waren we gereed en volgde ik hem vol ongeduld naar het kantoor, toen oom Willem te paard aankwam.

„Gévévé, daar hebben ze den rooien haan op je *tampat* laten kraaien. Nou, daar ben je kaaltjes afgekomen! Bonjour, hoe gaat het?”

Onder veel drukte en geschreeuw volgde oom Willem naar het kantoor en nam daar een stoel tusschen de beenen, alsof hij geïnviteerd was om aan het gesprek deel te nemen.

De koopman begon met mij in alle kalmte te vertellen, dat ik beter deed met spoedig om te zien naar een andere betrekking; dat ik tot zijn genoegen gewerkt had, maar zijn firma andere plannen met de fabriek koesterde, waarbij voor mij geen plaats was; dat hij erop gesteld was mij de geleden schade onmiddellijk te vergoeden; dat hij mij verder in overweging gaf om de zaak van de brandstichting blauw-blauw te laten, — kortom, ik moest het geld aannemen en mijn biezen pakken, zonder meer; dáárop kwam het neer.

Het stuitte mij tegen de borst; ik stond op het punt in een onaangename discussie te treden, maar ik kreeg zulk een wel-sprekenden stoot met oom's elleboog in mijn rug, en hij wierp mij, toen ik hem aankeek, zulk een dringenden, veelbeteekenenden

blik toe, dat ik mij bij een zwijgend hoofdknikken bepaalde en het geld met een „Dank u” opstreek.

Er werd niet veel meer gesproken; mijn paard stond gezadeld en werd met dat van oom Willem voorgebracht.

„Zie zoo,” brulde oom. „Ik ben blij dat je van dat smerige nest, van dat *Beloekan* af bent. Foei!”

Terwijl hij dit zeide, wendde hij het hoofd om en wees met de rijzweep achter ons naar het hek van den tuin.

Er ging een ruiter stapvoets binnen.

In geen maanden had ik hem gezien, maar ik herkende hem dadelijk; het was Versluis.

De paar woordjes, die mij toen over de lippen rolden, deden mij hoogstwaarschijnlijk in oom's schatting rijzen.

VI.

Eenige dagen nadat ik weêr ten huize van oom Willem logeerde, kwam er een post aan met brieven uit Holland. Ofschoon ik bijna nooit schreef, trof het mij altijd zeer onaangenaam en teleurstellend, als ik bij zoo'n gelegenheid geen brieven ontving.

„Ik zal je den mijnen maar laten lezen,” zei tante Jet, toen ze zag, dat ik het me eenigszins aantrok.

Het vel papier, dat ze mij toereikte, was beschreven door den ouden heer, dat zag ik dadelijk aan zijn schrift, dat er sedert jaar en dag op ingericht was „leesbaar, in onafgebroken samenhang, zonder verkortingen, witte vakken of tusschenruimte” te zijn, precies zooals het reglement op het notarisambt dat voorschrijft.

„Waarde schoonzuster,” schreef hij. „Het deed ons veel genoegen uw lieven brief te ontvangen en daaruit te vernemen, dat UEd. en mijn broeder Willem alsmede onze zoon James een goede gezondheid genieten. Het wil mij toeschijnen, waarde schoonzuster, dat het schrijven van brieven aan ouders en bloedverwanten in Nederland voor personen in Nederlandsch-Indië met groote moeilijkheden gepaard gaat. Want ofschoon uwe steeds door ons hooggeschatte letteren eer het tegendeel zouden bewijzen, zoo is het voortdurend stilzwijgen van mijn broeder Willem, het nog slechts éénen zeer korten brief schrijven door onzen

zoon James en de onthouding van menigen vriend en bekende, die ik reeds naar het warme land zag vertrekken, wèl een bewijs, dat men in Indië niet gaarne schrijft. Nademaal mijn vrouw en ik nu reeds zes brieven aan onzen zoon James hebben geschreven en hij zich niet schijnt te verwaardigen ons eenig antwoord toe te zenden, zoo zijn wij overeengekomen: *ad primum* om hem niet meer te schrijven voor en aler hij van zijn kant ons ook brieven heeft gezonden tot een gezamenlijk aantal van zes, en *ad secundum* op dezen regel slechts in geval van overlijden van eenigen bloedverwant of bloedverwante uitzondering toe te laten.

Intusschen zullen wij u, geachte schoonzuster, van harte dankbaar zijn, indien gij de briefwisseling wilt voortzetten. Ofschoon wij UEd. van aangezicht tot aangezicht nog nimmer mochten aanschouwen, hebben uwe brieven aan ons gericht onze genegenheid voor u voortdurend doen toenemen.

Het was ons ook aangenaam te hooren dat onze zoon James goed oppast en zich met meer ijver op zijn werkzaamheden toelegt, dan hij ons gedurende zijn verblijf aan de hoogeschool veroorloofde van hem te verwachten.

Wij hopen dat u, waarde schoonzuster, hem niet geheel uit het oog zult verliezen, en indien gij vernemen mocht, dat hij nu en dan van het rechte pad afdwaalt, waarvoor ik vreezen moet, ons dan wilt verplichten, door hem uw goeden raad te geven en hem over zijn gedrag te gispen.

Ontvang vele groeten van mijne vrouw en mij, en geloof mij met vriendschap en achting

UEds. toegenegen schoonbroeder,
J. A. VAN TUYLL, nots.

P. S. Wij verzonden aan uw adres de kist kleinigheden per *Maria Christina*.

„Je schijnt geen grooten dunk van je te hebben gegeven aan de oude lui,” zei tante Jet, die zich kennelijk vermaakte met het verslagen gezicht, dat ik trok, toen ik het minder vleidend vaderlijk epistel had gelezen.

„Er is voor mij ten minste weinig verkwikkelijks in dien brief. Toch wel: een ding.”

„En dat is.”

„Dat u hebt gedaan, wat ik, die zooveel vrijen tijd heb, verzuimde.”

„Ik wist wel dat je het zoudt nalaten. Om de goede oude lui niet in ongerustheid te brengen, heb ik hen van tijd tot tijd geschreven. Je ziet met veel succes, want ze willen van jou niet eens meer brieven hebben.”

„Dat staat er niet in.”

„Nu, je zoudt er met wat goeden wil wel uit kunnen lezen, dat ze het met mijn brieven voor lief nemen.”

„Wat zijn dat voor „kleinigheden”, waarvan papa een kistvol zendt? Hij schrijft *de* kist, dus u zult er wel van weten.”

„Ja, dat weet ik.”

„Zijn het confituren of galanteriën voor u.”

„Dank je, confituren maak ik zelf en prullen laat ik niet uitkomen. Het zijn kleinigheden voor jou, want je begint zoowat aan alles gebrek te krijgen. Ik heb een lijst gezonden van wat je noodig hadt en dat zenden de oude lui nu uit.”

Och, wat was het jammer dat tante Jet zoo jong en zoo mooi was! Het ging nu immers niet aan voor een jongmensch van twee, drie en twintig jaar om zulk een tante in de armen te sluiten en te kussen. Zelfs „een kist kleinigheden” had dat niet gerechtvaardigd. Bovendien: ik durfde het niet. Niet uit vrees voor haar of voor oom Willem, — zij hadden het mij waarschijnlijk niet kwalijk genomen, want zij zouden er niet meer in gezien hebben dan een hartelijke uiting van dankbaarheid door een neef aan zijn tante. Maar zij wisten niet en konden ook niet weten, dat ik van den aanvang af de schoonheid en de lief-

taligheid dier jonge, aangehuwde tante had bewonderd, en dat het conventionele neefschap er niet zóó diep bij mij inzat, dat ik met geen mogelijkheid in de jonge vrouw van mijn oom iets anders zou kunnen zien dan mijn tante. Ik wist dus niet welken indruk een omhelzing van tante Jet op mij zou teweeg brengen, en paste het *en cas de doute abstient-toi* toe.

„U bent een engel,” kon ik toch niet nalaten te zeggen.

Zij lachte mij hartelijk uit.

„Jij mocht er wel een *b* voor hebben, naar wat ik alzo van je gehoord heb. Dat moesten de oude lui eens weten.”

„Nu ja, ik heb me meermalen onhebbelijk aangesteld, en ik ben wel eens onaangenaam lastig geweest, maar . . .”

„Nee, nee, dat bedoel ik niet. Och, ik ben hier in Indië geboren en opgevoed en heb wel eens meer jongelui woest gezien, als ze iets meer hadden gebruikt dan ze konden verdragen.”

„Maar dan begrijp ik niet wat u bedoelt.”

Ik zag aan haar lieve gezicht dat ze boos begon te worden.

„Nu, 't is goed, dan zullen wij er maar niet meer over spreken.”

„Waarover?”

Half vertoornd, half spottend zei ze:

„Over je malle verhouding tot mevrouw Van Heert. Foei, James, zoo'n oude vrouw!”

„Maar ik bezweer u . . .”

„Och kom, bezweer maar niets! Is ze je niet zelf heel laat in den avond uit je woning komen halen. Kwam je niet elk oogenblik bij haar? Heb je niet om harentwille die kloppartij gehad met Versluis? Heeft ze je niet bij slot van rekening rechts en links in je gezicht geslagen? Dat doet geen vrouw aan een jongen man, als ze niet op een zekeren voet met hem staat.”

Ik was buiten mij zelve en, niet in staat om een behoorlijk antwoord te geven op die menigte schijnbewijzen, liep ik met groote schreden de achtergalerij op en neer.

„Je oom wou het eerst niet gelooven.”

„En u,” vroeg ik driftig.

„Zij is een gevaarlijke vrouw.”

„Zoodat u het wel geloofde. Dat had ik van u niet verwacht.”

„Komaan,” lachte zij, „Je speelt toch hoop ik niet voor de beleedigde onschuld?”

Ik wilde een scherp antwoord geven, want haar vasthoudende griede mij zeer, toen oom Willem binnentrad.

„Weet je waarom ze je niet op *Beloekan* wilden houden.”

„Nog niet.”

„Omdat je niet kunt omgaan met de hoofden en met de bevolking.”

„Wat? Ik zou niet kunnen omgaan met het volk? Nee, ik kan met de schurken van *Beloekan* die niets doen dan rooven en stelen niet omgaan; maar met *het* volk, dat is de gewone goede desaman, gaat geloof ik niemand beter om dan ik. Nooit besteel ik hen op hun loon, nooit mishandel ik hen of scheld hen uit en ze zijn altijd even gewillig voor me; ik krijg alles van hen gedaan.”

„Ja,” zei oom, „dat zeg je nu wel zelf, maar anderen beweren juist het tegendeel.”

„Wie? Versluis wellicht en zijn „schoonvader” de loerah van Wroeko, die zijn volk zoo heeft gedemoraliseerd, dat het een ware rooversbende is geworden.”

„Ik weet het niet, James; ik geloof dat je in zoover gelijk hebt, als je denkt dat Versluis je het koopje heeft geleverd. Maar al praat je nu als Brugman, dáármeê zal je geen ondernemer van je geschiktheid om met den inlander om te gaan, overtuigen. En als men niet secuur is van het tegendeel, dan krijg je nergens een betrekking.”

Dat wist ik ook; 't is het eerste geloofsartikel voor een employé op een suikerfabriek. Natuurlijk verergerde de mededeeling van oom Willem niet weinig mijn slechte stemming.

„'t Is hier toch een goed land,” zei ik bitter. „Waarachtig, men is hier in een wereld vol laster en kwaadsprekendheid verdwaald. Verbeeldt u dat tante mij daareven niet meer of

minder voor de voeten wierp, dan dat ik in ongeoorloofde betrekking zou gestaan hebben tot mevrouw Van Heert.

„Nu ja, en dan?”

„En dan???”

„Wel ja; 't is immers de waarheid.”

Radeloos zag ik hem aan, maar ik vermande mij.

„Oom,” zei ik met gedwongen kalmte, „toen ik op die bewuste partij bij u aan tafel zat, vertelde mijn buurman mij dat u alleen fabrikant was kunnen worden, omdat tante zulke goede relaties had; mijn buurvrouw deelde mij mede, dat een uwer gasten een gemeene vent was, een moordenaar; en van zekeren Van Droeven werd hardop aan tafel verklaard dat hij de grootste oplichter was; den volgenden dag hoorde ik u signaleeren als een onbeschofte kerel, die zich met allerlei gemeene streken ophoudt; 'n man zonder karakter; een prul in het vak; een...”

„Wel gévédé, James!” donderde oom Willem, rood als een kalkoensche haan.

Dank zij een uiterste krachtsinspanning bleef ik bedaard.

„Welnu oom, even waar is het, dat ik in eenige andere betrekking tot mevrouw Van Heert stond dan behoorlijk was; even waar, dat ik niet kan omgaan met de inlandsche hoofden en de bevolking. Kwaadsprekerij wordt alleen waarheid, omdat er menschen aan gelooven; waren er die niet, dan werd er ook geen kwaad gesproken.”

Hij begreep mij thans, ging weêr zitten en trok aan zijn baard.

„Dat heb je daar verduiveld netjes gezegd, James; maar met dat alles heb jij geen andere betrekking en kom je niet vooruit.”

„Ik zal mij wel weten te zuiveren van die lasterlijke praatjes,” antwoordde ik op de zeer juiste opmerking.

Maar hij schudde het hoofd en keek zoo ernstig, dat ik er door getroffen werd en hem verbaasd aanzag. Wat mij tevens opviel was, dat zijn gezicht een geheel andere uitdrukking kreeg dan gewoonlijk, en er trekken op te voorschijn kwamen, die ik er nog nimmer op had ontdekt en mij toch bekend waren; hij

herinnerde mij aan mijn vader in oogenblikken van neerslachtigheid.

„Indië is een raar land,” zei hij op een verdrietigen toon, die zeer verschilde van zijn gewone rumoerigheid. „Wee den man, die hier een reputatie krijgt, die niet in zijn voordeel is. Wie eens in den roep staat van vroeg bij de hand te zijn, die komt nimmer te laat; wie gunstig bekend is, kan geen kwaad meer doen.”

Hij zweeg en ik ook.

„Als je wat minder opvliegend en wat minder hoekig waart geweest, had je veel kunnen doen zonder dat iemand je iets zou ten laste gelegd hebben. Nu heb je het bij verscheiden lui verkorven en ze hebben je uit wraak gesignaleerd. Je bent „lastig” en je kunt niet „omgaan” met de hoofden en met de bevolking.”

„Het zijn leugens!”

„Dat is de quaestie niet, James. Er zal een zware wijs op gaan om je ergens behoorlijk geplaatst te krijgen. Behoeft aan europeesch personeel is er, maar ieder ondernemer heeft liever geen employé dan een met jouw reputatie.”

„Zoodat?”

„Zoodat het 't beste zijn zal, dat je per eerste gelegenheid maar weer teruggaat naar Holland.”

Tante Jet, die even naar de keuken was geweest, keerde juist terug, toen haar man dit onaangenaam vonnis over mij uitsprak.

„Het is volstrekt niet noodig, Wim, tot zoo'n uiterste over te gaan.”

„Vindt je dat?”

„Wel zeker! James behoeft na dat eerste jaar den moed nog niet te laten zakken.”

Hij haalde mistroostig de schouders op, liet zich achterover in zijn schommelstoel vallen en deed zware halen aan zijn manilla.

„Ik begrijp niet,” vervolgde tante met beslistheid, „waarom je de zaken zoo donker inziet. Ben je niet zelf precies geweest zooals James is?”

„Hm! Juist dáárom, Jet,” zei hij, en ik zag een beweging in zijn gebruinde trekken, die door een levendige ontroering moest veroorzaakt worden. „Juist dáárom. Ik heb ondervonden wat het is. Jarenlang heb ik eronder geleden, dat weet je ook wel.”

Zij stond achter zijn stoel, greep hem in den baard en kuste hem.

„Je bent een malle vent, Wim. Ik schaam me over je. Zeker spijt het je, dat je ook maar niet dadelijk je matten hebt opgerold en naar Holland bent teruggegaan, hè?”

Oom Willem sloeg zijn sterke armen met voorzichtigheid om haar hals en zag haar aan met van liefde schitterende oogen.

Het was alsof ik in een andere wereld was verzeild!

Maar, voor den drommel, oom Willem had een knappen kop! Was dat nu de ruwe man met zijn barre stem en talrijke gévédé's, die daar zoo lief en vriendelijk tegen haar was?

„Je tante heeft gelijk, James,” riep hij met een zweem van zijn gewone luidruchtigheid, terwijl hij opstond en ons een glas port schonk. „Waarachtig, het was ook gekheid! Jij blijft maar hier; er zal wel een mouw aan te passen zijn.”

VII.

Een maand later *was* de mouw gepast. Een reiswagen stond voor de deur; mijn koffers waren erop geladen; voorzien van een massa indische gerieflijkheden zou ik naar mijn nieuwe bestemming gaan.

Nooit zag ik mijn oom zoo luidruchtig en rumoerig; tante Jet was stil bedrijvig, en ik had een zeer onaangenaam gevoel van volheid in de keel.

Bij het afscheid wou ik zoowat als een speech slaan, maar ik bracht het niet verder dan tot een zeer verwarde betuiging van dank; zij kuste mij met tranen in de oogen; hij gaf mij een handdruk, die ik twee palen verder nog voelde, en voort ging het Oostwaarts op.

Na een reisje van twee dagen kwam ik, waar ik dan wezen moest; het zag er alles *klein* uit. De fabriek was klein en de administrateurs-woning, die er vóór lag, uiterst bescheiden; de eigenaar, de heer Drossaarts, verwelkomde mij vriendelijk. Het was een eigenaardige, typische figuur. Mager en kort van gestalte, had hij den kop van een russischen priester; een grooten neus, groote, droomerige, blauwe oogen en een buitengewoon langen, zwarten baard, dien hij voortdurend greep en dan langzaam door de hand liet glijden.

Nauwelijks zaten wij een oogenblik aan de tafel en hadden nog slechts een paar gewone informatiën gedaan en van weerszijden beantwoord, naar gezondheid, enz. of hij vroeg, zeer ernstig:

„Hebt u wel eens nagedacht over het *betrekkelijke* van alles wat wij kennen en weten, gevoelen, ondergaan en waarnemen?”

Nu ben ik nooit een vriend geweest van abstracte theorieën, en heb er mij ook nooit meê beziggehouden; zijn woorden brachten mij in verlegenheid; zulk een inleiding van een nieuw employé op een suikerfabriek was mij te machtig.

„Om u de waarheid te zeggen, heb ik er nooit over nagedacht.”

„Toch is *alles* betrekkelijk,” ging hij peinzend voort. „Niets is reëel, niets.”

Was ik in een gekkenhuis verdwaald?

„Gij verbeeldt u, dat gij het zijt; welnu, het zou ook kunnen zijn, dat gij een ander waart.”

Er volgde een oogenblik van stilte, waarin zijn baard herhaalde malen door zijn handen ging. Ik vond dat het hier warmer was dan ergens anders in Indië; benauwd zelfs.

„Niemand is zeker omtrent het wezenlijk bestaan der persoonlijkheid, die hij zich inbeeldt te zijn.”

Nieuwe stilte, met voortdurend mouvement van den baard, terwijl zijn blauwe oogen in de verte staarden.

„Bent u nogal tevreden over den oogst?” vroeg ik eindelijk.

„Alles is relatief. De blauwe hemel en de blauwe bergen zijn niet blauw; de geur der bloemen en die van de cadavers is dezelfde met een kleine wijziging; ongeluk bestaat niet, geluk evenmin. Veel wat bestaat kunnen wij niet hooren, niet proeven, niet voelen, niet ruiken, niet zien, en wat wij waarnemen is niet zoo.”

Ik knikte en zweeg. Er viel niets tegen in te brengen; het scheen dat ik mij op een suikerfabriek bevond die... niet bestond.

„Ziet ge dien boom?”

Het was niet te loochenen: ik zag hem.

„Welke kleur hebben de bladeren?”

„Wel groen, natuurlijk!”

„Natuurlijk!” zei hij spottend en met eenige verheffing van stem. „Natuurlijk! Niets is natuurlijk. Ik zeg u dat ze blauw zijn. Bewijs mij dat ze groen zijn.”

Daar ik geen lust had om erop door te gaan, beriep ik mij alleen op het algemeen oordeel.

„Wij kunnen niet zien,” was zijn repliek.

Zelden ben ik een inlander dankbaarder geweest, dan de huisbediende van mijn nieuwen chef, toen hij kwam meedeelen, dat het eten was opgedaan. Als met een tooverslag verdween de relatieve stemming, waarin de heer Drossaarts zich bevond. Aan tafel sprak hij, goddank! als een gewoon mensch, en al etende zou men erop hebben gezworen, dat hij, ondanks zijn magerheid en zijn filosofischen aard, een even natuurlijke als reële gulzigaard was, want hij at als een wolf.

Tot mijn verbazing zag ik, dat in de kleine fabriek veel betere werktuigen voor de suikerbereiding aanwezig waren, dan in die van mijn oom of op *Beloekan*, en hoe weinig aantrekkelijks de zaak in haar geheel voor mij had, dàt nam mij zeer voor haar in.

De fabrikant was vrijgezel; hij leefde zeer „betrekkelijk” met een gewone inlandsche vrouw. Een enkele blik op zijn vervuilden en verwaarloosden inboedel was voldoende om te doen zien, dat hier het oog van een europeesche dame niet rondzag.

Alles was smerig in huis, vol stof en vlekken, en men kon er het inlandsch element letterlijk ruiken. „Relatief”, dat spreekt van zelf.

Nooit heb ik het *tel maitre tel serviteur* in dit opzicht zoo trouw gevolgd gezien, als hier het geval was. Het europeesch personeel leefde precies als de baas; de overigens zeer goed gebouwde en vrij ruime woning, die voor mij was bestemd, zag er uit als een varkensstal; mijn voorganger had ongetwijfeld de reinheid beschouwd als iets dat volstrekt niet „reëel” mocht genoemd worden.

De bedienden waren volkomen onbruikbaar. In de desa's nabij de fabriek was alles even smerig; slechts een enkele zaak maakte een uitzondering: het machinenwerk; dàt alleen zag er proper en goed onderhouden uit.

Nadat ik mij met moeite van de onreinheid had verlost, mijn

boeltje had ontpakt en mijn woning zoo logeabel mogelijk had gemaakt, meldde ik mij aan bij den fabrikant. Hij zou mij mijn werk aanwijzen en wij stegen te paard. Ik zag alspoedig wáárop het aankwam, maar van den heer Drossaarts had ik het zeker niet vernomen; zijn mond stond niet stil over een zintuig, dat wij, menschen, naar zijn vaste overtuiging moesten missen, en dat ons belette om met aetherische wezens in gemeenschap te treden.

Toen wij naar de fabriek terugkeerden, reed ons een karretje voorbij. Een van die eigenaardige opgesmukte voertuigen op twee wielen, waarvan vooral de chineezen veel gebruik maken om te reizen. Voorbij gaande, keek ik door de vierkante opening, die tot venster diende, en ik voelde dat ik verbleekte, terwijl ik onwillekeurig mijn paard inhield.

Er zat een europeesche vrouw in het véhikel; 't was mevrouw Van Heert.

Het was of ik een voorgevoel had van het kwaad dat de aanwezigheid dier vrouw mij zou berokkenen. De blik, dien zij mij door het raampje van het kleine voertuig toewierp, bewees dat zij mij met haar intiem en haat vereerde; dat zij mij nog altijd hield voor een dwarskijker; voor iemand, die „met haar vijanden onder één deken had gelegen”, zooals zij het in haar schilderachtige taal noemde. Wat in 's hemelsnaam kon zij hier komen doen? Zij zag er niet uit als iemand, die van haar renten kwam leven. Sedert ik *Beloeke*n verliet, had ik niets van haar vernomen, en toen ik oom Willem eens naar haar had gevraagd, had hij, zonder iets te zeggen, bedenkelijk het hoofd geschud, en was het antwoord schuldig gebleven; daar ik toen wist, wat er van mijn verhouding tot mevrouw Van Heert was gezegd, drong ik niet op een antwoord aan en vroeg niet verder.

Thans was zij, naar het scheen, mij achterna gereisd. Waarom? Wat wilde zij van mij? Behalve het ongelukkige geval, waarin zij mij als het ware had gesleept, en waarin ik toch zulk een onschuldige rol had vervuld, bestond er niets tusschen haar en mij.

Onder die minder aangename overpeinzingen, was ik stil geworden, en de heer Drossaarts, geheel verdiept in het zintuig, dat hem ontbrak, zei evenmin iets.

Eentonig en zonder eenige afwisseling ving nu het nieuwe leven voor mij aan. Ik had een goede woning, een goed tractement met den titel van onder-administrateur, terwijl ik feitelijk opzieners-werk deed; trouwens op zulk een kleine fabriek zou een onder-administrateur het vijfde rad aan den wagen zijn geweest.

Alleen, als de heer Drossaarts afwezig was, en dat gebeurde nogal eens, was ik de baas, en dan werd ik ook als zoodanig erkend tot zelfs door den machinist, dat een door en door goed en hartelijk man was. Waar mijn chef heenging wist ik. Zoo om de vijf, zes weken ontwaakte hij uit zijn philosophische mijmeringen en werd reëel; dan trok hij een schoone witte jas aan, liet zijn netten tentwagens voorkomen en zijn vurige Isabella's ervoor spannen; zette een reusachtigen Panamahoed op en vertrok naar de naastbij liggende stad.

Als hij dan 'n dag of drie, vier later terugkwam zag hij eruit als een smid; dan was er altijd iets stuk aan zijn wagen, dan was hij steeds erg vermoeid, sloot zich op in zijn kamer, sliep vier en twintig uren achtereen en was daarna, relatiever dan ooit, zwaar verdiept in de geheimen der natuur.

Behalve deze eigenaardigheden, waarvan ik trouwens geen last had hoegenaamd, was hij een hoogst gemakkelijk en aangenaam mensch. Alles samen genomen kon ik dus, na eenige maanden in dienst te zijn geweest, tot de slotsom komen, dat ik een rustig, kalm en aangenaam leven leidde, dat slechts de gewone keerzijde van de medaille van het binnenland vertoonde: het was doodelijk saai en vervelend.

Mijn baas had mij uitgenoodigd om met hem te komen schaken, een spel, waarop hij verzot was, maar dat hij tamelijk slecht speelde; daar ik het reeds in mijn jeugd van papa had geleerd, kreeg hij elken keer geducht klop van mij, wat hem

echter niet afschrikte, daar hij zich na afloop van een partij altijd troostte met de redeneering, dat als hij *dien zet zus* en *dien zet* maar *zóó* had gedaan, ik het onvermijdelijk had moeten verliezen. Ik, die niet houd van napraten over het spel, won, en gaf hem gelijk.

Het was omstreeks zeven uur 's ochtends toen ik mij op weg begaf; een mooie weg was het niet, daar hij gewoonlijk voor transporten per kar gebruikt werd. Het had flink geregend en ik achtte het daarom oorbaar mijn schoenen uit te trekken, mijn pantalon op te stroopen en op mijn bloote voeten de kleine wandeling over het modderige pad te doen.

Er stonden eenige huisjes langs den weg, waarin vaste inlandsche en chineesche werklui woonden, die niet tot een der desa's behoorden.

„Van Tuyll!” klonk het uit een dier bamboezen woningen.

Onnoodig te vragen, wie mij riep. De schelle, scherpe stem van mevrouw Van Heert behoefde men maar eens te hebben gehoord om haar te herkennen. Toch, ondanks de slechte bejegening, die ik op *Beloekan* had ondervonden, wilde ik haar niet vruchteloos laten roepen; ik ging naar haar toe.

„We zijn nu bureu, ja?” zei ze met een kort, hatelijk lachje.

„Ik kan niet zeggen dat ik dit aangenaam vind *voor u*.”

„Voor jou zelve zeker wel, hè? Jij dacht lekkertjes op *Beloekan* te blijven als administrateur en met die smeerlappen mooi weêr te spelen van mijn duitjes, hè? Dat heb je mis gehad, man!”

„Mevrouw Van Heert, ik verlang . . .”

„Wat kan het mij schelen wat jij verlangt? Jij kunt nu als opzienertje dienen op de snertfabriek van dien droomerigen Drossaarts. Jij bent *weggestuurd* van *Beloekan*, versta je? Ik ben *weggegaan*, toen ik zag dat ik bestolen was; ik heb de eer aan mij zelve gehouden. Maar jij, intrigant, jij dacht te blijven, hè? lekkertjes, ja! Maar daarvoor heb ik gewaakt. Dat jij bent

weggejaagd, dat is mijn werk; dat heb ik gedaan; ik, ik, ik!”

Terwijl zij deze tirade uitschreeuwde, was door haar heftig gesticuleeren haar kabaja opengegaan; thans sloeg zij bij de laatste woorden, die zij sprak, als een furie met de vuist op de ontbloote borst. Het trof mij, dat zij erg vermagerd was. Reeds toen ik haar voor het eerst terugzag, had ik opgemerkt, dat de kostbare sieraden, waarmede zij altijd pronkte, verdwenen waren, en zij niets anders droeg dan, als armband, een gouden slang met diamanten.

„Als u zoo te keer gaat, zal ik maar heengaan,” zei ik werkelijk bedaard, want de woede dezer vrouw trof mij hoegenaamd niet. „Wilt u de waarheid weten, dan is mijn woning u bekend.”

Even groetend, keerde ik mij om en vervolgde mijn weg.

„Intrigant!” krieschte zij mij na. „Intrigant, dien ik heb opgekraapt van de straat. Verklikker en verrader, je bent nog niet van mij af, hoor! Reken erop, dat ik je op nog erger plaats zal laten komen, dan waar je nu bent.”

Zooals ik zei: ik was bedaard; maar *zóó* kalm is men toch niet of men kookt van inwendigen toorn bij zulk een in-gemeene behandeling.

Toen ik bij Drossaarts kwam, zag ik in den spiegel, dat ik zeer bleek en ontdaan was. Het was niet slechts van toorn en verontwaardiging; eerlijk moet ik bekennen, dat ik *bevreesd* was voor de booze lastertong van die vrouw. Tante Jet had wel gelijk gehad toen zij haar „gevaarlijk” noemde! Zij was niets meer of minder dan dat.

Zonder mijn groet te beantwoorden, zei de heer Drossaarts, terwijl hij zijn baard langzaam door de hand liet glijden:

„Geloof gij, Van Tuyll, dat de wijsgeerige kennis uit de van de ervaring afgezonderde reden voortspuit?”

Nu moet men in de stemming zijn, waarin ik mij bevond; bovendien van nature een vijand zijn van dergelijke beschouwingen, en dan zulk een vraag naar het hoofd krijgen!

Ik zweeg.

„Acht gij het mogelijk dat idealen, die boven het gebied der zinnelijke ervaring liggen, verwezenlijkt worden?”

„Meneer Drossaarts, ik zou u wel een verzoek willen doen....”

„Kunt gij u eenig denkbeeld vormen van de grenzen van ons kenvermogen?”

„Ik wilde u vragen om mij voortaan te verschoonen van . . .”

„Nu, maar, dan moet je Kant eens bestudeeren, Van Tuyl! Ik zal je hem eens leenen. Als je er dan goed ingewerkt zijt, dan zullen wij daarover eens praten.”

Het scheen wel, dat ik dien avond voorbestemd was om op tweeërlei manier overbluft te worden; eerst op 'n gemeene en daarna op 'n fatsoenlijke.

Den heelen avond schaakten wij. Ik verloor de eene partij na de andere en daar ik slecht speelde, waren de partijen ook spoedig uit. Uit pure vreugd over wat hij zijn goed spel dacht te zijn, liet hij mij soupeeren met een lange verhandeling over het dierlijk magnetismus, volgens de leer van Mesmer, waarvan ik even weinig verstond als begreep, daar andere denkbeelden, mijn persoonlijke veiligheid betreffende, mij voortdurend onaangenaam bezighielden.

Ik liet mij door *obors* voorlichten, toen ik des nachts naar mijn woning terugging. Toen ik had laten sluiten werd er bescheiden aan de achterdeur getikt. Niet zonder eenige vrees opende ik; het was slechts mijn bediende, die van de eerste maand mijner komst op Java bij mij was.

Fluisterend en blijkbaar bevreesd vertelde hij mij, dat er eene dame op het erf was geweest, vergezeld van een europeeschen man en een inlander; dat zij een gat in den grond hadden gemaakt; een groot pak daarin hadden begraven; de aarde goed hadden aangestampt, en daarna in alle stilte waren vertrokken.

Vroeg in den morgen bekeek ik de plek, mij door mijn bediende aangewezen; ik durfde echter geen *patjol* nemen om te graven. Het was ongetwijfeld kinderachtig, maar ik huiverde ervoor terug. Wat daar weêr in de aarde was gedeponeed, wist

ik, althans mijn vermoeden was zoo goed als zekerheid. Wat wilde men? Dát wist ik niet, maar wel, dat het niet veel goeds voorspelde; de bedreigingen van mevrouw Van Heert en die walgelijke historie met dat gestorven kind maakten een benauwend indruk op mij; ik kon mij aan dien invloed niet onttrekken; des nachts sliep ik onrustig, en in de duisternis deed het geringste geluid mij schrikken.

Veertien dagen gingen voorbij, zonder dat ik werd lastig gevallen; toch werd ik als het ware met den dag ongeruster, zóó zelfs dat Drossaarts er door getroffen werd en mij afvroeg, of ik wel eens een gevoel had als iemand, die door inwerking van geesten in een bijzonderen toestand geraakte.

Op een nacht werd ik wederom met schrik wakker; ik hoorde ter zijde van mijn woning een licht gedruisch en fluisterende stemmen. Ik *kon* mij ditmaal niet vergissen. Zacht stond ik op. Van de beide buitendeuren was alleen de achterste zonder gerucht te openen. Voorzichtig sloop ik daar heen en ging naar buiten. Toen ik den hoek omsloeg, stond ik als het ware vlak voor twee inlanders, die bezig waren het dak van mijn huis in brand te steken; ik greep hen aan en er ontstond een worsteling, waarin ik wanhopige pogingen in het werk stelde om hun naakte, gladde lichamen vast te houden. Intusschen brandde het *atappen* dak dat het een lust was, en werd het tooneel van den strijd helder verlicht. Gelukkig schenen de brandstichters alleen te zijn en was slechts een hunner gewapend met een mes, dat ik hem uit de hand gewrongen had; maar om hem vast te houden, want, dat wilde ik vóór alles, had ik het dadelijk weêr moeten laten vallen.

De schurken wrongen hun slangachtige ledematen als bezetenen; één had ik mijn linker arm om den hals geslagen; die zat goed vast; de rechterhand van den ander hield ik in de mijne gekneld. Het duurde zeker vijf minuten, voordat hulp kwam opdagen, en toen nog kon ik hen beiden onmogelijk houden, tot men mij bereikt had; met een krachtigen ruk trok

ik den een naar mij toe; liet tegelijk zijn hand los en gaf hem met mijn nu vrijgeworden vuist een stoot voor het voorhoofd, die hem neêrvelde. Voor hij half bedwelmd, weêr was opgestaan, werd hij door een dozijn mannen gegrepen; het was de assistent-wedono, die met zijn volk de booswichten in arrest nam.

Geen seconde liet ik hen daarna alleen. Ik zag niet om naar mijn brandenden inboedel en volgde, kokend van woede, de gevangenen; toen de brand was geëindigd bij gebrek aan brandstof, zooals het bij zulke gelegenheden meest altijd gaat in de binnenlanden, trokken wij eerst naar het groote huis, waar de heer Drossaarts zich juist met moeite aan den slaap had ontrukkt. Met een paar woorden vertelde ik hem wat er was voorgevallen; daarna ging ik met den inlandschen ambtenaar mede naar diens woning.

Daar ondervroeg ik in zijn bijzijn de beide inlanders.

„Wanneer heeft die europeesche dame u gelast om mijn huis in brand te steken?”

Ze keken elkaar even aan en de assistent-wedono sloeg de oogen neder; de man dacht zeker dat ik gek was geworden, maar liet als een fatsoenlijk javaan niet blijken dat hij zulke ideeën koesterde.

„Komaan, spoedig! En precies, hoor, want ik moet het precies weten.”

Een der kerels keek naar het dak van de pendoppo; hij dacht een oogenblik na en zeide toen doodbedaard:

„Als mijnheer dan toch alles weet: het zal zoowat een half uur na zonsondergang zijn geweest.”

Thans toonde de assistent-wedono een uiterst verwonderd gezicht, terwijl hij het antwoord zelf nauwkeurig opschreef, in het formulier-proces-verbaal dat zijn schrijver in orde had gemaakt.

„Hoeveel?” luidde mijn tweede vraag.

„Vier *ringits*.”

„Kendet gij de europeesche *njonja*.”

„Neen,” zeide de man, die tot nog toe antwoordde.

„Ik ben van Wroeko, mijnheer,” vulde de andere aan, die op zijn voorhoofd het kenmerk droeg onzer ontmoeting.

„Wanneer zijt gij met den heer Versluis hier gekomen?”

„Voor twee weken.”

„Hoe laat zijt gij dan 's avonds met hem en mevrouw Van Heert op mijn erf geweest om iets te begraven?”

„Ik weet het niet.”

„Gij waart er toch bij.”

„Ja, ik had voor dien tijd geslapen; het was al laat.”

„Wanneer is de heer Versluis teruggegaan?”

„Den volgenden dag.”

„Wist gij, waarom gij hier moest blijven?”

„Om mevrouw te dienen.”

„Waarom hebt gij hem” — ik wees den anderen brandstichter aan — „tot uw kameraad gemaakt?”

„Zijn vrouw is familie van mij.”

„Moest gij bij mevrouw terugkomen?”

„Neen, wij zouden beiden naar Wroeko gaan, als we ons even hadden aangekleed.”

Het was nu duidelijk. Er was een volmaakt complot gesmeed om mij te vermoorden; het was niets meer of minder dan de doodelijke haat en wraakzucht van twee personen, die mij tientallen posten ver achtervolgden. De assistent-wedono, die thans was gewekt uit den apathischen toestand, waarin hij dikwerf verkeerde, als er geen controleur in de nabijheid was, begon blijkbaar een levendig belang in de zaak te stellen. Op mijn verzoek zond hij een man te paard naar de woning van den controleur, die slechts op enkele palen afstand woonde, reeds eenige malen de fabriek had bezocht terwijl ik er was, en dan met mij bij den heer Drossaarts had gegeten.

Terwijl ik nog bij den inlandschen ambtenaar vertoefde, kwam deze laatste te paard aan met een breedgeranden viltten flaphoed op en een reusachtigen mantel om; in die kleeding en met zijn

langen, zwarten baard gelek hij meer een tooneel-roover dan een suikerfabrikant.

„Wat voer je toch uit, Van Tuyll? Aan die kerels heb je immers niets. Ik zou maar gaan slapen.”

„Onmogelijk,” antwoordde ik. „Er moet een einde aan komen. Ik heb hen ondervraagd en weet nu wat ik weten wilde. Als ik er thans geen eind aan maak, schiet ik er t' avond of morgen het leven nog bij in.”

Hij steeg van zijn paard en trad de pendoppo binnen. Ik vertelde hem alles.

„Het is een zeer interessant geval, Van Tuyll,” zei hij, diepzinnig nadenkend. „Weet je wezenlijk heel zeker, dat je nooit in nadere relatie hebt gestaan tot die vrouw, dan je opgeeft.”

„Ik geef u mijn woord van eer, dat...”

„Nu, ik geloof je wel. Ik bedoelde alleen, dat wanneer *daarvan* quaestie kon zijn, haar hardnekkige haat en wraakzucht verklaarbaar waren.”

„Geen seconde heb ik ooit aan het mensch gedacht in dat opzicht. Wat *zij* voor ideeën heeft gehad is mij nooit gebleken.”

De heer Drossaarts streefde zijn baard.

„Dat doet er ook niets toe,” verzekerde hij met een stelligheid, alsof hij bij ondervinding sprak. „Een vrouw neemt u nooit kwalijk dat gij haar niet bemint; maar waart gij ooit tot een begin van uitvoering gekomen, hadt gij haar ooit maar omhelsd, en daarna met onverschilligheid bejegend, dan zou ze u gehaat hebben, tenzij ze nog heel, heel jong ware geweest.”

„Het is mogelijk, meneer Drossaarts. Ik verzeker u evenwel nogmaals, dat...”

„O, ik spreek daarover niet, mijn waarde. *Le cœur de l'homme est un abîme*. Wie weet, wat die vrouw op den bodem van haar hart voor u gevoelde. Zij was tien jaren geleden niet leelijk; na dien tijd heb ik haar niet weêr gezien. Wie weet welke zoete vruchten zij u op gouden schalen had voorgezet en hoe zij welriekende kruiden voor u had gebrand? En toch heb je

gehandeld als een wijsgeer, die inziet dat de overrijpe vrucht niet lang zijn tafel kan sieren omdat haar naaste toekomst het verval is.”

„Ik geloof, dat u op een geheel verkeerd terrein bent,” zei ik kortaf, want het gezanik begon mij duchtig te vervelen, en ik brandde van ongeduld om den controleur te ontmoeten en te kunnen handelen.

Drossaarts haalde zijn snuifdoos uit zijn kabaja en nam een *prise*.

„Je bent nog jong, Van Tuyll; je moet nog veel ondervinden op menschkundig gebied. Op het einde van bijna elke levensperiode heeft de mensch een heimwee naar hetgeen met die periode voor goed eindigt. Mannen krijgen een tijd dat ze zich gaarne nog weêr eens aansluiten bij jongelieden, op wier leeftijd zij tien jaren te voren neêrzagen; jonge dames een neiging om den omgang te zoeken en de allures aan te nemen van bakvischjes; vrouwen, wier haren grijzen, hooren, als ze heel erg *au retour* zijn, als het ware een nagalm van het vogeltje dat eens in haar hart zong, en ze droomen van rozengeur en maneschijn; als ze verstandig en discreet zijn, doen ze het in stilte; als ze dom zijn, maken ze er rumoer bij; maar ze doen het, en het is voor het laatst in haar leven.”

Het was waarachtig alsof Drossaarts hier een voorstelling kwam geven van sinjeur den duivel. Midden in de half verlichte pendoppo, maakte hij — met zijn phantastisch costuum, zijn langzame gesticulatiën met de witte, uitgestoken hand, die nog tusschen duim en wijsvinger de laatste overblijfselen van een snuifje vasthield, en zijn koude, cynische redeneering, op mijn geagiteerde hersenen den indruk van een Mephisto.

VIII.

Het was mij een ware verlichting, dat Drossaarts heenging. Niets is onaangener, dan wanneer men, in een eenigszins overspannen, zenuwachtigen toestand, *handelen, doortastend handelen* wil, te worden beziggehouden door iemand, die met lange phrasen in bespiegelingen en afgetrokken beschouwingen vervalt.

De controleur was een ander man. Kort, dik, stevig gebouwd, met een frissche gelaatskleur en een blonden knevel, mocht hij, ook wat zijn uiterlijk aangaat, een tegenstelling van Drossaarts heeten.

„Hebt gij een paard?” vroeg hij.

„Het staat klaar.”

„Dan opstijgen maar en naar den assistent-resident.”

„Dat is achttien paal van hier!”

„Precies! Maar het is mooi weer. Ik heb wel lust in een tochtje en wij kunnen er uitrusten.”

„En die geschiedenis met dat kind?”

„Die zou ik maar laten rusten; het is een beroerde historie.”

„Als zij het mij lastig maakt?”

„Dan is het altijd tijd genoeg. Maar ik geloof niet, dat ze het doen zal. Eenmaal uit de afdeeling zal ze verderop haar heil wel moeten zoeken.”

Het was nacht toen wij bij het huis van den assistent-resident aankwamen, maar in dien tijd ging gemakkelijk, wat tegenwoordig lastiger zijn zou. Wij lieten ons in een paar kamers in de bij-

gebouwen brengen door de bedienden, en stonden des ochtends vroeg voor de oogen van onzen onwillekeurigen gastheer.

Voor de derde maal sedert den vorigen dag, deed ik het verhaal van hetgeen voorgevallen was tusschen mevrouw Van Heert en mij; het werd stilzwijgend en met eenige deftige hoofdnikjes aangehoord.

Toen ik gedaan had, vroeg de assistent-resident.

„Heb je mijn naam nooit bij u te huis hooren noemen?”

„Voor zoover ik weet niet, maar het kan mij wel zijn ont-schoten.”

„Ik heb je ouden heer zeer goed gekend, tijdens ik met verlof in Holland was. Toen je nog student waart, bracht ik hem meermalen een bezoek.”

Daar ik geen roeping gevoelde om hierop door te gaan, aanzien ik er volstrekt niet zeker van was, dat papa geen kwaad van me gezegd had, zoo bleef het erbij. De assistent-resident ging naar zijn kantoor met den controleur en beiden bleven lang in gesprek.

„Ik zal die dame laten verwijderen,” zei de assistent-resident, toen ze terugkwamen; en als om nu verder niet meer met „zaken” lastig te worden gevallen, ving hij aan uit te weiden over Amsterdam, de openbare vermakelijkheden, het *Odéon*, de Vereeniging, het bier uit de *Port von Cleve*, — kortom, hij zat in zijn verbeelding pret te maken in de Amstelstad, dapper bijgestaan door zijn inferieur, maar minder door mij, die haast had om weg te komen.

„Het is immers wel gepermitteerd mede te gaan, als je haar gaat aanzeggen, dat ze weg moet,” vroeg ik den controleur bij het huiswaarts rijden.

„Aanzeggen? *Pas si bête!* Wij doen die dingen in het binnenland zoo onnoozel niet. Zij heeft geen vergunning om hier te wonen en kan die ook niet krijgen; zij moet er dus uit op staanden voet.”

„Je kunt haar toch geen geweld aandoen!”

„Dat zal zeker niet noodig wezen.”

„Zij is het lastigste mensch van de wereld.”

„Gekheid! Ik neem haar meê in een reiswagen, morgenochtend vroeg. Aan de grens van mijn afdeeling neemt mijn collega haar over, en zoo voort, totdat ze is, waar ze wezen mag.”

„En als ze terugkomt.”

„Maar, voor den drommel, ik zeg u dat zij niet weêrom komen zal. Als *wij* zoo iets doen, dan doen we het goed. Ze mag blij wezen dat ze er zóo afkomt.”

Daarmede was ik het eens, maar toch vreesde ik voor tegenstand. Ik wilde er, echter, in elk geval bij zijn; ik wilde zien, dat ze vertrok, en bleef daarom logeeren bij den controleur.

Toen wij den volgenden morgen den karrenweg zoo dicht mogelijk genaderd waren, met een met zes paarden bespannen reiswagen, gingen wij beiden naar het huisje, waar mevrouw Van Heert verblijf hield. Zij zat op een mat voor de deur heel gemoedelijk te dobbelen met een inlandsche vrouw.

„U bent mevrouw Van Heert, niet waar?” vroeg de controleur ernstig.

Zij was stil blijven zitten en hief alleen haar scherp gezicht op, dat saamgetrokken was van woede. In plaats van te antwoorden, lachte zij luid, schel, onaangenaam.

„Beste jongen, geef je zoo'n moeite niet! Ik zou immers toch wel zien, dat je een groot man bent, al liep je niet met zoo'n stijven rug. Geloof me, ik kon een controleur al van een resident onderscheiden, toen jij nog niet eens in de *slendang* zat.”

„'t Is goed, 't is goed. Maak nu maar verder geen noodelooze woorden vuil. U houdt hier verblijf sedert eenigen tijd?”

Zij sprong op met de vlugheid van een kat.

„Maar wat heb je toch op je geweten, jongmensch, dat je hier zoo'n toon komt voeren met die kanarievogeltjes bij je? Heb je soms wat veel gedronken met dien burgemeester van het verbrande dorp, daar?”

Dat was ik! Zij zelf had tweemaal mijn huis en inboedel in brand laten steken!

„Precies,” zei de controleur met groote bedaardheid, „en nu heb ik in last om u op staanden voet te brengen naar de plaats, waar u door het Bestuur vergunning is verleend te verblijven. De wagen staat ginder gereed; haast u wat!”

Haar dunne wenkbrauwen trok ze dreigend samen en zei tot mij:

„Ik dacht niet dat je zoo *pinter* waart, Van Tuyll.”

„Men moet veel doen om brandstichters en zulk ontuig uit de buurt te krijgen.”

„Och kom, dat meen je niet.” Zij wendde zich tot den controleur. „En als ik nu eens weiger met je meê te gaan.”

Hij haalde de schouders op, en tuurde met een onverschillig gezicht naar den top van een klapperboom.

„Goedschiks of met geweld! Komaan, maak wat voort? Ik heb wel beter te doen, dan mijn tijd te verpraten. En jij vrouwtje,” ging hij in het javaansch voort, „zult erg gestraft worden, als ik je ooit weêr betrap op het dobbelen met dames, hoor!”

Mevrouw Van Heert was naar binnen gegaan; tien minuten later kwam zij terug met een kostbare *sarong* en een mooie *kabaja* aan. Drie inlanders pikolden haar koffers.

Zij scheen in het minst aan geen tegenstand te denken. Wij liepen allen over den karrenweg; diepe gaten waren er in en bemoeilijkten het loopen, vooral op geborduurde slofjes met hooge hakken.

„'t Is niet heel galant, dat jullie me geen van beiden den arm biedt.”

Wij zwegen.

„Het hoeft je geen vijftien honderd gulden te kosten,” riep ze lachend, en snel mij naderend greep ze mijn arm en hield dien vast. De controleur keek mij schuin aan; duidelijk las ik op zijn gelaat de woorden: „die twee hebben *meer* met elkaar te doen gehad.”

Kon ik mij losrukken en haar terugstooten? O, zeker, niets gemakkelijker. Zij was maar een tengerere vrouw en een armzwaai was voldoende geweest om haar aan den anderen kant van den weg te slingeren. Toch deed ik het niet. De toon van haar stem herinnerde mij den tijd, dat ik ziek en hulpeloos op *Beloekan* was en zij mij verpleegde. Ze was toch ook ongelukkig nu; arm en ongelukkig. Het is waar, dat ze mij had vervolgd en zonder reden herhaaldelijk had mishandeld. Maar ik had mij immers gewroken! Ze werd nu door de openbare macht voortgejaagd en over de grenzen gebracht; zij, die een jaar te voren, nog meesteres was in het keurig gemeubeld huis van een suikerfabrikant, met de overtuiging dat haar fabriek *tonnen gouds* waard, dat zij dus zeer rijk was.

Ik liet haar naast mij gaan en zeide niets; zij ook niet. Ik hielp haar bedaard in den reiswagen en zag haar een oogenblik aan; zij was bleek, als een lijk.

„Adieu, Van Tuyll.”

Haar stem was onherkenbaar; het was alsof zij moeite moest doen om de woorden hoorbaar te zeggen. Zij stak mij haar hand toe, die ik aannam.

Toen ik den controleur groette, die te paard den wagen vergezelde, was hij zeer koel en teruggetrokken.

Met een soort van sarcastische beleefdheid, nam hij zijn gegalonneerde pet af en zei op snijdenden toon:

„Als u weer eens onaangenaamheden hebt met een oud liefje, dan houdt het Binnenlandsch Bestuur zich voor de *soesah* aanbevelen.”

Voort ging het.

Eenige oogenblikken bleef ik den stoet nakijken. Hij dus ook! Hem was niets gezegd; tot voor een half uur dacht hij aan niets, en eenvoudig omdat ik de vrouw niet onbeleefd had behandeld, ofschoon ze tegen mij misdreven had, moest ik *per se* haar *amant* zijn geweest.

Enfin, ze was weg, en naar het zich liet aanzien voor goed;

het had mij twee dagen gekost; mijn *barang* was voor de tweede maal naar de maan; zonder verlof was ik maar weggebleven.

Ik sprong te paard en reed in vollen draf naar mijn chef, wien ik een kort verslag deed van mijn wedervaren.

Drossaarts lachte, hij vond den controleur „aardig”!

„Je ziet alweer, Van Tuyll, zei hij, hoe alles in de wereld relatief is. Het had er voor de menschen niets toe gedaan of je in nadere betrekking tot haar gestaan hadt; zij hadden er niets meer of minder om gepraat.”

De opmerking van Drossaarts was juist; ik kon het niet ontkennen en zweeg.

„Het beste is, dat je maar bij mij je intrek neemt,” vervolgde hij. „Ze zullen zich wel tweemaal bedenken vóódat ze hier een vuurtje stoken. Houten huizen schijnen te broeiig voor je te wezen. Hoeveel schade heb je wel geleden?”

„O, wat dat betreft, zou ik niet willen dat u...”

„Schadevergoeding gaf! Beste Van Tuyll,” hij wierp het hoofd in den nek en liet met welgevallen zijn baard door de handen glijden, „ik heb er geen oogenblik aan gedacht. Het geld heb ik, en ik ben van nature geneigd om te helpen, maar er zijn reeds zooveel onkiesche jongelui in de wereld, dat ik hun aantal niet wil vergrooten.”

„Ik heb u niets gevraagd.”

„Je moet je dan ook niets aantrekken van hetgeen ik zeg. Het is volstrekt niet persoonlijk. In het algemeen, zeg ik, zijn er weinig jonge lieden van een kieschen aard en die gevoel hebben voor wat waarlijk wellevend is.”

„Dat ben ik niet met u eens. Wie een goede opvoeding heeft genoten, weet alleen daardoor, wat hij te doen en te laten heeft.”

„Och, Van Tuyll, in dat vernisje zit het hem niet! Dat geeft zekere vormen, zeker uiterlijk vertoon, maar als begrip van wellevendheid is het uiterst relatief! Men kan een uitmuntende opvoeding hebben gehad en toch duizenden malen in het leven zekere aangeboren onbeschoftheid door te luiken laten gluren.”

„Het kan zijn, schoon ik het nog niet inzie. Ik wilde u geen schadevergoeding vragen, maar wel voorschot op mijn salaris.”

„Ik doe het ongaarne, Van Tuyll. Het is een zeer slechte gewoonte. Voorschotten loopen in den regel uit op een cadeau, dat men niet van plan was te geven en als zoodanig ook niet gevraagd werd; waarvoor men zelfs geen dank oogst. Het benadeelt aan den eenen kant en demoraliseert aan den anderen.”

„Dan zal ik elders geld moeten leenen.”

„Doe dat, Van Tuyll; doe dat! Vraag eerst je oom of je tante! Zij hebben je in alle opzichten geholpen, zonder dat het je ooit in de gedachten kwam hun te toonen, dat je het ook maar begreep, wat huisdiertjes zelfs doen. Het was heel welwillend van hen, want dat je een neefje bent, is een toevallige omstandigheid, waarmeê zaken niets te maken hebben. Vraag hen, dan maak je geen nieuwe schulden.”

Ik schaamde mij. Drossaarts' gepraat vond ik even vervelend als altijd; maar wat me ditmaal vooral hinderde was, dat hij waarachtig gelijk had. 't *Was* waar: altijd had oom Willem mij weêr geholpen en zij ook, en ik had er nooit aan gedacht hun ook maar met een enkel woord te danken.

Toen ik op mijn kamer kwam, schreef ik oom een kort, hartelijk briefje, en ik leende den volgenden dag het noodige geld van een chineeschen waronghouder tegen verpletterend hooge rente.

Oom Willem schreef mij een merkwaardigen *soerat* terug.

Waarde James! Moeder Van Heert is hier in het district teruggebracht. Ik heb haar opgezocht en bij me in huis genomen; tante laat haar een handje helpen in het huishouden. Waard is ze het niet; ze is een gemeen wijf; ik heb altijd gruwelijk het land aan haar gehad, maar men kan toch geen europeesche vrouw, die vroeger met een confrater getrouwd is geweest en een eigen fabriek had, in de desa laten zitten. Zij bezit geen oortje. Ik heb haar behoorlijk uitgevloekt en haar eens gezegd, waar het op

stond. Zij had me, geloof ik, wel willen vernielen. Ze werd dol van woede en zei, dat ze je aan de galg kon helpen, als ze wilde. Dat kon ik, natuurlijk, niet verdragen. Wij zijn nu wel zulke bidprentjes niet als zekere notaris van onze kennis in patria, maar voor de Van Tuyll's is de galg toch nooit gebouwd geweest. Ik raakte, toen ze dat zei, zoo buiten me zelve, dat ik een geweer uit het rek nam en dreigde haar met den kolf dood te slaan, als ze niet zei wat ze wist. „Ga je gang maar,” zei ze; „'t is juist iets goeds; de jonge Van Tuyll's vermoorden kinderen, zachts dat de oude volwassen menschen vermoorden!” James, het was of ik door den grond ging. Zij beschuldigt jou dus van kindermoord en ze zegt dat de beenderen bij je op het erf liggen begraven. Wat voer je in Godsnaam voor schandalen uit bij dien vervloekten menschenhater van een Drossaarts. Natuurlijk kan ik het er niet bij laten en geef ik de zaak aan. Het *moet* worden opgehelderd. Mijne vrouw verzekert mij dat het slechts laster is van moeder Van Heert, en zoo zachtzinnig, en goed als zij is, heeft ze haar een katje gemaakt, dat ik er als een gek van stond te kijken, en moeder Van Heert den moed niet had één enkel woord te zeggen. Wij hebben haar verder ondervraagd, maar zij wil niets zeggen. Schrijf jij nu dadelijk en logenstraf haar woorden, want het ding ligt mij vervloekt zwaar op de maag.

Als altijd

Je toegeneegen
oom Willem.

Verdrietig wierp ik het epistel neer. Ik dacht nu aan het einde te zijn en ik was nauwelijks aan het begin. Wat moest er van worden? Moest ik nu die even malle als treurige zaak, die nu reeds zoolang geleden was, wederom gaan uiteenzetten. Ik wond mij op, al voortdenkend. Hoe doodonschuldig was ik, en wat had ik voor loon? Mijn eerlijk verdiende goed tot twee-

maal toe vernield; voortdurend bedreigd en achtervolgd en nu nog dit. Wat ik in mijn woede mevrouw Van Heert toewenschte, laat ik liefst in het midden; ik schreef een briefje aan oom Willem: „Wees zoo goed aangifte te doen van hetgeen mevrouw Van Heert heeft gezegd. Ik dring erop aan.” Meer niets.

Er kwam een heer met een zeer deftig uiterlijk en vergezeld van een paar mindere beambten. Toen ik uit de fabriek kwam, zag ik hem met Drossaarts in ernstig gesprek. Een zeer onaangenaam gevoel maakte zich van mij meester, en als een misdadiger vluchtte ik naar mijn kamer. De ontsteltenis duurde slechts een oogenblik. Toen er geklopt werd op de deur mijner kamer, was ik volkomen bedaard.

De rechter deelde mij mede, waarvan ik beschuldigd was, en ik vertelde hem alles, juist zooals ik het na den brand Drossaarts en den controleur had medegedeeld.

„Waarom hebt u den assistent-resident de bijzonderheden over het begraven van het vermoorde kind niet medegedeeld?”

„Ik meende, dat die wel konden blijven rusten.”

De man van het recht schudde bedenkelijk het hoofd.

„Het kan voor u nog een leelijke zaak worden. Ik heb de inlandsche vrouw gehoord, die op den bewusten avond op de fabriek *Beloekan* aanwezig was; den man, die op last van Versluis de overblijfselen heeft opgegraven; den controleur en den assistent-wedono, wiens proces-verbaal in mijn bezit is. De beenderen, welke op uw vroeger erf waren overgebracht, zijn reeds gevonden en in beslag genomen; zes menschen hebben u 's avonds door mevrouw Van Heert uit uw huis zien halen; Versluis zelf heeft bekend; ook uw huisjongen is gehoord. Het is de eerste zaak van dien aard, waarin alle getuigen overeenstemmen en dus wordt ook niet tegen u maar tegen Versluis, die reeds naar de centrale gevangenis is overgebracht, een beschuldiging wegens moord ingesteld. Maar gij hadt niet mogen zwijgen en u zodoende als het ware medeplichtig maken.”

Ik stond verstomd. Dus was, terwijl ik in den morgen op het

veld de ronde deed, alles reeds zoo goed als verricht! Een pak viel mij van het hart. Welk een geluk!

Dien middag at ik voor het eerst met smaak aan de tafel van Drossaarts.

Niet, dat daar gewoonlijk het eten slecht was, maar het was er, ik zei het reeds vroeger, zoo inlandsch vuil. Zijn huishoudster regeerde in huis, en daar zij van europeesche gewoonten geen flauw idée had, was alle niet-indische spijs volkomen ongenietbaar. De groenten waren slecht toebereid, altijd waren er haren in de soep; de borden en schalen zaten vol vegen; het tafellaken en de servetten waren smerig, — kortom, het walgde mij vaak aan te zitten; ik at liever droge rijst met lombok uit een pisangblad, dan dat eten aan een europeesche tafel.

Maar dezen middag, toen de man der wet, overigens een goedig mensch, vertrokken was, en ik mij van Versluis en mevrouw Van Heert voor goed ontslagen rekende, was ik te verheugd om op kleinigheden, die mij anders hinderden, te letten, en bevestigde ik onwillekeurig Drossaarts' theorie van het relatieve.

Toen alles weêr was teruggekeerd tot den gewonen dagelijken sleurgang, begon mij echter het verblijf bij Drossaarts aan huis opnieuw erg tegen te staan, en drong ik meer dan eens aan op het maken van een nieuwe woning. Het kostte in dien tijd toch zoo weinig aan een suikerfabrikant om een houten huis te laten maken! 't Hout werd eenvoudig gehakt uit het bosch en alle arbeid ging in heerdienst. Wanneer men wèl was met de inlandsche ambtenaren — welk fabrikant zorgde niet daarvoor? — dan kon men het zoo gauw en zoo goed gedaan krijgen, als men maar verkoos.

Het duurde geruimen tijd vóór Drossaarts mij een rechtstreeksch antwoord gaf; de eene maand verliep na de andere; hij ging veel uit, schreef meer brieven dan gewoonlijk en liet bijna alles wat de fabriek betrof aan mij over, zoodat ik meer te doen had, dan vroeger; het volk zag hem bijna niet meer

en het kwam geen mensch in de gedachten zich tot iemand anders te wenden dan tot mij; de fabrikant had in zijn gezicht iets gekregen, dat ik er vroeger nooit in had bespeurd: wanneer hij eens hier en daar rondliep, dan trok hij voortdurend den neus op alsof alles zijn bijzondere minachting opwekte.

Saaier omgeving en levenswijze was niet denkbaar. Alles bepaalde zich hier tot den heer des huizes. Had ik een eigen woning, dan kon ik het er inrichten zooals ik wilde; ik kon den machinist vragen een avond bij mij te komen praten of wel de inlandsche hoofden, hoe weinig conversatie men ook met die lieden heeft, — hier was ik gelijk een logé, en dat is vervelend op den duur.

„Mag ik er u nog eens aan herinneren een *tampat* voor mij te laten maken?” zeurde ik voor de honderd en zooveelste maal.

„Het schijnt wel, Van Tuyll, dat het je hier in huis niet bijster bevalt.”

„Ik houd erg veel van een eigen woning.”

„Waarom zou je hier niet doen alsof je thuis waart?”

„Wel, omdat ik hier niet t' huis *ben*; 't is *uw* huis en niet het mijne.”

„En als het nu jouw huis was, wat zou je dan doen?”

„Och, meneer Drossaarts,” zei ik lachend, „laat ons niet over dingen praten, die niet bestaan. Geef maar liever last mij een *tampat* te maken, waarin ik doen en laten kan wat ik wil.”

„Het spijt mij, Van Tuyll, maar dat doe ik niet. Ik laat hier niets meer doen, want ik ben van plan om de fabriek te verkoopen.”

„Nu ja,” zei ik op een toon van iemand, die te kennen geeft, dat hij zich niet laat foppen, „dat zal toch nog wel 'n jaar of vijf zes duren.”

Ik wist dat hij wat geld had, maar ook dat de fabriek nog lang niet zoover was, als ze wezen moest om de schapjes van Drossaarts op het droge te brengen.

„Toch niet,” zei hij ernstig. „Ik kan mij nog niet uitlaten

over mijn plannen voor de toekomst, maar met de suiker schei ik uit en ik verkoop nog dit jaar de fabriek.”

Wij voerden dit gesprek des avonds, na afloop van het eten, terwijl wij in de achtergalerij op luierstoelen een sigaar rookten. Het was voor mij een minder aangenaam geval. Drossaarts was alles te zamen genomen geen onaangenaam chef; als hij zag, dat het maar eenigszins goed ging, maakte hij geen aanmerkingen; gezellig, opgewekt en vroolijk was hij nooit, en zijn wijsgeerigheid verveelde mij altijd gruwelijk; maar overigens was hij goed en zachtaardig; ik wist nu eenmaal wat ik had aan den man. Wat zou ik hebben als er een nieuwe fabrikant kwam? Was het een jong, krachtig, actief man, wat minder filosofisch traag dan Drossaarts, dan had mijn werkkring hier geen *raison d'être*. Daar zou ik dan weêr door omstandigheden buiten mijn schuld elders een goed heenkomen moeten zoeken!

Zou ik buitenaf nog de reputatie hebben, dat ik niet goed kon omgaan met de inlandsche bevolking? Dat zou aangenaam wezen! Dan had oom Willem wel degelijk gelijk gehad, toen hij mij aanried maar liever per eerste gelegenheid naar Nederland terug te gaan. Een ware *bandjir* van zwartgalligheid kwam over mij. Ik trof het dan ook wel ongelukkig! Altijd was het wat bijzonders; het een niet, dan het ander. En wat deed ik hier nu eigenlijk? Ik bezat niets hoegenaamd. Schuld had ik niet, maar fondsen evenmin, ofschoon ik reeds 'n jaar of wat ijverig werkte. Mijn aangenaamste levensjaren, die mijner jeugd, gingen hier zonder genoegens voorbij. Gelijk een plant vegeteerde ik op die eentonige fabriek, zonder andere variatie dan een enkel maal het vluchtig bezoek van een europeaan. Dames? Tien gulden had ik gegeven om er een te *zien*. Bij Drossaarts kwam natuurlijk geen europeesch vrouwelijk wezen over den vloer. Was dat een existentie? In Holland als gewoon kantoorclerk had ik nog meer levensgenot kunnen smaken, dan hier in deze miserabele negorij.

Drossaarts zat ook stil te *pikiren*. Waarschijnlijk dacht hij aan

zijn nieuwe plannen, en waren zijn denkbeelden heel wat aangenamer dan de mijne.

De stap van een paard, dat het erf opkwam, trok in de stilte van den nacht onze aandacht; een oogenblik later zat een inlander bij ons neergehurkt met twee brieven, een van oom Willem, dat zag ik aan het adres, voor Drossaarts, en een van tante Jet voor mij; het was een kort briefje; men wilde mij spreken over een zaak van aanbelang en ik moest hen voor eenige dagen komen bezoeken; verlof daartoe zou ik wel krijgen.

Over de tafel heen zag ik, dat de brief, die Drossaarts ontvangen had, heel wat langer was; het woeste schrift van oom was wel wijd uitéén, maar op zes bladzijden kon hij toch heel wat vertellen.

„Je kunt gerust eens je familie bezoeken, Van Tuyl. Ga, als je wilt, overmorgen en wanneer je dan over 'n dag of acht terug bent is het goed.”

De brieven hadden mijn gedachten afgeleid en mij opgevroolijkt.

„Heel graag. Ik zal niet langer uitblijven dan noodig is.”

„*A propos*, als je er op gesteld bent, zal ik intusschen een woning voor je laten timmeren.”

„Uitmundend, dan zal ik dadelijk wat meubilair bestellen in de stad; het kan dan zoowat hier wezen als ik terugkom.”

„Je mag ook wel dadelijk voor postpaarden zorgen.”

„Ik zou liever te paard gaan.”

„Dat kan ook. Maar dan moet je overnachten. Welnu, ga bij Sanders, dat is zoowat halfweg.”

„Ik ben niet bekend bij de familie.”

„Dat doet er niet toe. Ik ken hem en je oom en tante kennen hem ook. Ik zal je een briefje meêgeven.”

Toen ik twee dagen later op reis ging en na vier en twintig uren te voren een paar *koeli's* te hebben vooruit gezonden met mijn koffer, op den grooten weg kwam, gaf ik mijn paard de sporen en zette het beest in vollen galop. Ik was er al dien

tijd niet eens in vrijheid „uit” geweest, en ik had het gevoel dat een vogel hebben moet, als hij na een korte gevangenschap uit de kooi ontsnapt.

Vermoeid kwam ik tegen den avond bij den suikerfabrikant, waar ik de gastvrijheid zou inroepen; het was een mooi, breed huis, dicht aan den weg; men kon zien dat het uit een royale beurs was gebouwd en ook het meubilair was kostbaarder en beter onderhouden, dan ik totnogtoe in Indië gezien had. In de voorgalerij zat een man van omstreeks veertig jaren; een krachtige persoonlijkheid met een vrij gedistingueerd uiterlijk. Het was de heer Sanders zelf, die zijn kopje thee dronk in rustige rust.

De ontvangst was . . . ja, als in Java destijds in de binnenlanden: „Hier is je kamer; maak je lekker; steek een sigaar op; ik zal thee laten brengen; als je wat noodig hebt, roep je maar een bediende; geneer je vooral nergens voor.”

Nadat ik mij dan „lekker” gemaakt had en bij den heer Sanders kwam zitten, zei hij:

„Mevrouw en de meisjes komen straks. Ze maken een visite hier in de buurt. Als ze geweten hadden, dat je hier zoudt komen, waren ze zeker niet heengegaan.”

„Ik hoop niet, dat zij zich om mij gederangeerd zouden hebben.”

„Neen, maar uit nieuwsgierigheid.”

„Het merkwaardige aan mij is anders zoo groot niet,” zei ik lachend.

„Nu, er zijn stukjes over je verteld, hoor! Van dat je hier bent gekomen tot nog pas 'n maand of wat geleden ben je het onderwerp van het gesprek geweest. Eerst dat standje met den resident, toen al die *perkara's* op Beloekan, en daarna weer dat voor de tweede maal verbranden van je huis en die historie met die beentjes.”

„Weet u misschien ook hoe het met Versluis is afgelopen?”

„Wel zeker! Hij is volkomen vrijgesproken. Het is waar-

achtig een komedie geweest. De heele zaak heeft zich bij slot van rekening geconcentreerd in een discussie tusschen „deskundigen” over het verschil tusschen apen- en menschenbeentjes. Je begrijpt dat, toen het eenmaal zóóver was, de vrijpraak wel volgen moest.”

„Toch was de kerel schuldig.”

„Weet je dat zeker?”

„Of ik het zeker weet?”

„Ja! Was je erbij toen het kind gedood werd.”

„Nee, maar wie kon het anders hebben gedaan?”

„Dat weet ik niet en daarover laat ik me liever niet uit; de algemeene opinie was tegen mevrouw Van Heert.”

Juist wilde ik repliceren, toen een rijtuig het erf opreed, waarin schepsels zaten, die ik geheel ontwend was; het waren *dames*.

Onmiddellijk vluchtte ik naar mijn kamer, en kwam eerst gekleed terug toen de lampen waren opgestoken.

Van hoeveel invloed zou dat avondje bij Sanders op mijn verder leven zijn!

Het spijt mij eigenlijk geweldig, dat ik begonnen ben deze schets van mijn levensloop te schrijven. Ik ben er dubbel ontevreden over. Vooreerst, gevoel ik mij, eenmaal zóóver gekomen, verplicht alles te geven, wat er is, en ben ik nu niet meer gerechtigd een belangrijke episode over te slaan, hoe gaarne ik dat zou willen; ten tweede sta ik hier voor een arbeid, welke ik vrees dat mijn krachten te boven zal gaan.

Ik ben thans niet jong meer; ik zit in een behoorlijk ingericht huis, in een heerlijk klimaat, zonder kommer of gebrek, maar *alleen*. Tusschen het oogenblik, dat ik voor de eerste maal Hélène Sanders in de groote donkerblauwe oogen zag en den dag van heden liggen vele jaren; van een levenslustigen jongen ben ik een ouden cyniker geworden; er is op de wereld bitter weinig, waarvoor ik iets gevoel; veel teleurstellingen ondervond ik van zaken en menschen, van menschen vooral, in de eerste

plaats *van mij zelven*; trouw, toewijding, vriendschap, broederschap, liefde, — 't zijn woorden, die mij doen glimlachen, met minachting voor hen, die ermede pralen; met medelijden voor de onnoozelen, die er geloof aan slaan en er waarde aan hechten.

Ik heb gezien, hoe dikwerf beloften van trouw werden geschonden; hoe vaak toewijding slechts voorwendsel was in dienst van het eigenbelang; hoe vriendschap telkens op de proef bezweek; hoe broederschap werd gehuicheld, waar slechts kleingeestige ijverzucht heerschte; ik heb met dure eeden bezworen liefde in korten tijd zien veranderen in onverschilligheid en haat . . .

En nu moet ik mij terugdenken in de *phase*, welke ik doorleefde, toen ik verliefd werd op haar, die reeds jaren gescheiden van mij elders woont. Ik dien zelfs mijn best te doen, want anders zullen de critici die mijn boek beoordeelen, het met een: „geen fantasie genoeg, — geen hartstocht,” wegwerpen.

Geen hartstocht! Ik mocht lijden, dat zij nu en dan mijn aanvallen van jicht hadden!

Ik stak wel niet meer in een zwarte jas, toen ik gekleed de voorgalerij binnentrad om te worden voorgesteld aan „mevrouw en de meisjes”, maar ik had toch nog in mijn roomkleurig dasje en den *coup* van mijn kleëren iets, dat aan Dam en Kalverstraat herinnerde.

Mevrouw Sanders was een dikke dame van het land. Meer kan ik er niet van zeggen. „Dik”, dät was het woord. Wie haar zag, kreeg maar één indruk: „O god, wat is die vrouw dik!” Het vleesch pulde in groote plooiën en kussentjes onder haar huid, op haar wangen, in haar hals, op haar boezem; haar kabaja stond overal even strak en wie haar voor de eerste maal zag kreeg den indruk, dat zij er binnen vijf minuten uit moest barsten. De oudste dochter had allen aanleg om het goede voorbeeld van haar moeder te volgen. Marie Sanders was overigens een beste, aardige meid; maar met haar toekomst in de gedaante van haar

moeder in de onmiddellijke nabijheid, kon men haar onmogelijk bewonderen.

Welk een verschil met Héléne! De jongste dochter der familie Sanders scheen in de wereld gekomen om aan sierlijkheid en slankheid te vergoeden, wat haar moeder en zuster ontbrak.

Toen ik aan haar werd voorgesteld en het fraai gevormde blanke handje drukte, kon ik het bijna niet over mij verkrijgen 't weêr los te laten. Ik was eenigszins verlegen, en zei werktuigelijk de gewone banale phrase, terwijl ik voor niets anders oog en gedachte had, dan voor haar allerliefste persoonlijkheid.

Geplaatst te midden van een gezelschap mooie jonge meisjes zou Héléne Sanders wellicht onopgemerkt zijn gebleven; wat zij voor schoonheid bezat was volstrekt niet *éclatant*. Haar blonde haren waren van kleur zeer gewoon, maar het was een krachtigen, weelderigen tooi, die de hulp der kappers niet behoefde om een schoon coiffure te geven; het waren geen „pareltjes” die zij toonde, als ze lachte: ze had een grooten, welgevormden mond met mooie, regelmatige, krachtige tanden als porselein zoo wit; een erg dun middeltje had zij niet; maar haar taille was uitstekend geproportioneerd, en haar ronde schouders en fraai gevormde borst teekenden zich onder het eenvoudig stoffen kleedje verrukkelijk af.

Al deze bijzonderheden lette ik dien avond zoo niet op. Eerst later kreeg ik daar gevoel voor en voor haar onvergelykelijk zachte huid, die het een weelde en genot deed zijn haar aan te raken.

Dien avond zag ik slechts het geheel, maar ik gevoelde, dat ik daarvoor in vuur en vlam stond. Ik had niet veel verbeeldingskracht in mijn jeugd. Er zijn jongelieden, die zich elken dag de liefde voorstellen van *beautés* in alle typen. Zij verbranden nutteloos bij kleine hoeveelheden de brandstof van hun hartstocht. Als zij verliefd raken of het zich verbeelden, dan is het geen sterk werkende liefde; dáárvor hebben ze niet genoeg overgehouden.

Al had ik de gewone jongelui's campagne's meêgemaakt, en ook wel eens gelachen met de bruine zuster, mijn hart was inderdaad een perceel woeste grond.

„Gaat u voor langen tijd naar uw oom?” vroeg de dikke mama.

„Ik denk er 'n dag of zes te vertoeven. Eigenlijk weet ik niet waarom.”

„Zij zullen uw raad moeten inwinnen,” zei Héléne met iets spottends in haar stem.

„Waarın zou ik hun raad kunnen geven?”

„Dat weet ik niet. U hebt al zooveel ondervonden...”

„Mijn ondervinding in Indië is nog maar heel gering. 't Is suiker en nogeens suiker.”

„O, u hebt toch wel zoeter *souvenirs* aan een suikerfabriek dan het product!”

„Men” lachte; Héléne helder en vroolijk; de beide dikke dames stil en zacht schuddend.

Maar ik werd boos en zei geraakt:

„Ik zou niet weten welke, juffrouw Sanders.”

„Mijn hemel, wilt u met mij ook al vechten!”

Die tweede zinspeling deed mij koken van woede, maar ik moest wel zwijgen.

„Je moet het je maar niet aantrekken, Van Tuyll,” zei de oude heer, terwijl hij intusschen even hard meelachte als de rest. „Héléne is een echte plaaggeest voor iedereen in huis, en jouw geschiedenis hier is zoo'n geschikte aanleiding.”

„Dat zie ik niet in,” ging ik ontstemd voort. „Juffrouw Héléne mag me gerust plagen, als ze daarin plezier heeft. Maar ik heb al zooveel verdriet gehad van de lasterlijke praatjes over mij hier in Indië, dat ik zinspelingen dáárop niet goed kan verdragen.”

Waarschijnlijk had ik den juisten toon getroffen om hen van de waarheid te overtuigen; ten minste ze zagen mij een oogenblik verbaasd aan. Ware ik alleen geweest met den heer Sanders

en de twee vleeschpasteitjes, ongetwijfeld zou er niet verder over mijn antecedenten gesproken zijn; maar in de donkerblauwe oogen tintelde een onheilsPELLend lichtje, en lachend, maar met bijtenden spot, zei ze:

„Ik maak u mijn compliment, meneer Van Tuyll. Het is zeer goed gezegd. Men zou het u op de planken niet verbeteren. Precies de beleedigde onschuld! Voortreffelijk!”

„Nu Héléne, niet te erg,” suste papa.

Ofschoon ik beefde van woede, dat ik nu juist door *dit* meisje zóó werd bejegend, kon ik toch niet weigeren met haar piano te spelen.

„U zult veel over het hoofd hebben te zien,” zei ik. „Riet-stokken zijn geen toetsen, en wie de muziek niet onderhoudt gaat heel snel achteruit.”

„Nu, sommige menschen mogen heel wat knoeien; ik geef u *plein pouvoir!*”

Wij speelden een *quatre-mains* en het moet erkend worden: ik knoeide verschrikkelijk. Niet, omdat ik het pianospelen zoo erg *verleerd* was, maar uit opgewondenheid. Midden in het stuk stond zij op. Haar heerlijke, muzikale lach klonk glashelder door de binnengalerij.

„'t Is treurig, meneer Van Tuyll. Ik had gehoord dat u vroeger op *Beloekan* zoo goed gespeeld hebt; gij zijt *bepaald* een zwaar belasterd man.”

De twee menschelijke gelatine's schudden weêr van het lachen, en de oude heer stak een versche sigaar op met een gezicht, alsof hij zeggen wilde: „Je hebt aan mijn geestige, pikante dochter je partij gevonden.”

Och, als hij dat toen wilde zeggen, had hij volkomen gelijk. Ik, die in zulke schermutselingen toch niet zoo bijster sterk was, werd niet geslagen dien avond, maar verpletterd. Gedurende het diner lag ik als het ware op de pijnbank, tot mikpunt van een dichten regen van hatelijkheden, afgezonden door Héléne Sanders, de een al scherper en bijtender dan de ander.

Toen ik naar mijn kamer in de bijgebouwen ging, was ik vuurrood, en één ding stond bij mij vast; had ik mij dien avond ingehouden om niet opnieuw voedsel te geven aan de booze geruchten, die toch reeds zoo veelvuldig over mij schenen te loopen, — nooit zou ik mij meer blootstellen aan de liefelijkheden van die jeugdige duivelin.

Des nachts te vier uren stond ik op, wekte stil een bediende, zadelde zelf mijn paard in den stal, en bracht het naar den grooten weg zonder dat een der huisgenooten er iets van bespeurde. Het briefje dat ik achterliet, luidde:

„Geachte heer Sanders! Daar ik anders zoo laat bij mijn „familie aankom, ben ik heden morgen zeer vroeg ver- „trokken. U dankend voor de genoten gastvrijheid en de „dames voor haar meer dan welwillende ontvangst

Achtend:

Uw dienstwillige
JAMES VAN TUYLL.”

In hoogst onaangename stemming aanvaardde ik mijn tocht. Mijn paard, nog niet geheel uitgerust van den langen en vermoeienden rit, scheen ook minder in zijn schik. De eene paal werd afgelegd na de andere. Ik zat gedachteloos te turen op den zadelknop, en lette op afstand noch tijd.

Ten slotte kwam ik tot de conclusie, dat ik een groote dwaas was. Hoe belachelijk om zich zoo aan te stellen over wat spotternij van zoo'n lief, zoo'n goddelijk schepseltje.

Het was een groote afstand, dien ik had af te leggen, maar toch: ik stond bij het huis van oom Willem vóór ik het eigenlijk goed besepte. Het was alsof ik in gezelschap had gereisd. Ik had gereden in de schaduw van het geboomte der desa's, voorbij menig lieflijk plekje, zonder het te zien; mijn weg had mij geleid langs bloeiende rietvelden, waarop de fraaie pluimen golfdén als de baren der zee, — maar, hoeveel belangstelling ik ook voor

de cultuur gevoelde, ik had vergeten te letten op den stand van het gewas; te midden van de onafzienbare rijstvelden, met hun telkens afwisselende mozaïeken in tinten van het donkerste bladgroen tot het bleekste *vert tendre*, had ik nu eens stapvoets, dan in draf mijn paard gestuurd, maar ik herinnerde mij niet dat dit zoo lieflijk tooneel mijn aandacht getrokken had.

Toch was het anders mijn grootste genot. De forsche, krachtige vegetatie, met haar eindelooze variëteiten in kleur en vorm, boeide mij steeds en had een onweerstaanbare aantrekkelijkheid voor me. Ik had die natuur niet zoo lief als de eentonige met wilgen omzoomde weiden van mijn vaderland en het blonde duin aan het strand der Noordzee; ik hield van de tusschen reusachtige rolsteenen kletterende soms donderende rivier niet zooveel als van de breede en diepe Maas. In de hollandsche weiden had ik als knaap op het groene kleed mijn dartel spel gespeeld; op de duinen had ik liggen droomen, starende naar de met schuimende golfjes getooide blauwe vlakke der zee; in de statig stroomende, breede Maas had ik mijn eerste aarzelende poging gedaan om boven water te blijven, — met *die* natuur was ik eigen; haar kende ik; al de herinneringen uit mijn jeugd waren één met haar. Maar zoo ik de natuur der tropen dan al niet liefhad, zeer zeker behoorde ik tot haar vurige bewonderaars. *Nog* is dat *zoo*, en ik ben nu toch reeds zoovele jaren hier; *nog* sluimert in mij de oude liefde voor het „slijk, ontwoekerd aan de baren,” en als ik in mijn stille woning op het land met telkens nieuwe verbazing de wonderlijke lichtspelingen zie, die de opgaande zon toovert in de donkere ravijnen en in de scheuren en spleten van het boschrijk gebergte, dan gevoel ik tegelijk dat, hoe honderden malen mijn bloote voeten de roode aarde van Java ook drukten en hoe tallooze malen ik plantte in en oogste van haar bodem, — ik haar nooit zoo na zal staan, als de stille Westersche drevén; *mon âme ici, mon coeur là-bas*; bij wijze van spreken namelijk!

Aan het tochtje te paard, waarvan ik mij veel genoeg had

voorgesteld, had ik dus eigenlijk zeer weinig gehad. Ik was boos op mij zelve. Trouwens ik was sedert des morgens vroeg nog niet anders geweest.

Tante gaf me een klinkenden zoen.

„Wel James, ik ben *zoo* blij dat ik je weêr eens zie. Het is alsof je al *jaren* van ons weg bent geweest.”

Haar hartelijkheid wekte mij uit mijn droomerigen toestand; ik was op dat punt waarlijk niet verwend, en als men jong is heeft men meer behoefte aan wat vriendelijke belangstelling dan men soms zelf beseft.

„Ik ben niet minder blij, tante Jet, dat ik weêr eens bij u mag aanzitten. Is oom niet thuis?”

„Wel wis en bliksems,” daverde een welbekende basstem uit een der binnenkamers, „maar ik zit hier met een zieken poot.”

De zware man had zijn voet verstuikt en deze lag met een verband erom op een stoel.

Toen ik binnenkwam schrikte ik ervan. Het was haast iets onmogelijks, iemand met een zoo sterk lichaam tot onbeweeglijkheid gedwongen te zien.

„Ben je *gévédé* gek?” riep hij toen ik binnenkwam. „Je hoeft zoo'n gelegenheidsgezicht niet op te zetten. Die poot van me zal wel gauw genoeg in orde wezen.”

Hij lachte, dat de glazen rinkelden, en daar dit alleszins geruststellend was, lachte ik meê.

„Waar heb je gelogeed vannacht.”

„Bij Sanders.”

„Bij Sanders? Maar, jongen je droomt; dan kon je immers zoo vroeg nog niet hier zijn.”

„Ja James,” voegde tante er bedenkelijk bij, „dan zou je wel *midden* in den nacht vertrokken moeten zijn. Je hebt maar *heel* gewoon gereden,” voegde zij er bij met een blik op mijn paard, dat door een bediende bij den teugel werd geleid en juist het venster voorbijging.

„Het was wel nog . . . erg vroeg. Ik ben met opzet zoo vroeg weggegaan om vóór de rijsttafel hier te zijn.”

De noodleugen pakte.

„Dat is een compliment voor jou, Jet,” zei oom. „Nu James, je kunt je hart ophalen, hoor! 't Is nog altijd om je tong aan een touwtje te houden.”

Deze hooge lofspraak op de edele kookkunst behaagde haar; de zachte, donkere oogen tintelden van genoegen. Ik vond tante Jet niet meer zoo mooi als vroeger; het was alsof ze veel ouder was geworden. Ik had niet met juistheid durven zeggen *wat* me in haar minder aanvallig scheen geworden; haar oogen, haar taille, haar trekken, alles was, op zichzelf beschouwd, precies als vroeger gebleven; maar toch zooveel stond vast, dat ze lang zoo mooi niet meer was, als in den tijd dat ik naar de fabriek van Drossaarts vertrok.

„Je bent toch eigenlijk 'n rare snuiter,” zei oom, terwijl hij het traditioneele glas port schonk.

„Waarom?”

„Omdat je niets vraagt.”

„Wat moet ik dan vragen?”

Ze keken elkaar verbaasd aan.

„Wel gévédé, hoe heb ik het nu? Je krijgt een brief, dat we je willen spreken over een zaak van aanbelang; je komt dagreizen ver te paard hierheen, en je vraagt niet eens wat er nu eigenlijk aan de hand is.”

„O ja, dat is waar ook.”

Vernieuwde blikken van verbazing. De vuist van oom viel zwaar als lood op de tafel.

„Wat duivel, James, ik had verstrooidheid nou in de laatste plaats bij jou gezocht. Ik geloof waarachtig dat die seurkous van een Drossaarts jou ook al tot een mijmeraar heeft gemaakt.”

„Nu,” zei ik niet zonder verlegenheid, „daar is geen vrees voor. Dat ik een beetje *distrain* ben vandaag, schijnt wel waar

te wezen; maar chronisch is het gebrek niet; misschien door het lang achtereen rijden.”

„'t Kan wezen. In elk geval ik hoop het voor je,” zei oom ontevreden.

„Je begrijpt wel, James,” voegde tante erbij, „dat we je niet *zoo* dringend zouden geschreven hebben om *dadelijk* te komen, als het geen zaak van *aanbelang* was voor je zelf.”

„Maar tantelief, ik brand van nieuwsgierigheid om het te hooren.”

„Neen,” zei oom. „Vanavond *à tête reposée*; eerst eten jongeheer en dan slapen en baden; daarna zullen we over zaken praten; je bent dan uitgerust.”

Aan tafel wilde het gesprek niet zoo gemakkelijk gaan als anders. Wij hadden allen iets op het hart, dat ons bezighield, en waarover wij niet wilden of mochten spreken.

„Hoe is je Héléne Sanders bevallen?” vroeg tante onverwacht.

Ik voelde, dat ik zoo rood werd als een kalkoen, en ik zag dat tante en oom beide met de grootste verbazing mij zaten aan te kijken. Mijn houding was voor een oogenblik erg miserabel; kinderachtig; flauw in de hoogste mate. Ik herstelde mij en zei op tamelijk vasten en onverschilligen toon:

„Och, het is nog al een aardig meisje.”

„Zeg dàt niet,” zei oom; „het is een allerliefste meid. Ze heeft mooie, schalksche oogen.”

„Dat heeft ze. Magnifique donkerblauwe oogen.”

„En een mooien, frisschen mond met prachtige tanden.”

„Wat groot,” merkte tante op met zekere minachting.

„Ja,” bevestigde oom, „groot is hij wel.”

„Och, dat kan *ik* niet vinden. Die kleine mondjes hebben meestal een onmogelijk gedrongen vorm; een meisje met een kleinen mond heeft zelden meer dan een *profil*; een *face* ontbreekt meestal geheel en *dat* is toch een vereischte voor een goed menschengelaat.”

„Hm! Misschien heb je gelijk; maar ze heeft geen taille; dat is jammer!”

„Geen taille!” barstte ik los, hem met woedende blikken aanstarende.

Maar ik kon geen woord verder spreken, want het tweetal hield nu zulk een vroolijk lach-duet, dat ik verstomd hen beurtelings aanzag.

Zij lachten voort tot oom de tranen over het gezicht liepen.

„Hij is er ingelooopen,” zei tante midden in haar lachbui. Men had mij op echt-indische manier uitgehoord en ik domoor, had mij bij den neus laten nemen. Het eenige wat ik in mijn woede en ergernis doen kon was mijn vork en lepel neêrleggen en wegloopen naar mijn kamer, achtervolgd door de onedele hilariteit van mijn dischgenooten.

Hoe geheimzinnig en gewichtig de reden ook mocht zijn, die mij herwaarts had doen komen, ik was er volstrekt niet nieuwsgierig naar. Het is treurig maar waar: ik dacht er niet eens aan; 't kon mij niets schelen. In zoover was ik nog bij mijn verstand, dat ik zelf getroffen werd door die onverschilligheid, en haar vreemd vond. Was ik dan ineens zóó mal verliefd geraakt op die Héléne Sanders, dat alles dáárvor moest achterstaan? En wat had ik me jongensachtig aangesteld! In plaats van bedaard mijn *quant à moi* te bewaren, toen er gesproken werd van dat meisje, dat ik nauwelijks kende, had ik mij gedragen als een gek en was van tafel weggelooopen als een kwâ-jongen. Wat was dat dan? Ik was wel nog een jong mensch, maar toch al jaren de kinderschoenen ontwassen, en nu had ik me daar zoo akelig flauw aangesteld! Ik werd in mijn ééntje rood van schaamte. Zou men zulk een onmogelijk mensch worden door die zonderlinge genegenheid, die men liefde noemt, en zou het waar zijn wat de fransche *chansonnier* zong:

Amour, amour si tu nous tiens.
Depuis les pieds jusqu'à la tête
Tu nous mets plus bas que la bête,
Turcs ou Chinois, Juifs ou Chrétiens,
Amour, amour, si tu nous tiens!

Het scheen wel dat er in dit dwaze rijmpje waarheid school, althans ik was meer dan *bête* geweest dien ochtend, en ik nam mij ernstig voor om, wat er ook mocht gebeuren, mij niet meer zoo dwaas aan te stellen.

Maar beletten kon ik niet, dat mijn geest zich voortdurend bezig hield met Héléne; dat haar beeld zich telkens en telkens weêr aan mij opdrong; dat ik in gedachte welsprekende *déclarations* deed; dat zelfs mijn *fantaisie* haar in mijn armen voerde en mij veroorloofde haar aan mijn hart te drukken, haar te kussen . . .

Zooals was afgesproken kwam ik in den namiddag bij oom Willem in de voor kantoor ingerichte kamer. Nog altijd stelde ik volstrekt geen belang in de merkwaardige zaken die hij te verhandelen had; tante Jet zat er ook bij en beiden keken zeer ernstig. Dit viel mij meê, en kalmpjes nam ik plaats.

Oom had zijn bril op, wat er hem in tegenstelling met andere menschen, nog woester deed uitzien, dan gewoonlijk; een hoopje brieven lag vóór hem op de tafel.

„Je hebt zeker wel gehoord, James,” zei oom terwijl hij zijn bril op zijn voorhoofd schoof, om mij beter te kunnen zien, „dat Drossaarts zijn fabriek vaarwel zegt?”

„Ja. Hij vertelde mij onlangs, dat hij genoeg had van de suiker. Ik dacht dat hij mij voor den gek hield.”

„En heeft hij je ook gezegd, wat hij doen gaat?”

„Dat niet. Het scheen dat hij zich dáárover niet wilde uitlaten; dus vroeg ik er ook niet verder naar. Het was juist den dag, waarop uw brief kwam, voor de eerste maal, dat hij me met een enkel woord sprak van zijn plan om de fabriek te verlaten.”

„Ik zal je zeggen wat hij gaat doen, James,” vervolgde oom, terwijl zijn gelaat een uitdrukking van de hoogste minachting aannam en zijn stem tot in haar laagste bastonen daalde. „Hij gaat in de tabak.”

„Nu, dat is zoo kwaad nog niet, naar ik hoor.”

„Zoo kwaad niet? Tabak is een artikel, dat de makelaars rijk maakt en de planters ruïneert.”

„Kom, zoo erg is het niet. Ik ken tabakkers, die een royaal leven leiden, prachtige wagens en paarden houden en grof geld verdienen.”

„Nonsense!” riep oom, terwijl hij met zijn sterken arm een halven cirkel voor zich uit beschreef, alsof hij alle te velde staande tabakspplanten in één slag wou raseeren. „Nonsense, James, tabak is maar goed voor één doel.”

„En dat is?”

„Om te rooken! Maar wij hebben daarmee niets te maken. Drossaarts wil zijn fabriek over doen; dat is de quaestie.”

Ik kreeg een gevoel van bedruktheid. Tante Jet scheen het mij aan te zien.

„Nu, James, dat hoeft jij je immers niet *aan* te trekken.”

„Alsof het gevolg niet wezen zal, dat ik mijn baantje kwijt raak!”

„Dat heb ik ook gedacht,” zei oom. „Ik heb gedacht: Gévédé, waar moet die jongen nu weêr naar toe, en het is mij voorgekomen, dat er voor jou maar één goede oplossing mogelijk was; mijn vrouw is dat met me eens.”

„Volkomen,” bevestigde zij.

„Ik hoop, dat ik het ook zal mogen zeggen. Het is verduiveld verdrietig nu weêr aan den dijk te staan, en ik dank u...”

„Leg dat maar neêr en val er niet over,” kwam oom mij in de rede. „Jij moet de fabriek van Drossaarts koopen; *that is the question!*”

Hoe „fel” ook de liefde „mijn boezem deed jagen”, zoo wil ik wel erkennen, dat Héléne Sanders voor een oogenblik geheel uit mijn gedachten was.

Ik zou een fabriek koopen, *ik*, die geen vijfhonderd gulden rijk was! Het denkbeeld kwam mij zoo groteske voor, dat ik er bijna om gelachen had.

Doch ik behoefde niet te vragen of men misschien schertste; de zeer ernstige gezichten naast en tegenover mij aan de tafel, lieten zulk een idée niet toe.

„Een paar jaar ben je er nu reeds bij en werken kan je, dat weet ik. Drossaarts schrijft dat je het wezenlijk perfect kunt vinden met de bevolking, — zoodat het alleen een quaestie van de dubbeltjes was.”

„Juist, maar dat is de belangrijkste van alles.”

„Ik heb er in de vorige maand...”

„Weet u het dan al zoolang?”

Hij knikte toestemmend en vervolgde... „werk van gemaakt, toen ik naar de stad ben geweest; ik heb het in orde gekregen, maar niet zonder moeite, want, waarachtig, het geld is schaars, en voor geen mensch anders zou ik zoo'n ding willen in orde maken.”

„Maar mijn God, oom! is het al zóóver?”

„Natuurlijk! Je ziet me toch niet aan voor een kind, dat de zaken ten halve doet.”

„Voor hoeveel was dan de fabriek te koop?” vroeg ik met angst in de stem.

„Hij vroeg anderhalve ton en ik heb haar voor honderddertig mille voor je gekregen.”

Het was om er duizelig van te worden! Ik had vroeger steeds met de grootste koelbloedigheid geredeneerd over de millioenen van Rothschild en andere beroemde rijkaards, maar nu ik daar zoo onverwacht hoorde van honderddertig duizend gulden, waarvoor ik zelf iets koopen zou, en die ik zelf zou moeten betalen, nu vond ik dat een ontzettend kapitaal.

„Je krijgt het geld; je betaalt negen procent rente en consignatie van je product.”

Ik zat een oogenblik als overstelpt. Nooit, zoo lang ik nog

in Indië was, had ik ook maar een oogenblik gedacht aan een eigen onderneming, anders dan als iets dat nog tot een zeer verderde toekomst behoorde.

„Als je nou maar zorgt dat alles goed marcheert, jongeheer, want je begrijpt wel dat ik zoowat borg voor je ben moeten blijven.”

Een plotselinge aanval van sentimentaliteit maakte zich van mij meester; dat deden nu menschen voor me, die ik vroeger nooit gezien had, en wien ik niet nader stond dan als bloedverwant in de zijdlinie. Ik had oom Willem uitgescholden en om zijn ruwheid en ongemanierdheid veracht, ja bijna gehaat, en hij waagde ongevraagd, zijn na veel jaren arbeids verdiende geld om mij te helpen slagen in de wereld. Mijn gemoed schoot vol; ik greep zijn hand en wilde geroerd, iets van dankbaarheid zeggen, maar hij liet er mij den tijd niet toe.

„Leg voor den donder nu niet te zaniken, James. Geef je tante 'n zoen als je het benauwd krijgt en daarmee basta. We kunnen dan bedaard verder gaan.”

Ik deed wat hij zei met tranen in de oogen.

„Wij zijn zoo blij James, dat je er gelukkig mee bent,” zei het lieve vrouwtje. „Als je nu je best doet ben je in een jaar of tien een man *in bonis*, ja!”

Het inzage nemen van de gevoerde correspondentie met Drossaarts en met „de firma”, van de contracten en de verbintenissen ging ernstiger en nauwkeuriger van den kant van oom Willem dan van den mijnen. Nog te zeer onder den indruk van de groote verandering, kon ik zoo spoedig mijn aandacht niet dwingen tot het nagaan van de *détails*. Wel deed ik mijn best, maakte mijn opmerkingen enzoovoort, maar dat was louter om oom genoeg te doen door in kleinigheden een belangstelling te veinzen, die voor het oogenblik nog niet aanwezig was.

Niemand blijder dan ik, toen de lectuur was afgelopen, en ik vrijheid kreeg om gaten te slaan in de lucht der toekomst.

Er waren extra schotels op tafel dien avond en aan een fijne

flesch ontbrak het waarlijk niet; ik was in het begin erg opgewonden; ik dacht aan Héléne. Nu was ik iemand, die ten minste in de termen kon vallen om een aanzoek te doen.

„Ik heb een briefje gehad van mevrouw Sanders,” zei tante Jet, toen het diner was afgelopen. „Héléne heeft je duchtig in het vaarwater gezeten dien avond, hè James?”

„Ja, dat gaat vrij wel.”

„Het is goed, dat haar galant er niet bij was. Hij zou, in-dachtig aan het *was sich liebt neckt sich*, misschien jaloersch zijn geworden.”

Als tante Jet had geweten hoe hard mij de slag viel, dan zou ze voorzichtiger zijn geweest. Maar verliefdheid is iets, dat bij andere menschen nooit enig medelijden vindt. Zij sparen den patiënt niets en behandelen hem alsof hij geharnast is, juist op een tijd dat zijn gemoed voor eenig geluk of tegenspoed zoo verbazend gevoelig is.

Hoe ik het eraf bracht, is mij nog een raadsel, maar toch, ik hield mij goed en at machinaal voort, zonder door iets te laten blijken, dat haar tijding mijn illusiën van het oogenblik vernietigde. Wat raakten mij nu alle suikerfabrieken ter wereld? De welwillendheid van mijn bloedverwanten werd mij wederom een walg. Waarom was oom's aanvankelijk denkbeeld ook door tante bestreden; waarom was ik niet zoo spoedig mogelijk teruggegaan naar Holland? Zij, Héléne, had een „galant”; zoo'n vent, zoo'n ploert! Wie weet welk een gemeen sujet het was; *natuurlijk* was het een ellendeling; dat kon immers niet anders; misschien kon ik hem wel ergens ontmoeten en hem beleedigen! Och, maar wat zou dat baten, als zij den kerel beminde. Dan maakte ik mij nog maar gehaat bij haar. Gehaat! *Was sich liebt neckt sich*, had tante Jet gezegd. Nu *geneckt* had zij mij wel. Als zij mij zoo lief kon hebben, als ze mij dien avond had geplaagd, dan... Wie weet of ze niet iets voor me gevoelde! Maar dat kon toch niet. Zij was nog jong, zij had een galant en zij zou dus op dien kerel wel smoorlijk verliefd wezen.

Wat een dwaas was ik toch ook eigenlijk om zoo maar dadelijk verliefd te worden en aan die neiging toe te geven, als het ware op het oogenblik der kennismaking. Hoe roman-ridderachtig! Ik had waarachtig aanleg voor *premier amoureux*! Maar een heerlijk, betoverend schepseltje, dat was ze; het viel niet te loochenen. Haar lieflijk beeld was geen oogenblik uit mijn gedachten; daar stond het mij weer voor de oogen met de slanke en toch gevulde vormen, het frissche gezichtje, de mooie, sprekende oogen, den vroolijken, lachenden mond; de prachtige fluweelen teint...

Een zucht, die uit mijn toonen scheen op te rijzen, zoo diep was hij, suisde over de tafel, en werd onmiddellijk nagebootst door een, die veel had van het gebrul van 'n tijger.

Ik keek oom aan, die met het kalmste gezicht en de oogen op zijn bord gericht zat te eten; tante worstelde intusschen, met behulp van haar zakdoek en een glas water, tegen een lachbui, maar kon niet nalaten mij nu en dan even aan te zien. Ik voelde al het bespottelijke van mijn toestand en, *faisant bonne mine à mauvais jeu* lachte ik meê, als een boer, die kiespijn heeft.

„Het schijnt je niet zoo goed meer te smaken als zooeven,” zei oom op zijn gewonen, luiden toon.

„Wel zeker,” antwoordde ik gemaakt luchthartig. „Ik hoop uw tafel alle eer aan te doen,” en om te toonen dat ik het meende, nam ik van den schotel, die bij mij voorgediend werd, een kolossale portie.

„Komaan, dat is goed,” juichte tante vroolijk toe. „Schenk je een glas Bourgogne, James. Eten en drinken, dat zijn voor gezonde menschen, die zich inbeelden dat ze iets mankeeren, de beste tegenwichten.”

„Dat zal waar zijn, James! Jongen, het is zoo moeilijk om netjes verliefd te wezen met een volle maag. Als je hongerig bent dan gaat het wel, en wie *le vin tendre* heeft lukt het na een paar fijne flesschen ook nog; maar het moet een vervloekt

hardnekkige kerel zijn, die zich na een speenvarkentje nog in staat gevoelt tot een declaratie.”

Het schijnt wel, dat ik tot die hardnekkige soort van lieden behoorde, want toen ik naar mijn kamer ging, waren mijn gedachten geheel bij Hélène, en ik zou, ware zij dáár geweest, mijn hart in de vurigste bewoordingen hebben uitgestort. Ik ging naar bed maar kon den slaap niet vatten. Waar is het, dat ik er voor mijzelf geen oogenblik aan dacht het meisje op te geven. Allerlei plannen werden beraamd. Ik zou haar spreken; haar schrijven; haar zonder omwegen verklaren hoe het met mij gesteld was; haar liefde trachten te winnen op allerlei wijzen, — maar altijd stuitte ik op dien galant. Onder het gesprek had ik vernomen dat hij 'n koffieplanter was. Hm! zoo'n *orang goenoeng*! Waarom bleef hij niet in het gebergte bij zijn koffietuinen? Hoe tallooze malen ik dien nacht den man het leven benomen heb, zou ik niet durven zeggen; ik was erg opgewonden, liep de kamer op en neer, ging weêr zitten; keek met verwoede blikken naar den boosaardigen koffieplanter, die mij het lieve meisje had ontstolen, nam een gevechtstelling aan en kloofde hem in een denkbeeldig duel den verraderlijken schedel. Het volgende oogenblik leunde ik met beide armen op het *chassinnet* in het geopende venster, keek met treurige blikken naar de maan en zuchtte, dat de vleêrmuizen er akelig van werden.

Na een paar nachtelijke uren op die wijze verknoeid te hebben, ging ik wederom naar bed, en rustig liggende op het zachte hoofdkussen, was het alsof ik langzamerhand een derde persoon werd; in dien zin begon ik mijn eigen toestand te beschouwen. „Wat ben je toch een ongelukkige kerel, James; daar is nu het eenige meisje, waarvan je zoo zielsveel houdt, en zij bespot je niet alleen, maar nadat ze je hart veroverd heeft en je haar zoó lief hebt, dat je alles voor haar zoudt willen doen, blijkt het dat ze aan een ander is verbonden. Arme James!”

Tranen waaraan de zware Bourgogne zeker niet onschuldig

was, kwamen mij in de oogen, ik had met dien beklagenswaardigen kerel innig medelijden; maar dat deed me goed, want spoedig sliep ik in.

Toen het dag werd, de dampen van het dal optrokken boven de palmboomen en de hoogste kruinen van het gebergte overgoten werden met het gouden licht der eerste zonstralen, werd ik met een benauwden schreeuw wakker. Wezenloos zat ik op mijn bultzak rond te kijken. Welk een droom!

Ik stond te midden van een koffietuin evenals het andere plantsoen in den grond geschoten. Hélène Sanders, schooner dan ooit, kwam aan met haar galant, den koffieplanter; hij had een mes in de hand en was bezig de boomen te toppen; hij kwam bij mij, greep met zijn groote, dikke handen mijn haren vast, en ik voelde duidelijk het koude ijzer van zijn mes in mijn hals.

„Het is haast zonde om dien te toppen, Hélène,” zei hij.

„Hij moet getopt worden,” zei ze op vasten toon.

Ik wilde roepen: „Zie je dan niet dat ik het ben, James van Tuyl,” maar ik kon niet.

„Hélène, het is waarlijk beter als ik dezen niet top,” hernam de verschrikkelijke man.

Maar zij bleef onverbiddelijk.

„Het is te erg met hem,” zei ze op den mij zoo goed bekenden, spottenden toon. „Hij heeft een gemeene *liaison* gehad met een vrouw veel ouder dan hij; toppen maar!”

„Het is leugen en laster!” beproefde ik vruchteloos te schreeuwen.

Zij strekte de hand uit, vertoornd en gebiedend als een vorstin. Wat was zij schoon!

En de man, die nog gearzeld had, greep mij vaster in de haren, zette de punt van het mes op mijn huid: ik voelde haar in mijn hals dringen en hoorde het knarsen op mijn strot. Toen gaf ik, naar het schijnt, den schreeuw, die mij deed ontwaken.

Langzaam en met een gevoel alsof ik den vorigen avond op

een jongelui'spartijtje was geweest, stond ik op en ging naar de badplaats. Het koele, kristalheldere water stroomde in een vollen breeden straal uit den *pandjoeran* in het kleine bassin; onder den invloed van het natuurlijk stortbad, begonnen de muizenissen te verdwijnen, en de dwaze opgewondenheid af te koelen; versterkt en verfrischt ging ik naar huis, vol goede voornemens.

Als Hélène Sanders geëngageerd was, welnu, dan moest alles voorbij zijn; dan was ik als fatsoenlijk man immers verplicht van haar af te zien; niet meer aan haar te denken. Het eerste was vrij duidelijk en ging uit den aard der zaak van zelf... maar het laatste...

Er werd in huis dien dag niet verder over gesproken. Den anderen morgen vertrok ik met oom naar den geldschieder en het duurde drie dagen vóór we op de fabriek terug waren. Het was een tijd van zaken en drukte, van visites maken en champagne drinken, van laat opblijven en vroeg op het pad zijn, — kortom zulk *a time of business*, dat ik, vooral bij de voortdurende aanwezigheid van mijn drukken, luidruchtigen oom, niet op mijn verhaal kan komen.

Toch was zij altijd bij mij. Soms als wij op een der handeldkantoren waren, die oom bezocht om mij voor te stellen of wel voor zijn eigen zaken, was het mij of ik in de fleschjes met monsters van producten op de groote tafels het beeld van Hélène duizendvoudig zag weerkaatst.

Met dat al was ik ernstiger geworden. Er had zich voor mij een bepaalde toestand gevormd; gelukkig aan de eene, ongelukkig aan de andere zijde, — in elk geval zóó, dat er voor mij en mijn toekomst alles aan verbonden was.

„Nu,” zei tante, toen wij teruggekomen waren, „ga jullie maar heel gauw slapen hoor! en van de vermoeyenis uitrusten.”

„Ik zou niet weten waarom,” sprak oom tegen. „Wij hebben al den tijd.”

„Neen Wim, dat hebben we niet, want morgen moeten we *alle drie* weer uit.”

„Waarheen?”

„Naar Sanders, Wim. Ze geven morgen avond een *grote* partij en hebben ons geïnviteerd. James is *ook* gevraagd, hier zijn de briefjes; 't is *erg* officieel. Hélène schijnt ze geschreven te hebben.”

Ik kreeg een mooi velletje postpapier in handen; een goede en duidelijke vrouwenhand had erop geschreven: „De heer en mevrouw Sanders hebben het genoegen den heer J. van Tuyll uit te noodigen tot het bijwonen van een danspartij ten hunnen huize op a. s. Donderdag-avond.”

„Je *gaat* toch?” vroeg tante.

Ik dacht een oogenblik na, wierp het hoofd in den nek en antwoordde onverschillig:

„Natuurlijk! Waarom zou ik *niet* gaan?”

Den ganschen volgenden dag deed ik mij zoo vroolijk en opgeruimd voor, dat ik bepaald iedereen op een dwaalspoor bracht, behalve mij zelven. Inderdaad, zag ik tegen de partij bij Sanders op als tegen een berg, en een misdadiger, die het schavot beklimt, kan geen zwaarder schoenen aan de voeten hebben, dan ik had bij het bestijgen der vier treden, die naar de voorgalerij der feestvierende familie voerden.

Mama Sanders, wier dikheid, als de vrouw des huizes, het eerst moest begroet worden, stak mij een harer vette in zwarte *milaines* half verborgen handjes toe, en scheen een wanhopige poging te doen om ondeugend te glimlachen; Marie deed precies haar moeder na; de oude heer schudde mij de hand alsof er niets was gebeurd, en ik was zóó dwaas dat eenigszins vreemd te vinden. Alsof er voor *hem* iets gebeurd was!

„Het doet me genoegen, Van Tuyll, dat je meê bent gekomen,” zei de heer Sanders, toen hij me aan eenige gasten had voorgesteld, en daarna, zich wendend tot de anderen: „Verbeeldt je, dat hij dezer dagen bij me logeerde en in het midden van den nacht stilletjes den aftocht blies!”

Men vond het erg grappig. Gelukkig vroeg men geen nadere

uitlegging, maar ontspon zich een gesprek over vroeg op reis gaan, waaruit bleek, dat er in het etmaal geen oogenblik zoo vroeg was, of een der aanwezigen was daarop weleens te paard vertrokken.

Intusschen zag ik rond. Aan het andere einde der lange binnengalerij zat Hélène. Zij keek naar mij, en hoezeer ik het als een zware straf beschouwde, ik *kon* niet nalaten haar te gaan groeten.

Hoe dichter ik nader trad, des te dieper zank mij het hart in de schoenen. In haar rose-zijden kleedje met witte kant gegarneerd, zag zij er betooverend uit; volgens het coiffure van dien tijd, droeg zij het haar in het midden gescheiden en in zachte golven ter weerszijden eenigszins laag op de slapen neêrdalend; de half-lange zeer wijde mouwen en eenigszins laag uitgesneden japon, vergunden mij een flauw denkbeeld van haar door tint en schoone lijnen verblindende bekoorlijkheid.

„Goeden avond, juffrouw Sanders, hoe vaart u,” — dat was het eenige, wat ik in staat was met tamelijk vaste stem uit te brengen.

„Dank u, meneer Van Tuyll,” was het koel bescheid. „Mag ik u den heer Van Megen voorstellen? Louis, meneer James van Tuyll.”

Daar stond hij dan, de boosaardige koffieboer, die mij getopt had in den droom! Hij zag er volstrekt niet verschrikkelijk uit. Integendeel. Als hij niet in zulk een verhouding had gestaan tot *haar*, dan zou ik gedacht hebben, dat hij iemand was met een gunstig en vroolijk uiterlijk.

Nu maakte ik, met een gezicht alsof ik opgeloste quinine slikte, een stijve buiging, en daar ik toch moeielijk zoo onbeleefd kon wezen om te doen alsof ik zijn, met een vriendelijk: „Het doet me genoegen met u kennis te maken” uitgestoken hand, niet zag, — bepaalde ik er mij toe hem drie mijner vingertoppen af te staan; hij drukte die niettemin weer „erg hartelijk”; mijn nagels drongen mij haast in het vleesch.

Zonder een woord verder te wisselen, trok ik af, en mengde mij in het gezelschap.

Langzaam werden de kleine kopjes geurige koffie en thee, binnen door de dames en door de meeste heeren staande in de buitengalerij, opgeslurpt; de likeur volgde, en daarna werden zoo spoedig mogelijk voorbereidselen gemaakt voor het edele kaartspel, waaraan door bijna alle oudere heeren en eenige getrouwde dames werd deelgenomen. De „jongelui” zouden muziek maken en daarna dansen op den klank van de ook hier niet ontbrekende een viool, een bas en een klephoorn.

Mijn „vijand” scheen niet aan muziek te doen, althans hij had zich bij de *hombreurs* gevoegd. Ik, die niet kaartspeelde, had een kloek besluit genomen, en stond met nog een paar heeren druk te redeneeren tegen de jonge dames. Het gesprek vlotte; de conversatie werd geanimeerd; schuldelooze grappen werden verteld, en gevolgd door heldere lachjes, met uitroepingen als *horo kowé!*; *te erg toch!*, en meer dergelijke speciaal indische interjecties, waaraan in het binnenland bij zoo'n gelegenheid nooit gebrek is. Hélène Sanders was zeer bedaard; zij lachte plichtmatig mede, maar nam aan de vroolijkheid weinig deel. Ik praatte druk. Welke geest mij bezielde, weet ik niet, maar ik ben misschien nooit zoo geïnspireerd geweest als dien avond; zelfs waagde ik een aanval op Hélène.

„Wel, juffrouw Sanders, hebt u laatst alle pijlen tegelijk op een armen zondaar afgeschoten?” vroeg ik uitdagend.

„Hélène, wat ben je stil,” zei een der meisjes.

„Och, het komt omdat Louis is gaan spelen,” merkte een der heeren lachend op. „Die liefde, die liefde!”

Het woord sneed mij door de ziel, maar ik lachte luid, alsof het bijzonder geestig was, en den arm uitstrekkend, declameerde ik:

„Door deze liefde treurt de tortelduif
Ontscheurd . . .”

„Meneer Van Tuyl zweert bij tortelduiven,” viel zij mij

scherp in de rede. „Ik heb wel eens gehoord dat die beestjes zestig jaren oud kunnen worden.”

Maar ik scheen dien avond volkomen onvatbaar voor zinspelingen, zelfs voor die op den leeftijd van mevrouw Van Heert.

„*L'amour vit de contrastes*, juffrouw Sanders; voor goeden de kwaden, voor jongen de ouden, voor *heksen* de sullen.”

Een luid gelach ging op om een aardigheid van een der anderen, waarmede wij dadelijk in kennis gesteld moesten worden, zoodat de verdere strijd werd afgesneden; maar ik had gezien, hoe bij het woord „heksen” haar kleur verschoot, zij haar fijne wenkbrauwen samentrok en de volle, frissche lippen op elkaar perste.

„Kom Hélène, geef ons een mooi stukje, ja?” vroeg een der dames, en daar, wat totnogtoe uitgevoerd was, vrij treurig mocht heeten, was de aandrang groot.

Zij speelde, dat wist ik, goed; maar ze had niet veel ondericht genoten, waardoor aan het spel die kunstvaardigheid ontbrak, welke het *schitterend* kon doen noemen. Daarbij maakte zij ditmaal nu en dan fouten, en toen zij gedaan had, sloeg ze met een driftige beweging der hand het muziekboek dicht. Terwijl zij aan de piano zat, was ik naderbij gekomen en had mij ongevraagd met het omslaan der bladen belast. Thans, nu ik de fouten zag in haar spel, voelde ik mij weêr sterk. Hoe was het toch mogelijk, dat ik de vorige maal zoo totaal verongelukte? Dadelijk nadat Hélène was opgestaan, nam ik haar plaats in en sloeg een sonate op, die bij mijn vertrek uit Holland, een jaar of wat geleden, nog betrekkelijk nieuw was, en *dus* thans nog eerst sedert kort het binnenland van Java kon hebben bereikt.

Het was een der compositiën uit de nalatenschap van Beethoven, verscheidene jaren na diens dood uitgegeven, en blijkbaar vervaardigd in den tijd, waarin de bekende kwaal van den grooten componist van invloed was op zijn muzikale denkbeelden. Ik speelde het niet alleen vrij correct, maar, dat voelde ik, met

tamelijk veel van het *brio* en de kracht, welke die soort van werken van den grooten meester eischen; ik speelde het voor *haar*; zij moest ten minste hooren, dat ik geen knoecier was op dit gebied, nu ze ook wist dat, al schitterde ik niet in de conversatie, men in geen geval altijd met mij sollen kon.

Toen ik opstond en naar Héléne omzag, stond ze in een der ingangen van de galerij met den rug naar mij toegekeerd in gesprek met een der oudere heeren, die juist bij zijn partijtje „uitgevallen” was. Maar vrij dicht achter mijn stoel stond een figuur, die ik nog niet gezien had. 't Was een vrouw van omstreeks veertig jaren, haast zoo dik als moeder Sanders, maar door kracht van corsage tot een meer bescheiden corpulentie teruggebracht. Het moest in haar jeugd een mooie vrouw zijn geweest; wat er was overgebleven zag er zonderling uit. Een hooge toren blondachtig haar prijkte op haar hoofd en maakte, daar de kleur vrij sterk afstak bij haar zichtbaar eigen haar, dat glad achter de ooren was weggekamd, den brutaalsten pruiken-indruk, dien men zich kan voorstellen; haar kleeding, rijk met kant versierd, was ongetwijfeld kostbaar, zij droeg onberispelijke wit satijnen schoenen en even onberispelijke dito glacéetjes, waarin zij, juist tusschen „het voorgebergte van St. Vincent”, een bouquet fijne bloemen hield geklemd.

Het geheel, echter, maakte een dwazen indruk. Deze poging om in kleeren en tooisels, coquetterie en haren een soort van *elixir de vie* voor de jeugd te vinden, stond, te midden van zooveel wezenlijke jeugd en frischheid, uiterst bespottelijk.

„O, wat hebt u dat heerlijk, verrukkelijk, goddelijk gespeeld!”

Ik kon mijn ooren haast niet gelooven, toen ik uit deze solide samengeperste massa zulk een gemaakt, zacht en lispelend stemmetje hoorde komen!

De gewone voorstelling had plaats. De nieuwe bezoeker was de vrouw van den ingenieur De Bas, die zelf ook even binnenkwam om te groeten, maar zich dadelijk bij de spelers voegde.

Zij, daarentegen, was even vrij als vriendelijk. Onder blikken, die op mijn verliefd gemoed een vreemde uitwerking hadden, werd ik zeer secuur aan het lijntje der conversatie gehouden, en zat, vóórdat ik het zelf wist, naast mevrouw De Bas op een bank, te luisteren naar hetgeen zij praatte over muziek, letterkunde en God weet, wat nog meer! terwijl ik antwoordde met „ja” en „neen”, en naar Héléne Sanders keek, die dat *niet* naar mij deed.

Al had niets bijzonders mij bewogen een goed heenkomen te zoeken, dan zou ik mij toch niet voor mijn genoegen den geheelen avond met mevrouw De Bas geoccupeerd hebben.

Maar toen Héléne Sanders een enkelen blik naar mijn kant wierp, en ik op haar gelaat een spottend lachje zag, toen werd het wezenlijk onuitstaanbaar. Het bleek een moeilijke taak om weg te komen uit den kring van *odeur*, die de sterk gearfumeerde ingenieurs-vrouw om haar heen verspreidde. Ik was al eens opgestaan, maar dan had zij mij met de liefelijkste blikken aangezien en op een kinderlijk smeekenden toon gevraagd:

„Ga toch nog één oogeblik zitten, meneer *de* Tuyll.”

„Excuseer mij, mevrouw, maar . . .”

„Neen, geen uitvluchten; ik laat u nog in geen vijf minuten los.”

En dit alles werd gezegd op de meest geacteerde, opgeruimde en innemende wijze, terwijl zij haar vetten rug langzaam achterover liet tegen de leuning van de bank, en, naar het scheen, een verleidelijke houding aannam. Het was om wanhopend te worden; ik verwenschte haar uit den grond van mijn hart; maar *blijven* moest ik, wilde ik niet onbeleefd wezen.

Daar kwam Héléne op ons af; 't zweet parelde mij op het voorhoofd.

„Wel, mevrouw De Bas, hoe gaat het u?” vroeg zij met haar aeye, melodieuze stem.

„Lieve Héléne, ik geniet van de uitstekende litterarische talenten van meneer *de* Tuyll. Het gebeurt zóó zelden dat men hier

in de binnenlanden menschen aantreft van zooveel smaak en ontwikkeling! 't Is een ware *trouvaille!*"

Een vluchtige blik uit de mooie blauwe oogen; een licht trekken met den mond: ik werd rood van ergernis. Het mensch was bepaald niet wijs! *Zij* was aan het woord geweest en had mij met Hugo, Schiller en Milton aan het hoofd geleuterd; ik had haast geen woord gesproken!

„Je doet niet aan belletrie, niet waar, Héléntje,” vervolgde de haartoren op een toon, alsof zij sprak tegen een keukenprinses, van wie men zoiets niet kon verwachten.

„Wel meneer Van Tuyll,” spotte Héléne, „wij hebben nog niet 't geluk mogen hebben uw bijzonder litterarisch talent te bewonderen.”

„Mevrouw De Bas overdrijft,” antwoordde ik verlegen, „mijn beetje kennis op dat punt, zal voor de uwe wel moeten zwichten.”

„Ik? Ik ken zoo weinig; zoo iets van Boileau, en dan nog maar in twee regels:

De Paris au Pérou, du Japon jusqu'à Rome,
Le plus sot animal, à mon avis, c'est l'homme.

En nu ga ik eens verder zien of mijn gasten niets ontbreekt.”

„'t Is zoo'n goed schepseltje,” gaf mevrouw De Bas haar medelijdend na. „Zoo'n heel gewoon meisje. *Erg* gewoon.”

„Ik vind juffrouw Sanders *charmant* en volstrekt niet gewoon.”

„Vindt u? Och, ze is zoo verliefd op haar koffieplantertje.”

Gelukkig vingen de drie instrumenten hun oorscheurende dansmuziek aan.

Ik stond op, maakte snel een buiging voor mevrouw De Bas, en haastte mij Héléne te gaan vragen voor den eersten dans. Ook eenige heeren in de voorgalerij hadden een oogenblik het spel gestaakt en kwamen binnen om te dansen.

Van Megen en ik waren zoo wat tegelijk bij haar. Ik aarzelde. „Wilt u dansen?” vroeg hij.

„Als u er niets op tegen hebt...”

„Wel neen! Zeg, Héléne, Van Tuyll (de man werd, waarachtig, familiaar!) zou gaarne met je dansen. Ik ga weêr aan mijn partijje. — 't Is echt koeliwerk, dat walsen hier in Indië,” voegde hij er lachend bij, en verdween.

„Moet u niet met mevrouw De Bas dansen?” was het eerste wat ze vroeg.

„Ik wist al niet waar *die* vraag bleef,” zei ik geraakt. „'t Is wonder dat u niet vraagt, waarom ik mevrouw Van Heert niet heb meêgebracht, en God weet, welke bedaadde matronen meer.”

„Het is ook in het oogvallend, zooals zij u de voorkeur geven en met liefalligheid overstelpen.”

„Dat bestaat meer in de verbeelding van anderen, dan in de werkelijkheid. Zooveel is zeker, dat ze mij minder vreugde hebben bezorgd met liefalligheden, dan anderen verdriet door onaangenaam te zijn.”

Waarschijnlijk zei ik dat erg spijtig, want zij zag mij met groote verbazing, ernstig aan. Het volgende oogenblik walsten wij, tot slot van de pas in zwang gekomen *Polonaise*, waarmede de rij der dansen werd geopend.

Geen woord werd verder tusschen ons gesproken. Zwijgend geleidde ik haar naar haar plaats. Nog tweemaal vroeg ik haar ten dans, en het enkele onverschillige woord, dat wij dan wisselden, kwam alleen als een noodzakelijkheid tegenover de vroolijke en opgewekte stemming der anderen.

't Was laat in den nacht, toen een deel der gasten vertrok, en de dames, die logeeren bleven, naar haar kamers gingen.

De meeste heeren bleven „naplakken.”

Eigenlijk begon het drinken eerst recht, als de dames weg waren. Er werd zwaar getoast. Oom Willem, die naar het scheen vol zoeten wijn was, werd sentimenteel, sloeg zijn arm om mijn schouders en stelde, in uiterst krachtvolle termen, een dronk in „op zijn neef, den nieuwen suikerfabrikant.” Openlijk werd nu

verteld, wat wij nuchter van plan waren nog geheim te houden, n.l. dat ik de fabriek van Drossaarts zou krijgen. De gelukwenschen waren algemeen. Van Megen, die erg opgewonden was, en daarbij zeer aan den hik scheen te lijden, drukte mij herhaaldelijk de hand, en zwoer, dat ik een fideele kerel was. Ik dronk weinig. *Hier* zou men mij niet dronken zien; al kon ik er een ton gouds meê verdienen, 't zou niet gebeuren.

Het gebeurde niet.

Een half uur later kwam Van Megen naar mij toe slingeren.

„Zeg.... Van Tuyll.... ga je meê.... een eindje rondloopen.... op het erf?.... Ik weet.... zelf niet hoe het komt.... maar ik heb pijn in mijn kop, weet je.... 't is altijd zulk bocht.... wat die aanstaande schoonvader.... van me.... schenkt.... zeg!”

Ik nam hem onder den arm, en droeg hem half de voorgalerij af naar het buitenerf, waar ik hem voortdurend in evenwicht hield en trachtte met hem vooruit te komen.

Maar lang kon hij het niet volhouden.

De invloed van den frisschen nachtwind op zijn hersenen scheen zoo groot, dat hij alle macht over zijn beenen verloor en op het gazon ineenzakte.

Daar stond ik nu op het pad, bij mijn volle verstand, en het dronken voorwerp dat vóór mij lag in het gras, stond mijn grootste geluk in den weg. Een trap met den hak van mijn schoen.... Zóó gingen onwillekeurig mijn gedachten, en ik schaamde mij ervoor terzelfder tijd.

Het was gemeen laag neêr te zien op een toestand, waarin ik zelf ook wel eens had verkeerd.

„Zeg, Van Tuyll,.... da's ook 'n raar.... 'n raar boeltje, waarin ik verzeild ben!”

„Zoo?”

„Och! Leentje is niet kwaad, maar die ouwe.... die ouwe met.... met zijn gemeenen wijn...., da's 'n presentje, hoor!”

„Och kom!”

„Zeg Van Tuyll, help jij me.... eens.... op de been. Zoo!.... Och, zie je,.... ik had me.... eigenlijk.... niet moeten engageeren, zeg!.... Ik heb.... een *njai*, zie je.... met kinderen....”

„Da's lastig.”

„Ja.... lastig.... precies.... jij bent iemand, die me begrijpt.... Zij, Leentje, wordt nooit een goeie moeder voor die kinderen.... daar is ze te.... te europeesch voor....”

„Ik vrees het ook.”

„Nu juist! kijk eens, daar!”

Hij wees naar de voorgalerij, waar de heeren gezamenlijk een hunner op de schouders ronddroegen, met het rinkelend gevolg dat 'n paar hanglampen naar beneden vielen. Geen van de dames kwam kijken; men was dat in dien tijd zoo gewoon.

Nooit bleven de heeren in het binnenland gezellig bijeen of er gebeurden dwaasheden; er werden meubelen of glaswerk stuk gemaakt. Ofschoon ik mij met opzet had onthouden, werd ik toch den volgenden morgen, na eenige uren zwaren slaap, alles behalve frisch wakker, in dezelfde kamer, waaruit ik mij kort te voren op zoo clandestiene wijze des nachts had verwijderd.

Het eerste, wat mijn oog trof, waren twee brieven, die op de tafel lagen.

De een was in een zeer gewoon beduimd couvert, en met een door een mannenhand geschreven kort adres: „J. van Tuyll Esq.”; de andere brief stak in een kleine vierkante enveloppe *jaune d'oeuf* met lila-randje, die een meter in het rond 'n welriekenden geur verspreidde. Het adres, geschreven met een fraaie vrouwenhand, luidde: „Monsieur James de Tuyll.”

„Amice! Gisteravond heb ik, geloof ik, in mijn dronkenschap allerlei dingen aan je verteld over mijn *njai* en zoo al meer. Doe mij het plezier en praat er niet verder over, want ze weten er hier niets van.

Ik heb een smaak in mijn mond, alsof ik met gebraden kakkerlakken heb gesoupeerd. Wat kan die ouwe Sanders 'n mensch toch gemeenen wijn laten drinken!

Gegroet

t.t.

L. v. M."

„Waarde heer de Tuyll! Hoe heerlijk, hoe verrukkelijk is toch de schoone oostersche morgen! Toen ik daareven het venster opende, en het zachte ochtendkoeltje met mijn krullende lokken speelde, trok ik mijn lichtste kleejje aan en liep naar buiten om te dartelen op het fluweelen gras-tapeet, waarin de frissche dauwdruppelen als diamanten fonkelden.

O, onuitsprekelijk genot jong te zijn en zich jong te gevoelen!

Och, wat zeg ik het den schalkschen, lieven zanger na:

..... Je suis heureuse,
Je chante du matin au soir,
Je suis même un peu curieuse,
De me regarder au miroir,
Je suis distrait: on en murmure
La jeunesse est mon défaut:
Au printemps laissez la verdure,
L'hiver vient toujours trop tôt!

Niet waar, wanneer men jong is, als gij en ik, dan lacht de wereld ons toe gelijk een schoone beminde; dan vloeit het harte over van reine *liefde!*

Ik had zulk een goddelijken droom!

Wij zaten te zamen in een kleine boot, die licht en sierlijk als een edele zwaan door het kristalheldere water haar ranke leden streek. Verre van hier waren we. Het statig geboomte strekte zijn schaduwrijk lommer over den vloed: de duisternis viel; men hoorde slechts het zacht

gekabbel der kleine golfjes Het was als een *tempel der liefde!* Toen ik ontwaakte en langzaam, met een glimlach om de lippen, de oogen opsloeg, lispelde ik zacht:

Beglückt, beglückt, *wer die Geliebte findet,*
Die seinen *Jugendtraum begrüsst,*
Wenn Arm in Arm und Geist um Geist sich windet,
Und *Seel in Seele sich ergießt.*

Die Liebe macht zum Gold-palast die Hütte,
Streut auf die Wildniß Tanz und Spiel,
Enthüllet uns der Gottheit leise Tritte,
Giebt uns des Himmels Vorgefühl.

Vindt gij het leven ook niet schoon?

Adieu, en duizend groeten
van

HERMINE DE BAS,

geb. Gravin Marjoli de la Marjoleine."

Men mag mij gerust gelooven, wanneer ik zeg, dat die brief mij een oogenblik totaal in de war bracht. Was het veertigjarige mensch met haar pruik nu *betoel* gek, of nam zij een loopje met mijn verliefd zijn op Héléne Sanders? Was het een bespotting of een . . . *invitation?*

Ik wist het niet, maar driemaal las ik het epistel over. Als Héléne Sanders mij eens zulk een brief had geschreven! Neen, zij zou er niet toe in staat zijn geweest, en *als* ze het had gedaan, dan zou ze niet de Héléne Sanders zijn geweest, die *ik* lief had.

„Gij en ik,” schreef het schepsel! Mijn vier-en-twintig eerste levensjaren stelde zij gelijk met haar vier kruisjes met veeljarigen huwelijksdienst en groote kinderen. Zij, de met rijgveters en balein eenigszins in het fatsoen gehouden dikke matrone, was gaan „dartelen” op het gras; zij had met mij gezeten in een „rank bootje”, en om getransporteerd te worden had ze alleen wel een fregat noodig!

Het was zulk een bespottelijk idée, dat ik mij luid lachend achterover in mijn luierdstoel liet vallen.

„Wel, wat heb jij 'n pret in je eentje.”

Met vrij roode oogen, een fletse kleur en verwarde haren kwam oom Willem mijn kamer binnen.

„Je bent zeker niet zoo beroerd als ik, anders zou je zoo niet lachen. Foei, wat schenkt die Sanders 'n miserabelen wijn!”

„Ik heb daareven 'n allerdolsten brief gekregen.”

Hij nam hem in de hand, rook er aan, en wierp hem toen op de tafel.

„Och God, James, dat behoef ik niet te lezen; ik ken die malle schrijverij van Hermine. Twaalf jaren geleden, toen ze nog niet eens lang getrouwd was met dien armen De Bas, schreef ze *mij* al zulke mooie romantische brieven met allerlei aandoenlijke versjes.”

„En u?”

„Ik had er geen trek in. Ze zag er wel heel goed uit, maar ze was een zottin, en dan... zulke aangeboden waar smaakt niet. Maar ik dacht toch, dat ze nu wel 'n beetje verstandiger zou geworden zijn. *Apropos*, ik kom je een standje maken.”

„Waarover.”

„Tante is boos. Ze zegt, dat je gisteravond Héléne op een zeer ongepaste en in het ooglopende manier het hof hebt gemaakt.”

„We hebben geen twintig woorden gewisseld.”

„Dat weet ik niet, maar tante vergist zich nooit in die dingen; *dat* weet ik wel.”

„Maar wat heb ik dan gedaan.”

„Je hebt haar aangekeken.”

„Komaan! Men zou 'n lief jong meisje niet eens meer mogen aankijken.”

„Je hebt driemaal met haar gedanst.”

„Met vergunning van Van Megen.”

„Geen oog heb je den heelen avond van haar af gehad; je hebt voor haar piano gespeeld, verduiveld mooi zelfs.”

„Maar oom, u hebt toch in de voorgalerij...”

„M'n partijtje zitten maken. Natuurlijk; ik ben je baboe niet. Tante Jet heeft me dat alles verteld.”

„Tante heeft het zich verbeeld.”

Oom richtte zich op en deed een vruchteloze poging om aan zijn vermoeide, roode oogen een uitdrukking te geven van verontwaardiging.

„Je tante verbeeldt zich nooit iets van dien aard, jongeheer; als zij iets zegt over verliefdheid en zoo, dan is het waar. En wat erger is: iedereen heeft het opgemerkt, behalve die malle totebel van een gravin Hermine; die heeft het met haar eigen, eeuwig mislukkende seducties te druk.”

„Ik verzeker u oom...”

„Verzeker nu maar niets. Mevrouw Sanders zelf heeft zich bij je tante erover beklagd. Héléne, de arme meid, heeft erom zitten huilen in haar kamer. Ik vind het heel beroerd van je, James, want ik mag het meisje graag lijden.”

Ofschoon de mededeeling, dat ik zoo onhandig was geweest om de aandacht van anderen te trekken, mij als een steen op het hart viel, sprong die steen eraf toen ik hoorde dat Héléne geweend had. Geweend *om mij*, dat was duidelijk.

„Het spijt me zeer,” zei ik zoo half en half geraakt, „dat ik de oorzaak ben van juffrouw Sanders droefheid; ik zal haar straks mijn excuses maken.”

„Ben je razend,” barstte oom Willem los. „Als ze bemerkten, dat ik je *dat* had gezegd, zouden ze woedend wezen. Houd je maar stil, en zit Héléne niet met 'n mal gezicht aan te gapen; dat is alles.”

Langzamerhand daagde men op in de achtergalerij om te ontbijten. Ik durf wel zeggen; dat ik de eenige was, die er uitzag als iemand, die een behoorlijke nachtrust genoot. — Van Megen teekende verschrikkelijk; zijn aschgrauw gezicht gaf oom Willem aanleiding tot de romantische vergelijking bij een „verlepte réседа”.

Het was een vreemde aanblik, al die bleeke door te veel dranken en te weinig nachtrust zoo ellendig uitzierende heeren en die frissche, goed uitgeslapen dames.

Een bijzonder aangename behandeling verwachtte ik niet van de moeder en de zuster van Héléne, nu ik mij zóó had verraden, en ik het meisje bijna had gecompromitteerd door haar het hof te maken, wetende dat zij verloofd was.

Eenigszins aangejord ten strijde, trad ik op mevrouw Sanders toe om haar te groeten.

Er was echter niets bijzonders te bespeuren. De dikke mama zat even strak in haar kabaja als gewoonlijk; Marie schonk koffie en groette mij zonder iets buitengewoons, hoe ook genaamd. Alle dames waren in het indisch *négligé*; alleen mevrouw De Bas was compleet gekapt met den blonden toren op het hoofd, een witte *peignoir* aan, waarschijnlijk met het oog op haar prille jeugd, en een fraaien waaier in de hand.

Héléne ontbrak; zij liet zich excuseeren, zei mama Sanders; ze had hoofdpijn.

De eenige, die mij een zeer onvriendelijk gelaat toonde, was tante Jet. Mevrouw De Bas, daarentegen, beijverde zich het aanninnigste gezicht ter wereld te zetten. Zij had zóó plaats genomen, dat zij de laatste was, die men, langs het rijtje af, begroette. Tegenwoordig zou het voldoende zijn binnen te komen, even te buigen en „Goeden morgen, dames!” te zeggen. In den tijd, waarvan ik spreek, zou dat niet beleefd hebben geschenen; men gaf elk der aanwezigen de hand.

„Ga zitten, meneer *de Tuyll*,” zei de reeds zoo vroeg aangekleede dame. Zij had een plaats naast haar voor mij open gehouden.

Er was geen ontkomen aan: ik zat, en zij was binnen twee minuten aan het praten over den „lieven” dichter die en die en den „verrukkelijken” auteur zus en zoo.

Plotseling hief ze haar waaier op en fluisterde, met een verpletterende geheimzinnigheid:

„Heb je mijn brief ontvangen.”

„Ja!”

„Ik reken op een antwoord.”

.

„Toe, antwoord me *de Tuyll*. Wil je?”

.

„Een woordje maar; ik smeeke erom.”

Ik zag haar aan. 't Was verbazend! Zij smeekte inderdaad.

„Straks.”

Sterk moet ik mij bedrogen hebben, als ze, toen ik dat woord sprak, niet een zucht van verlichting loosde; een glans van genoegens verscheen op haar gelaat. Welk een toestand! Gelukkig waren de anderen zoo druk in gesprek, dat ze van die dwaze conversatie niets gewaar werden. Het ontbijt riep ons een oogenblik later weg, en ik verheugde mij reeds van haar ontslagen te zijn. Zonder zich echter om iets te bekommeren, noodigde mevrouw De Bas mij hardop en lachend uit, naast haar te komen zitten.

Zij liet een bouquetje uit haar kamer halen.

„Zie je,” zei ze met de grootste onbeschroomdheid, terwijl ze de tafel overzag, „nu neem ik er één roos uit en die schenk ik mijn cavalier.”

Met een wonderlijke nabootsing van gratie, trokken haar dikke vingertjes een bloem uit 't bouquet, en begon ze mij die op de borst vast te hechten, met van tijd tot tijd een quasi schalkschen blik.

Hulpeloos keek ik rond. Het waren allen goede, eenvoudige indische dames, die meê aanzaten; de een vergenoegde zich voor ontbijt met *nasi goreng*, de andere met *ketoeplat* enz. Allen keken zwijgend naar de wijze, waarop ik werd versierd. Ik zag den spot op elk gelaat, tot zelfs op de dikke wangen van mama Sanders. — Ik zag hoe zij elkaar aankeken, op het punt van uit te barsten in een homerisch gelach.

Toen eindelijk de roos op mijn kabaja vast zat, ging mevrouw

De Bas een weinig terug en strekte de armen uit, zooals men doet, wanneer men een fraai voorwerp op een afstand wil bezien.

„*Charmant!*” zei ze, en ze keek niet naar de roos, maar *elle plongeait ses yeux dans mes yeux*, dat het mij als een koud-waterstraal langs den rug liep.

Men kon zich niet langer goedhouden. Oom Willem begon het eerst in de handen te klappen en toe te juichen. Algemeene instemming, waartusschen het gelach over de bespottelijke scène telkens te hooren was.

„Vindt je mijn neef geen aardigen jongen, mevrouw De Bas.”

„Ten minste heel wat aardiger dan zijn oom,” repliceerde mijn aanbidders.

„O, maar hij kan er nog wel op verbeteren,” vervolgde oom onverbiddeijk. „Als hij maar wat meer onder mijn leiding was, dan werd hij net zoo verrukkelijk als ik.”

Zij wierp hem een blik vol minachting toe, hief langzaam en hoogst voornaam het hoofd op, en sneed het stukje brood op haar bord in dobbelsteentjes.

Het einde van het ontbijt was het sein tot vertrek.

Bedienden liepen haastig heen en weêr, voor zoover men dat van javaansche bedienden zeggen kan; baboes verschenen met *boenkoesans* van allerlei vorm; de een nam wat vruchten mee, een ander 'n paar plantjes; deze had een factuurtje likeuren uit Europa overgenomen van den heer Sanders, gene kocht van een inlander 'n kooi met bijzonder fraaie vogeltjes; de wagens kwamen voor en werden zóó vol gepropt met allerlei pakken en pakjes der verschillende gasten, dat er voor hen zelf haast geen plaats om te zitten overbleef.

Daar ik wist dat oom gaarne zag, dat er goed voor zijn uitmuntend span Sandelwoods gezorgd werd, nam ik haastig van eenige der vertrekkenden afscheid, en liep naar den stal om te zien of alles behoorlijk in orde was.

Het was een groot achtererf. Ik ging door het lange smalle

galerijtje vóór de bediendenkamers en stak het grasperk over, dat naar den stal voerde. Rechts tusschen de boomen op het terrein, dat zich uitstreckte achter de bijgebouwen, zag ik iets wits, omringd van een geweldig gefladder. 't Was Héléne Sanders, die de duiven voederde.

Twee minuten later stond ik naast haar.

Zij schrikte, en zei gejaagd en angstig rondziende:

„Meneer Van Tuyl, doe mij een genoegen en ga heen.”

„Onmiddellijk, maar eerst één woord.”

„Ik geloof dat ik.... gisteravond,... dat ik u.... gisteravond....” Het WILDE er niet uit, en toch het MOEST; ik kon daar niet blijven staan stotteren als een schooljongen! „Men zegt, dat ik mij gisteravond drukker met u heb beziggehouden, dan mij vrij stond tegenover een dame, die geëngageerd is. Ik wilde dáárvóór mijn excuses maken.”

Zij zei wederom niets, maar stak mij pijnlijk glimlachend haar handje toe; ik drukte het even, boog, en ging haastig heen. Al was er veel meê te winnen geweest, ik had er geen woord kunnen bijvoegen.

„Wat zie je bleek, James!” zei tante, toen ik in de binnengalerij terugkwam. „Daar straks maakte je zoo'n gunstige uitzondering, en zag je er frisscher uit dan de andere heeren.”

„'t Is waarachtig waar!” riep oom, terwijl hij een jasje aantrok over zijn kabaja. „De vent ziet er uit als een roos in den maneschijn.”

Mevrouw De Bas liet haar gepruik hoofd zacht ter zijde nigen, en zag mij aan met smachtende blikken.

„Bleek maakt interessant,” zei ze, en mij voorbij ruischend, fluisterde zij: „Mijn brief?”

Ik had het mensch kunnen slaan!

Vroolijk was de stemming niet in den tentwagen, waarmede

wij huiswaarts keerden. Oom was nog katterig, en had de handen vol aan zijn vurige paardjes. Tante bekeek lusteloos de uitgestrekte rijstvelden, waarachter zich het blauwe gebergte heel in de verte verhief. Van ons drieën was er wel niemand, die minder lust in spreken had als ik. De toestand was duidelijk. Hélène Sanders zou t'avond of morgen trouwen met Van Megen, en daarmede uit.

Eindelijk zei tante.

„Wat heeft zich die vrouw weer *alldolst* aangesteld.”

„Ik begrijp niet,” zei oom, „dat jullie je dááran nog ergert, 't Is immers *altijd* zoo geweest.”

„Kasian, de arme De Bas!”

„Zeg het wel! Hij zit er met dat present-exemplaar geducht in.”

„Wat is hij voor 'n soort mensch!” vroeg ik, om toch ook iets te zeggen.

„'t Is een van de beste menschen, die ik ken,” verklaarde oom met dien eigenaardigen overtuigenden toon in zijn ruwe stem. „Hij is een bekwaam ingenieur en een flink ontwikkeld man. Hij heeft maar één stommen streek gedaan. Dáár moet hij dan ook geducht voor boeten.”

„Maar ze is toch een litterarisch ontwikkelde vrouw!”

„Zal ik je wat zeggen, James? Ik geloof, dat ze op dat punt precies zooveel weet als de eerste de beste.”

„Ze spreekt toch over dichters en schrijvers . . .”

„Een van mijn kennissen woonde vroeger in dat aardige huisje, links van de fabriek, geen tien passen van de post. 't Was een gepensionneerde. Zijn heele bibliotheek bestond uit een conversations-lexicon. 's Morgens sloeg hij bijv. de letter H op, las wat er stond over Hendrik IV aandachtig na, bracht mij in den vooravond een bezoek, wist het gesprek dáárheen te wenden, dat het op 't slachtoffer van Ravailac neêrkwam, en dischte dan met plaatsnamen en jaartallen de heele geschiedenis van Henri IV op. Lang heb ik den vent voor een soort van

geleerde gehouden, tot ik bemerkte, dat hij de eene week niet meer wist, wat hij de vorige had verteld. Dat had dan dienst gedaan, vat je.”

„Wat was er toch voorgevallen, dat je zoo bleek zag, toen je daar straks uit den stal terugkwam?”

't Was tante die het vroeg. Honderd tegen één, dat ze al dien tijd aan niets anders had zitten denken.

„Niets bijzonders. Misschien had ik wat hard geloopen.”

Oom brulde het uit van 't lachen, zoodat de paardjes schrikten en bijna door gingen.

„'n Lieve jongen ben jij, om bleek te worden, als je wat hard loopt!”

„Neen James, nu maak je ons maar wat wijs.”

„Er zal wel wat anders gebeurd zijn, mannetje.”

„Dat denk ik ook wel. Het is toch niets *erg* onaangenaams?” Ik liet hen eerst eens om de beurt aan het woord.

„Volstrekt niet. Zooals ik u zei, er is niets bijzonders gebeurd.”

Een oogenblik van stilte volgde. Mijn goede oom en tante kookten van nieuwsgierigheid.

„Och,” zei oom toen er niets meer volgde van mijn kant, „je moet niet denken, dat we in je geheimen willen dringen.”

„Volstrekt niet,” voegde tante er zeer, zeer droogjes bij.

Het deed wel geen afbreuk aan hun hartelijkheid, maar het hinderde hen toch, dat ik mij niet verder uitliet. In het binnenland gebeurde zoo weinig bijzonders onder de enkele europeanen, dat al wat tot hun leven en lotgevallen behoorde, werd nagegaan met de grootste belangstelling. Voor oom en tante was het dan ook verschrikkelijk te moeten ondervinden, dat ik bleek had gezien, zonder dat zij wisten, waaraan dat was toe te schrijven.

Intusschen stond mijn overtuiging vast: ik moest afzien van alle plannen, waarbij Hélène Sanders was betrokken, alleen . . . ik deed het niet. Ik redeneerde bij mij zelve met de verstandige logica van een man van rijper jaren, maar helpen deed

het weinig, want ik was nog geen twee minuten bezig, of al haar bekoorlijkheden stonden mij weer levendig voor den geest.

De dag van mijn vertrek naar Drossaarts fabriek, die nu voortaan *mijn* fabriek wezen zou, was vastgesteld. Ik sliep weinig den nacht te voren. Het was letterlijk of ik vervolgd werd. Hier bij mijn familie scheen het me toe, dat ik niet zoo ver van Hélène verwijderd was, en er nog een soort van band bestond tusschen haar en mij, maar het kwam mij voor, dat als ik eenmaal ginds zou zijn, alles voor goed uit was.

In mijn ruim bed lag ik nu eens met het hoofd aan het voeten-einde, dan wederom dwars er doorheen; nu en dan luisterde ik naar de geluiden der insecten, buiten in den stillen nacht, om te hooren of het nog geen dag werd; de wind had mijn nachtlampje uitgeblazen. Plotseling vermengde zich met de bekende geluiden een ander gedruisch.

Het was, alsof ik zachtjes de deur mijner kamer hoorde openen. Ik trachtte te zien, en ofschoon het zeer duister was, ontwaarde ik toch iets gelijk de beweging eener schaduw. Een oogenblik later was het mij, alsof die dichterbij kwam. Geen geluid werd nu echter meer gehoord. Even zacht liet ik mij van mijn matras afglijden aan den achterkant van het bed, en sloop naar den hoek tegenover die, vanwaar de vreemdsoortige schaduw kwam. Half verborgen achter de *klamboe* loerde ik ernaar. Er was geen twijfel aan: een vrouw naderde mijn bed, opende de gordijnen en boog zich voorover naar binnen. Ik hoorde een doffen klank als van iemand, die een slag gaf op mijn hoofdkussen; een oogenblik van stilte volgde; toen schuifelde haar hand, gelijk die van een zoekende driftig over mijn bed.

„Warm,” zei ze halffluid en blijkbaar met groote ontsteltenis.

Ik hield mij stil en verroerde mij niet.

„Van Tuyl,” riep ze op denzelfden toon.

De stem had ik thans herkend; het was er een, die men uit duizenden zou onthouden hebben: die van mevrouw Van Heert. Door het scherp toekijken, kon ik nu beter in de duisternis zien;

ook doordat ik nu wist met wie ik te doen had. Vrij duidelijk meende ik haar thans met een donkere overkabaja aan voor mijn bed te zien staan. Een zonderling vermoeden kwam in mij op: zij had niets meer of minder gedaan dan een poging tot moord. Snel naderde ik haar en greep over haar schouders heen haar beide armen. Geen geluid ontsnapte haar, maar zij beproefde zich met ongekende woede uit mijn handen te bevrijden. Het was akelig om zulk een worsteling in de duisternis te rekken; ik liet mijn handen dalen tot ik haar polsen kon vatten, en juist wilde ik haar zóó zonder te veel geweld, buiten de kamer dringen, toen een hevige pijn in den rechter bovenarm mij bijna deed loslaten. Zij had de spreuk: „wat men niet kan met de handen moet men beproeven met de tanden” op gruwelijke wijze in practijk gebracht. Toen werd ik boos, deed haar door een krachtigen ruk naar de openstaande deur vliegen en wierp haar letterlijk naar buiten, op en van de galerij.

Natuurlijk waren er *toen* bedienden wakker; waren er tevens lucifers: was het inlandsch personeel dat de beurt had om te waken bij de hand, en maakte het zooveel leven, dat zelfs mijn tante voor den dag kwam, om te zien wat er gaande was.

De wond aan mijn arm was niet zoo erg onbeduidend; 't was als het ware een gat. Tante verbond het met linnen; ze zag erg bleek.

„James, James,” zei ze met tranen in de oogen, toen ik haar verteld had wat er gebeurd was. „Hoe is het toch in 's hemelsnaam mogelijk? Je *moet* iets hebben gehad met die ellendige vrouw. Het is een *onmogelijkheid* dat een vrouw een man zóóveel kwaad wil doen, indien er tusschen hen niet iets bestaan heeft.”

„Ik heb u eens en vooral gezegd, dat het niet waar is, en het *is* niet waar.”

Maar zij geloofde mij niet, dat was duidelijk.

Het hoofd van mijn eigen bediende, die ook wakker was geworden, dook naar den grond. Toen de man opstond, had

hij een wapen in de hand; het was een kris met prachtig bewerkt greep; hij vond haar vlak voor mijn bed. Toen wij met het licht onderzochten, was er een gat in een kussensloop; de doffe slag, dien ik gehoord had, was thans verklaard.

„Het is een verdoemd raar geval,” donderde oom's zware basstem, terwijl hij met groote schreden de achtergalerij op en neer liep. „De duivel mag me halen, als ik er titel of jota van begrijp. Wat wil dat wijf dan toch van je?”

„Dat weet ik niet; maar er moet nu voor goed een eind aan komen.”

„Nu ja, en hoe dan?”

„Een aanklacht indienen bij den rechter.”

Hij sloeg zijn zwaren rechterarm zoo krachtig door de lucht, alsof hij het idee wilde verpletteren.

„Om dan jou nog eens door de heele wereld besproken te hebben, als een moderne Don Quichotte. Daar pas ik voor, James. Dát van z'n leven niet.”

„Dus moet het maar *getoetoept* worden?” vroeg tante verontwaardigd.

„Ja, *getoetoept* moet het worden; maar *zij* zal haar straf niet ontgaan; dáárvoor zal *ik* zorgen.”

Tante Jet werd zoo wit als een lijk.

„Willem!”

Hij keek haar aan met een gezicht als donder en bliksem. Ik begreep er niets van hoegenaamd.

„Willem,” vervolgde zij met een trillende stem, maar met die onweerstaanbare vastheid, die mij reeds eenmaal in haar had verbaasd. „Als nog ooit weer zulk een strafoefening hier moet gehouden worden, dan verlaat ik op staanden voet het huis en kom er nooit weêr in.”

Vuurrood van boosheid, haalde oom de schouders op.

„Slavenbloed vreest altijd den rotan,” beet hij haar toe.

„Het is wel mogelijk, Willem. Mijn moeder *was* een slavine

dat is bekend genoeg. Dát kon *ik* niet helpen, maar in geen geval wil ik een beul tot man.”

„Gévévé!”

Ik kwam er tusschen. Tante Jet ging naar haar kamer, en oom kalmeerde ik.

„'t Is altijd hetzelfde gezanik hier,” zei hij knorrig. „Nooit kan ik een inlander er tien op zijn broek laten geven, of je tante komt met haar sentimentaliteit tusschenbeide.”

„Maar u zoudt toch mevrouw Van Heert...”

„Geen *raclée* laten geven met den rotan? Wel waarachtig James, zou ik dat, en ik *zou* het niet alleen, ik *zal* het. Heeft ze het niet dubbel en dwars verdiend?”

„Jawel, maar u hebt geen recht...”

„Recht, recht! Dat zijn maar praatjes. Wie wat verdient moet het hebben.”

Zij had reeds wat. Met haar gewone lenigheid en katachtige vlugheid, was zij, toen ik haar naar buiten wierp, weggesneld. Bij het overgaan van de droge bedding eener kleine kali over de rolsteenen loopend scheen zij gevallen te zijn, althans een harer beenen was gebroken.

Eerst laat in den ochtend kon ik door al het oponthoud vertrekken. Mijn plan om ook te paard terug te keeren en weêr bij Sanders te logeeren, verviel, en ik ging dus per rijtuig.

Even voorbij de fabriek kwam ik een troepje inlanders tegen die mevrouw Van Heert droegen; zij was bewusteloos.

Toen ik den volgenden dag het vuile huis van Drossaarts binnenstapte, kwam hij mij met den baard in de hand en den meest cynischen glimlach op het gezicht te gemoet.

„Zoo, *young ladies young gentleman*,” luidde zijn plezieriger welkomstgroet.

Hoe het kwam, dat Drossaarts zoo goed als alles wist van mijn eerste verblijf bij Sanders tot na de partij? Ik weet het niet. Nooit heb ik met eenige juistheid kunnen nagaan, welke algemeene regelen er bestonden, om de faam te verspreiden

over zulke groote afstanden, en in zoo korten tijd. Altijd heb ik ondervonden, dat in het binnenland, wat op de eene plaats gebeurde, zelfs al was het niets buitengewoons, binnen een of twee dagen twintig, dertig palen verder was verbreid. In de steden kan men daarentegen een moord begaan in de eene straat, zonder dat men er in de straat daarnaast iets van bespeurt vóórdat de nieuwsbladen komen.

Hij wist er alles van, en had er zijn philosophische beschouwingen over.

„Je zult eens zien, hoe verbazend relatief die verliefdheid van je is. Dat zit niet diep, geloof me.”

„U kunt daar moeilijk over oordeelen.”

„Dat moet je niet zeggen. Je gelooft zelf zeker niet, dat je een buitengewoon mensch bent.”

„Wat heeft dat er meê te maken?”

„Een gewoon mensch, dus. Welnu, je hebt je vergist. Je houdt niet eens van het meisje.”

„Hebt u soms *vues*?”

„Dat is een dwaze vraag, daar ze geëngageerd is. Daarbij: je weet dat ik een javaansche vrouw heb. Ik geef niets om de kleur van de huid. Wie daarop ziet is een kniesoor.”

„Vindt u *dát* dan het eenige verschil.”

„Althans het *groote*, Van Tuyll. Maar laat ons dáárop niet verder doorgaan. Je bent niet verliefd, dat houd ik vol. Je verbeeldt het je maar.”

Ik haalde de schouders op.

„Er valt tegen uw sophismen niet te redeneeren; het best is maar dat elk voor zich doet zoo als hem 't beste lijkt.”

Drossaarts liet zijn baard langzaam door de hand glijden.

„Doen we dat dan niet? Heb jij wel eens gedaan, wat mij of een ander 't beste leek? Doe ik dat? — Iedereen doet immers ten slotte, wat hem zelf goed dunkt. Maar ik wil *bewijzen*, dat je niet verliefd bent op Héléne Sanders.”

De man was nog altijd mijn chef, al was mijn positie wat

vrijer geworden. Ik had wel geen haast, maar ik verlangde toch naar mijn kamer, een bad, schoon goed, een glas bier en een beetje rust en stilte.

„Zoudt u het bewijs niet tot een volgende gelegenheid willen bewaren?”

„Geen kwartier, Van Tuyll, geen kwartier. Het is voor je geoede rust beter, dat je me eerst hoort. Je houdt nu eenmaal niet bijzonder veel van javaansche vrouwen. Die tellen voor jou slechts in zeker opzicht. Je hebt hier langen tijd achtereen geen europeesche vrouw gezien; nu kom je ergens, waar een vrij aardig meisje aan huis woont, en onmiddellijk ben je geheel door haar bekoorlijkheid overrompeld.”

„En wat zou dat bewijzen?”

Hij boog zich voorover, en nam glimlachend een snuifje.

„Wat dat beteekent? Eenvoudig, dat, als je nog te Amsterdam woonde en je Héléne Sanders zag op een concert of in den schouwburg, ze in het minst je aandacht niet zou getrokken hebben.”

„Het is mogelijk,” zei ik koeltjes, „maar wij moesten over de jonge dame niet langer praten; zooals u terecht zei: ze is verloofd.”

Voor mijn kamer zat een vermoeide koeli. Toen ik binnentrad, sloop hij mij na en overhandigde mij met zekere geheimzinnigheid een brief. Verbaasd bekeek ik het adres. 't Was van mevrouw De Bas!

Waarde de Tuyll! Welke heerlijke gedichten heeft toch die goddelijke De Lamartine geschreven! Hoe juist geven zij weêr, wat men zoo innig gevoelt in het diepste der ziel:

Que me font ces vallons, ces palais, ces chaumières,
Vains objets dont *pour moi le charme est envolé*?
Fleuves, rochers, forêts, solitudes et chères,
Un seul être vous manque, et tout est dépeuplé.

Hoe anders weêr, dan de krachtige, opwekkende Shakespeare, waar hij u toeroept:

*Live with me, and be my love,
And we will all the pleasures prove
That hills and valleys, dales and fields,
And all the craggy mountains yield.*

Hoe heerlijk, niet waar?

Ach, waarom kan men niet altijd leven met wien men lief heeft? Waarom moet een schoone droom slechts een droom zijn?

Gij hebt mij niet geantwoord. Kon ik zóó weinig niet van u verkrijgen? Schrijf mij welke schoone denkbeelden u door het hoofd zijn gegaan, toen gij naar huis reedt door Java's heerlijke drevén. Ik reken op een lief briefje, en wacht het met ongeduld.

Vele groeten van

H.

Wat moest ik het mensch schrijven? Ik had in den reiswagen aan Héléne gedacht en aan mijn fabriek, en overigens gegeten, gedronken en geslapen.

Ik had ook niets met die mevrouw De Bas noodig. Wat wilde het mensch toch? Ze zou toch niet denken, dat ik me belachelijk wilde maken door een *amourette* met de *restes* uit een vroeger tijdperk, die zij nog kon aanbieden. En, toch; niet schrijven zou onbeleefd schijnen.

Intusschen ontdeed ik mij van mijn kleeren, en begon het wondje op mijn arm te verfrischen met water.

„A propos Van Tuyl,” zei Drossaarts mijn kamer binnentredend, „ik heb maar geen *aparte* woning voor je.... drommeis, het ruikt hier herminiaansch.... en je bent aan den arm gewond! Hoe heb je dat opgelopen?”

Ik deed hem het geheele verhaal.

„Het zijn toch rare lui! Je oom had ongelijk. Mevrouw Van Heert behoorde in de handen der justitie.”

„Ze is thans genoeg gestraft.”

Hij bekeek nauwkeurig en met den grootsten ernst het wondje op mijn arm.

„Je zult daaraan ten minste niet sterven. 't Is in acht dagen beter.”

„En nu ben ik verplicht nogeens te schrijven aan die vervelende mevrouw De Bas.”

„Wou je aan moeder De Bas gaan schrijven?” vroeg Drossaarts met de grootste verbazing.

„Wat moet ik anders doen? Ik kan toch niet onbeleefd genoeg zijn om....”

Hij viel mij in de rede met een lach, zóó luid, als ik dien nog nimmer van hem had gehoord.

„Zeg, Van Tuyl, weet je hoe je dat behandelen moet?”

„Nog niet.”

„Wil ik het dan eens voor je doen?”

„Met genoegén.”

Drossaarts wenkte den wachtenden inlander, die naderbij kroop.

„Complimenten aan mevrouw De Bas,” ving Drossaarts aan.

„*Inggih 'ndara*,” zei de man.

„Meneer Van Tuyl heeft den brief gelezen.”

„*Inggih*.”

„En toen is meneer erg ongesteld geworden.”

„*Inggih 'ndara*.”

„'t Is nogal 'n nette boodschap aan een dame!” merkte ik aan.

„Het hangt er maar van af, wat men 'n dame noemt.”

„Nu nog fraaier!”

„Ik vind het lady-achtige in een vrouw, die hardnekkig jaren achtereen ligt tegenover de heele wereld en zich zelve, nog minder dan betrekkelijk, Van Tuyl.”

„Maar is dat zoo?”

„Zeker. Mijn arme, oude schoolkameraad heeft maar één sa-

tisfactie van zijn europeesche „dame”. Hij kan de aanzienlijke schulden betalen, die zij maakt aan allerlei nuttelooze en schadelijke dingen. Hij wordt geregeld geruïneerd, terwijl hij een aardigen spaarpot kon hebben voor zijn kinderen. Och, Van Tuyll, het is dikwerf zooveel beter een javaansch vrouwtje te hebben, wie de *soerat lepas* steeds boven het hoofd hangt, als een zwaard van Damocles. Er zijn zoogenaamde europeesche dames, waarmede men er veel slechter aan toe is, in alle opzichten.”

„De uitzonderingen bevestigen den regel.”

„Het ligt er maar aan wat uitzondering is.”

Ik wist niet, wat ik zou antwoorden. Een vergelijking met de dwaze mevrouw De Bas mocht in het voordeel zijn van het door hem geprezen concubinaat, maar de aanblik van zijn vies huis, een plaats aan zijn slechte tafel en een der vele kamponggeurtjes in zijn vertrekken, bewezen, dat hij ook juist *zulk* een vergelijking moest kunnen maken, om tot *zulk* een resultaat te komen.

Het was uitgemaakt dat Drossaarts den eersten dag van de volgende maand de fabriek zou verlaten om zijn fortuin in de tabak te beproeven.

Daar ik met geen mogelijkheid zijn inboedel geheel kon overnemen, zóó ellendig zag die eruit, hield hij vendutie, en ontving ik van oom Willem een eenvoudig, maar keurig net en splinternieuw ameublement voor het woonhuis.

De overname van de fabriek, de ontvangst der goederen, de verhuizing en nieuwe inrichting, de feesten voor het personeel, — kortom dat alles, gepaard aan de gewone fabriekswerkzaamheden, gunden mij bijna geen oogenblik tijds, en namen mij geheel in beslag.

Nimmer was ik dan ook zoo verrast als toen, te midden van al die drukte en beweging, op een goeden ochtend Louis van Megen voor mij stond met een zeer ernstig gezicht.

De beenbreuk van mevrouw Van Heert was minder ernstig

geweest, dan men aanvankelijk moest afleiden uit de mededeelingen van de inlanders, die haar bewusteloos hadden gevonden. Oom had haar niet meer onder de oogen gehad, en wijselijk had hij niet meer naar haar gevraagd; tante Jet had haar uitbestede bij een inlandsch hoofd van minderen rang, waar zij op echt javaansche manier werd verpleegd.

Twee weken na haar poging om mij te vermoorden, kon zij weêr loopen met behulp van een stok, en ofschoon zij zorgvuldig vermeed oom Willem onder de oogen te komen, scheen zij toch niet van haar ongemotiveerde wraakzucht tegen mij genezen te zijn. Van Megen ontving op zijn koffieland een briefje van den volgende inhoud:

„Gij wordt bedrogen door Van Tuyll. Hij heeft Leentje Sanders met zijn mooie praatjes en groote manieren verleid. Terwijl je op de laatste partij kaart zat te spelen, heeft *hij* den heelen avond voor haar galant gespeeld. 's Morgens toen jullie in de achtergalerij zaten, is hij weggegaan onder voorwendsel van naar de paarden van den ouden Van Tuyll te zien. Hij heeft een *rendez-vous* gehad met Leentje bij de duiventil op het achtererf. Zij ontving hem daar in sarong en kabaja! Je bent een hoorndrager nog vóór je huwelijk.
Een vriendin.”

Louis van Megen was niet verliefd, zooals ik het was. Ik geloof, dat de oorzaak van zijn engagement meer lag in dat gevoel, dat alle europeesche jongelui in Indië overvalt, als ze er verscheiden jaren hebben doorgebracht en de dertig nabij zijn.

Zij krijgen dan een *sehnsucht* naar liefdebetoon en een huiselijk leven, volgens onze zeden en gebruiken. Het is dan met hen, als met veel jonge meisjes, die een hart vol liefde hebben, waarvan de deurtjes wijd geopend zijn; ieder, die niet *al te erg* van het ideaaltje afwijkt, dat zij zich vormden, kan gelaarsd en gespoord naar binnen gaan; de jammeren der vergissing komen later.

Louis van Megen was, als man, in de phase gekomen, dat hij „een vrouw zocht”, en hij meende een goede gevonden te hebben in de jongste dochter van den suikerfabrikant Sanders.

En Héléne, als alle indische meisjes reeds in haar vroege jeugd bevreesd voor de zuur-bier-toekomst, te meer daar Marie REEDS twintig en NOG ongetrouwd was, had, ook op aanraden van de oude lui, het mooie koffiëperceel genomen met den planter op den koop toe.

Dit alles was eenvoudig.

Een kleine onaangenaamheid ware in staat geweest *dat* engagement te verbreken. Hij had mij in zijn beschonken toestand de waarheid gezegd: nu hij eenmaal geëngageerd was, zag hij erg tegen het huwelijk op.

Die brutale, ruwe brief had hem evenwel diep gekrenkt, want hij was ondanks zijn bruine kindertjes, zijn liefde voor het spel en een sterke neiging om, als hij *uit* was, meer te drinken, dan hij kon verdragen, een fatsoenlijk man, die zich niet liet beledigen.

Hoe druk hij het ook had, daar de oogst pas begonnen was, liet hij zijn zaken aan zijn opzieners over, steeg te paard, en legde, zoo snel de slechte bergwegen het maar veroorloofden, den langen weg af, die zijn op twee duizend voet gelegen onderneming van de vlakke scheidde.

De heer Sanders was een zeer wellevend man, stil maar opgeruimd van aard. Zijn dochter Héléne vergoodde hij. Hoe goed en kalm ook, zelfs bij moeilijke omstandigheden, werd hij woedend wanneer ook maar het minste voorviel, dat zijn Leentje onaangenaam wezen kon. Dat ik mij de eerste maal door haar had laten sarren en op de vlucht geslagen was, had mij in zijn achting doen stijgen; dat ik daarna gekomen was op de partij, het muziekblad had omgeslagen toen Héléne piano speelde en haar herhaaldelijk ten dans had gevraagd, had hem geheel voor mij gewonnen.

Toen Van Megen hem onverwacht in de fabriek te lijf viel

en hem den naamloozen brief voorhield, pakte zich een zoo geweldig onweêr op zijn gelaat samen, dat de gekrenkte minnaar er zelf voor terugdeinsde en een gevoel kreeg alsof hij volkomen in het ongelijk was.

„Wat beteekent die brief? Wat wil dat zeggen?”

„Ik kom juist hier om daarnaar te informeeren.”

„Te informeeren! En wat zoudt u dan wel van ons willen vernemen, meneer Van Megen?”

„Wel, of het waar was.”

„Of *wat* waar was?”

Het werd voor den armen Louis verschrikkelijk moeilijk het gesprek op die manier voort te zetten, te meer daar hij zag dat zijn aanstaande schoonvader zich meer en meer opwond.

„Natuurlijk, wat hier geschreven staat.”

„Dus durft u uit dit vuil, anoniem geschrijf de conclusie trekken, dat het *mogelijk* is dat *mijn* dochter... Meneer Van Megen, ziet u die deur daar?”

„Maar mijn waarde heer Sanders...”

„Ik vraag,” vervolgde de oude heer in de hoogste mate opgewonden, „of u die deur ziet.”

Er schoot Van Megen niets over dan zich uit de fabriek te verwijderen, inwendig kokend van woede, maar in geen enkel opzicht overtuigd. Hij ging regelrecht naar mevrouw Sanders; deze, die ook iets meer wist, nam de zaak anders op en riep Héléne.

Toen het meisje 't briefje had gelezen, werd zij zeer bleek.

„Leentje, je moet Van Megen opheldering geven.”

„Dank u, mama. Over zulke brieven geef *ik* geen ophelderingen, al kon ik het doen. Wat Louis denkt of verlangt is *zijn* zaak. Als hij zich verbeeldt het recht te hebben mij op zooiets ter verantwoording te roepen, dan is het beste, dat hij niet in dien waan blijft.”

Zij verliet de kamer en was, ondanks de pogingen van mama, die het mooie koffiëperceel in de waagschaal zag liggen en dus

alles in het werk stelde om tot den vrede te geraken, tot niets meer te bewegen.

Een tweede poging deed Van Megen bij zijn aanstaanden stiefvader, maar deze stond hem nauwelijks te woord.

„Als het waar was, meneer, dan vraag ik u: aan wie de schuld? Geeft het pas, dat ge den ganschen avond aan de speeltafel zit, als wij een feest geven, en haar geheel overlaat aan de beleefdheden, die anderen haar bewijzen? Het is leugen en laster, maar *als* het waar was, dan was het *uw* schuld.”

Ten einde raad, vertrok Van Megen naar oom Willem.

Deze haalde de schouders op:

„Ik weet er niets van,” zei hij.

Tante had den brief aandachtig bekeken:

„Weten doe ik er evenmin van,” had zij gezegd. „Het is waar, dat James zich wat druk met haar geoccupeerd heeft, maar hij en Héléne zijn veel te fatsoenlijk om op zoo'n epistel te antwoorden. Ik geef het meisje groot gelijk.”

Daar hij erg vermoeid was van den langen tocht, bleef Van Megen er tot den volgenden dag, en logeerde hij in de kamer, waar ik hem vroeger in gedachten had neergeveld, en hij mij in den droom had „getopt”.

Men had mooi praten; hij moest alles toegeven: de anonieme brief was infaam; ik was te fatsoenlijk; Héléne was *veel* te fatsoenlijk; de heele wereld was te fatsoenlijk, en iedereen was even beleedigd, — maar dat alles nam niet weg, dat hij volstrekt niet overtuigd was van de onwaarheid der aantijging.

Il en restaît quelque chose, en hij was te eerlijk om dat in stille verdenking op zijn gemoed te laten drukken, en te bewaren als *rancune* tegen Héléne en tegen mij. Zijn plan om mij te bezoeken en inlichtingen te vragen, vond heftige bestrijding bij oom en tante, maar hij hield vol, en met een bezwaard gemoed zagen zij hem vertrekken.

Een blik op den brief was voor mij genoeg om te weten wie de schrijfster was.

„Het zal misschien voldoende zijn,” zei ik met denzelfden ernst en kalmte, waarmede hij de zaak behandelde, „als ik u zeg dat dit vuil geschrijf afkomstig is van mevrouw Van Heert, die tweemaal mijn huis in brand stak en nog onlangs poogde mij een krissteek toe te brengen.”

Hij dacht een oogenblik na.

„Dat het uit een onzuivere bron kwam, vermoedde ik wel. Voor mij, echter, is dat niet de hoofdzaak. Dringend verzoek ik u om een verklaring. Zeg, dat het leugen en laster is, en ik ben tevreden, en zal mijn apologie maken tegenover u, de Sander's, en wie ik nog meer ermeê heb lastig gevallen.”

„Het is leugen, volkomen leugen voor zoover juffrouw Sanders betreft. Overigens is het waar, dat ik haar dien avond meer heb gefêteerd, dan men gewoonlijk een dame doet, die men weet dat een galant heeft. Men heeft mij daarop attent gemaakt. Toen ik den volgenden ochtend naar den stal ging, zag ik haar toevallig en meende mijn excuses te moeten maken.”

„Nam ze die aan.”

„Ja.”

„Welnu, meneer Van Tuyll,” zei hij in heftige gemoedsbeweging, „IK neem daarmede GEEN genoegen.”

Ik was bijzonder bedwaard gebleven, ofschoon ik er geen de minste poging toe had gedaan.

„Zooals u wilt. Ik ben ter uwer dispositie.”

Met de aanstellerij aan lieden in zulke omstandigheden eigen, maakten wij voor elkaar een lichte buiging. Van Megen gelastte een bediende den heer Drossaarts van zijn komst te verwittigen, en ik begaf mij naar de fabriek om mijn werk te doen.

Wij zouden dus duelleeren. —

Wanneer ik een gewonen roman schreef, waarbij de vormen van het conventionele behoorlijk in acht werden genomen, dan zou ik hier een duel schetsen, dat ieder genoeg gaf. Een stil plekje in een dicht bosch; vruchteloze pogingen der getuigen om de partijen met elkaar te verzoenen; aanvang van het duel,

waarbij de een verwoed aanvalt en de andere, zijn krachten sparende, zich bepaalt tot het pareeren van houwen of steken; voortzetting, waarbij de een zijn krachten voelende afnemen, zoo kwaadaardig attaqueert, dat den andere de gal begint over te loopen, en hij, op zijn beurt, de defensieve houding verlaat om offensief op te treden; slot van het duel, waarin na een woedend gevecht de andere den een overhoop steekt of teneêr slaat.

De voorbeelden zijn in honderden romans voor het grijpen, en het gemak is voor den lezer, dat hij altijd vooraf weet wie het zal verliezen.

De moraal is schoon. „Verschiet niet al je kruit in eens!” — ziedaar de wijze les, die in deze duel-schildering aan het menschedom gratis verstrekt wordt.

Ik, arme, kan mij niet houden aan het recept, hoe heilzaam ook van samenstelling, en hoe lekker voorbereid; ik schrijf maar zoo'n „ongebonden” roman.

Kalm scheen het toe te gaan, aanvankelijk. Een uur na zijn komst, zag ik Van Megen en Drossaarts in slaapbroek en kabaja rondwandelen, blijkbaar in bedaard gesprek een strootje rookend. Ik vermeed hen, en toen het werk zoowat was afgeloopen, keerde ik naar mijn kamer terug en bleef daar.

„Kom je niet vóór zitten?” vroeg Drossaarts, terwijl hij even de deur opende, en zijn grooten neus en baard door den kier stak.

„Liever niet. Van Megen en ik hebben iets met elkaar. Ik blijf bij voorkeur hier en zou u wel willen vragen mijn eten maar te laten brengen.”

„Hij heeft me verteld wat er aan de hand is. Ik zie niet in dat het je behoeft te beletten aan tafel te komen. Die quaesties zijn zoo verbazend relatief. . . ., maar je moet het zelf weten.”

Zoo bedaard als ik des morgens was, zoo opgewonden was ik thans. Een boek, dat ik beproefde te lezen, zocht een hoek der kamer; op mijn bed kon ik het niet uithouden: op een

stoel of op de *balé balé* evenmin. Niet gewoon langer in een kamer te vertoeven, dan voor eten en kleeden strikt noodzakelijk was, had ik een gevoel alsof ik in gevangenschap was geraakt.

Luide stemmen trokken mijn aandacht. Een oogenblik hoorde ik ze in de voorgalerij; daarna kwamen ze op mijn kamer af, en weldra stonden daar vier zeer luidruchtige mannen, waarvan drie met groote hoeden, ruime kabaja's, tot over de knieën opgestroopte slaapbroeken en bloote voeten, — de vierde in gewone kleeding en met een dienstpjet op.

„Zeg Tuyll, ben je gek! Blijf je hier in dat hok zitten.”

„Leg nou niet te zaniken, Tuyll, kom mee naar voren.”

„Wees niet kinderachtig, zeg! Wat is dat nou, dat je ruzie hebt gehad met Louis?”

„Wil je vechten, *soedah!* Slaat mekkaar morgen ochtend op het gezicht. Maar dat behoeft je niet te beletten om vóór 'n potje bier te komen drinken.”

„Meneeren,” antwoordde ik den bezoekers, waarvan drie planters waren en een controleur. „Je moet me niet kwalijk nemen, maar de delicate. . . .”

„Och, wat delicate. . . jullie bent ouwe sokken.”

„Kom meê, Tuyll. Wees nou niet kinderachtig.”

„Ajo, kom meê. Laat je toch niet uitlachen.”

„Vooruit maar, vooruit maar!”

Onder gezang en geschreeuw werd ik door acht doodgoede, en hartelijke, maar niet minder sterke handen aangegrepen, en stond ik, vóór aan verzet was te denken, in de voorgalerij bij Drossaarts en Van Megen.

„Mijne heeren,” riep een mijner plaaggeesten, met die harde stem, welke hij aan het veelvuldige spreken en toeroepen in de open lucht te danken had. „Mijne heeren, mag ik u eens aan elkaar voorstellen: meneer Van Tuyll; meneer Van Megen.”

„Zeg eens, heeren,” viel Van Megen in, die even weinig gesticht scheen over de grap als ik. „Ik houd veel van een aardigheid, maar ernstige. . . .”

„Houd je mond,” brulden de vroolijke gasten in koor.

„God bewaar ons, Louis, wat ben jij ook al 'n vervelende orang!”

„Wil je 'n pak slaag hebben, zeg?”

„Wat 'n kerel!” riep nummer vier met de grootste verbazing.

„Als je 'n fatsoenlijk mensch aan hem voorstelt, begint hij te mopperen.”

Algemeene hilariteit.

Ook Van Megen begreep, dat we tegenover deze vreedzame overweldigers niet anders konden doen dan *faire bonne mine à mauvais jeu*. Wij gingen zitten, dronken bier en langzamerhand namen wij deel aan het luidruchtig gesprek, waarbij ook Drossaarts zijn vormelijkheid en cynische redeneeringen grootendeels vergat. Er werd bier gedronken en daarna portwijn en bitter; vervolgens gingen we aan tafel, en hier, ik moet het eerlijk bekennen, houdt mijn herinnering op, tot den volgenden morgen, toen ik met een zeer onbehaaglijk gevoel in het hoofd wakker werd.

De een voor, de ander na, doken huisheer en gasten op, tot we eindelijk wederom rond de tafel zaten. Het was voor mij en ook voor Van Megen een pijnlijke toestand.

„Wat zit jullie stil,” zei de controleur. „Zit je nu soms nog te pikeren over dat duel?”

„Waarom niet?” vroeg ik.

Allen keken mij een seconde aan vol verbazing, en barstten toen uit in luid gelach.

„Wel goeje God! Die kerels hebben het nu vannacht wel twaalf maal afgetoast; ze hebben *Brüderschaft* gedronken, en als we niet tusschen beiden waren gekomen, zouden ze elkaar om den hals zijn gevallen!”

„Of die lui ook 'n stuk in hun kraag hadden!”

„Zeg, George,” zei een der planters tegen den ander. „Weet je wel dat ik met jou een duel heb?”

„Ben je nou *nog* dronken?”

„Neen waarachtig, 't is waar! Maar ik mag sterven als ik meer weet waarover.”

„Wel,” verklaarde Drossaarts, „jij beweerde dat men uit de beweging van een slinger op een groote hoogte het bewijs kon leveren dat de aarde rond was; George ontkende het, en hield vol dat er voor de rondheid van de aarde hoogstens drie bewijzen waren aan te voeren.”

De herinneringen werden verlevendigd; men kwam van het een op het ander, en weldra bleek, dat elke gast een der anderen had uitgedaagd, maar dat, daarentegen Van Megen en ik, die inderdaad zouden duelleeren, de quaestie herhaaldelijk hadden afgedronken.

„Nu, je begrijpt,” zei Drossaarts op zijn gewonen spottenden toon, „dat jullie niets anders overblijft, dan van ochtend te bevestigen, wat je van nacht zoo aandoenlijk besproken hebt. Het is juist tijd voor een glas champagne.”

De schuimende wijn rukte aan; wij dronken; weldra kwamen de paarden vóór, en ons luidruchtig viertal trok verder. Toen een oogenblik daarna Drossaarts naar de badkamer was gegaan, vroeg ik Van Megen, hoe hij meende dat wij met onze zaak stonden.

„'t Is nog al moeilijk,” antwoordde hij blijkbaar erg verlegen met het gek geval.

„Laat u de overrompeling door onze vrienden in niets hinderen; die verandert aan den aard der quaestie niets. Ik heb *uw* meisje het hof gemaakt en haar daarvoor den volgenden morgen onder vier oogen mijn excuses aangeboden. Dat is een feit.”

„En ik herhaal dat *ik* daarmee *geen* genoeggen neem,” riep hij bij deze rechtstreeksche vermelding plotseling zeer opgewonden.

„Welnu, u kunt satisfactie krijgen, waar en wanneer u wilt?”

„Heden namiddag bij het bosch van Djrika.”

„Welke wapens?”

„'t Is mij onverschillig; de wapens die u hebt.”

„Ik heb degens en pistolen.”

„De degen dan.”

Ik groette en ging heen. Zijn keus had mij, ronduit gezegd, zeer onaangenaam verrast. Hoe kwam de man er toe het gevaarlijkste wapen van de twee te kiezen? Had hij dan zulk een gloeienden haat tegen mij, dat het gevaarlijkste en doodelijkste wapen hem het meest convenieerde? Spijt behoefde ik over die keus niet te hebben, want ik was veel sterker op den degen dan als pistoolschutter. Het was alleen de verklaring, welke ik meende te zien in de voorkeur door Van Megen gegeven aan den degen, die een pijnlijken indruk op mij maakte.

Met een zeer verstoord gezicht, zoo boos als ik hem nog nooit gezien had, kwam Drossaarts bij mij in de fabriek.

„Zeg, Van Tuyll, wat is dat nu voor onzin? Ga je toch vechten met Louis.”

„Natuurlijk.”

„Doe het nu niet. Wat heb je eraan? Zou je denken dat je zooveel beter en kraniger zult wezen, als je dien armen vent door zijn *body* hebt gestoken?”

„Of hij mij.”

„Dat weet je wel beter. De kerel heeft nog nooit een ander wapen in de hand gehad dan een gewonen rotan. Het is laf van je met zoo'n man te willen vechten.”

Driftig sprong ik op Drossaarts toe:

„Meneer, ik verbied u mij op die manier te beleedigen, en nu zult u er *zelf* onderuit komen. Denk je, dat ik iemand tot een tweegevecht zal dwingen, omdat ik weet, dat hij de wapens niet kan hanteeren!”

„Best, Van Tuyll! Maak je volstrekt niet druk, hé! Ik reclaimeer de voorkeur, en neem eerst een duel met je aan in het bosch van Djrika. De rest kan je voor mijn part uitvechten met Louis.”

Wederom zeer opgewonden, keerden we naar huis terug om dit Van Megen mede te deelen. Maar deze, woedend, wilde

van niets hooren. *Hij* had het eerste recht, en *daarbij* moest en zou het blijven.

Geen aandrang van Drossaarts of van mij kon baten.

Ondanks de wederzijdsche boosheid en verontwaardiging, waren we toch, al doende, in gesprek gebleven, natuurlijk uitsluitend en alleen over het duel. Drossaarts vond het noodeloze aanblijven om in een bosch te gaan, en dit idee deed zijn spotachtigen aard weêr de overhand nemen. Wij waren, vond hij, net menschen uit een boek; die zaten ook ieder oogenblik in een bosch. Het was jammer, dat wij geen postrijtuig klaar hadden met vier paarden, voor den overwinnaar om te vluchten, en dat we voor den overwonnene geen jongen dokter zonder practijk konden meenemen om naam te maken. Hij vroeg aan Van Megen of deze hier in de buurt al meer geduëlleerd had, dat hij zoo ineens op het bosch van Djrika was gekomen, en zei, dat hij altijd wel gedacht had, dat ik een geboren menschen-slachter was.

Ik ben overtuigd dat Van Megen het, evenals ik, flauw vond, en met het oog op de ernstige omstandigheden zelfs ongepast, maar het was niettemin waar, dat Drossaarts' eigenaardig gepraat ons een afleiding bezorgde, die we wel noodig hadden.

We spraken af, dat de duels zouden plaats hebben in de vrij ruime en vierkante binnengalerij. Tafels, stoelen en banken werden daaruit verwijderd, tot groote verbazing der huisbedienden, die wel twintigmaal beproefden om naar javaansch gebruik met een slinksche vraag achter de waarheid te komen, wat natuurlijk vruchteloos was.

Zelfs de lichtkroon en de hanglampen werden weggenomen, zoodat er niets overbleef dan een ledige, vierkante ruimte, waarvan alleen de witte wanden het licht der muurlampen weêrkaatsten.

De degens werden met groote geheimzinnigheid overgebracht uit de kamers van Drossaarts en van mij. Eén stel namen Van Megen en ik ter hand; het andere werd in een hoek gezet tot het de beurt zou zijn van Drossaarts.

Zorgvuldig waren de deuren gesloten; wij hingen zelfs onze jassen voor de sleutelgaten, ten einde niet begluurd te worden door de inlandsche bedienden.

Juist zouden wij de gevechtstelling aannemen, althans *ik*, want Van Megen stond erbij als een boer, — toen een verschrikkelijk rumoer door het huis weergalmd.

Ofschoon wij alle voorzorgen van geheimhouding hadden genomen, scheen toch een der bedienden op de hoogte te zijn gekomen, en er Drossaarts' inlandsche vrouw over gesproken te hebben; althans zij stond onder een ontzettend geschreeuw te bonzen op de deur, die van zijn kamer tot de binnengalerij toegang gaf.

Zoo stil en bescheiden in den regel een eenigszins fatsoenlijke javaansche vrouw is, zoo hard en onhebbelijk kan zij leven maken, als ze in angst zit of toonen wil, dat ze verdriet heeft; dan is haar gansche lichaam één keel en haar mond, eenmaal tot schreeuwen geopend, is haast met geen mogelijkheid dicht te krijgen.

Deze onverwachte demonstratie trof ons zeer onaangenaam; mij vooral, omdat ik wist hoe volkomen machteloos Drossaarts was tegenover de luidruchtige uitvallen zijner bruine Dulcinea.

Wij moesten vooreerst dadelijk wederom de wapens verbergen; vervolgens ging hij naar zijn kamer, waar hij nauwelijks binnen was getreden, of het mensch sloeg haar beide armen om zijn hals, en ging zoo, onder het uitstooten van allerlei onsamenhangende klanken, aangevuld door kreten, letterlijk aan zijn hals hangen.

Van Megen en ik wandelden intusschen ontevreden en ongeduldig de binnengalerij op en neêr. Het duurde langer dan een half uur, en in dien tijd hoorden wij voortdurend de stem van Drossaarts, nu eens bedarend en sussend, dan dreigend en barsch, soms ook vleierend en liefkozend. Maar, jawel! De bruine zuster verloochende haar volhardenden aard niet en balkte en brulde, tot ook Drossaarts zijn voor haar zeker liefderijk geduld

verloor en haar de kamer uitwierp onder de ruwe mededeeling dat ze er twintig kreeg met den rotan, als ze den mond nog durfde open doen.

Toen was zij stil.

Wij konden beginnen.

Of het wachten hem zoo zenuwachtig had gemaakt, dan of het alleen te wijten was aan zijn onbekendheid met de wapenen, wil ik in het midden laten, maar het was of Van Megen gewoon gek was geworden.

Hij stak met zijn degen naar mijn lichaam als een kind dat wanhopige pogingen doet om met een stokje in een slingerenden ring te komen. Met de grootste moeite hield ik hem van het lijf. Had ik een minder stevige vuist gehad, hij zou door de parades heen zijn gevallen. Zijn leven was in mijn hand. Elke seconde kon ik hem het hart doorboren, want hij dacht er geen oogenblik aan den linkerschouder terug te trekken, maar bood mij zijn geheele borst aan, alsof de bedoeling was dat ik er een zeef van zou maken. Nadat hij een paar minuten zoo vruchteloos naar me gestoken had, greep hij plotseling het gevest van zijn degen met beide handen, hief dien op ter hoogte van zijn voorhoofd, en liet zich met groote snelheid letterlijk recht vooruit vallen.

Ik kon mij slechts redden door opzij te springen. Een seconde later en zijn degen zou mij in de borst zijn gedrongen tot het gevest toe. Dat denkbeeld vloog mij tegelijk door het hoofd, toen ik hem thans languit op den buik zag vallen; het maakte mij woedend, en zonder me een oogenblik te bedenken, bracht ik hem een vrij diepe wond toe op een plek, die voor wonden niet eervol is. Hij stiet een oorverscheurend *adoe!* uit; het bloed kleurde zijn pantalon, en Drossaarts verklaarde, dat het genoeg was tusschen ons, en dat aan de eer was voldaan.

't Was onnoodig uit te rusten, en al ware het noodzakelijk voor mij geweest, ik zou het uit ijdelheid toch ontkend hebben. Drossaarts hielp Van Megen, die naar zijn kamer ging en daar

minstens acht en veertig uren op den buik moest liggen. Toen hij terugkwam, namen wij de degens ter hand. Daar hij *mij* de keus liet, nam ik de *zijne*; ze waren fijner en fraaier dan die van mij; het waren keurig geciseleerde lenige wapenen, waarvan men reeds bij het kruisen kon voelen dat ze pakten.

Ik was langer en zwaarder gebouwd dan hij; ook trok ik in dien tijd zeer goed, en te Amsterdam in de schermzaal had ik een bepaalde reputatie, vooral op den degen. Doch ondanks al die voorrechten, bemerkte ik zeer spoedig, dat Drossaarts mij volkomen de baas was. Niet alleen werkte hij kunstiger en zekerder, maar de lenigheid van zijn slank lichaam was nog een natuurlijk voordeel bovendien. Vóór wij vijf minuten aan het werk waren, had ik de ontmoedigende zekerheid, dat hij met mij speelde als de kat met de muis. Niets ging ordelijker dan dit duel; de schijnstooten hoog en laag, met heele en halve uitvallen, werden erg netjes uitgevoerd; er werd op alle mogelijke wijze gepareerd en opgenomen in den kring, — kortom 't was alsof we op een assaut werkten. Alleen: Drossaarts had mij wel reeds driemaal kunnen doorsteken, maar het opzettelijk nagelaten. Ik had hem nog met geen mogelijkheid aan het lijf kunnen komen.

Niet licht zal ik vergeten, welke pijnlijke oogenblikken ik doorbracht in die ledige en door enkele muurlampen maar half verlichte binnengalerij, waar niets werd gehoord dan het dof stampen onzer voeten op den steenen vloer en het tikken en schuifelen der fijne degens tegen elkaar.

Voor mijn oogen bewoog zich even snel als zeker en gemakkelijk, de magere figuur van Drossaarts, terwijl zijn lange glinsterend zwarte baard spookachtig onder den grooten bleeken neus zwierde.

Het scheen mij, alsof ik een andere Valentin was en Drossaarts een Faust met een voor mijn oog verborgen Mephisto achter hem.

De overtuiging, dat al mijn aanvallen eenvoudig tot niets konden leiden, terwijl mijn tegenpartij het volkomen in zijn macht

had mij te dooden of te kwetsen, en het agiteerende van een gevecht, waaraan geen einde scheen te komen, want Drossaarts continueerde uitvallen en parades, gelijk een speeldoos de aria's van zijn program, — deden mij buiten mij zelven geraken. Ik kwam ongeveer in de phase, waarin Van Megen tegenover mij geraakte, althans het was slechts een *verschil* van meer of minder.

Mijn uitvallen werden hartstochtelijk, verwoed zelfs en ik zou misschien geëindigd zijn met, evenals Van Megen, mijn degen te gebruiken zooals een stier zijn hoornen, indien Drossaarts om mijn woestheid niet serieus boos was geworden en mij den rechter-bovenarm had doorboord.

Ofschoon het pijn genoeg deed, loosde ik toch een zucht van verlichting, zoo blij was ik dat er een eind aan kwam. Snel wierp Drossaarts zijn wapen weg, en haalde uit zijn kamer het noodige om mij te verbinden, wat hij deed met een knaphandigheid, die toen vele bewoners der binnenlanden eigen was en wel eigen moest zijn, omdat men zelfs in verscheiden tamelijk groote gemeenten geen geneesheer had.

Na twee dagen rust was mijn wond in zoover hersteld, dat ik uit kon gaan, eenig toezicht houden op de fabriek en orders geven voor het werk in de tuinen. Acht dagen na het duel kon Van Megen weêr zitten en dacht hij eraan naar zijn land terug te keeren, terwijl ik alleen aan mijn arm werd herinnerd, wanneer ik hem bij ongeluk ergens tegen stootte, wat wel honderdmaal daags gebeurde.

Van boosheid of rancune was geen quaestie meer, en wij zaten genoeglijk in de voorgalerij den vooravond te passeeren, in gesprek met een bezoeker uit de buurt, die wel eens gehoord had, dat zijn vader een europeaan was geweest, maar wien men dat overigens niet zou hebben aangezien, — toen de bediende, die op het, een dagreis verwijderde, naaste postkantoor de brieven was gaan halen, met een bijzonder groote collectie terugkwam.

Het waren wonderlijke brieven, die wij ontvingen!

Van Megen kreeg er een van zijn hoofdopzichter, die hem

schreef „as dat” hij er „heelendal” niets van begreep, maar dat het zóó niet langer gaan kon en alles in de war liep.

Ook ontving hij er een van den navolgenden inhoud:

„WelEdele Heer! Namens mijn dochter moet ik u bij dezen verzoeken uw engagement met haar als verbroken te beschouwen. Dat dit geheel strookt met mijn bedoelingen na het voorgevallene, zal door u worden begrepen.

Intusschen

Uw dienstwillige

J. W. R. SANDERS.”

Drossaarts kreeg dikke brieven met lange opgaven van cijfers, die hij slechts vluchtig bekeek en niet den minsten indruk op hem schenen te maken, althans veel minder dan een kort briefje van mijn oom, waarin hij werd uitgemaakt voor heel veel leelijks, onder toezegging van een pak slaag, dat oom op weg was hem te brengen.

Voor mij kwam een ernstig bestraffend epistel van tante, waarin weemoedige twijfel aan mijn toekomst werd uitgesproken. Heel de kleine wereld, dertig paal in het rond, wist natuurlijk alweer ongeveer precies hoe alles zich had toegedragen, althans in hoofdzaak. Er was nog een net briefje aan mijn adres.

A

.....
 Mon pauvre cœur s'est perdu,
 Sais-tu ce qu'il est devenu?

.....
 Si dans *le tien*, par adresse
 Mon cœur a su se glisser,
 Il sera bien . . . Rien ne presse,
 Mon cher, je puis m'en passer.

Toen Van Megen mij Sanders schrijven overreikte, had ik de grootste moeite om de vreugde te verbergen, die het bij mij op-

wekte. Hélène vrij, Hélène vrij! Daarin concentreerde zich alles; ik had den goeden medeminnaar wel om den hals willen vliegen van opgewondenheid. Maar wat moest ik doen? Met het papier in de hand, bleef ik zitten, de oogen onbeweeglijk op het schrift van den ouden Sanders gevestigd. Als ik ooit gelogen heb, dan is het geweest in het gesprek dat nu volgde met Louis van Megen.

„Het is verduiveld hard op die manier aan den dijk gezet te worden,” zei hij.

„Ben je mal; 't was immers toch volstrekt geen meisje voor jou,” wilde ik antwoorden, maar ik zei: „Ja, kerel, 't is heel onplezierig voor je!”

„'t Is alleen de schuld van dien ouden Sanders,” vervolgde Van Megen.

„Och, loop heen! Ze hield niet van je,” wilde ik zeggen, maar ik zei: „'t Was heel onvoorzichtig van je hem boos te maken!”

„Maar die vervloekte brief was ook zóó pertinent.”

„Kerel, schaam je toch, dat je op zoo'n gemeen epistel zulk een lief kind durfde verdenken,” wilde ik zeggen, maar ik zei met medegevoel: „'t Was voor jou een onaangenaam geval; dat zal iedereen willen toegeven.”

„Behalve de oude en Hélène! 't Spijt me toch vervloekt, want ze was overigens zoo'n aardig meisje.”

„Aardig? Je bent stapeldol! Ze is een engel van een meid! Je bent niet waard om in de schaduw van haar sloffen strooitjes te draaien,” — wilde ik zeggen, maar ik zei: „Och ja, ze heeft nogal 'n gunstig uiterlijk.”

„Eigenlijk heb jij me dat koopje geleverd.”

„Waarachtig, heb ik dat! En als het nog gebeuren moest deed ik het weêr,” wilde ik juichen, maar ik zei met fatalistische gemoedelijkheid: „Toch niet. Dat heeft zoo moeten wezen. Als menschen niet voor elkaâr bestemd zijn, krijgen ze elkaâr ook niet.”

Mistroostig onder den eersten indruk van dit koude afscheid,

vouwde Van Megen het briefje dicht en ging naar binnen. Nu eerst viel mijn blik op Drossaarts, die in opgewonden stemming de voorgalerij op en neêr liep.

„Ik steek hem overhoop,” zei hij met fonkelende oogen. „Er is geen quaestie van of ik steek hem dood.”

„Wie?” vroeg ik verbaasd. Oom Willem's briefje was mij geheel door het hoofd gegaan.

„Wel, je oom, Van Tuyll. Denk je dat ik me dat ten tweedenmale laat welgevallen? Daar bedank ik voor.”

„Och, oom Willem zal niet hier komen. Dat is immers een briefje in drift geschreven en zonder waarde.”

„Dat denk je maar! Het is nog eens gebeurd, 'n jaar of vijf geleden. Toen heeft hij me hier, in deze zelfde voorgalerij een pak slaag gegeven, dat tien dagen later al mijn leden mij nog pijn deden.”

„Welnu,” zei ik. „Daag hem uit en duelleer met hem.”

„Daar zit juist de moeilijkheid. Dát accepteert hij niet. Hij noemt duelleeren kwa-jongenswerk en zegt dat een man zich maar weeren moet met zijn handen. Dan grijpt hij je aan met zijn grove knuisten en je bent het kind van de rekening. Ik bedank er feestelijk voor, hoor! Ontvang jij je oom maar en doe hem mijn groeten; ik ga er voor 'n paar dagen uit.”

Met de vrees van een haan, die, door een anderen geklopt, dezen niet meer durft afwachten, repte Drossaarts zich en liet dadelijk zijn paard zadelen. Toen Van Megen dit vernam, besloot hij ook maar liever onmiddellijk af te reizen en niet, zooals hij eerst van plan was, tot den volgenden morgen te wachten. Ik vergezelde hen te voet tot een eind op den grooten weg.

Inderdaad stond den volgenden morgen oom Willem voor mijn oogen.

„Waar is die leelijke”

„Als u Drossaarts bedoelt, die is niet thuis,” viel ik hem in de rede. „Waarom u op hem scheldt, begrijp ik niet. Hij heeft u niets in den weg gelegd.”

„Heeft hij je dan niet?”

„Wel zeker. Ik heb een weer haast genezen wondje opgelopen in een eerlijk tweegevecht.”

„Begin jij ook al met die *nonsense*?”

„In elk geval, oom, — ik ben u zeer dankbaar voor uw groote hulp en steun in zaken, maar ik zou heel graag zelf en zonder hulp voor mijn eigen corpus zorgen; daar zie ik best kans toe.”

„Nu, dat is gebleken,” bromde oom blijkbaar een weinig uit het veld geslagen. „Vandaag steekt die kerel je door je arm en morgen misschien door je longen.”

„Wij zijn op dit oogenblik zeer wel met elkaar.”

„Dus, nadat hij je in je arm heeft gestoken, spreek je weêr met hem?”

„Wel zeker! Dat is heel natuurlijk!”

„Natuurlijk, natuurlijk! Niets is natuurlijk! Jullie aankomende jongens hebben den heelen dag het woord „natuurlijk” in den mond en je weet niet eens wat het is!”

„Ik zou toch meenen, dat”

„Geen donder! Niks weet jullie ervan! Jij, met je „natuurlijk”!”

De onweêrsbui moest toch ergens vallen, nu Drossaarts haar ontloopen was! Ik zweeg maar, omdat ik anders de grootste onaangenaamheden voorzag. Hij liep in woede eenige malen op en neer, liet zich een kamer wijzen, ging baden en kwam daarna opgefrischt en kalm weêr bij me zitten. Toen hij met veel ostentatie zijn grooten bril voor den dag haalde en op zijn neus zette, die volstrekt niet gemaakt was voor zulk een instrument, was ik ten volle overtuigd van zijn vredelievende stemming.

„Zeg, James, als je nu weet waar die Drossaarts uithangt, laat hem dan gauw halen, want we moeten over zaken spreken.”

„Ik weet het niet; hij is uitgereden met Van Megen.”

„Stuur dan maar een koeli te paard naar dat smerige koffieland. Ik zal wel een briefje meêgeven.”

Het was een goedaardig epistel, want reeds den volgenden

dag keerde Drossaarts terug, de koeli had hem ergens onderweg aangetroffen.

„Hoor eens,” zei oom hem kortweg, „dat gaat hier zoo niet langer. Jij moet er op staanden voet uit.”

Hij haalde de schouders op.

„Alles is relatief, Van Tuyll. Je neef en ik zullen elkaar waarachtig niet opeten. De fabriek is al overgenomen en binnen acht dagen trek ik eruit met het mijne. Er is geen reden om nu *soesah* te maken.”

„Dat is er wel; ik zeg van wel. Ga jij nu heen, Drossaarts. Wat kan het jou schelen of je 'n week vroeger of later naar boven trekt?”

„De boel is daar nog niet klaar.”

Maar oom Willem hield vol. Inderdaad vertrok Drossaarts in zeer ontevreden stemming den volgenden dag met zijn kisten en koffers naar het gebergte. Een uur later reed oom weg, volkomen gerust gesteld dat ik nu verder geen gevaar liep doorstoken te worden.

Ik bleef alleen in *mijn* huis achter, en voor de eerste maal betrad ik het erf, dat naar de fabriek leidde als enig heer en meester; de rook uit den hoogen schoorsteen kronkelde sierlijk tegen de helderblauwe lucht; de sapi's lieten hun klokjes bengelen in de verte en langzaam bewogen zich de karren over de wegen door het veld.

Een gevoel van kalmte en vrede, van gegoedheid, zou ik haast zeggen, kwam over mij. Thans was ik *in* de suiker, dat stond vast.

Slechts één groote vraag bleef te beantwoorden: Hoe kreeg ik er Héléne in?

Nog geen veertien dagen was ik alleen aan den arbeid of de verzoeking om Héléne te schrijven werd mij te machtig.

Mijn huis had een geheele verandering ondergaan; de oude rommel van Drossaarts was eruit en mijn nette, nieuwe meubelen gaven het een vroolijk en frisch aanzien; al de ramen gingen 's morgens open en eerst des avonds dicht, zoodat er

van verdachte inlandsche geuren geen sprake was; van den steenen vloer was een korst aangegroeid vuil met den patjöl afgekrabd en met moeite was door kracht van schrobben en dweilen de oorspronkelijke kleur der roode vloertegels weer opgehaald. Het was gezellig, vroolijk en vriendelijk, maar juist dat alles te zamen deed mij meer en meer beseffen dat daar een vrouw noodig was. Trouwens van dat besef zou ik, verliefd als ik was, zeker onder alle andere omstandigheden doordrongen zijn geweest.

Mijn brief was een domheid.

Er was iets overmoedigs in; ik waande mij zoo zeker van mijn zaak en hield er mij zoo innig overtuigd van dat haar liefde voor mij de eenige oorzaak was der afwijzing van Van Megen! „Lieve Héléne!” schreef ik. „Vergun mij u zoo te noemen. Gij weet sedert lang, dat ik u lief heb en mijn hart u dus geen anderen naam schenken kan. Het is nog zeer kort geleden dat uw engagement met Van Megen verbroken werd. Nooit was ik zoo gelukkig als bij het vernemen van dat nieuws. Maar er is misschien nog niet genoeg tijd verlopen, om met een nieuw aanzoek bij uw ouders te komen. Schrijf mij, lieve Héléne, dat ik dat doen mag en wanneer. Laat toch de termijn niet te lang zijn, bid ik u. Eén woord van u make spoedig gelukkig, den u zoo liefhebbenden
JAMES.”

Ik was zeer overtuigd van de voortreffelijkheid van dit briefje; zelfs was ik daarover verbaasd. De inspiratie, dat was toch maar alles, hè? Ik hield waarachtig veel van Héléne, en ik schreef daar nu zoo *au courant de la plume* een *billet doux* dat in zijn soort een model mocht heeten. Vier dagen wachten op antwoord, dat is lang! Twee dagen heen en twee dagen terug. De vierde dag kwam en ging voorbij; de vijfde, de zesde, de zevende...

't Was om wanhopend te worden!

Eindelijk kwam de achtste dag.

't Was Zondag ochtend; ik zal het nooit vergeten. In de

fabriek werd niet gewerkt; ik zat in mijn voorgalerij een kop koffie te drinken en een sigaar te rooken; de zon was nog niet lang op en wierp haar schuine stralen op het erf, door de toppen der boomen, waarop de dauwdroppelen van den nacht als diamanten schitterden. Alles in het rond was stil; slechts het zacht ruischen van het afstroomend water in de verte en het gekir en getjilp van de vogeltjes in het groen deed zich hooren. Van die oogenblikken van frischheid en rust ben ik altijd een groot vriend geweest; ze werken weldadig op mijn gemoedsstemming en bedarend op mijn zenuwgestel; zelfs nu, bitter teleurgesteld in mijn schoonste verwachting, sleepte het lieflijke van den rustigen, schoonen morgenstond mij meê, en genoot ik ervan, al was ook dat genot zoo groot niet als anders.

Langzaam slenterde een koeli van den weg het erf op; de man had een brief in de hand.

In een oogwenk was ik opgestaan en liep vol verwachting haastig heen en weêr, woedend op den koeli, die niet liep maar kroop.

Eindelijk! Het schrift op de enveloppe was van *haar!*

„Arme meneer Van Tuyll! Uw brief heeft mij erg verschrikt. Ik heb hem niet dadelijk beantwoord, in afwachting van het bericht dat u wegens ziekte — koorts in het hoofd bijvoorbeeld! — naar boven waart gegaan, en de kwaal zich dus verder had geopenbaard. Nu ik niets verneem, durf ik hopen dat ge hersteld zult wezen. Zoo niet, stuur dan om een dokter, want het is zeer ernstig. Koortsaanvallen, die leiden tot zelfoverschatting en hoogmoedigheid zijn van de gevaarlijkste soort.

Wees overtuigd van mijn belangstelling; ik ben steeds bereid u met goeden raad bij te staan.

Met achting

Uw dienaress

HÉLÈNE SANDERS”.

Bleek van woede en ontsteltenis, wierp ik het hatelijk epistel op de tafel en ik had juist mijn voet gereed om den koeli een schop te geven, toen de man mij nog een klein tweede briefje overreikte. Het was slordig geschreven en alleen dichtgevouwen.

Waarde Van Tuyll! Wat hebt ge er toch aan H. te plagen. Je begrijpt toch wel dat zij geen meisje is om zóó te bejegenen. Op die manier gooi je zelf je glazen in. Zij is woedend.

Gegroet,
M. S.

Lang nadenken was nu niet noodig. Het kort briefje van Marie wees mij duidelijk genoeg op mijn groote fout. Ik had de zaak dom en verkeerd aangevat; dat was alles; wanhopig stond ze niet. Alleen: ik moest wachten en mij oefenen in bescheidenheid. Wel stond het mij erg tegen, maar ik onderwierp mij, want ik was verliefd.

Ik zweeg.

De eene maand verliep na de andere. Meermalen had oom mij geschreven er toch eens voor 'n paar dagen uit te breken; van kennissen in de buurt had ik herhaalde invitaties gehad, maar steeds verontschuldigde ik mij. Wel werd mijn huis een „zoeten inval”, en dat deed me genoegen. Geen planter of ambtenaar trok voorbij of ze wipten even aan en bleven dan soms dagen achtereen. Ik had het geluk dat eerste jaar vroeg met malen te kunnen beginnen; de oogst viel vrij gelukkig uit, zoodat ik in dit opzicht reden had tot tevredenheid. Maar er viel ook veel te werken, daar ik mij met alles zelf bemoeide en zoowel op de tuinen, de fabriek, de sawahwerkzaamheden enz. toezicht hield, als de administratie voerde. Mijn liefde bewaarde ik in stilte en zij werd er, als de goede wijn, beter op. Dag aan dag stond Hélène met al haar bekoorlijkheden mij voor de oogen. Daar ik vrij goed teekende, had ik getracht een portret van haar te maken, maar al mijn pogingen faalden; althans

naar mijn opinie. Ik had onder anderen, een Venus van Milo geteekend naar een afbeelding van het toen eerst kort geleden ontdekte standbeeld, met een hoofd als het hare, en dat was het eenige, waarin ik eenige gelijkenis zag met Héléne's trekken. Argeloos had ik de teekening met vier *punaises* aan den muur in mijn kamer vastgemaakt.

Zeven à acht maanden waren intusschen verlopen sedert ik het boosaardige briefje ontving; ik had niets meer van mij laten hooren en even weinig van de familie Sanders vernomen.

Omstreeks zes uren op een namiddag was ik even in de fabriek gaan kijken en keerde in slaapbroek en kabaja langzaam terug naar huis, toen een bediende mij tegemoet kwam en vertelde dat de *toean besar* — zoo noemden zij oom Willem — gekomen was.

Ik vond hem in mijn slaapkamer met de handen op den rug, verdiept in de beschouwing van de Venusteekening aan den muur.

„Zoo,” zei hij; „ik dacht dat je dood waart.”

„Integendeel oom. Ik heb het verduiveld druk gehad.”

„Dat hoor ik uit je laatsten brief. Maar, je hadt er toch, voor den donder! wel 'n dag of wat uit kunnen breken in al dien tijd. Dat kan iedereen.”

„Nu ja.”

„O, ik vind het flink dat je den boel niet in den steek laat, vooral nu je er pas *in* bent.”

„Dat dacht ik ook.”

„En gaat alles goed?”

Ik gaf hem mijn zakboekje, en toonde tien of twaalf cijfers waaruit *geen* planter niets zou leeren, maar die voor oom voldoende waren.

„Da's mooi!” zei hij. „Da's bliksems mooi voor 'n begin, Jam! Daar kunnen we best een flesch champie op drinken.”

Ongetwijfeld viel de stand van zaken hem erg mee, want als hij mij *Jam* noemde en proponeerde om champagne te drinken, was hij in een bijzonder vriendelijke stemming.

Alles ging dan ook zeer gemoedelijk, en wij vingen juist aan met de tweede flesch, toen hij de zware armen op de tafel legde en heel zacht en adviseerend zei:

„Zeg, Jam, je moest niet zulke gemeene dingen uithalen.”

Ik begon luid te lachen.

„Gemeene dingen? Ik zou wel eens willen weten wat.”

„Nu, zeg eens, dat weet je ook wel.”

„Op mijn woord”

„Ik vind het heel aardig dat je verliefd bent, maar het komt niet te pas om een fatsoenlijk meisje op die manier uit te teekenen.”

„Mijn god, ik heb het alleen beschouwd uit een oogpunt van kunst.”

„Jij hebt dan rare oogpunten van kunst. Ik ben 'n twintig jaar ouder en er kan in de opvatting van de menschen veel veranderd zijn, maar jij maakt mij niet wijs, dat het niet gemeen is.”

„Dat ziet u er in; *ik* heb er waarachtig geen oogenblik aan gedacht. U gelooft toch niet dat ik juffrouw Sanders heb willen beleedigen?”

„Och neen! Ik wil je alleen zeggen, James, dat als het mijn dochter was, die je *zóó* hadt uitgeteekend, ik je de beenen stuk sloeg, en als ooit Sanders het onder de oogen krijgt of een van de familie dan ben je er gloeiend bij.”

„Nu, dan zal ik het eenvoudig verscheuren.”

Ik ging naar mijn kamer en trok ruw de teekening van den muur. 't Was de best geslaagde, die ik ooit had geleverd. Oom was mij gevolgd; hij nam mij het stuk papier uit de hand en bekeek het met een zonderlingen glimlach:

„Mooi is het,” zei hij. „'t Is weerlichts knap gedaan, Jam! Maar ik raad je, waar het europeesche dames betreft, niet meer zoo oogpunterig van kunst te wezen, want dat is erg gevaarlijk. Mag ik het hebben?”

„Waarachtig niet! Als het niet *dáár* kan blijven hangen, dan moet het weg.”

„Nu *soedah* dan,” zei oom en langzaam scheurden zijn dikke handen mijn arme teekening aan flarden.

Wij trouwden, Héléne en ik.

Men zal mij vergunnen er niet veel meer van te zeggen. Met oom Willem ging ik meê; bij Sanders brachten wij een bezoek, en drie maanden later voerde ik een aanvallig vrouwtje mijn fabriek binnen.

De eerste tijd van mijn huwelijk was er een vol genot en vrede. Mijn vrouwtje en ik konden het best met elkaar vinden. Zij zorgde voor het huishouden en de keuken; ik maakte suiker. Zóó had ieder zijn eigen vanzelf aangewezen taak en het ging ons daarbij goed; maar van eenige *gemeenschappelijke* onderneming zagen of bespeurden wij niets.

Het ergerde ons verschrikkelijk.

Er kwam vaak bezoek, want wij konden nu recht goed ontvangen. Een nieuwe vloer in het huis; alles versch geschilderd en gewit; overvloed van mooie meubelen en een gezellige spraakzame, ontwikkelde vrouw des huizes, — zelfs in de binnenlanden van Java heeft men dan vaak gasten, vooral wanneer de wijn goed is en niet gespaard wordt.

Aanvankelijk zag ik de menschen graag komen; het was anders zoo verschrikkelijk stil voor mijn Leentje, die gewoon was aan een drukker omgeving. Langzamerhand werden voor ons beiden de bezoeken minder aangenaam.

Het scheen toch een ware manie te worden, toen we een maand of acht, negen getrouwd waren, om met krenkende belangstelling te informeerden naar de gemeenschappelijke onderneming, die wij *niet* optouw hadden gezet.

Niet altijd geschiedde dat kiesch en netjes, o, neen! Vooral oude indische dames en heeren kunnen over zulke dingen spreken met een beschamende onomwondenheid. Het werd ons in het openbaar gevraagd op de verschrikkelijkste manier.

„Zeg,” zei mevrouw Brouwers, toen ze op haar goudgebor-

duurde slotjes haar dikke, bruine persoonlijkheid met eenige moeite de treden van de voorgalerij opwerkte. „Hoe is het met jullie?” En terwijl ze ons haar klein vleezig handje reikte, vertelden haar oogen en gelaatstrekken maar al te duidelijk wat ze bedoelde.

Ik haalde de schouders op, Héléne schudde het hoofd en glimlachte. Maar mij ging het als een mes door het hart, want ik wist dat zij mij in stilte iets verweet, ik mag wel zeggen ten onrechte; maar niettemin deed zij het, want ze had geen in Indië geboren meisje moeten zijn om zich dat niet aan te trekken. Hoe blank ook haar huid was, hoe blond haar haren en hoe ontwikkeld haar verstand, zóóveel oostersch begrip had de inlandsche omgeving er wel in doen komen, dat zij het, evenals mevrouw Brouwers, voor 'n zekere schande hield, en dat zij mij, hetzij dan direct of indirect, beschouwde als de persoon, die deze schande over haar had gebracht.

„Hoe is het, Van Tuyll?” vroeg mij dan weêr een collega, terwijl hij met beide handen een beweging maakte, die niet voor tweeërlei uitlegging vatbaar was. „Is er nog niets te koop bij jou!”

Bij mij!

Ik weet niet of het in oude tijden gewoon was, met zulke dingen handel te drijven en dus de uitdrukking daarvan afstamt, maar wel herinner ik mij uit dien tijd dat ons wel honderd maal gevraagd werd of er niets „te koop” was.

Oom Willem was nog het ergste. „Je bent een satansche vent,” schreef hij me. „Alles wat men aan jou doet is boter aan de galg gesmeerd. Daar zit je nou, zelf jong, met een jong wijfje, in een aardige fabriek en je kan nog niet eens voor den wind zeilen. Met mij is het wat anders. Ik ben te oud getrouwd en heb in mijn jongelingsjaren te veel *sambel gorèng* gegeten. Maar ik had er nu, voor den donder, toch vast en zeker op gerekend dat jij zoudt zorgen dat er een fatsoenlijk ras indische Van Tuyll's kwam. Je blijft toch eigenlijk maar 'n presentkaasje, James.”

Ook mama Sanders achtte het plichtmatig ons op te zoeken, zij vond het „naar” en „ongelukkig”, zij hield lange gesprekken met mijn vrouw; er werd ook, geheel buiten mijn weten, een *doekoen* geraadpleegd over deze gewichtige aangelegenheid en eindeloze conferenties werden gehouden met dat mensch, wier gansche doctorale wetenschap daarin scheen te bestaan, dat ze ouder, leelijker en dommer was dan eenige andere javaansche vrouw.

Er moesten ook kunstmiddelen gebezigd worden, althans toen ik op een goeden avond naar bed ging, beving mij een benauwde lucht van kruiden. Ik was woedend en wilde de klamboe wijd open zetten.

„Wat ze uitgevoerd hebben, mag Joost weten, maar het is hier niet uit te houden.”

„Hoe is het mogelijk, James,” antwoordde Héléne met de grootste verbazing. „Ik bemerk niets.”

„Ruik je dan niet, dat het hier afschuwelijk stinkt?”

„Volstrekt niet,” en de huichelaarster snoof onderzoekend in de lucht, alsof ze nog waarlijk niets hoegenaamd had bespeurd.

„Nu maar, ik bedank je om zoo te gaan slapen,” en met mijn voet wilde ik de gordijn open halen, doch Héléne belette dat. Ik had allerlei „tinka's”; er viel niets te ruiken; zij bedankte er voor koû te vatten en geplaagd te worden door muskieten enz. enz., — kortom zij mopperde zoolang tot ik mij zuchtend onderwierp, haar mijn rug toekeerde en insliep om den volgenden morgen met zware hoofdpijn te ontwaken. Ook Héléne zag bleek, maar toen ik het vermoeden uitsprak dat zij aan dezelfde kwaal leed als ik en dit voortsproot uit dezelfde oorzaak, verwierp zij dit denkbeeld met verontwaardiging.

Intusschen ging de tijd voort. Noch de levendige belangstelling in hetgeen bij ons „te koop” was, noch de raadgevingen en de hoofdpijn verwekkende kruiden, waren in staat om verandering in den toestand te brengen; verdrietig was het. Meestal schenen Héléne en ik elkaar door buitengewone liefde en

kleine attenties te willen troosten voor het gemis, dat wij, elk voor zichzelf, gevoelde, maar soms ook kwamen er heel plotseling van die onverwachte wendingen, waarin alles wat wij in stilte aan teleurstelling verzameld hadden, vooral werd neergelegd in den toon, waarop dan minder aangename woorden gewisseld werden.

Het eene jaar volgde het andere. Mijn zaken gingen langzaam vooruit. Om Willem beweerde op goede gronden dat ik reden had tot tevredenheid, maar het ging mij te langzaam. Over de kinderen-quaestie begonnen wij ons heen te zetten. Héléne had plotseling een groote genegenheid voor honden opgevat; zij had er drie gekocht: twee leeuwjes en een *terrier*. De beestjes eischten veel zorg met voeden, baden, kammen enz. Ze werden geliefkoosd, gezoend en meê naar bed genomen. Ik zag het aan, en ofschoon ik walg van hondengelik, en aan niets zulk een hekel heb als aan die dieren in mijn bed, berustte ik en liet het zijn gang gaan.

Op mijn maalfeest had ik tal van vrienden genoodigd; er heerschte een ontzaglijke drukte en op groote schaal werden toebereidselen gemaakt. Voor Héléne waren zulke gelegenheden altijd een aangename afwisseling in het stil en eentonig leven; zij was dan ook van 's morgens tot 's avonds in de weer.

Behalve de gasten kwamen op den dag van het feest nog twee oude kennissen, die, toen ik bij Van Heert opziener was, ook in gelijke betrekking elders werkzaam waren.

Doch kort daarna waren zij vertrokken en het eenige wat ik nu wist was, dat zij zich hadden toegelegd op de tabakscultuur.

Zij bereiden prachtige paarden met harnachementen zoo fraai als men ze slechts kon verlangen. Ik was blijde dat ze me eens kwamen opzoeken en informeerde met belangstelling naar hun zaken. Toen ze eenmaal dáárover begonnen, schenen ze nimmer uitgepraat over de winsten, die zij maakten, en met minachting zagen zij neêr op „dien kleverigen suikerboel.” Dat was eenvoudig *niets*.

Toen het maalfest was afgelopen en europeesche en javaansche vrienden en bekenden weer naar huis waren gegaan, zat ik nog slaperig en droomerig van het weinig rusten en veel wijn drinken, in de pendoppo, en zag zwijgend toe hoe de bedienden onder de bevelen van Héléne alles weêr in orde brachten.

Ik geloof dat mijn vrouwtje er nog mooier op geworden was, dan vroeger. Zooals ze daar stil en bedrijvig op en neer liep, terwijl haar schoone oogen met zekeren ernst overal rond gingen en de oproerige krulletjes, die zich niet bijeen lieten vlechten, om haar liebleanken hals speelden, was ze werkelijk een parel onder haar zusteren. Ik zag haar droomerig na, overal waar ze ging, en ik bewonderde haar slank figuur en haar ronde vormen, waarom de fijn geborduurde kabaja sloot, alsof het geschilderd was. Het was zeker om te lachen, dat ik, na een paar jaren getrouwd te zijn, mij nog in zulke bijzonderheden verdiepte, maar ik kon van die beschouwende buien hebben; wat meer zegt: ik had die nogal dikwijls, en het eind van het lied was dan steeds dat ik mijn Leentje in de armen nam en haar kuste, wat haar, die op dat oogenblik zeer zeker niet dacht aan *mijn* twijfelachtige bekoorlijkheden, maar misschien aan allerlei zaken van het huishouden, niet altijd even welkom kan geweest zijn.

Welk man denkt daaraan als hij zijn vrouw omhelzen wil? Hij zegt wel bij wijze van spreekwoord: dat de liefde van twee kanten moet komen, maar in den regel is het hem heel voldoende als die van één kant komt, mits dat de zijne is.

Het is niet om anderen te beschuldigen, dat ik mij hier deze bespiegeling veroorloof, want ik was juist, zooals ik geloof dat mijn natuurgenoeten zijn; ook ik had de theorie niet bestudeerd van de twee actieve diensten. Dikwerf gebeurde het dan ook dat Héléne mij afweerde, als ik mijn arm sloeg om haar hals en haar wilde kussen. Het was misschien niet verstandig van haar, maar zij was een in buitengewone vrijheid gedresseerd wezentje. In die dagen was ik inwendig woedend, wanneer zij mijn lief-

kozingen hetzij afweerde, hetzij toeliet met een ijzige kalmte, die de gloeiendste suikerpan had afgekoeld.

Ditmaal viel de uiting van mijn getrouwde verliefdheid in goeden grond.

Zij sloeg haar mooie armen om mijn hals en keek mij met haar diepe, donkerblauwe oogen vlak in het gezicht; ik werd er onrustig van.

„Zeg James, het schijnt die Brandelers goed te gaan.”

„Ja,” zei ik, en gaf haar een vaderlijken kus op het voorhoofd. „Dat schijnt zoo.” Ik had erg gepikerd, over hetgeen die Brandelers, de beide tabakkers, mij verteld hadden van hun cultuur, maar op dat moment interesseerde het mij volstrekt niet. Zoo is een mensch!

„Zou het waar zijn, James, dat ze zoo kolossaal veel geld verdienen in de tabak.”

„Ik geloof het wel, beste,” bevestigde ik machinaal, terwijl ik haar galant den arm kuste, voor zoover ik dien bereiken kon.

„Zou het geen bluff wezen? Mij dunkt, James, 't is haast niet mogelijk.”

Voorzichtig nam ik het mooie kopje van mijn vrouw in beide handen en haar vriendschappelijk op beide wangen kussend, zei ik gedachteloos:

„Waarom zouden ze bluffen. Toch zeker niet om zich concurrentie op den hals te halen.”

„Neen, dat is waar,” zei Héléne nadenkend, terwijl ze langs mij heen peinzend in de verte staarde. „Neen, concurrentie kan niet in hun voordeel zijn. — Het schijnt toch, wat pa en oom Willem met hun ouderwetsche denkbeelden ook zeggen mogen, wel verstandig geweest te zijn van dien Drossaarts om van de suiker in de tabak te gaan.”

Vol liefde sloeg ik mijn arm om haar ronde schouders en drukte haar met een: „Die Drossaarts is zoo dom niet” 'n innigen kus op de frissche kersroode lippen. Maar nu was haar

geduld ook ten einde en zich verstoord uit mijn omhelzing losmakend, zei ze boos:

„Men kan nu ook nooit met jou 'n verstandig woord spreken.”

„Mijn hemel, Leentje, hoe kan je zoo onbillijk wezen. Ik ben één en al attentie.”

„'n Mooie attentie!” merkte ze op, met een moeilijk verborgen glimlach.

„Wel zeker; je sprak van Drossaarts.”

„Nu ja, James, maar soes nu niet en ga daar op je plaats zitten. We moeten eens ernstig spreken.”

„Met genoeg,” stemde ik zuchtend toe. Van welk een echtelijk-gelukzalige-toekomsthoogte, wierp mij daar mijn bezadigd vrouwtje op Drossaarts en zijn tabak!

Ik hield mij goed, maar hard was het. Met een gezicht als een kiespijnboer wachtte ik den aanvang af van het ernstige gesprek, dat zou aanvangen, en onwillekeurig voelde ik naar de portefeuille, die ik steeds in mijn borstzak droeg. 't Is aardig, maar zooveel ondervinding had ik toch reeds van den gehuwden staat opgedaan, dat ik wist, dat ernstige gesprekken steeds die portefeuille tot getuige hadden, en dat deze verder open ging, naarmate het gesprek ernstiger werd.

„Je begrijpt zeker wel, James, dat ik op den duur niet kan toekomen met duizend gulden in de maand.”

„Nee kind, dat begrijp ik niet.”

„Nu maar, ik zeg het je dan. Zoolang ik nog wat geld had, dat ik zoo nu en dan thuis had gekregen van papa en mama, kon ik er iets bijdoen, maar daaraan is nu een eind gekomen.”

Dat was dan het resultaat!

Daar zat nu de lieve schoone Héléne, wier bijtende maar niettemin verrukkelijke geestigheid mij indertijd verwoed en verliefd gemaakt had tegelijk; nog geen drie jaren geleden danste ik met haar, terwijl mijn hart klopte alsof een hoefsmid er zijn intrek had genomen, omdat ik in haar al de illusiën, die ik mij over een vrouw had gemaakt, verwezenlijkt meende te zien; ik

speelde met haar piano en sloeg met trillende hand de bladen om van haar muziekboek, en toen ik haar, eenigen tijd later, mijn liefde openlijk bekende, was het mij, en ik geloof ook haar, alsof de geheele wereld een eindeloos schoone droom was.

Twee jaren waren voorbijgegaan sedert die onvergetelijke oogenblikken; het resultaat van den poëtischen liefdedroom was:

„Duizend gulden in de maand is niet langer voldoende voor het huishouden.”

En ik mocht haar niet eens met mijn liefde lastig vallen, als mij dat convenieerde!

Ik haalde misnoegd de schouders op.

„'t Spijt me dat je voor dat geld niet voor het levensonderhoud van twee menschen kunt zorgen; maar ik kan je niet meer geven, Héléne; het staat op mijn budget en daaraan moeten wij ons houden. Bovendien, ik vind het meer dan genoeg.”

Zij maakte zich niet boos, fronste niet eens de sierlijk gebogen wenkbrauwen, maar maakte van den satijnen band, die haar sarong om haar midden vasthield, den zilveren haak los, waaraan een ring met een menigte sleutels en sleuteltjes bevestigd was. Bedaard schoof zij den sleutelbos naar mij toe.

„Dan is het beste, James, dat jij maar de huishouding doet; je schijnt het beter te kunnen, dan ik het van mama geleerd heb.”

„Dat is de quaestie niet,” zei ik woedend, de sleutels zoo hard terugschuivend dat ze haar in den schoot vielen. „Ik zeg dat duizend gulden in de maand voor een huishouden zonder kinderen ruimschoots voldoende is.”

Zij verbleekte van drift zooals zij altijd deed, wanneer ik zinspeelde op ons huishouden „zonder kinderen”; toch hield zij zich bedaarder dan ik.

„Het is goed, James. Maar nu ook voortaan geen vrienden meer, die in een nacht 'n ganschen voorraad wijn en bier opdrieken; geen dineetjes voor ambtenaren, die men te vriend moet houden en waarop de schotels niet keurig genoeg en de

wijn niet fijn genoeg wezen kan, — tenzij dat jij dat alles voor jouw eigen rekening wilt nemen.”

„Ik dank je hartelijk. Zouden wij die duizend gulden misschien samen aan rijst moeten opeten?”

Zij keek mij aan alsof ik het diepst gezonken schepsel ter wereld was.

„Het is immers goed, James? Jij kunt met duizend gulden zooveel meer doen dan ik, dus houdt jij nu de huishouding maar.” Ze wilde waarachtig weer het manuaal met de sleutels beginnen, maar daarvan moest ik niets meer hebben. Ik sprong op, liep driftig heen en weer, verklaarde dat wat zij deed hoogst ongepast was; dat een vrouw die haar plicht kende, nooit op een dergelijke wijze tegen haar man mocht spreken, want dat het *haar* taak was het huishouden te blijven dirigeeren, zelfs als er slechts honderd in plaats van duizend gulden per maand te besteden viel. Ik werd door mijn eigen woorden zóó overtuigd, dat mijn boosheid veranderde in een soort van waardige kalmte, en ik, misschien ook gedeeltelijk onder den invloed van de orgiën der vorige dagen, zelfs eenigszins aangedaan werd door de kracht van mijn betoog; maar Héléne bleef kalm en onverbiddelijk.

Of ik moest haar meer geld geven voor de huishouding, of ik moest de wijnrekening voor mij nemen; dat was het begin en het einde der wijsheid.

En daar ik de gevaren van het laatste inzag, deed ik het eerste. „Dan wist ik althans waar ik aan toe was,” troostte ik mij zelve.

Het scheen dat toen ik eenmaal zóó ver was de lust tot liefdebetoon bij Héléne werd opgewekt; wat mij betreft, de aardigheid was er glad af; ik ging even naar de fabriek omeen oog in het zeil te houden en daarna naar mijn kamer om uit te rusten.

Toen ik wakker werd was het reeds middag. Loomerig rekte ik mij uit en sloeg slaapdronken de oogen op. Voor mijn bed stond Héléne met een gezicht zóó vertoornd als ik haar zelfs in haar meest booze buien niet had gezien.

Verbaasd richtte ik mij op en tegelijk drong een sterke patchouli-geur tot mij door.

„Zou je me ook willen zeggen, James, wat dit beteekent?” vroeg zij met van woede bevende stem.

Ik nam glimlachend het licht groene velletje postpapier haar uit de hand, en dacht weêr eens onthaald te worden op een grappig versje van mevrouw De Bas, maar reeds het eerste woord deed mij de wenkbrauwen fronsen.

Un enfant! ah! ce nom couvre l'oeil d'un nuage,
Un être qui serait elle et moi notre image,
Notre céleste amour de terre se levant,
Notre union visible en un amour vivant,
Nos figures, nos voix, nos âmes, nos pensées,
Dans un élan de vie en un corps condensées,
Nous disant à toute heure en jouant devant nous:
„Vous vous mêlez en moi, regardez, je suis vous!
Je suis le doux foyer où votre double flamme
Pour ses rayons de vie a pu créer une âme!”
Ah! ce rêve que Dieu pouvait seul inventer,
Sur la terre l'amour pouvait seul l'apporter.

Ofschoon innig vertoornd, nu ik weer zulk een anonieme zinspeling ontving van bekende zijde, frommelde ik lachend het briefje inéén en wierp het weg.

„'t Is niets dan kinderachtige plagerij, Leentje,” zei ik verlegen lachend.

„Ik wil er in elk geval meer van weten.”

„Wat dan?”

„Van wie is het?”

Het kwam er nu maar op aan alles te vertellen. Uit kiesheid had ik totnogtoe nimmer tegen haar gesproken over den regen van verliefde briefjes, die ik als jongmensch van mevrouw De Bas kreeg; nu vertelde ik haar dat; zij luisterde aandachtig toe, maar ik betwijfel zeer of ze mij geloofde, en aan haar stijf

gesloten mond zag ik duidelijk, dat het voor de briefschrijfster geen zaak zou geweest zijn een visite te maken op mijn suikerfabriek.

„Ziedaar,” zeide ik, uit mijn lessenaar een papier halend. „Dat is het epistel, waarmede ik op onzen trouwdag werd verrast.

De lieve Celia vereent met braven Peter.

Stort, Hemel, op dit paar uw dierbren zegen uit!

Geen hart was ooit zoo goed, geen zielsgestemdheid beter!

Dan 's Bruigoms borst vervult, en uitblinkt in de Bruid.

Vereen, gezaligde Echt, hun beider hart en zinnen!

En blijf' hun huwelijkskoets, van twistrook onbesmet,

Tot beider grijsheid toe, in wederzijdsch beminnen

Een groenend Peterseliebed.”

Met dit vermakelijk „mopje” had ik mij indertijd kostelijk geamuseerd en zelfs nu nog kon ik plezier hebben in de parodie, maar of het „groenend peterseliebed” haar zoo ontstemde, dan wel of het de volle maat deed overloopen, — Hélène werd woedend, en haar gemoed luchtte zich zoo heftig en opgewonden, als ik nooit van haar had verwacht.

Ook ik werd niet gespaard. Mevrouw Van Heert, die sedert gestorven was, even onbetreurd als een slachtkip, kwam er zelfs bij te pas. Ik was een aanbieder van *nènèks*, zei Hélène in haar drift, en het was beter geweest als ik mij daar maar bij had gehouden en haar, Hélène, met rust had gelaten.

Ik had haar bedrogen, ging zij voort, en het bewijs was geleverd dat ik haar *nog* bedroog.

En *patatri* en *patatra*, — tot ik, op mijn beurt woedend, mijn kabaja aantrok en de kamer uitliep, haar aan de meest boosaardige conjectures en combinaties van misleiding en bedrog overlatend.

Toen ik terugkeerde vond ik op tafel nog meer brieven, waarop ik door de scène over dat mooie versje niet eens had gelet. Er was er een bij van Drossaarts:

„Waarde Van Tuyll.

„Het spijt mij dat ik niet kon komen op je maalfest, maar ik ben te lui. Daar het een relatief genoeg is zich in de vlakke te bedrinken, maar een zeer positief om in het frisch gebergte op een rotanstoel te liggen, heb ik 't laatste gekozen. Met plezier hoorde ik dat de zaken marcheeren; ik heb de suiker nooit zoo slecht gevonden, maar de tabak is de godin der indische cultures. Daar heb je geen begrip van, Tuylltje! Ik heb meer verdiend in twee jaren tijd met de tabak dan mijn geheel vroegere leven met ander werk, en nooit heb ik minder uitgevoerd. Je weet: dat wil wat zeggen, want mijn ongelukkig zwak was altijd, geen laars aan te trekken zoolang er kans was op een slof.

„Van je oom Willem, dien ik laatst heb gesproken bij het aanleggen van den eersten spoorweg, waarmede men dom genoeg is hier te beginnen, vernam ik dat jij en je vrouw het in het rekenen niet verder gebracht hebt dan tot drie van de vier hoofdregelen. Hij had er het land over en hij zei dat jullie er verdrietig onder waart. Het is een groote dwaasheid van jullie te verlangen naar je ongeluk. Want het is zooloos geen ongeluk, ten minste het *meest* *betrekkelijk* geluk dat op aarde bestaat. Zooals je nu bent kan je doen wat je wilt, en ik weet niet wat aangener is dan dat. Er zijn twee soorten van menschen op de wereld, Tuylltje: één die voor andere menschen, n.l. voor zijn kinderen werkt, en één die werkt om er zelf de vruchten van te plukken. Daar nu ieder zich zelve het naast is, zoo valt het niet te betwijfelen of wie geen kinderen krijgt is er het best aan toe.

„Kom eens boven bij me voor 'n dag of wat, maar breng je vrouw niet mee, want je weet wel dat ik er nooit op ingericht ben om ongekleurde leden der schoone sekse te ontvangen.

Heil!

t. a. v.

DROSSAARTS.”

Het was het oude lied dat mij nooit bevredigde; de oude cynische materialist, die mij nooit hatelijker toescheen, dan wanneer hij zijn vreemde relativiteits-theorieën op het papier schreef, waar zij, niet gekruid door den eigenaardigen vergoelijkenden toon zijner stem, mij volmaakt onmenschelijk toeschenen.

Hij redeneerde altijd met slechts één factor, één punt van uitgang, één oogmerk; al wat daar buiten lag was hem volkomen vreemd.

Toch maakte de brief indruk op mij, om de groote winsten, welke ook hij in de tabak als gouden bergen zag.

Terwijl ik onrustig op en neêr liep en daarover nadacht, kwam Hélène binnen, naar het scheen volkomen bedaard. Zij opende mijn linnenkast, verschikte er een en ander; sprak over vernieuwingen, die noodig waren en zoo meer.

„Het is toch wel een buitengewoon fortuintje, James, dat die tabakkers hebben.”

Ik was ronduit gezegd blij, dat ze over dit onderwerp begon.

„Zeg dat wèl! Die Drossaarts ook al; hij schreef me, dat hij in twee jaren tijds meer verdiend had in de tabak, dan in zijn geheel vroeger leven.”

„Ja.”

„En wij kunnen, God weet hoe lang nog voortsukkelen met die nare suiker.”

„Ja-a.”

„Wie weet hoe spoedig hij met een groot fortuin naar Europa gaat.”

„Je ziet het aan papa. Wij leefden thans wel ruim, maar wat zou dat? Verbeeldt je, dat men *dat* hier in de wildernis niet eens kon doen.”

„Ja-a-a!” zuchtte ik diep, en ik dacht aan de duizend gulden, die twaalfhonderd waren geworden dien ochtend.

„Er is nog geen denken aan, dat de oude lui kunnen reparatieeren, of ze moesten op een dorp in Gelderland armoê gaan lijden van een vijf, zeshonderd gulden in de maand!”

„'t Is beroerd, Leentje. Daarin heb je gelijk.”

„Je beste levensjaren, die, waarin je kunt profiteeren van alles wat de beschaafde wereld oplevert, gaan hier in een eentonig plantenleven voorbij.”

Ik zweeg; ik voelde dat het kritieke moment was aangebroken. Ook Hélène bewaarde het stilzwijgen gedurende eenige oogenblikken; 't was alsof we twee oorlogvoerende partijen waren, die elk van haar kant den aanval afwachtten.

Hélène zat aan de tafel met de hand onder het hoofd; ik stond er voor. Zij zag mij strak in het gezicht.

„Als *jj* ook eens in de tabak ging, James?”

Het hooge woord was er uit. Wel twintigmaal had ik het gedacht en zeer zeker Hélène ook. Lang reeds had ik mij in stilte vertrouwd gemaakt met het denkbeeld om mijn suikerfabriek te verkoopen en met het vrijgewerkt gedeelte mij toe te leggen op de tabakcultuur. En niettemin was het, alsof ik ervoor terugschrikte toen ik datzelfde denkbeeld in woorden hoorde uiten, ofschoon het geschiedde in den meest eenvoudigen vorm. Het duurde een oogenblik vóórdat ik antwoord gaf.

„Heb je er zelf nooit over gedacht, James?”

't Was de tweede gewetensvraag.

„Ja Leentje, ik heb erover gedacht. Maar ik ik durf niet.”

„Waarom niet.”

„Men heeft mij bevreesd gemaakt.”

„Onzin, James. Ik heb die praatjes ook dikwijls gehoord en ik kan ze begrijpen van oudere menschen. Zij zien er tegen op iets nieuws te beginnen, en om hun zwakheid of traagheid te verbergen, brengen zij dan het nieuwe in miscrediet.”

Zij had gelijk, dat stond vast.

„Misschien is het, zooals je zegt; dan totnogtoe hoorden we wel dat er veel, heel veel geld werd verdiend in de tabak, maar we zagen er nog niemand wezenlijk fortuin meê maken.”

„Dat zal wel komen, als je maar 'n paar jaar geduld hebt;

dan zal je ruimschoots gelegenheid hebben om anderen naar Europa te zien gaan, die later zijn begonnen dan jij."

Zij verliet de kamer, en ik ging in mijn kantoor nog 'n uurtje schrijven. Het vlotte slecht. Mijn gedachten waren er niet bij; die waren mij reeds voorgegaan in de tabak! Ik keek mijn boeken eens in. Sedert ik voor eigen rekening werkte, had ik, behalve de rente, twintig duizend gulden op het voorgeschoten kapitaal afbetaald; dit jaar, echter, zou het de vraag wezen of ik overwinst zou behalvn. Er moesten kostbare herstellingen en vernieuwingen plaats hebben in de fabriek en de oogst was niet meegevallen.

Onwillekeurig nam ik een potlood en begon te cijferen; niet om na te gaan wat ik gewonnen had, dat behoefde niet, maar ik berekende zoo wat naar mijn gissing door den geldschieder moest verdiend wezen aan de productie van „mijn” fabriek. Misschien ging ik daarbij wel wat royaal te werk, — *waarschijnlijk* zelfs; het cijfer ging dat van mijn winst vèr, zeer vèr te boven.

Dit resultaat was niet geschikt mijn stemming te verbeteren. Daar werkte men dan voor in het binnenland van Java, als men niet het geluk had, wat enkelen te beurt viel, n.l. kolossale rentelooze voorschotten te krijgen van het Gouvernement!

Dagen achtereen liep ik met zulke sombere denkbeelden in de fabriek rond; telkens hoorde ik weder schoonklinkende berichten van de tabak; tot zelfs de inlandsche ambtenaren, verhaalden wonderen van de welvaart, die in de streken heerschte, waar men zich toeleigde op die cultuur. Ik besloot er heen te gaan; ik wilde het zien met eigen oogen; mij overtuigen van de waarheid en ik schold mij zelve voor een dwaas, dat ik eerst nu op dat denkbeeld kwam.

„Drossaarts heeft mij gevraagd hem eens te komen bezoeken,” zei ik op een middag tegen mijn vrouw, terwijl we aan tafel zaten. „Het is nu juist een geschikte gelegenheid om er 'n dag of acht uit te gaan. Hoe zou je erover denken als jij in dien

tijd je ouders eens ging verrassen; je bent lang niet bij hen geweest.”

Zij keek mij niet aan, maar toch zag ik hoe haar oogen schitterden. Zij had geen woord verder gesproken over het denkbeeld, dat zij het eerst had geuit, — maar dat ze begreep *waarom* ik naar Drossaarts ging en dit als het ware een eerste schrede was op den weg, dien ook zij zoo gaarne uit wilde, behoefde ik niet te betwijfelen.

„Je hebt groot gelijk, James. Het zal je goed doen eens uit te gaan. Ga gerust, hoor! hier zal alles wel zijn ouden, rustigen gang gaan; daar zal ik voor zorgen.”

„Maar als jij naar de oudelui . . .”

„Och neen; ik heb geen lust om nu weer te reizen; ik ben al een paar malen uit geweest en jij in het geheel nog niet. Ga jij nu maar gerust, ja! Ik zal goed op het huis passen.”

Of ik de reden begreep, waarom zij juist nu liever niet naar haar vader ging, die over de tabak juist dacht als mijn familie! Mijn spottende glimlach verried, dat ik haar doorzag en met echte vrouwen-handigheid nam zij dadelijk revanche.

„Je zoudt meteen van de gelegenheid kunnen gebruik maken oom en tante te bezoeken.”

„Dat kan je denken! Dan kom ik in het geheel niet bij Drossaarts. Je begrijpt dat ze mij niet laten heengaan, als ik er eenmaal ben.”

De drift, waarmede ik haar plan verwierp had geen anderen grond, dan *haar* weigering om naar haar ouders te gaan!

Nooit was Hélène ijveriger in de weêr, dan bij het maken van voorbereidselen voor mijn vertrek. Mijn reiswagen werd met de grootste zorg opgepoetst; mijn koffers gepakt alsof het uitstapje een reis naar de maan was, en zelfs mijn bediende werd van nieuw goed voorzien, zoodat het, toen ik des morgens nog voor vijven afreisde, 'n soort van plechtigheid scheen. Wie het meer dan hartelijk afscheid had gezien, dat Hélène en ik namen, zou eer gedacht hebben dat ik op een gevaarlijke expeditie ging, dan voor mijn genoegen op reis.

't Was een heel eind! Meer dan honderd paal was Drossaarts' onderneming van mijn fabriek verwijderd; de weg, die regelrecht het gebergte in liep, was zeer geaccidenteerd en hier en daar zoo slecht, dat ik, gewoon aan den vrij goeden grooten weg in de vlakke, er mij gruwelijk over ergerde.

Natuurlijk had ik gedurende mijn verblijf op Java wel eens tabak zien planten, maar nooit anders dan op kleine schaal voor de inlandsche markt. Een tabaks-onderneming, die producten teelde voor den uitvoer naar Europa, had ik nimmer gezien en ik was er zeer benieuwd naar.

Toen ik tegen het vallen van den avond aan den negentienden post arriveerde, zag ik daar tot mijn verrassing een viertal heeren te paard. Het waren Drossaarts en nog eenige van mijn oude kennissen daar uit de buurt. Verheugd sprong ik den wagen uit, besteeg een paard, dat zij voor mij hadden meegebracht, en legde in hun gezelschap de rest van den weg af.

De koele bergwind op een paar duizend voet boven de oppervlakte der zee, wekte mij buitengewoon op; ik was zoo vroolijk en opgeruimd als ik in lang niet was geweest, toen wij aan Drossaarts' woning arriveerden.

Nu, dit huis was minder geschikt om iemand 'n grootsch denkbeeld te geven van de winsten, die de tabaks-cultuur afwierp; het was niets meer dan heel gewoon, en het eerste wat mij bij het binnentreden trof, was de eigenaardige, onaangename geur, die noodwendig scheen te behooren bij elk huis dat mijn oude baas de eer aandeed te bewonen.

Ook was het even vuiltjes, als vroeger de woning bij mijn fabriek; de maar half schoon gemaakte lampen brandden slecht, de steenen vloer vertoonde hier en daar plekken door vastgekleefde aarde bedekt; de muren waren smerig en slecht gewit; de meubelen herinnerden zich den tijd niet dat ze gepolitoerd waren, maar droegen de grilligste figuren, die ooit oude en nieuwe kringetjes van wijn- en jeneverglazen op tafels, knaapjes,

consoles en armen van luierstoelen te voorschijn kunnen roepen.

Niemand geneerde zich ergens voor. Beslijkte voeten, asch van pijpen en sigaren, speeksel en al dergelijke de wanhoop van europeesche dames uitmakende onhebbelijkheden, waren hier volkomen op haar plaats.

In een oogenblik zaten wij met ons vijven allergezelligst bijeen, en zagen huis en meubilair er treurig uit, — het overige was wel geschikt om veel te vergoeden. Drossaarts zette ons een overvloed van de fijnste havana-sigaren voor, die ooit den smaak van een goed rooker konden streelen; het diner was niet lekker klaar gemaakt, maar muntte uit door de fijnste en kostbaarste europeesche spijzen; de wijn-merken waren exquis, — het was voor iemand, die hongerig, dorstig en vermoeid een honderd paal achter den rug heeft, meer dan een lafenis.

Na het diner kwamen nog meer gasten. Er werd van weerskanten „voorgesteld” en naar alles en nog wat geïnformeerd; langzamerhand werd het luidruchtiger, — om kort te gaan met een dier heeren-feestjes, waaraan Hélène zoo'n hekel had, en die ik sedert mijn trouwen haast weer vergeten was, werd ik ingewijd in de wereld der tabakkers.

Zóó ging het den eenen dag voor en den anderen na: bijna elken avond de oude drinkgelagen, ja soms begon het reeds des morgens vroeg; het erf lag bezaaid met leêge champagneflesschen en ontelbaar waren de patéblíkjes, die men overal vond, waar de slordige bedienden ze neêrsmeten.

Toch, ondanks dit voortdurend ongeregeld leven, vond ik over dag, als Drossaarts niet uit zijn kamer kwam, gelegenheid om rond te rijden en te onderzoeken, hoe nu eigenlijk die vrije tabakscultuur werd gedreven.

Vrij was ze pas enkele jaren, en hoezeer er ook gesukkeld en geld verknoeid was met de tabak als gedwongen cultuur, — toen ze vrij was en de contracten met het Gouvernement waren afgeloopen, bleek dat de teelt van tabak met groot voordeel kon plaats hebben.

Er was in dien tijd zelfs iets van een tabaks-koorts in de lucht en op mijn lange tournées in deze streek, waar men thans de tabak als zoogenoemd tweede gewas plantte, zag men, zoover het oog reikte, de rijstvelden bedekt met de winstgevende plant, welke metterdaad werd gekweekt als eerste gewas.

Ik bezocht andere ondernemingen en informeerde hier en daar. Wat het geldelijk resultaat aangaat, was het overal hetzelfde: *hors du tabac point de salut*.

Bij ondernemers kwam ik, uit wier gesprekken mij bleek, dat ze misschien heel goed geleerd hadden een compagnie te commandeeren, maar dat ze van cultuur in het algemeen volstrekt geen kennis of begrip hadden. Geld, echter, werd er verdiend; veel geld.

't Is waar, dat was voor Héléne en voor mij *the great attraction*. Wat deed het er toe of men verstand van iets had, als men er veel geld meê verdiende?

Dit was volkomen juist: een kapitaal verdienen en vervolgens naar Europa gaan, ziedaar den eenigen hartewensch van ons en van elk ondernemer. Nu, in dat opzicht waren mijn onderzoekingen bevredigend; er viel, en in korten tijd zelfs, een kapitaal te verdienen.

En toch sloeg mij de angst om het hart, als ik deze zoo loonnende cultuur als het ware uitsluitend en alleen zag overgelaten aan de inlandsche bevolking. Genegen was ik die wèl en ik had bewezen met haar te kunnen omgaan, — maar ik vertrouwde haar volstrekt niet; ik wist hoe haar geringe ontwikkeling en volkomen gebrek aan begrip van oorzaak en gevolg, haar belette ook op het gebied van den landbouw iets *goed* te doen, en ik zag hier aan haar handen als het ware geheel toevertrouwd een cultuur, waaraan ik van plan was mijn toekomst te verbinden.

Toen ik Drossaarts er over sprak, haalde hij de schouders op. „Beste jongen, alles in de wereld is relatief. Laat jij den inlander maar loopen; hij weet het wel.”

„Hoe kan je nu zoo iets zeggen? Wat zou er terecht komen

van een suikerfabriek zonder europeesch bestuur, wat van een koffieland?”

„Dat is geen vergelijking, Tuyltje. De koffie is nog geen twee eeuwen op Java en de rietsuiker beteekende tijdens den invoer van de koffie nog zoo goed als niets; er waren toenmaals geen andere suikermolens dan de kiezen onzer bruine broeders.”

„Geregeld wordt toch het suikerriet al eeuwen vermalen.”

„Eeuwen? Hm! dat is weêr erg betrekkelijk. Als jij dat 'n cultuuf gelieft te noemen, die de Chineezzen van Batavia dreven tijdens de compagnie.”

„In elk geval wat bewijst dit ten opzichte van de tabak?”

„Niets, dat stem ik toe, omdat „bewijzen” maar een woord is, een klank, een ijdel praatje van *would-be* geleerden, die zich telkens vergist bleken te hebben in hun bewijs. Geloof me, Tuyltje, de relativiteit...”

„Doe me nu één genoegen, hè? en blijf bij de zaak. De tabak...”

„De tabak, Tuyltje, is *de* cultuur van den inlander. Hij is een geboren tabakker *de père en fils*; hij heeft gevoel voor de cultuur, en hij drijft haar met 'n soort van wellust. Hij heeft waarschijnlijk zijn tabak geplant lang vóór Christus geboorte, ja, lang vóórdat onze onvolprezen voorvaderen door hun Kattenverwanten in beestenvelletjes den Rijn werden afgejaagd.”

„Nu ja, en wat bewijst dat? De inlanders hebben ook goede tanden vóór ze ze laten afvijlen.”

„Dat is relatief, Tuyltje! Je weet drommels goed dat het afvijlen van de tanden een mode-uitvinding is van hen, die de natuur met slechte had bedeed, evenals onder ons het pruikenpoederen door ontijdige grijaards en het dragen van valsche vlechten door dunharige dames is uitgevonden.”

„Maar voor den drommel, waar wil je heen met den inlander en de tabak.”

„Nergens heen. Ik houd niet van het absolute, dat weet je. Alleen zeg ik, dat de inlander, de goede, tabakplantende inland-

sche gemeente, haar lievelingscultuur heeft gedreven door alle tijden heen, ja *ondanks* het europeesch bestuur. Zoowel onder de rotanolie van het directe dwangstelsel, als onder de zuignappen en knijpers der contractanten heeft zij volgehouden. Als de rijst moest doormaken wat de tabak heeft ondergaan, — er groeide geen padi-halm meer op Java.”

„Daarover praat ik niet. Laat ons toch bij de zaak blijven. Ik sprak van de noodige kennis, de zorg, het overleg, de activiteit en nauwgezette behandeling. Ik ben hier nu acht dagen, Drossaarts, en ik wil bekennen, dat ik er weinig van weet, maar ik heb toch in je eigen afpak-loods tabak gezien, waarvan ik zwe- ren zou dat ze verknoeid was, zooveel doorgeslagen goed is erbij.”

Hij strekte den linkerarm uit, en wuifde alsof hij bezwaren, die hem voor den geest oprezen, wilde verslaan.

„Bemoei je nooit met die dingen, Van Tuyll. In de tabak moet men nimmer het onderste uit de kan willen hebben. Dat moet men eigenlijk in geen geval. Laat toch de menschen hun domheden doen en verzet je daar niet altijd tegen!”

„Welk een redeneering, als je die domheden kunt voorkomen door eenvoudig zelf toezicht te houden op den boel, in plaats van in je luierstool te blijven liggen!”

Hij glimlachte spottend en dreigde met den dunnen vinger.

„Pas maar op! Ik zie dat je mijn voorbeeld wilt volgen en ook in de tabak gaan.”

„’t Kan zijn, en het zou zeker wezen, als ik niet bevreesd was, omdat ik zie hoe hier de inlander....”

„Daar begin je nu waarlijk weêr over den inlander, Tuyll. Geloof me toch, als ik je zeg, dat de inlander het weet. Wie in de tabak gaat, heeft maar te komen, zijn woning te bouwen en zijn loods, en een paar uitmuntende mandoers te nemen voor het maken van overeenkomsten, het opkopen en het verwerken van het product. Voorts moet hij zijn relaties hebben voor den verkoop en anders niet; wie meer doet, handelt dwaas en komt er met schade af.”

Overtuigd was ik volstrekt niet. De bekende traagheid en ten deele daaruit voortvloeiende eigenaardige redeneertrant van Drossaarts, deden hem de zaak nu stellen in dit licht, en toch was het waar, dat ik de beste onder de fabrikanten van tabak ongeveer hetzelfde had hooren verklaren.

In plaats van acht, bleef ik veertien dagen. Naarmate mijn overtuiging gevestigder werd, dat de tabakscultuur een goudmijn was, werd ook mijn vrees voor de rol, die de inlander in deze cultuur vervulde, grooter, en zag ik er meer en meer een loterij in.

Het was deze indruk, dien ik meê naar huis nam, toen ik door al de tabakkers te paard uitgeleide werd gedaan naar den eersten post. Natuurlijk had iedereen het doel van mijn komst begrepen, maar er was geen spoor van vrees voor concurrentie. Integendeel, ze moedigden mij aan om het hardst.

„Je komt nog wel eens meer deze buurt uit,” zei Drossaarts met zijn sarcastisch lachje. „We zien elkaar spoedig weêr.”

Onder luide en hartelijke groeten reed ik den weg op naar huis. Ik had een geweldige behoefte aan rust, na zooveel nachtelijke feestjes, waaraan ik geheel ontwend was, en ik sliep in ondanks de groote rolsteenen op en de vrij diepe gaten in den weg, waarover en waarin mijn reiswagen voorthobbelde.

Toen ik t’huis kwam, vond ik een heer in slaapbroek en kabaja in mijn voorgalerij. Ondanks dit négligé stond hij op het punt van te vertrekken, met de rijzweep in de hand en de *ljaping* op het hoofd. Zijn gezicht stond zoo strak als de gevulde roode wangen maar veroorloofden. Zonder mij te groeten of de aangeboden hand te zien, viel hij mij onmiddellijk aan, haast nog vóór ik binnen was.

„Je bent van plan de fabriek te verkoopen en in de tabak te gaan, niet waar?”

Hij sprak bedaard, maar erg koel en als het ware uit de hoogte.

„Dat is te zeggen, oom. ”

„Ik wou je alleen meedeelen,” viel hij mij in de rede, „dat ik dan koop wensch te zijn en dat ik geef wat een ander geeft. Bonjour!”

Zijn paard had hij met een wenk voor laten komen; hij steeg op, en reed weg.

Verbaasd staarde ik hem na. Nog even hield hij op en keerde een paar stappen terug.

„Denk om wat ik je vroeger heb gezegd,” riep hij, zijn rijzweep dreigend opheffend: „*Tabak is een artikel, dat de makelaars rijk maakt en de planters ruïneert.*”

Daarna trapte hij zijn paard met de ruwe vereelde hielen in de zijde en stooft mijn erf af.

Toen ik achter kwam, vond ik Héléne, bleek en met tranen in de oogen. „Wat is het, Leentje,” vroeg ik bezorgd.

„Je oom Willem is een gemeene, onbeschofte kerel!” riep ze, en begon zenuwachtig te snikken. „Jij behoeft voor mij niet in de tabak te gaan — James! Ik zoek je ongeluk niet! Blijf jij . . . maar . . . gerust . . . in die nare . . . suiker. Ik wil je . . . niet . . . in het verderf storten . . . Ik ben . . . geen . . . *vel.*”

Een oogenblik stond ik verstomd op dit laatste woord; daarna schoot ik in 'n lach, waaraan geen eind scheen te komen. Hoe kwam, in 's hemels naam, mijn goede, dikke oom er toe dat malle keukenmeiden scheldwoord naar het hoofd van mijn lief vrouwtje te werpen, die het blijkbaar als een diepe belediging had opgenomen?

Het was niet dat woord alleen, wat Héléne zoo gegriefd had. Oom Willem had haar ook op vernederende wijze vergeleken met de vrouw uit het Paradijs, en weet ik wat nog meer. Zij had zich van haar kant niet geheel onbetuigd gelaten, en was eindelijk in tranen uitgebarsten, waarop oom schielijk de vlucht had genomen naar de voorgalerij.

Nog denzelfden dag ontving ik een brief van papa Sanders zóó gloeiend van verontwaardiging, dat, volgens Héléne, de enveloppe bepaald onontvlambaar wezen moest. De oude heer

bleef altijd kiesch in zijn uitdrukkingen; hij had één thema, waarop hij voortdurend terug kwam en waar zijn geheele betoog om draaide: „het was altijd slecht gegaan met de tabak; nu mocht een enkele onderneming een uitzondering gemaakt hebben op den regel, of wel er mocht een „vleugje” wezen, — de ondervinding had geleerd, dat de tabak niet voor serieuze cultuur op Java deugde.” Dát was papa Sanders' sustenu en daarbij bleef hij.

Wij hadden in die dagen waarlijk geen gebrek aan brieven.

Tante Jet schreef er een van zes pagina's, vol vermaningen om toch de goede raadgevingen van menschen, die ouder en meer ervaren waren niet in den wind te slaan. Mijn oom en mijn schoonvader hadden niets op het oog dan uitsluitend *onze* belangen; het was onmogelijk hen te verdenken van baatzucht of egoïsme. Waarom, vroeg de lieve vrouw, moesten wij zulk een ontzaglijke verandering te weeg brengen? Zij had geen verstand van zaken en wilde zich den schijn daarvan niet aanmatigen, maar zij vermeende, dat iemand, die reeds na enkele jaren arbeid zulke goede resultaten had, en voor zichzelf, zoolwel als voor zijn zaken, een schoone toekomst tegemoet ging, ondoordacht handelde, indien hij dat alles liet varen en het zekere ruilde voor het onzekere; het kwam haar voor dat menschen, die iets te verliezen hadden, tegenover zichzelf en allen die hen lief hadden en belang stelden in hun lot, niet verantwoord waren, als zij zich wierpen in een avontuurlijke loopbaan, en van hun leven en bestaan een hazardspel maakten; zij ried ons aan nog eens goed na te denken en goede, belanglooze raadgevingen niet met wantrouwen te begroeten en in den wind te slaan; zij zond ons haar beste groeten, haar omhelzingen in gedachten en haar uitstekende confituren in natura, en was als altijd onze liefhebbende tante Jet.

De woede van oom en de verontwaardiging van papa Sanders hadden noch op Héléne noch op mij eenigen indruk gemaakt; wij beschouwden ons eenvoudig als twistende partijen;

wij hadden „standjes” met elkaar; de lieve, zachtzinnige brief van tante, maakte ons stil. Ik kreeg een gevoel, alsof ik daar op het punt stond een echten kwajongensstreek uit te halen; wat mijn vrouw dacht of gevoelde, hield zij geheim, maar met een verdrietigen, zachten glimlach zei ze:

„Ze is toch altijd even goed en vriendelijk, James.”

„Ja, Leentje; 't is de liefste vrouw van de wereld.”

„Ei, ei!”

„Jou zonder ik natuurlijk uit; dat spreekt vanzelf.”

„Wat denk je te antwoorden?”

„Doe jij het maar.”

„Goed, maar wat zal ik antwoorden?”

Een diepe zucht ontsnapte mij onwillekeurig. Een vast besluit had ik nog niet genomen.

„Het heeft geen haast; we kunnen er morgen nog wel eens over praten.”

De dagen volgden elkaâr op, zonder dat het onderwerp weêr ter sprake kwam, maar ik droeg het denkbeeld om uit de suiker in de tabak te gaan voortdurend met mij om.

Ik had mijn vacuüm-installatie; er werd goed gewerkt, en er heerschte orde en reinheid in mijn fabriek; toch kon ik het niet verder brengen dan een groote dertig picols per bouw. Het is waar, ik hoorde veel spreken van de „toekomst” der industrie, maar ik had er weinig vertrouwen in, en ik werkte met een tegenzin, die elken dag toenam, terwijl de tabaks-koorts zich in gelijke mate meer en meer van mij meester maakte.

Eindelijk kon ik het niet langer uithouden.

„Hoor eens, Héléne, het *moet* er maar door.”

Haar gelaat helderde een oogenblik op, alsof het verlicht werd door een straal van de ochtendzon, maar zij bedwong zich en zei met geveinsde verwondering:

„Wat moet er door?”

„Och, je begrijpt me heel goed en vraagt naar den bekenden weg. Heden schrijf ik aan oom Willem.”

Zij kuste mij.

„Doe het, James; ik geloof dat het verstandig is. Al mochten wij een waagstuk begaan, je hebt nu toch geen hart meer voor de suiker.”

„Maar *als* het eens tegenliep?”

„Welnu, dan zouden wij er nog wel komen; wij zijn maar met ons beidjes.”

„Je wilt zeggen, dat als we een groot gezin hadden . . .”

„Dan zou ik de meening van tante Jet deelen, James. Ik heb er lang en dikwijls over nagedacht. Nu zeg ik: wie niet waagt, wint niet.”

In plaats van te schrijven, ging ik zelf; de ontvangst was van oom's kant koel en teruggetrokken. Al de redenen, die ik kon aanvoeren bracht ik bij; mijn onmacht om iets te doen ten einde de suikercultuur winstgevender te maken, daar het mij ontrak aan voldoende kennis van werktuigkunde en chemie, terwijl mijn kennis van de cultuur niet eens zoover ging, dat ik kans zag de plantwijze, die ik voelde dat niet goed was, op afdoende wijze te verbeteren, en al mijn pogingen volkomen schipbreuk hadden geleden.

Met een voor zijn opvliegend karakter buitengewoon geduld, hoorde hij mij aan; toen ik uitgepraat had, loosde hij een zucht, die de vogels buiten uit de boomen joeg.

„Al die praatjes ken ik. Je bent de eerste niet en je zult de laatste niet wezen. Toch had ik het niet van jou verwacht. Enfin, schrijf maar aan den geldschieder, welke plannen je hebt en hoe je zaken staan. Het bod dat een ander doet, doe ik ook; dat is eenmaal afgesproken.”

„Het is niet noodig,” hernam ik. „Neem u de fabriek voor hetzelfde bedrag, waarvoor ze aan mij is verkocht. Ik heb twintig mille vrijgewerkt; ik wensch geen aanspraak te maken op meer.”

Maar daarvan wilde oom Willem niet hooren. Zonder uit de koele terughoudendheid, waarin hij zich verschanst had, te komen, toonde hij aan dat door mijn beheer de onderneming meer waard

was, dan toen ze uit de handen van Drossaarts in de mijne overging. Daar het niet mogelijk was hem van dit denkbeeld af te brengen, besloot ik toe te geven.

Voor ik weer terugging, sprak ik tante Jet alleen.

„Het doet oom geweldig leed,” zei ze. „Hij is er dagen lang zeer onaangenaam door gestemd geweest en nog, als er sprake van is, raakt hij geheel uit zijn humeur.”

„Maar wat wil hij toch met mijn zaak doen? Ik begrijp niet wat hij daarmee vóór heeft.”

„Begrijp je dat niet?”

„Op mijn woord van eer niet.”

„Dan zal ik het je zeggen, James. Oom is vast overtuigd dat de tabak je te gronde zal richten. Hij wil nu je fabriek kopen, opdat je, als het zoover gekomen is, haar op nieuw van hem zoudt kunnen overnemen en dus dadelijk weêr een goed bestaan hebben.”

Welke gewaarwordingen deze onverwachte mededeeling bij mij opwekte, durf ik niet te verklaren. Ik was boos om het Job-achtig idée; aangedaan door de groote welwillendheid en zorg; beschaamd, omdat ik dien *à fond* zoo goeden man zoo diep moest teleurstellen in zijn verwachtingen; verheugd over de zekerheid, die er voor de toekomst in lag, — maar welke dezer aandoeningen de bovenhand had, dat weet ik niet.

Bij mijn vertrek was oom reeds uitgereden. Het deed mij zeer. Blijkbaar wilde hij mij niet de hand drukken en hij had ook rond uit aan zijn vrouw gezegd:

„Dát komt misschien wel later.”

De onderhandelingen over den verkoop der fabriek liepen geldelijk zeer bevredigend voor mij af.

Het ging alles echt indisch.

De kooper, mijn oom, zond mij een paar dagen later een indo-europeaan van een zeer gunstig uiterlijk, die hij als zijn administrateur had aangesteld. De overgave en overname nam

niet veel tijd in beslag. Van mijn inboedel werd vendutie gehouden. Wij pakten onze koffers en in een minimum tijd waren wij te M. een paar palen van de streek, waar ik mij zou vestigen om tabak te fabriceren.

Terwijl Héléne in het logement was, zocht ik een terrein om mij te vestigen. Reeds den eersten dag ontmoette ik een der planters, dien ik bij Drossaarts had ontmoet.

„Zoo Van Tuyll,” riep hij lachend terwijl hij zijn paard inhield. „Ik had al van je komst gehoord.”

„Ja, Koorders, ik kom ook eens zien of ik wat tabak kan maken.”

„Je hebt gelijk hoor! Laat jij die stakkers maar tobben in de suiker. Het is hier *what you call* een goede bôel.”

„Ik hoop het.”

„Heb je nog „zaken” gemaakt met den verkoop van je fabriek?”

„Nu, dat gaat nog al.”

„Wie?”

„Oom Willem.”

„Loh! Wat moet hij ermeê doen?”

„Hij wil de zaak voor me bewaren, totdat ik op de flesch ga in de tabak.”

Koorders schaterde van het lachen.

„Toch 'n goeie ouwe sok, zeg! *Kasian!*”

De eigenaardige manier van spreken van Koorders was en is nog zoo hoogst gewoon op Java, dat het der moeite niet waard was er notitie van te nemen; overigens had ik met hem op de aangenaamste wijze kennis gemaakt en een zeer gunstigen indruk gekregen van zijn persoon.

„En wat scharrel je nu, Van Tuyll.”

„Ik moet toch eens zien waar ik mijn tenten zal opslaan.”

Hij had zijn paard laten omwenden en reed naast mij voort.

„Jongens, er zijn zulke mooie plekjes nog. Wou je een huis bouwen?”

„Ja, een goeden houten *tampat*.”

„Je valt me meê! Jullie uit de suiker bent anders zulke deftige *orangs*, dat je onmogelijk anders kunt wonen dan in een groot steenen huis.”

„Wat kan het mij schelen. Als ik maar geld verdien.”

„Precies! Maar je hebt nu toch zeker zoo'n erge haast niet. Laat ons even bij mij aanrijden en een glas champie drinken.”

Een glas champagne is des morgens in Indië zoo verleidelijk! Ik ging met Koorders meê en was op het eerste gezicht reeds verrukt over zijn woonhuis. Het was geheel van hout, maar behoefde noch in sierlijkheid noch in doelmatige bouwde bij het beste steenen huis achter te staan. Geheel vervaardigd van fraai djati en uitmuntend bewerkt door knappe chineesche timmerlieden, was alles netjes afgewerkt, en zag het geheel er oneindig vroolijker en vriendelijker uit dan de gewone indische huizen met hun verschrikkelijk dikke pilaren, die . . . niets te dragen hebben dan een afdakje, en dus volkomen misstaan.

Koorders was getrouwd met een aardig, levendig, klein vrouwtje; wel een beetje gepolitoerd, maar zeer beschaafd en innemend; hij had ook drie zeer kleine kindertjes, die er niet minder lief uitzagen dan mamaatje.

„Zit uw vrouw daar nu heel alleen in het logement?”

„Dat wil zeggen,” zei ik glimlachend, „er zijn 'n twintig logées.”

„Nu ja, maar een dame . . .”

Zij eindigde den zin niet, overtuigd dat het genoeg was. Inderdaad verbaast men zich over het weinige dat een „dame” doen kan, als zij geen geleide heeft. Zij kan dit niet en zij kan dat niet, zij kan niet zus en zij kan niet zoo, want . . . zij is een dame. En ofschoon nu juist in Indië een dame eigenlijk gerust alles zou kunnen doen, wat in een groot stad in Europa niet mogelijk is, aangezien niemand haar het minste of geringste molest zou aandoen, toch kan zij niets alleen doen, want, zegt iedereen, en zij zelf zegt het ook: 't mensch is een dame. Ik begreep dan ook volkomen het medelijden van mevrouw Koorders

met Hélène en ook de beteekenis van den blik, dien zij met haar man wisselde.

„Wat ik zeggen wilde Van Tuyll: jullie moesten hier komen logeeren; dat is toch veel beter dan in zoo'n logement.”

„'t Is heel vriendelijk.”

„En 't is ook zoo onplezierig voor mevrouw,” voegde het kleine vrouwtje er bij, altijd op den diepsten *kasian*-toon.

„Maar derangeeren wij u niet?”

„Volstrekt niet. Het zal ons integendeel zeer aangenaam wezen.”

„We hebben plaatsruimte in overvloed,” verzekerde Koorders lachend. „Je kunt zooveel kamers krijgen als je maar wilt, en wil je beloven een jaar te blijven dan geven wij een groot feest.”

Hélène danste van blijdschap, toen ik haar een uur later kwam vertellen, dat we bij Koorders onzen voorloopigen intrek namen.

„De menschen zijn me onbekend,” zei ze zenuwachtig, „maar al waren het monsters, ellendiger dan in dit vuile, smerige hôtél kunnen wij het niet treffen.”

Over het huis van Koorders geraakte zij, toen we er aankwamen, niet uitgepraat. Opmerkelijk was het dat zij en mevrouw Koorders in twee minuten op zoo goeden voet met elkaar stonden alsof ze oude kennissen waren. De damestongen, beiden niet verwend, haalden haar schade geducht in, tot groote vreugde van Koorders en van mij, die dadelijk zagen, dat de goede verstandhouding hier wel niets te wenschen zou overlaten.

„Waarom zou je een afzonderlijk huis gaan zoeken, meneer Van Tuyll?” vroeg de gastvrouw, toen wij des middags genoten van haar heerlijke rijsttafel.

„Wat zouden we dan moeten doen, mevrouw?”

„Wel blijft hier.”

„En mijn zaken dan?”

Zij zag haar man aan, die glimlachend op zijn bord keek.

„De dames praten over zulke dingen al heel gemakkelijk,” vond hij.

Ik was dat geheel met hem eens; ik moest immers mijn *eigen* kantoor hebben, mijn *eigen* personeel, mijn *eigen* schuren en loodsen. Hoe zou dat gaan samen met de zaken van Koorders?

Het was, naar mijn meening, onmogelijk; Koorders had gelijk. Opvallend was het dat Hélène niets zei.

„Wel,” vervolgde mevrouw Koorders, „ik zie de onmogelijkheid niet in.”

Wij keken elkaar verbaasd aan.

„Maar vrouwtje . . .”

„Wel, ik bedoel je kunt samen doen. Het zou voor jou heel goed zijn, als je een fashionabel en werkzaam man tot compagnon had, en voor meneer Van Tuyll zou het, dunkt me, ook *niet* kwaad wezen. Je kunt hier in deze streek uitbreiden naar den oostkant zooveel je maar wilt.”

Het denkbeeld beviel mij maar half; ik had altijd de theorie door oom en door Drossaarts hooren verkondigen, dat een compagnon hebben, zelfs al is het een goede, toch steeds een nadeelige omstandigheid is, waar men buiten moet blijven, zoolang men kan.

Ook Koorders scheen er niet meê ingenomen.

„Je zegt dat daar zoo maar, vrouwtje, alsof het een kleinigheid is.”

„Nu,” antwoordde zij rad, „denkt er beiden nog maar eens over na. Misschien zie je er dan het goede van in.”

Er werd aan tafel niet verder over gesproken, maar toen ik met Hélène in de logeerkamer was, vroeg ik haar of zij op het gesprek, dat gevoerd was, niets had te zeggen.

Zij zag mij weer zoo eigenaardig aan, als toen ze voor het eerst 't denkbeeld uitsprak om van de suiker in de tabak te gaan.

„Ik deed het in jouw plaats, Jam — natuurlijk als de boeken goed zijn.”

Des middags aan de theetafel was ik aanmerkelijk verzoend met het denkbeeld van mevrouw Koorders, maar groot was mijn verwondering toen hij met een zeer ernstig gelaat zei:

„Over dat idée van m'n vrouw heb ik nog eens nagedacht, Van Tuyll. Hoe zou je erover denken, als we dat ding eens van nabij en op ons gemak bekeken?”

Des avonds laat, toen de dames reeds naar bed waren, wandelden Koorders en ik in den helderen maneschijn den weg op en neêr en bespraken wij in vollen ernst de mogelijkheid eener associatie.

Eén groot voordeel was eraan verbonden: wij konden nu en dan eens 'n paar jaren naar Europa gaan. Overigens zag ik er geen heil in, en slechts zekere gemakzucht, welke het buitengewoon aangenaam doet schijnen om van al de zorgen en beslommeringen eener eigen installatie af te wezen, woog.

Het was een prachtige avond; uit een desa in de nabijheid klonk ons de gamelan tegemoet en het gezang der tandaksters. Een eigenlijk feest behoefde er onder de inlanders daarom nog niet te zijn, en dat was dan ook het geval niet. Maar er werd in deze tabaksstreken zeer veel geld verdiend door de bevolking, en daarom gaf zij voortdurend feesten.

Al pratende, wandelden wij voort naar de desa.

„Willen we eens binnengaan?” vroeg Koorders, toen we op den goed onderhouden desa-weg het nette inlandsche huis passeerden, waaruit de muziek ons tegenklonk.

Ik aarzelde. Niemand moet dit verwonderen. Het leven in de binnenlanden van Java is een eigenaardig iets voor een gehuwd europeaan, die daar ook als celibatair heeft gewoond. Na mijn huwelijk met Hélène, had ik de inlandsche feesten in de desa's zooveel als mijn werkring permitteerde — men moet zich eens laten zien bij 'n inlandsch hoofd! — vermeden. Er alleen heen te gaan, had zijn gevaarlijke zijde.

Dus aarzelde ik.

„Kom, durf je niet?” vroeg Koorders lachend.

„Durven!” zei ik met minachting. „Ik heb mij er zoowat van onthouden, sedert ik getrouwd ben.”

„Och kom! Het zou anders wel aardig wezen. Men had mij

vroeger verteld, dat je nogal liefhebberij had in een inlandsche grap."

Wij gingen de woning binnen. De inlandsche ambtenaar, die er woonde, kwam ons met veel voorkomendheid te gemoet; wij namen plaats; er werd druk gepraat; gewone wijn, cognac, — kortom allerlei europeesche dranken waren in ruime mate voorhanden, en slechts weinige uren na onze komst waren wij in een feestelijke stemming.

Goede voornemens vervliegen daarbij vaak als rook. Hoe plechtig ik mij ook had voorgenomen als gehuwd man tevens een bijzonder ernstig man te zijn, — de werking der omgeving was mij te machtig. De nette, fantastisch verlichte pendoppo, de agiteerende muziek van de gamelan, de fraaie vormen der danseressen, het vroolijk gesprek en de verhittende wijn, dat alles deed in de frissche bergstreek en bij den schoonen, door het helderste maanlicht overgoten nacht, zijn werking.

Langzamerhand namen wij deel aan den dans; wij *tandakten* dat het een lust was, al moet het in de oogen van de omzittende inlanders zeer bespottelijk zijn geweest. Eerst tegen den ochtend verlieten wij de woning van den inlandschen ambtenaar. Ofschoon wij een paar uren hadden geslapen waren we verschrikkelijk vermoeid.

„Wat heb je uitgevoerd?” vroeg mevrouw Koorders verbaasd haar man aanzien. „Je hebt een gezicht, alsof je den ganschen nacht feest hebt gevierd.”

„Dat scheelt niet veel, vrouwtje,” antwoordde hij. „Wij deden gister avond een wandeling, en gingen voorbij het huis van den assistent, die een soort van familiefeest gaf.”

„Ah zoo, en toen vroeg hij om binnen te komen. Ja, dat kon je niet best weigeren. Maar je hadt wel wat gauwer terug kunnen keeren.”

„Het was heel moeilijk,” betoogde Koorders ernstig, „Van Tuyll kwam er voor de eerste maal en je weet, dan zijn die lieden er hoog meê ingenomen als zulk een nieuwe gast niet maar weêr dadelijk vertrekt.”

Aan Héléne vertelde ik ongeveer hetzelfde, toen mijn vermoeid gezicht haar deed vragen, wat ik had uitgevoerd.

Evenals mevrouw Koorders had zij er vrede mede. Het is werkelijk voor ons mannen een buitengewoon gelukkige omstandigheid, dat men de dames van tijd tot tijd iets kan wijs maken; het gebeurt overal; in Europa zoowel als in Indië, misschien dáár nog veel meer. Zonder dat men het bepaald afspreekt, zijn er van die enkele zaken, waarover alle mannen dezelfde leugens debiteeren. En zoo foppen wij het schoone geslacht, dat het leelijke ook wel eens fopt!

Aan het ontbijt vroeg Héléne of wij reeds over zaken hadden gesproken. Ik zag haar aan; het gevoel dat ik op een voor haar hoogst bedroevenden weg was, deed een onweêrstaanbaar verlangen bij mij opkomen om haar nu eens in deze zaak van hoog belang haar zin te geven.

„Ja,” zei ik. „Wij hebben erover gesproken, en wij zijn het in beginsel eens geworden.”

„Dus gaat het door.”

„Wel zeker,” bevestigde Koorders vroolijk. „Over de détails zullen wij het wel vinden.”

De vrouw des huizes was opgetogen. Er werd een glas mader geschonken en er moest gedronken worden op ons welslagen. Héléne zag mij aan, zoo lief en vriendelijk, dat ik mijzelf ernstig verweet een zeer onwaardig echtgenoot te wezen voor zulk een lief vrouwtje.

„James, je weet niet welk een genoegen het mij doet.”

„Waarom toch, Leentje?”

„Ik kon dat eenzelve leven niet langer uithouden. Als jij er niet was, zat ik altijd alleen, altijd alleen.”

„Ja, 't is gruwelijk saai.”

„Jullie kunt dat zoo niet begrijpen, James. Als je 't huis bent, vindt je ten minste mij, en ga je uit, dan heb je gezelschap aan anderen.”

„'t Is waar.”

„Hier is het vol leven en gezelligheid. Jeanne” — de dames noemden elkaâr reeds bij den voornaam; zij avanceeren in dat opzicht onderling veel sneller dan de heeren! — „Jeanne is een druk, vroolijk en goed vrouwtje; de kinderen zijn lief en niet lastig. Ik gevoel mij hier meer thuis, dan . . .”

„Dan?” vroeg ik met eenigen angst.

„Dan ik mij ooit in onze eigen woning heb gevoeld.”

Ik moet erkennen, dat het voor mij een teleurstelling was. Nooit had zij mij gezegd, dat zij zich niet thuis gevoelde in de woning, die ik met zooveel zorg en liefde gereed had gemaakt om haar te ontvangen. Het stemde mij bitter. Ik meende dat er hier voor mij grond bestond om een grief te hebben tegen mijn vrouw. Het kwam volstrekt niet te pas, meende ik, dat een vrouw zich niet thuis gevoelde in *haar* huis, de gemeenschappelijke woning. Mijn afdwaling van den vorigen nacht kwam mij minder laakbaar voor.

„Het spijt me, Héléne, dat je me dat niet vroeger hebt gezegd.”

„Waarom zou ik het hebben gedaan? Het zou je maar onaangenaam hebben gestemd.”

„Alsof 't mij nu plezier doet het te hooren!”

„Nee, dat begrijp ik wel, . . .” zij zweeg ofschoon zij blijkbaar nog iets scheen te willen zeggen.

„Het is geen verwijt, James.”

„Dat is het wel,” betoogde ik en hield mij boos.

„Jij had er immers geen schuld aan.”

„Ik weet alleen, dat ik gedaan heb wat mogelijk is om je het leven gezellig te maken: als er wat aan ontbrak had je het kunnen vragen?”

„Er ontbrak niets. Het was alleen zoo stil en eenzaam.”

„Dan mankeerde er een juffrouw van gezelschap aan. Waarom niet zoo'n juffrouw in dienst genomen.”

„Ik heb er nooit aan gedacht.”

„Niet aan gedacht, niet aan gedacht! Is dat mijn schuld? Je hadt er dan maar aan moeten denken.”

Verwonderd, maar tevens vertoornd keek zij mij aan.

„James, je bent verschrikkelijk onaangenaam.”

„Zoo,” zei ik op denzelfden nurkschen toon. „Het is dan ook zóó vleiend om je aangename complimenten te moeten hooren, dat de goedaardigste mensch er boos over zou worden. Op die manier gaat een huwelijk tot de zaken behooren, die men ongedaan zou willen maken.”

Zij gaf geen antwoord en keerde mij den rug toe. Veel lust om de conversatie op die wijze voort te zetten gevoelde ik ook niet, en ik greep een oud weekblaadje om mij, door te lezen, een houding te geven. Intusschen gevoelde ik wel, dat ik zeer, zeer ver was gegaan.

„Ben je al eens in een der tabakloodsen geweest,” vroeg ik een kwartier later, alsof er niets gebeurd was.

Maar Héléne zweeg als een kerkhof.

Het scheen wel, dat Héléne veel tijd noodig had, vóór zij er toe komen kon mij de harde woorden te vergeven. Herhaaldelijk beproefde ik een verzoening, door plotseling tot haar te spreken op een toon, alsof er niets tusschen ons was voorgevallen, maar zij bleef hardnekkig zwijgen, en deed alsof ik niet bestond. Alleen aan tafel en verder in tegenwoordigheid der familie Koorders nam zij op de gewone wijze deel aan de conversatie.

Verdriet scheen ze overigens niet te hebben. Zij lachte en praatte met haar vriendin Jeanne, stoeide en speelde met de kindertjes, — kortom zij was volkomen in haar element; een man scheen in dat element niet te huis te behooren.

Als ik nadacht over die eerste ernstige onaangenaamheden, in verband met de zoo geheel andere levensomstandigheden, dan werd ik in dien tijd meer en meer overtuigd, dat liefde in den zin, waarin een man die opvat, voor een vrouw 'n haast onbekende zaak was. Immers, nu Héléne had, wat, toen het haar ontbrak, aan mijn persoon iets verdienstelijks gaf: een prettig huisgezin met een paar kinderen, een vriendin, — kortom

een opgewekte huiselijke omgeving, — liet zij een los daarheen geworpen woord verschrikkelijk zwaar wegen. Wat mij nog nooit gebeurd was, overkwam mij in die dagen: ik kreeg wijsgeerige buien. En dat, ondanks de drukte, de opwekkende gesprekken met Koorders en de beslommingen der voorbereidende maatregelen. Wat mij reden gaf tot het maken van allerlei gevolgtrekkingen, wist ik niet.

Thans geloof ik, dat de behoefte daaraan voortsproot uit de neiging om mijn eigen leefwijze te verontschuldigen; want ik kwam in den laatsten tijd weer erg druk in de desa!

Zoo veel is zeker, dat ik een scherp inzicht meende te hebben in het wezen *der* vrouw. Zij had haar man lief, tot zij een huisgezin en kinderen kreeg, of, gelijk Héléne, 'n surrogaat vond in eens anders gezin. Dan werd de man een huiselijk *servitoot*, een soort van lastpost, waaraan de vrouw welwillend een klein deel harer zorgen wijdde, omdat het toch niet viel te ontkennen, dat hij voor haar financieele en maatschappelijke positie een onmisbaar element uitmaakte. Ik meende in te zien, dat ik door Héléne, sedert zij in mevrouw Koorders en haar kleintjes een uitmuntend surrogaat had gevonden, was teruggebracht tot mijn natuurlijk standpunt in de huishouding: dat van een noodzakelijk kwaad.

Acht dagen na onzen twist, vertrok ik met Koorders naar den resident, om te trachten de zaak geheel in orde te brengen. Wij zouden zeker wel tien of twaalf dagen wegblijven. Héléne en ik kusten elkaar *pro forma*; 't leek wel bevroren ijs! Onwillekeurig sloeg ik een blik op de echtgenooten Koorders; ook zij kusten elkaar; maar 't was niet veel meer dan *sorbet frappé*! Ziet ge, dacht ik, die menschen hebben geen de minste quaestie met elkaar gehad, en niettemin doen ze precies als wij! Het was dus, zooals ik meende: wij, gehuwde mannen deelden onder zekere omstandigheden zoo wat allen hetzelfde lot: wij waren de moortjes, die hun schuldigheid hadden te doen, en daarna zoo spoedig mogelijk konden gaan.

„Wat is de resident hier voor 'n soort van mensch,” vroeg ik Koorders toen wij wegreden.

„'n Goed merk, Tuyll. 'n Best mensch.”

„Dat zal jullie te pas komen.”

„Jou ook,” zei hij gevat. „De bepalingen op de overeenkomsten tusschen europeanen en inlanders zijn zóó ingericht, dat alles van den „ouwen” afhangt.”

„Alles?”

„Zoo goed als. Indien *hij* niet wil meewerken tot de goedkeuring der huur-overeenkomsten als anderszins, dan krijg je niets gedaan; wanneer *hij* je bemoelijken wil bij levering of arbeid door de bevolking, dan staat je onderneming stil; verlangt hij je tegen te werken, dan groeit zelfs de tabak niet op je land.”

„Dat is nog erger dan bij de suiker.”

„Zeker veel erger, en dat maakt me wel eens bevreesd, Tuyll.”

„Zouden we niet kunnen aandringen op andere bepalingen?”

„Dat is zeer moeilijk. Deze resident is een verstandig man, die het goed meent met de particuliere nijverheid en niet, als zoovelen, in elk europeesch planter of fabrikant een soort van *usurpateur* ziet.”

„Reden te meer . . .”

„Mij dunkt reden te minder, Tuyll. De resident is zeer gevoelig, en een voorstel om verandering der wettelijke bepalingen zou hem dadelijk doen denken aan een soort van agitatie tegen hem en zijn bestuur in het leven geroepen.”

„Och kom, men kan immers aantoonen dat het slechts vrees is voor de toekomst, en de heele zaak de strekking heeft om te behouden, wat onder dit tegenwoordig bestuur verkregen werd.”

Maar Koorders was doof aan dat oor. Hij was niet van het denkbeeld af te brengen, dat dit den *Deus ex machina* van alle cultuur-aangelegenheden tegen de ondernemers zou stemmen. Ik geloof zelfs, dat hij mij reeds voor een gevaarlijk persoon

hield, en een begin van spijt gevoelde over zijn voornemen om zich met mij te associeeren.

Bij den resident aangekomen, trof het mij al dadelijk dat deze hoofdambtenaar ons niet zoo lang antichambre liet maken, als mindere officieele autoriteiten mij wel eens hadden laten doen. Hij was overigens een aangenaam mensch. Wel stond het *l'Etat c'est moi* in zijn trekken gegrift, en sprak het uit den klank zijner stem, uit zijn houding en gebaren, — maar daar was hij resident voor.

Het was grappig om te zien, hoe Koorders in angstige spanning het gelaat van den resident bespiedde, om na te gaan welken indruk ik maakte, en hoe zijn eigen gezicht opklaarde, toen de lotsbeschikker met een vriendelijk gezicht en uitgestoken hand op mij toetrad, met de woorden:

„Wel meneer Van Tuyll, toen ik met je vader op de schoolbanken zat, had ik moeilijk kunnen droomen u nog eens hier te ontmoeten.”

Deze moeilijkheid begreep ik ten volle.

„Hebt u den ouden heer al zoolang gekend?”

„Wel zeker; maar hij was al een groote jongen, die in de hoogste klasse zat, toen ik pas begon.”

„Ja, dat moet wel. Pa is zeker een tien jaren ouder.”

„O ja. Je grootouders waren speciale kennissen van mijn oude lui. Verduiveld wat was dat 'n streng en deftig man, die grootpapa Van Tuyll.”

„Ik heb hem, tot mijn leedwezen, nooit gekend.”

„En je wilt zoo in de tabak gaan, hè?”

„Ja, resident. Ik wil de fortuin eens beproeven in een andere cultuur; met de suiker ging het zoo'n sukkelrafje.”

„Och God, de suiker! Heb je gehoord van de plannen met de beetsuiker? Ik zal je wat zeggen, hè? Over tien jaar wordt er op Java geen suiker meer gemaakt. De rietsuiker heeft geen toekomst.”

„Ik hoop resident, dat ik op uw gewaardeerden steun zal

mogen rekenen. Koorders en ik hebben besloten om voor gezamenlijke rekening te werken.”

„Mooi zoo! mooi zoo! Wel dat doet me genoegen. Hij verdient wel dat het hem goed gaat, hè? En daar zorgen we ook wel voor.”

Beschermend en hoogst welwillend was de blik, dien de resident op Koorders sloeg; waren de tikjes, die hij hem gaf op den schouder; was de toon, waarop hij sprak. Koorders glom van genoegen. Deze hoofdambtenaar die, dat zag men dadelijk, van nature een goedhartig man was van een aangenamen en behulpzamen aard, maakte een geruststellenden indruk op mij.

„Wel verdraaid, Tuyll, wat hebben we daar geboft, zeg!”

„Nu ja!”

„Wat? Dat de resident je famielje zoo goed heeft gekend, is minstens tien mille waard.”

„Ik begrijp het niet,” zei ik. „Nooit in mijn leven heb ik 's mans naam hooren noemen.”

„Laatst sprak ik iemand, die zei dat de vader van den resident voor jaren in Holland commies was bij de griffie van een provinciaal bestuur.”

Er ging mij een licht op. Grootpapa Van Tuyll was onder Willem I Gouverneur geweest van een der provinciën. De ambtelijke afstand scheen mij echter wel wat groot voor „speciale vriendschap.”

Het scheen inderdaad dat de resident het wèl met mij meende, althans ik werd herhaaldelijk op dinéetjes uitgenoodigd, en wat wij aan zaken te verrichten hadden liep uiterst coulant af.

Toen wij ter hoofdplaats niets meer te doen hadden, stelde ik Koorders voor om Drossaarts te bezoeken.

Hij had daarop tegen. Ronduit gezegd: hij vond Drossaarts een naar, onaangenaam mensch; een vervelenden *orang*.

Nu, dat kon ik niet geheel ontkennen. Het karakter van mijn ouden baas viel volstrekt niet in mijn smaak, en toch had ik hem, ondanks zijn hatelijke, cynische opmerkingen, vaak bewijzen van goedheid zien geven tot teerhartigheid toe.

Hij trok mij aan, en zoo ik al geen vriendschap voor hem gevoelde, — ik mocht hem wel, *with all his faults*.

Daarom drong ik aan; eerst toen ik verklaarde alleen te willen gaan, stemde hij erin toe het tochtje te zamen te doen.

Wij vonden Drossaarts languit op een rotanstoel liggen, zich amuseerende door zijn lange pijp te rooken en zich den baard te streelen.

„*Ah qu'il est doux de ne rien faire,*” zei hij ons de hand reikend zonder zich op te richten. „Ik heb gehoord dat jullie samen gaan doen, hè? Nu, dat zal het zaakje wèl worden.”

„Hoezoo?” vroeg Koorders geraakt. „Zou je denken dat wij, al werkende, niet even goed tabak konden maken als een ander in een luierdstoel.”

„Dat is betrekkelijk, Jantje; windt je vooral niet op, want aandoening is 'n kwaad ding in de-n-Oost.”

„Nee, maar in ernst,” vroeg ik. „Ben je van meening dat ik ongeschikt ben om een compagnon te hebben.”

„Volkomen ongeschikt.”

„En waarom?”

„Ja, Tuyltje, dat zal ik je misschien bij gelegenheid wel eens zeggen. Begin nu maar met je lekker te maken en een glas port te drinken.”

„Dat ziet er grappig uit,” meende Koorders. „Jij bent ongeschikt om met iemand samen te werken. Misschien acht Drossaarts mij ook buiten staat om met een compagnon . . .”

Drossaarts keek hem aan en de sarcastische uitdrukking van zijn scherp geteekend gezicht trof mij.

„Wel neen, Jantje. In het geheel niet. Ik vind jou uiterst geschikt om een compagnon te hebben; je bent er voor in de wieg gelegd.”

Koorders haalde de schouders op en zweeg misnoegd. Ik geloof dat hij zijn geschiktheid nog onaangenamer vond dan ik mijn ongeschiktheid.

„Wat is het toch 'n onplezierig mensch,” zei hij, toen we in

de eenige logeerkamer onze kleeven verwisselden tegen de traditioneele slaapbroek en kabaja.

„Och, dat zit meer in zijn woorden dan in zijn bedoeling. Geloof me, ik ken hem jaren, en *à fond* is hij een goede vent.”

Gaarne had ik Drossaarts eens alleen gesproken, want zijn gezicht beviel mij niet, toen hij Koorders zoo roemde als goed voor compagnon, en de toon van zijn stem evenmin.

Ik wist, dat hij daarmede iets bedoelde. Het toeval werkte mij echter tegen. Koorders was altijd met mij. Ging ik slapen, dan was hij nog wakker; ontwaakte ik, dan was hij reeds op. Waar Drossaarts en ik te zamen waren, daar was hij onvermijdelijk de derde man.

Alleen in den morgen van ons vertrek toen Koorders even naar achteren was en de bedienden reeds op het erf de paarden rondleidden, stond ik met Drossaarts alleen in de voorgalerij.

„Daar zijn twee dingen, waarop je bij je compagnonschap moet passen, Van Tuyl.”

„Wat?” vroeg ik snel en nieuwsgierig.

„Vooreerst je vrouw, en ten tweede de vrouw van Koorders.”

„Drossaarts!” riep ik rood van woede en verontwaardiging, „verklaar . . .”

„Sst!” zei hij ernstig maar zacht. „Wees nu niet gek en maak geen noodeloos alarm. Ik heb gezegd, dat jij niet geschikt bent om een compagnon te hebben. Dat is niet waar; daarvoor ben je wel geschikt, maar niet een *zoals hij*. Je ziet hoe betrekkelijk . . .”

Ik sloeg mijn zweep stuk tegen den houten pilaar van de galerij, maar hield mij bedaard.

„Weet je wel, wat je zegt?”

„Natuurlijk, anders had ik den mond gehouden. En pas voorts op je zelve. Heeft *zij* niet langs haar neus weg aangeraden om samen te doen?”

„Ja.”

„Precies! Zij vindt het goddelijk, zoo'n compagnon. 'n Aardig

wijffe hè? 'n Prettig huis. Lief, elegant, netjes! 'n Aangenamen toon; nooit twist of oneenigheid. Veel ruimte, veel leven, veel licht en liefde, meneer! kolossaal!"

„Je gelooft dan dat zij *daarom* alleen . . . en dat hij . . .”

„*Un homme averti en vaut deux*, Tuylltje. Het is zoo eenvoudig als gewoon; zij, Koorders en zijn vrouw, hebben harten met bijgebouwen en logeerkamers, en 'n mensch is zóó niet of hij wil die ook wel eens bewoond zien. Anders komen de *rajaps* er maar in.”

Ik zei niets, ik kon niets zeggen, maar ik was woedend. Niet dat ik bevreesd was, maar het denkbeeld alleen, dat ik Hélène bloot stelde aan eenig gevaar van dien aard hinderde mij gruwelijk. En wat mij zelve betrof . . . och, het was haast onmogelijk! Zou dat aardige, kleine vrouwtje met haar frisheid en levendige gebaren en met haar groote vriendschap voor mijn vrouw, plannen kunnen hebben, die . . . Ja, *als* het waar was . . . Ik was in geen geval van plan den heiligen Antonius concurrentie aan te doen. Maar kon het zijn dat Koorders . . . Neen het kon *niet* zijn. Daar kwam hij aan, met den vroolijken glimlach op zijn bruin getint gelaat, den openhartigen blik uit zijn groote zwarte oogen.

„Ziezoo!” riep hij luid. „Nu zijn we gereed om op te stijgen. Bonjour, Drossaarts, tot genoegen.”

Ik zat reeds te paard. Drossaarts reikte mij zijn dunne, bleeke hand en zag mij op zijn gewone, spotachtige manier vlak in de oogen.

„Adieu, Tuyll! *Veel succès!*”

Maar ik had mijn plan. Ik stelde Koorders voor den verren terugtocht naar huis op ons gemak te doen, en halfweg bij een wedono te overnachten. Hij keurde het goed. Reeds vroeg in den avond gaf ik voor hoofdpijn te hebben en ging naar mijn kamer; Koorders die aan de andere zijde van de binnengalerij logeerde, volgde spoedig mijn voorbeeld, daar ook de oude wedono, die hem gedwongen gezelschap hield, voortdurend

klaagde over ongesteldheid en zich in de maagstreek kneep.

Stil ging ik naar achteren, vond daar het paard dat de zoon van den inlandschen gastheer op mijn verzoek en onder belofte van geheimhouding gereed hield, en reed in gestrekten draf terug naar het huis van Drossaarts.

Dampend en snuivend na den zwaren geforceerden rit, hield het arme dier stil. 't Was twaalf uren. Ik had het traject dat wij, half in korten draf, half stapvoets in zeven uren tijd hadden afgelegd, in minder dan drie uren gemaakt. Tot mijn verbazing, vond ik Drossaarts nog in zijn luierdstoel liggen, met een warmen brandygrog naast zich en een Franschen *roman grivois* als lectuur.

„Zoo, ben je daar? Ik had je haast uitgeschrapt.”

„Heb je me dan verwacht?” vroeg ik verwonderd.

„Wel zeker! Ik begreep wel dat je niet zoudt tevreden zijn met *halve* inlichtingen. Je ziet al weer hoe waar het is, wat ik zei, dat jij ongeschikt bent om iemand tot compagnon te hebben.”

„Dat is betrekkelijk,” liet ik mij onwillekeurig ontvallen. Drossaarts rees van zijn luierdstoel op en zag mij met vaderlijke teederheid aan.

„Van Tuyll, dat is een verstandig woord. Dat doet je aanzienlijk rijzen in mijn schatting. Het is wezenlijk zoo; 't is betrekkelijk. Want, waar in zeker geval de inbreng alleen *van een ander* zou zijn en jij niets behoefde te deelen, dat eerst van jou alleen was, daar zou je een uitmuntend compagnon kunnen wezen.”

Ik beet mij op de lippen. Koorders had toch wel gelijk; 't was een nare kerel, die Drossaarts!

„Vertel me nu asjeblijft spoedig, wat je ervan weet,” drong ik aan.

„Niets.”

Ik had lust hem een oorveeg toe te dienen, maar, openhartig bekend: ik was een beetje bang voor hem. Met gemak had ik hem een pak slaag kunnen geven, want ik was veel sterker dan hij, maar ik herinnerde mij ons spookachtig duel in de binnen-

galerij, en dat oefende een zonderlingen invloed uit. Alleen stond ik driftig op.

„Nu, dan wil ik je groeten, voor nu en voor altijd.”

„Wees toch niet gek . . .”

„Wees jij zelf maar wat minder gek.”

„Ga zitten en luister even, malle driftkop.”

Met een zucht ging ik weer zitten.

„Drossaarts, wees nu kort en bondig, en zanik niet. Je weet, ik heb haast.”

„Zoo! ik weet alleen dat Koorders reeds vroeger een compagnon heeft gehad, die ook bij hen in huis woonde!”

„Welnu, wat zou dat.”

„Algemeen liep het praatje dat de beide beminnelijke echt-paren *chassez-croisé* hadden gemaakt.”

„Het praatje?”

„En dat, toen de heeren wederkeerig tot de aangename ontdekking kwamen, de industrieele samenwerking onder hevige standjes is verbroken.”

„Weet niemand er meer van?”

„Wel neen. Wat woû er meer van te weten zijn.”

Ik begon luid te lachen.

„Nu, daar heb je me een koopje geleverd, hoor!”

„Ondank is 's werelds loon.”

„Och kom! Hoe is het toch mogelijk, dat iemand van jouw leeftijd op grond van lasterlijke praatjes fatsoenlijke menschen verdacht kan maken.”

„Dus: je gelooft het niet?”

„Natuurlijk niet.”

„Dat had ik kunnen vooronderstellen. Jullie mannen, die met europeesche „dames” getrouwd zijt, bouwt op haar trouw als op een rots.”

„In het algemeen hebben we daar recht toe.”

„Waarom recht?”

„Omdat wij huwen uit genegenheid.”

„Wij, wij . . . je bedoelt de *mannen*. Nu, dat kan ik ook wel zeggen van mij zelven; ik heb mijn bruine zuster ook niet genomen omdat ik een hekel aan haar had. Toch weet ik dat zij mij bedriegt, als ze maar kan.”

„Goeje Drossaarts,” zei ik meêlijdend maar opgeruimd, omdat mij een pak van het hart was genomen. „Je moest niet praten over europeesche dames; daar heb je geen besef van, althans niet van haar, die den man harer keus . . .”

„Tuyll,” viel hij me in de rede, „wordt je nu heel en al krankzinnig? Keus, keus, wat is keus?”

„Wat keus is?”

„Wel wis en zeker! 't Is belachelijk! Denk je bijgeval dat juffrouw Sanders jou heeft gekozen.”

„Natuurlijk.”

„Mijn goede man, je bent niet wijs.”

„Nu, Drossaarts, geen hatelikheden aan het adres van mijn vrouw, hè?”

„Het heeft er niets meê noodig. Stel je zoiets voor! 'n Meisje woont op een suikerfabriek en ziet van de heele ongehuwde schepping in een jaar misschien vijf en twintig jongelui, die in de termen vallen. —Daaronder behoort jij. Jij vraagt haar; ze accepteert, en je noemt dat haar *keus*. Maar man, als er in plaats van vijftig honderd waren geweest, dan stond het twee tegen een, dat je in het geheel niet in aanmerking waart gekomen.”

„Dat is een dwaze redeneering; waar is de grens?”

„Er bestaat geen grens, dat is waar. Maar evenmin bestaat er een keus.”

Haastig dronk ik mijn warm glas grog uit, en reed terug naar het huis van den wedono, waar ik tegen den morgen aankwam. Geen half uur lag ik te bed, toen Koorders mij kwam wekken; een uur later zat ik weêr te paard.

Onder den indruk der aangename, huiselijke omgeving en

van de openhartige, vriendschappelijke handelwijze van mijn compagnon, verfoeide ik hoe langer hoe meer de lastertongen, waarvan Drossaarts zich tot tolk had gemaakt.

De werkzaamheden waren intusschen aangevangen, en ik begon eenig inzicht te krijgen in de zaken, die mij zeer meêvielen.

Een maand waren wij nauwelijks aan den gang of algemeen werd de noodzakelijkheid ingezien van een bezoek bij den resident, ten einde Hélène voor te stellen.

Ik ging er met haar heen; zij in een zwart zijden japon, die, volgens het schrijven der modiste, van zulke uitmuntende qualiteit was, dat ze „overeind kon staan”; ik in een rok, die nog goed hollandsch was, n.l. flink gevoerd en gevuld op de borst, en die mij overal veel te nauw was geworden.

Het residentie-huis was fraai en ruim, gelijk alle woningen, die in dien tijd de bevolking aan ons bestuur onder „zachten dwang” ten geschenke gaf; een breede, fraaie weg voerde erheen; een dozijn inlanders had bij het maken ervan zich uit liefde voor ons bestuur doodgewerkt. Doch daarmee had deze resident niets te maken, want het was lang geleden onder zijn voorgangers gebeurd.

Een fraai stel fransche stoelen van oud-model stond aan de eene zijde der voorgalerij om een groote in Indië vervaardigde, ronde tafel met marmeren blad. Aan het hoofd van die tafel zat in de fauteuil, die bij het stel hoorde, de vrouw van den resident, een broodmagere, doodeenvoudige bejaarde vrouw, die voortdurend den indruk maakte, dat ze wel achter hollandsche geplooid ondergordijntjes met koperen roeden, maar niet in zulk een ruime, open indische voorgalerij op haar plaats was.

Het was een drukke receptie. Voor mijn vrouw was, waarschijnlijk ter eere van de betrekking, die wijlen mijn grootvader bekleedde, een plaats open gehouden naast de gastvrouw.

Aan de andere zijde van de galerij stonden de heeren. De resident liep nu eens hier, dan eens daar en sprak zoowat tot iedereen *en passant* een woordje over zaken, die hij dacht dat

den betrokkene konden interesseeren. Hier hoorde men hem over de school, daar over de posterij, ginds over een spoorweg-concessie, hier weêr over militaire expeditie's spreken. En dan vooral over de tabak, want die regeerde.

De voorname inlandsche hoofden en chineesche officieren, die geen hollandsch verstonden, werden door de officieren van het garnizoen en ook door de burgerbezoekers zoowat vergeten; slechts nu en dan richtte iemand tot hen het woord, en dan kon men nog duidelijk zien, dat het meer was omdat zij zoo buiten de conversatie gesloten waren; de secretaris hield de niet-europeesche bezoekers meest aan de praat; dit scheen „dienst” te zijn. De arme vrouwen van de hoofden zaten in den kring, en slechts enkele dames, die goed maleisch spraken, gunden haar van tijd tot tijd een snippertje discours. Men kon het die inlandsche vrouwen aanzien, dat wie daar in dien kring ook voor haar genoeg zat, — *zij* niet.

Waarschijnlijk dankten wij het wederom aan de deftigheid van mijn grootvader, dat we gevraagd werden om familiaar een bordje soep mee te eten; wat later bleek het een invitatie te zijn geweest voor een fijn dineetje.

„Heb ik je nu niet gezegd, dat hij een bovenste beste is,” fluisterde Koorders, die ook van de partij was, mij aan tafel in het oor.

„Meneer Van Tuyll, wilt u”

„Ja meneer Van Tuyll, zult ge nog niet een glas wijn drinken.”

„Ik ben nog voorzien, mevrouw, dank u.”

Toen den resident zóó door zijn magere wederhelft het woord werd ontnomen, terwijl hij mij iets scheen te willen aanbieden, stootte Koorders mij aan.

„Hij zou wel iedereen willen *bouweeren* met de lekkerste gerechten, maar *zij* houdt graag wat over voor den volgenden dag.”

De avond werd besloten met een danspartij. Die niet uitverkoren geweest waren om op te gaan tot den disch, kwamen in den na-avond dansen.

De indische heeren en de officieren dansten netjes en sierlijk, de *pur sang* europeanen onbeholpener en wilder. Door den wijn en het dansen werd ik buitengewoon vroolijk, totdat ik Héléne met Koorders zag walsen. Zij dansten uitmuntend; zij spraken samen en lachten. Onwillekeurig dacht ik aan de praatjes van Drossaarts en ik voelde, dat het in mij van nijd en ijverzucht begon te koken. Mijn genoegen en vroolijkheid waren verdwenen. Ik had geen lust meer tot dansen en ging naar de achtergalerij aan een der speeltafeltjes zitten. Er werd gehomberd om een rijksdaalder het fiche met een oplopenden pot. Tegen den morgen had ik ruim duizend gulden gewonnen. Onverschillig werden ze door de verliezende tabakkers betaald en even onverschillig door mij opgestreken.

„Drommels,” hoorde ik de stem van Koorders achter mijn stoel zeggen: „Je bent *en veine* geweest Van Tuyll.”

„Ja, dat gaat vrij wel.”

„Hij mag wel oppassen,” zei een der spelers lachend en langs zijn neus weg, „dat hij niet zoo ongelukkig wordt in de liefde, als hij gelukkig is in het spel.”

Na dien feestavond was ik weer „erg onaangenaam”, zooals Héléne het noemde. Ik had aanmerkingen gemaakt op haar gedrag op de danspartij; ik had vrij nurksch verteld, dat zij geen jong meisje meer was, en zich nu ook niet zoo vrij en los mocht bewegen; dat zij aan haar positie als getrouwde vrouw verplicht was om zich eenigszins geposeerd voor te doen enz.

Dat alles had ik haar onder het oog gebracht, terwijl ik uit mijn dikken zwarten rok kroop en met een zucht van verlichting de gesp van mijn vest losmaakte.

Héléne had tot mijn verontwaardiging op dit betoog alleen geantwoord door een luid en lang gegeeuw en een: „Wees nu niet vervelend, James.”

„Het komt volstrekt niet te pas, dat je zoo doet, Héléne.”

„Zoo.”

„Neen, zeker niet. Als ik een aanmerking maak, dan is dat in je eigen belang.”

„Och kom?”

„Op zoo'n manier zou ik denken, dat je met opzet onbehoorlijk waart geweest.”

„Wel, wel!”

Bij die tergende monosyllaben was ik woedend geworden.

„Héléne,” riep ik. „Je bent onbeschoft.”

Vlan! Ze had zich snel omgekeerd; haar gezicht had ik bleek van nijd gezien; ik had een mooi muiltje met geborduurd hak snel door de lucht zien bewegen; een seconde later had ik de zool ervan op mijn linkerwang gevoeld.

Door het booze heen, rukte ik de kamerdeur open en greep haar bij den schouder. Een oogenblik later stond zij op het portaal en sloeg ik de deur achter haar dicht.

Ik sloot de deur niet met den sleutel. Eenige malen liep ik in groote opgewondenheid de kamer op en neer, denkende dat Héléne onmiddellijk weer binnen zou komen; toen dat niet gebeurde, opende ik zelf en zag in de schemering van den aanbreekenden dag naar buiten. Er was niemand. Ik stormde de gang door en kwam in de pendoppo van het logement: niemand! Toen naar de voorgalerij: niemand! Het achtererf en het voorerf liep ik haastig rond: niemand!

Zou ze in de kamer der Koorders' gegaan zijn? Maar die kwam uit op dezelfde gang, en dan had ik noodwendig een deur moeten hooren openen en sluiten, en ik had niets gehoord.

Van boosheid was geen sprake meer, ik was ongerust en verlegen. Met een beklemd hart ging ik naar mijn kamer terug. Waar, in 's duivelsnaam, kon zij toch gebleven zijn. Alles sliep in het logement, behalve de bedienden, die stille getuigen waren geweest. Weer ging ik naar buiten en vroeg aan een jongen, die langzaam den steenen vloer aanveegde of hij geen dame had gezien, en hetzelfde vroeg ik den ouden mandoer, die zich maakte om de tafel te dekken voor het ontbijt; de eerste werkte

in de voor- de tweede in de achtergalerij van het huis; geen van beiden had iets gezien.

Welnu, dan moest zij ergens binnen zijn.

Juist wilde ik weder in mijn kamer gaan, toen Koorders uit de zijne kwam en mij riep.

„Zeg, wat heb jullie toch gehad?”

„Weet je waar Héléne is?”

„Je vrouw is bij ons in de kamer,” zei hij, en het trof me dat de toon zijner stem zeer onvriendelijk was. „Ze is onwel.”

„Mag ik binnengaan?”

„Jawel, als je maar geen standjes maakt, want dan gooi ik je de deur uit.”

Op dit brutale gezegde stonden wij in de nog slecht verlichte gang een oogenblik elkaar in de oogen te kijken, als twee honden, die op het punt staan toe te bijten. „Uit de kamer gooien!” Het kwam mij voor, dat ik er wel twee als hij voor mijn rekening kon nemen; maar ik bewonderde toch zijn cordaatheid en beslisten toon, en, wat erger is, ik voelde mij vernederd, want de man was in zijn recht.

Zonder verder een woord te spreken, ging ik de kamer van Koorders binnen, waar Héléne zoo stil en zoo bleek en bewusteloos op een stoel zat, dat ik van schrik en ontsteltenis niet wist wat te beginnen. Door de hulp harer vriendin, die mij in het geheel niet scheen te willen zien, kwam zij bij.

„Dank je!” zei ze glimlachend tot mevrouw Koorders en kuste haar. „Ik zal probeeren een uurtje te slapen; doe jullie dat ook, je zult wel moe zijn.”

Héléne nam niet de minste notitie van mij, en toen ik haar volgde naar onze kamer, begreep ik wel dat ik een beklagenswaardig figuur maakte, maar in mijn hart bleef ik de meening toegedaan, dat ik eigenlijk de eenige verongelijkte en miskende persoon was bij deze geheele onaangename scène.

Bij ons vertrek naar huis was de twist zoo half en half bijgelegd, zonder dat iemand gelijk of ongelijk had gehad; maar de

scènes herhaalden zich telkens; soms begreep ik dat de schuld aan mij lag; altijd meende ik Héléne iets te verwijten te hebben, en altijd vuurde zij door spotternij mijn boos humeur aan, totdat het tot een uitbarsting kwam.

Koorders mocht ik al spoedig niet meer lijden. Niet dat de man iets deed, wat aanleiding kon geven om de kwade vermoedens, die Drossaarts bij mij had opgewekt, te rechtvaardigen, maar het gold de tabak. Ik wilde veranderingen doorvoeren, welke ik verbeteringen meende te zijn, — hij daarentegen was van de oude school, die hardnekkig volhield, dat de inlander het 't beste wist en de inlander alleen.

Wij hadden anders over de resultaten dat eerste jaar niet te klagen; de oogst liep goed af en wij maakten prachtige prijzen; dat was zeker: op die manier was het een zaak van fortuin maken in weinig tijd, en wanneer ik dááran dacht, als ik 's morgens te paard over het bergplateau galoppeerde en de frissche wind de nevelen verjoeg, die opstegen uit de lagere landen, zoodat hier en daar een zonnestraal tusschen de witte dampen drong en de schoonste kleurschakeeringen in het leven riep, — dan voelde ik mij recht gelukkig en besepte ik, dat het mij in de wereld meeliep als een Zondagskind. Maar als ik Koorders sprak, dan kregen wij het onvermijdelijk aan den stok over het planten en bewerken van de tabak, en met Héléne kon ik geen uur alleen zijn of wij hadden onaangenaamheid over alles en nog wat; vaak om *niets*.

„Zeg, Van Tuyl,” zei de resident, die ons onverwacht bezocht en, terwijl Koorders afwezig was, met mij langs de velden reed, gevolgd door een langen stoet van inlandsche hoofden en ambtenaren, „het verwondert me, dat je nooit iets doet tot verbetering van de cultuur.”

„Ik zou wel willen, resident, maar Koorders zweert bij de inlandsche werkwijze en wil er niets van hooren.”

„Het is vreemd, maar dat doen ze hier allen. Zie daar nu,” ging hij voort zijn paard inhoudend bij een der velden, „daar

wordt naar mijn opinie veel te diep en te zorgeloos getopt."

"Ik ben het volkomen met u eens."

"Ginds is, dunkt me, niet zoover uiteen geplant als behoort, en er is ook, aan het blad te zien, te spaarzaam te werk gegaan bij het begieten."

"Ja resident, het komt mij ook zoo voor."

"Het is jammer," zei hij hoofdschuddend; „het is jammer en wil je wel gelooven, dat ik er tegen op zie om met de anderen erover te beginnen?"

Ook over de inrichting der loodsen was hij niet tevreden en weer waren het dezelfde begrippen, die ik was toegedaan. Ik begon den resident hoog te schatten en te vertrouwen; die man, ofschoon ambtenaar, had meer oog op de cultuur dan de meeste tabakkers zelf.

Bij de tehuiskomst was alles druk in de weêr. Koorders was juist terug en putte zich uit in verontschuldgingen, omdat hij niet geweten had, wat hij niet had kunnen weten, dat n.l. de resident zou komen.

"En ik hoor, Koorders, dat je zoo met vrouw en kinderen een reisje naar Europa gaat maken," zei de resident, toen we voor het eten 'n glas port dronken in de voorgalerij.

Wij keken elkaar verwonderd aan; Koorders was *stupéfait*.

"Niet dat ik weet, resident."

"Zoo? Ik had het gehoord. Nu, 't zou niet kwaad wezen. Je hebt waarlijk wel verdiend er eens uit te vliegen."

Er werd niet verder gesproken over vertrek naar Europa; de resident vertrok na de rijst-tafel en alles ging weer zijn gewonen gang.

Maar een paar dagen later, toen ik bij Koorders stond, die toezicht hield op het plaatsen van de dolken in een droogloods, zei deze plotseling:

"Hoe drommel kwam toch de resident aan het praatje, dat ik naar Europa zou gaan?"

"Misschien is het een vergissing in den naam."

"Wil je wel gelooven, dat het me in het hoofd is blijven hangen?"

"Och, kom!"

"Ik verzeker je Van Tuyll, dat ik er eerst geen oogenblik aan gedacht heb, geen oogenblik! Nu die resident dat zoo leukjes gezegd heeft, ben ik me gaan voorstellen dat het buitengewoon aangenaam moet wezen."

"Dat zal wel waar zijn," antwoordde ik op weemoedigen toon en starende naar de toppen der aardreuzen in de verte, rees voor mijn verbeelding de Kalverstraat op, in haar volle, aantrekkelijke drukte en levendigheid.

"Gisteravond sprak ik erover met mijn vrouw en, 't is gek, maar ze had precies 't zelfde gedacht."

Eensklaps werd mij iets duidelijk. Ik moest dat halve plan tot uitvoering doen komen.

"Ik zou niet weten, wat jullie beletten kan te doen, wat je zoo graag wenscht."

"Nee," zei Koorders, „dat zou van mijn kant tegenover jou niet *fair* zijn."

Het werd dus een strijd van generositeit, waarin altijd hij het wint, die zich zoogenaamd zal opofferen.

Binnen acht dagen was alles bepaald: Koorders en zijn vrouw zouden naar Europa gaan.

Er volgde een tijd van groote drukte. Ontelbaar waren de koffers met goederen, die per grobak naar beneden gingen. Of ik al aan het kleine, opgewekte vrouwtje duizendmaal verzekerde, dat ze zooveel goed niet noodig had; dat het noodelooze ballast was en nutteloos kosten maken, — 't hielp niet. Ik had van zulke dingen geen verstand, en de twee dames, die nooit Java's grond verlaten hadden om een groote zeereis te doen, wisten het veel beter dan ik.

Toen alle toebereidselen onder een zenuwachtige bereddering, die mij onpasselijk maakte, gereed waren, moest er een groot afscheidsfeest worden aangerecht. Nieuwe drukte: mevrouw

Koorders en mevrouw Van Tuyll wedijverden in het maken van de lekkerste gebakken, en die Koorders zelf beweerde ook dat hij van zulke dingen verstand had, wat hem aanleiding gaf om telkens bij de dames te gaan. Daar ik nog steeds gekweld werd door jaloerschheid, en hem nooit uit het oog verloor, moest ik wel doen, alsof ook mij de samenstelling van al die zoetigheid belang inboezemde.

Het waren onaangename dagen, en de eenige vergoeding vond ik nog in de stille uitstapjes die ik met mijn compagnon des avonds, als de dames sliepen, in de desa deed. Ik maak volstrekt geen aanspraak op wat men kennis van het menschelijk hart noemt, maar mijn persoonlijke ervaring in die dagen leerde mij, dat jaloerschheid en huwelijkstrouw niet altijd samengaan en het een volstrekt geen bewijs voor het andere oplevert.

Eindelijk waren ze weg!

Wij hadden hen behoorlijk uitgeleide gedaan tot aan boord van het „te Semarang in lading liggend, in de groote vaart zoo gunstig bekende, zwaar gekoperde nederlandsche driemast clipperschip *Koerier*.” Hélène had erg gehuild bij het afscheid; het kleine vrouwtje had mij gekust met imponeerende hartelijkheid; Koorders was aangedaan en drukte mij de hand. Ook ik voelde iets van aandoening, ofschoon ik blij was, dat ik hen zag vertrekken. Maar de zee, het schip, de soort van plechtige feestelijkheid of feestelijke plechtigheid; het buitengewoon gekus en gehuil, de krachtige handdrukken, — in één woord het erg demonstratieve van het geheel, had op mijn zenuwen zoo goed invloed, als op die der anderen.

En toch was ik zoo blij, dat ik van hen ontslagen was!

Ik zou nu weer vrij zijn! Vrij om de onderneming te bestieren, zooals ik dacht dat goed was; vrij om de bevolking van den aanleg der kweekbeddingen af tot het verpakken toe, te beduiden, hoe ik het verlangde en hoe het 't beste was.

Ik zou ook weer in huis mijn eigen baas zijn, want hoe

gezellig het was met de familie Koorders samen te wonen, men kon toch niet doen wat men zelf wilde; men was altijd eenigszins gegeneerd; bevreesd om lastig te zijn of moeite te veroorzaken.

En, *last not least*, ik was ontslagen van de kwelling, die ik mij zelve aandeed. Want al de onaangenaamheden tusschen mij en Hélène voorgevallen, waren toch in den grond slechts gevolgen van mijn jaloerschheid. Vast en zeker geloofde ik, dat wat Drossaarts mij verteld had laster was; maar er was iets van achtergebleven in mijn hart, en dat had zich ontwikkeld; het was gaan groeien en bloeien, tot ik van dat onkruid groot verdriet had.

Samen keerden wij naar den wal terug, Hélène en ik. Wij zaten in den tambangan onder het gespannen zeil, dat ons tegen de felle zonnestrallen beschutte; zij zag er in haar lichte ochtendjapon uit om te stelen; haar mooie oogen schenen mij onder den rand van den breeden strooehoed nog helderder en schitterender dan ooit. Peinzend en op haar parasol leunend staarde zij over het onafzienbaar watervlak, dat zijn in het zonlicht blinkende witgekuifde golfjes naar het groene strand zond.

Langzaam nam ik haar hand en trok die naar mij toe. Zij keek mij met groote verbazing aan, en toen ze bemerkte dat ik haar zat te bewonderen, glimlachte ze treurig.

Als het niet gek had gestaan, tegenover de bemanning van het kleine vaartuig, dan zou ik haar op dat oogenblik omhelsd hebben.

Letterlijk maakte ik haar het hof dien dag. Natuurlijk moest zij dadelijk na onze aankomst in de stad van de gelegenheid gebruik maken om inkoop van allerlei aard te doen; wij liepen regelmatig de toko's af; van Soesman naar Thoof, van Wermuth naar Krüthoffer, van Chevallier naar de modiste; het was een ochtend van gruwelijke marteling voor een buitenman. En ik gaf geld uit! Bij duizenden! Doch *dat* was wel het minste; wat gaf een man, die in dien tijd in de tabak was, om een handvol slijk der aarde?

Toen we eindelijk in het hotel terugkeerden moe, warm en van het hoofd tot de voeten vol semarangsche stof, hadden wij maar juist tijd om nog van de tafel van Lacombe te kunnen gebruik maken.

Weinig vermoedde ik, wat mij dien middag boven het hoofd hing. Toen ik, in onze kamer teruggekeerd, voortging mij tegenover Hélène te gedragen, alsof ik pas met haar geëngageerd was, barstte de bom los.

Zij weerde mij af, ging bedaard tegenover mij zitten, en keek mij aan met die ernstige kalmte, waarop ik nooit bijzonder gesteld was.

En zij las mijn zondenregister.

Altijd had ik gedacht, dat mijn stille uitstapjes haar onbekend waren; dat zij, de onschuldige, zelfs geen idee had van de mogelijkheid van dergelijke excursies. Daar zij nimmer toonde iets te weten, en mij, zelfs bij onze herhaalde twisten, nooit had laten blijken, dat ze iets wist, zat ik *volkomen* verslagen ter neêr.

„Wie heeft het je verteld?” was al wat ik vragen kon, want het zou belachelijk geweest zijn te ontkennen.

„Maak je daarover niet ongerust; de meid, die mij het eerst vertelde wat de heeren zoo 's avonds laat deden, en die ik naderhand verdere informatiën liet doen, is weggezonden.”

Wat moest ik doen? Met stille woede in het hart beledigd ik schuld, vroeg *ampoem*, en beloofde onder dure eeden, dat ik het niet weer zou doen.

Dat Hélène het nooit vergeten heeft, heb ik later ondervonden; maar ze vergaf, althans ze zei, dat ze het deed.

De twee dagen, die we nog uitbleven schenen mij toe iets van een huwelijksreisje te hebben. Ik kwam tehuis met vaste voornemens in alle opzichten. Ik had het leven verkeerd begrepen, maar de fout was te herstellen, en zij *zou* hersteld worden.

Langzaam aan begon ik mijn plannen uit te voeren; veranderingen, die men bij een volk als de Javanen tot stand wil

brengen, moet men niet met kracht en voortvarendheid doordrijven, tenzij men de keus kan laten tusschen de dadelijke verandering en lichaamsstraffen. Maar ging dat nog in de suiker, hier in de tabak moest men terdege zorgen de bevolking te vriend te houden, en met den rotan ging dat niet, ten minste niet voor een particulier ondernemer.

De resident had het grootste plezier in mijn werkmethode, en ofschoon hij wat zwaarlijvig en de afstand wat ver was, kwam hij mij dikwijls bezoeken, bleef logeeren en praatte tot in het oneindige over zijn lievelings-thema, de cultuur.

Hélène was vroolijker en aangenamer in den omgang dan vroeger in de fabriek, en wij leefden zoo gelukkig, dat er bijna niets aan ontbrak.

Op een goeden dag zagen wij in de verte een *tandoe* aandragen, en daarnaast een heer te paard. Toen zij naderbij kwamen, zette hij er de sporen in en . . . oom Willem stond voor ons.

„Bonjour,” zei hij, mij de hand drukkend. „Dag Leentje, hoe gaat het, kindlief. Jij wilt je arme tante wel 'n beetje logeeren hè?”

„Is tante ziek?” vroeg ik bezorgd.

Hij knikte met het hoofd.

„Moeraskoorts, James. Die vervloekte sawahs!”

De *tandoe*, allergemakkelijkst ingericht, was genaderd; ik sloeg het matje op, waarmede de zijden bedekt waren, en hielp tante Jet eruit.

Toen zij bij ons in de voorgalerij op een stoel zat, namen wij haar eens goed op. Was dat oom's mooi vrouwtje met haar jeugdig uiterlijk? Tot op het gebeente vermagerd, met diepliggende, doffe oogen en een vale donkergele kleur op de ingevallen wangen, zat zij ineengedoken ter neêr.

Ik kon niet beletten, dat mijn gezicht en mijn sprakeloosheid uitdrukten, wat er in mij omging, toen ik de goede vrouw, die ik altijd had vereerd en liefgehad, daar zitten zag, als minder

dan een schaduw van hetgeen zij was; en ook Héléne ging het zoo, dat getuigden haar bleekheid en haar zenuwachtige trekkingen om den mond.

„Ik ben erg afgevallen, ja?” zei tante Jet met een glimlach.

„Ja,” antwoordde ik zacht, want ik had niet *kunnen* veinzen. Het was zoo onverwacht! Zij hadden ons niets geschreven, en dit samentreffen hier in dezen toestand had ons een oogenblik geheel overrompeld. Héléne ging naast tante zitten, en kuste haar onder tranen die ze niet kon bedwingen.

„Kom, jullie moet niet kinderachtig wezen, hoor! Ik zal hier wel gauw weer beter zijn.”

Oom Willem stapte met groote vlugheid de voorgalerij op en neer.

„Wat heb je hier een verduiveld aardig huis,” brulde hij met een zoo vervaarlijke stem, dat mijn bedienden van schrik aan het loopen gingen en de honden woedend aansloegen.

Intusschen hadden wij ons hersteld.

„De frissche berglucht zal u wel gauw weer gezond maken,” zei Héléne.

„Ik geloof het ook. Hoe onplezierig het reizen in zoo'n ding ook is, toch voelde ik dat alleen reeds het inademen van de koele lucht mij goed deed.”

Zorgvuldig werd een kamer voor tante in orde gebracht. Wij haalden alles bijeen, wat tot haar gemak of comfort kon dienen, en de bedienden, die zagen, hoe wij ons uitsloofden om de zieke gast van dienst te zijn, liepen voor de *njonja besar* nog harder dan voor ons.

Toen oom, die dat alles stil aanzag, zich had verkleed, en behalve eenige glazen portwijn en een sigaar ook een weinig rust had genomen in een rotanstoel, moest hij de velden zien. Wij gingen uit, ofschoon het anders mijn tijd niet was op dat uur. Het was goud waard om den blik vol minachting te zien, waarmede oom Willem den aanplant overzag. Hij schudde bedenkelijk het hoofd.

„'t Is raar goed, James. Verdomd raar goed! En daar spin jullie nu zooveel garen bij?”

„Heel wat meer dan bij de suiker.”

„De suiker!” — hij keek me aan alsof hij me wilde opeten. „Wou jij soms dat goed met de suiker vergelijken? Ja, je kunt in een loterij met wat geluk ook meer geld winnen, dan bij een solied vak; maar je vergelijkt het niet!”

„Nu, nu,” zei ik op mijn beurt een beetje gepikeerd. „Suiker en tabak staan als cultures precies gelijk; geen van beide zijn het levensmiddelen; 't zijn allebei luxe-artikelen.”

„Och, jij praat, naardat je weet.”

Ik zweeg maar, en wij gingen verder rond.

„Zoo, zijn dat je loodsen. Dat gaat nog al, James. Maar kerel, wat zijn het toch voor dingen, bij een fabriek vergeleken!”

Tante Jet kwam dien dag niet uit haar kamer. Zij was doodmoe en medicineerde om de koorts eronder te krijgen.

Aan tafel at oom 's avonds als een wolf.

„'t Is vervloekt raar,” verzekerde hij, „maar zoo gauw als ik boven de tweeduizend voet kom, kan ik den geheelen dag eten; ik heb altijd honger en alles bekomt me uitstekend. *A propos* James, 't is waar ook, ik heb nog een brief voor je uit Holland.”

„Een brief uit Holland? Ik heb pas tijding van de oude lui gehad.”

„Het is ook niet van je ouders maar van tante Clara.”

Dat verwonderde mij in de hoogste mate. Tante Clara en ik waren altijd geslagen vijanden geweest; zij was een der onplezierigste herinneringen uit mijn kinderjaren; zij was papa's jongste zuster, maar in mijn oogen het onaangenaamste wezen der geheele schepping, en ik herinner mij nog levendig, hoe blij ik was, toen ze met een Haagschen bureau-ambtenaar trouwde en dus Amsterdam metterwoon verliet. Ik was slechts met de grootste moeite door mama te bewegen geweest om van deze tante afscheid te gaan nemen, toen ik vertrok naar Indië. Nog klonken mij de woorden in de ooren, die ze toen sprak tegen haar oudsten

lieveling, een ondeugenden kwajongen van 'n jaar of veertien.
„Neem een voorbeeld aan neef James, Charlje! Hij is nooit een brave jongen willen wezen, en nu moet hij naar de Oost worden gezonden bij de apen, net als al die leelijke dronken militairen.”

Wat zou deze akelige Xantippe met haar nijdigen haviksneus mij toch in 's hemels naam te vertellen hebben?

Terwijl ik de enveloppe opende, zette oom Willem zijn bril op, en leunende met de armen op tafel, sloeg hij mij gade.

„Lieve neef!

Gij kunt niet begrijpen hoe gelukkig wij allen waren met de goede tijdingen, die wij omtrent u, lieven neef, mochten ontvangen. Nooit hebben wij verzuimd ons te doen inlichten omtrent uw welstand, en zoo hebben wij thans ook in een brief van papa gelezen, dat gij als tabaks-fabrikant op den weg der fortuin zijt. Daar het zoowel broer Willem als u, waarde en zeer geachte neef, zoo voorspoedig gaat, hebben wij besloten ook onzen oudsten zoon naar het heerlijk Indië te zenden, ten einde zijn krachten als pionnier der beschaving te beproeven. De Heer geve, dat hij, evenals gij beiden, dat doel moge bereiken. Gij zult u mijn Charlje nog herinneren. Altijd was hij even voorspoedig, en hij leert zoo vlug, dat hem hier in ons vaderland zeker een schoone toekomst wacht. Maar hij dweept met Indië, en stelt zich voor, dat hij geboren is met het grootsche doel om dat land te helpen opheffen uit den treurigen toestand van wildheid en woestenij, gelijk gij, waarde neef en oom Willem doet.

Wij hebben dus, onder smartelijke tranen, besloten onzen lieveling te zenden, en hij komt met het Fransche zeilschip *Rapide*. Ik twijfel niet of zijn oom en gij, waarde neef, zult onzen zoon als een geliefde bloedverwant met open armen ontvangen.

Daarvoor hartelijk dank, lieve neef, en wees omhelsd in de gedachten door

Uw liefhebbende tante,
CLARA THOMSEN,
Van Tuyll.”

„Wat is dat nu!” vroeg ik met verwondering, oom aanzien-
die spotachtig lachte.

„Wel, ben je nou niet blij? Je krijgt een neefje over.”

„'t Is nogal om blij over te wezen,” riep ik driftig uit en frommelde den brief ineen.

„Zoo! 't Is toch een eigen neefje van je. En hij is zoo knap, schrijft Klaar, en hij komt met zulke goede voornemens om Indië te beschaven net als jij en ik!”

„Voor mijn part gaat hij met de *Rapide* de visschen beschaven.”

„Da's niet aardig, James. Je hebt ook niks geen familiezwak; dat merk ik wel.”

„Familiezwak! Dat zou men waarachtig ook wel aan den dag leggen voor dien bengel van tante Clara.”

„Nu ja, Klaar is niet wat je 'n lieve vrouw noemt; maar dat kan die jongen toch niet helpen. Hij is evenmin, wat zijn moeder zegt: 'n knappe, vlugge *boy* en hij steekt, naar ik hoorde, zoo'n beetje uit in al wat niet uitstekend is, maar... 't kan daarom toch 'n beste jongen wezen.”

„*Kasian!*” meende Hélène. „Hij is nog zoo jong. Wie weet wat een geschikt mensch hij nog wordt; we moeten hem helpen, James, en lief voor hem zijn.”

„Lief!” stooft ik op, „lief voor zoo'n galgebok...”

„Ik zie het wel,” zei oom met denzelfden spottenden glimlach. „Jij wilt er niets van hooren. Ik zal hem maar van boord halen, dat Charlje, en nemen hem mee naar huis. Ik heb wel eens meer 'n presentkaasje ontvangen.”

Hij was niet mis, die zet van oom. Ik voelde hem wel, maar gleeed er lachend over heen.

„Nee oom, dat gaat niet. Zoo'n haagsch zoontje van tante Clara is zeker niet van een statuur om door u onder handen genomen te worden. U moet harder kaasjes hebben.”

Hij schudde van het lachen, zoodat het was of mijn gansche houten huis meê schudde.

„Dus wil je Charl'tje hier halen.”

„Ja, natuurlijk. Maar omdat ik me verplicht gevoel dien jongen te helpen behoef ik er toch niet verheugd over te zijn.”

Toen oom en ik na het diner voor de deur op en neer wandelden, en nog eens over tante Clara en haar zoon spraken, zei oom:

„We moeten dien jongen niet laten voelen, dat we het land hebben aan zijn moeder, James. Dat mogen we niet. Jouw vader en ik hebben elkaar nooit mogen lijden. Hij was altijd een brave Hendrik en ik een ondeugende jongen; je begrijpt dus dat ik het altijd gedaan had, ook al was het zijn schuld. Ik weet niet dat ik het je ooit heb laten voelen, James. Doe jij ook zoo met dat haagsche Charl'tje. En nu, goeden avond; ik ga slapen.”

Oom keerde zich om, waarbij hij met zijn zwaar lichaam zoo tegen mijn zijde stiet, dat ik haast omver viel, — en verdween.

Toen het zóóver was, dat tante, schoon nog erg zwak en bleek, aan tafel kon komen, en wij allen over haar aanvankelijke beterschap in de wolken waren, kwam het schip de *Rapide* op de reede, en waren wij genoodzaakt ons neefje in ontvangst te nemen.

Daar stonden wij dan op een goeden morgen aan de oude kali, diep in het wit gekleed; breed en dik, want ook ik was in die zeven jaren zeer in omvang toegenomen; bruin verbrand en met stoppelige baarden, en voor ons stond Charl'tje.

Toen wij hem tusschen anderen hadden zien staan, herkende oom hem het eerst, zelfs zonder behulp van zijn bril.

„God zal me zegenen, James! Daar staat hij! Bij mijn ziel,

het moet die kleine, magere sprinkhaan wezen! Geen mensch kan zóó mijn zusters neus hebben als haar eigen zoon. Ik word er koud van!”

Het was grappig oom te hooren uitvaren. Het eerste wat hij deed was de hoed van Charl'tje op een duchtigen slag onthalen; daarmede scheen hij bij de presentkaasjes te debuteeren; toen het jongemensch hem schuin aanzag, zei oom:

„Jongen, je moet me niet zoo gemeen aankijken, want anders stop ik je in de kali.”

Ik had medelijden met den knaap. 't Was wel 'n erg fossiel ventje, maar hij zag er netjes en vrij fatsoenlijk uit. Ik begreep dat hij zich verpletterd gevoelde onder den indruk van oom's handtastelijkheden; ik zag hoe hij krampachtig den schouder vertrok, toen de oude heer hem quasi vriendschappelijk daarop sloeg, onder de betuiging, dat hij „wel 'n aardige jongen was”; ik bemerkte, dat hij zich beleedigd gevoelde toen oom de opinie uitte „dat hij nog wat moest groeien, en maar eens, ten behoeve van zijn beenen moest *pindjam* bij zijn neus.”

Terwijl oom naar de kantoren ging, waar de chefs zijn oude kennissen waren, ondervroeg ik den nieuwen gast in het logement.

„Hoe ben je er zoo toe gekomen naar Indië te gaan.”

„Papa wilde het. Ik was er volstrekt niet op gesteld.”

„Waarom wilde je oude heer het.”

„Omdat ik zoowat gezakt was voor alles.”

Toen ik hem verbaasd aanzag, ging hij met zekere harts-tochtelijkheid voort:

„Och, zie je, het kan mij niet schelen. Je moogt gerust alles weten. Als je me niet helpen wilt, dan moet je het maar laten. 't Kan me niet schelen, want ik houd het toch niet uit.”

„Wat niet?”

„Wel het leven bij jullie. Je bent zwaar en sterk gebouwd en die oom Willem lijkt wel een rhinoceros. Kijk,” zei hij, terwijl hij bezig was van kleeren te verwisselen en van achter de *sempiran*

te voorschijn trad. „Kijk zelf of ik daarvoor in de wieg gelegd ben,” en hij stak een paar pijpensteeltjes van armpjes uit.

„Maak je niet zenuwachtig, Charles,” zei ik lachend. „Je stelt je de dingen verkeerd voor. Het is heel toevallig dat oom en ik 'n beetje zwaar zijn uitgevallen, maar dat is, om hier in het landelijke te werken volstrekt geen vereischte. We hebben een gezond leven en de meeste europeanen worden daar zwaar en gezet bij.”

„Jij bent een goeje kerel,” verklaarde neefje, die een erg groot idee van me scheen te hebben. „Maar die oom Willem lijkt wel een beul. Kijk mijn schouder eens.”

Inderdaad was het vel dat op zijn magere knokken zat bont en blauw.

„Het is een ruwe bonk,” ging Charlte voort. „Een soort van”

„Geen kwaad van hem spreken, hoor! Hij is ruw en hardhandig, maar een door en door braaf man, een *cœur d'or*. Ik zal hem zeggen dat hij je met rust laat.”

Toen ik oom verweet, dat hij zijn neefje pijn had gedaan, lachte hij minachtend.

„Zoo, was die jongen van dat tikje al over stuur. Nu, ik zal het kruidje-roer-me-niet ontzien; maar vanavond in de soos zullen wij hem inwijden.”

Ik waarschuwde Charles, dat oom hem dien avond dronken wilde maken.

Tot mijn verwondering, scheen hij volstrekt niet uit zijn humeur. Integendeel, zijn oogen schitterden en ik geloof, zijn neus ook.

„Laat hem dat maar eens probeeren. We zullen eens zien, wie dat het langste volhoudt.”

Nooit heb ik een jongmensch kalmer een groote hoeveelheid dranken zien verorberen, als dien avond Charlte aan de klets-tafel. Wij zaten er met kooplieden, ambtenaren en officieren heel vroolijk en gezellig bijeen. Charlte snapte, dat het een lust was;

hij wist van alles wat; de woorden vloeiden hem over de lippen als het water door een leiding. Oom zat sprakeloos van verwondering. Charlte debiteerde de allernieuwste theorieën over de uitbreiding van het onderwijs tot de laagste standen, en bewees overtuigend dat dit in Indië ook zoo moest gaan, en dat het de plicht der Regeering was den Javaan te ontwikkelen.

Een onderwijzer, die in de nabijheid zat, luisterde met de grootste belangstelling en maakte een gebaar met den vinger naar het hoofd, alsof hij zeggen wilde: „daar zit Salomo op een gouden stoeltje.”

Charlte sprak over veronachtzaming van de legerbelangen, en over het schandaal, dat het Gouvernement de officieren zoo slecht betaalde, en zulk een karig pensioen toelagde, terwijl de overschotten in de schatkist van Nederland kwamen, waar de boeren haast geen belasting betaalden.

Een kapitein die naast mij zat, zei: „Dat jongemensch is zeker pas uit Holland gekomen.”

„Ja, kapitein; 't is een neefje van me.”

„'t Schijnt 'n zeer ontwikkeld jongmensch te zijn.”

Charlte praatte maar door en dronk; daar oom en ik meedronken, waren we reeds eenigszins duizelig, toen besloten werd om met ons drieën te biljarten. Neefje scheen wel aan boord er een hut-biljart op na gehouden te hebben; althans oom en ik verloren alle partijen.

En wij dronken steeds door. Maar Charlte was nog zeer levendig, opgewekt en bekwaam, toen wij begrepen, dat het meer dan tijd werd om ons rijtuig op te zoeken. O, hij, Charlte, wist wel waar het logement was; hij zou wel volgen; hij zou eerst nog een partij biljart spelen!

Als echte buitenlui waren oom en ik 's morgens vroeg op, al waren we ook 's avonds laat en eenigszins beneveld naar bed gegaan.

Van Charlte was niets te zien.

„We moeten dadelijk uitgaan om hem te zoeken,” zei oom zenuwachtig. „God weet wat hem is overkomen.”

Ik slurpte met stil genot aan den onvolprezen kop koffie, die men alleen op Java drinken kan.

„Maak u niet ongerust, oom; dat jonge mensch zal wel terecht komen, beter dan zijn geld.”

„Zijn geld, zijn geld,” bromde oom. „’t Is nog al wat, dat die zoontjes van haagsche ambtenaren in hun beurzen hebben.”

„Enfin, veel of weinig, — terecht komt het zijne zeker niet.”

„Ik wou dat ik z’n bleeke tronie maar vast zag, James. Wij zijn niet verantwoord als we zeggen, dat we hem den dag van zijn komst ’s avonds laat alleen in de Societeit hebben achtergelaten.”

Dáárin had oom gelijk, en zuchtend maakte ik mij gereed om mij in het vroege ochtenduur te kleeden en *à la recherche* van ons presentkaasje te gaan.

„We moeten eerst naar den assistent-resident van politie. Ik zal wel gaan. Informeer jij in de Societeit . . .”

Daar reed een huur-dogcart het erf op van het logement.

„Halt,” riep een schorre stem en het krakend en waggelend voertuig hield stil voor de galerij, waar wij zaten. Niet zonder moeite steeg Charlte uit, betaalde den koetsier, trok zijn vestje glad, sloeg zijn mouwen af, en trachtte zijn gedemoraliseerde boordjes weer in de plooi te krijgen; hij had menschen zien zitten, en zijn haagsch fatsoen verloochende zich dus niet.

„Waar kom jij vandaan,” brulde oom hem met zooveel geweld toe, dat Charlte de trappen van de galerij weer wilde afspringen, maar, minder stevig ter been zijnde, door den pagger viel, die er langs liep.

„Houd je toch kalm, oom,” zei ik boos. „De menschen zullen denken dat er ’n moord gebeurt en voor dien dronken jongen geeft het toch niets, dan kans op ongelukken.”

Ik hielp Charlte ter been en trok hem naar boven.

„Neen,” zei hij, en hij keek me scheel en lodderig aan. „Neen, zeg, ik moet niks van dien bullebak hebben, hoor je!”

„Jawel, houd nu den mond maar,” vermaande ik, vreezend

voor een uitbarsting van den „bullebak”, die over deze vereerende benaming alles behalve gesticht scheen.

„Je begrijpt toch wel,” vervolgde Chartje, nu trachtende zich uit mijn handen los te wringen, „dat ik het verdom.”

„Wel zeker, maar ga nu maar gauw in je kamer en naar bed.”

„Neen, ik wil niet,” vervolgde hij uit alle macht tegenspartelend. „Ik wil met hem vechten; ik wil hem een pak slaag geven.”

Hier overviel oom Willem zulk een vervaarlijke lachbui, dat het door de galerij daverde; ook ik kon mij niet goed houden en liet Charlte los, die nu met wijd geopende oogen, open mond en een uitdrukking van de grootste onnoozelheid op het gezicht oom stond aan te staren.

Eindelijk waren we uitgelachen en toen viel me iets op. Chartje droeg het horloge niet meer met den gouden ketting, dat ik den vorigen dag in zijn bezit had gezien.

„Waar is je horloge,” vroeg ik.

„Wel, dat gaat jou niet aan,” was het welwillend antwoord. „Jij hoeft niet te weten, hoe laat het is.”

„Nu,” zei oom. „Houd die praatjes maar vóór je. Waar is je horloge? Heb je het ergens achtergelaten?”

Hij lachte idioot-achtig.

„Ja! ’t is hier een gekke boel! Ha, ha! Chineesch! Allemaal bruin; glad en kil. Net slangen.”

„Waar heb je het horloge achtergelaten?”

„Hm?”

„Waar je het horloge hebt achtergelaten?”

„Denk je dat ik het weet? Zeg, hij denkt dat ik zoo’n vent z’n naam kan onthouden. Tching, Tchang, Tchoung. Dat weet ik niet, hoor!”

Oom had z’n bril opgezet en keek mij met *Erstaunung* aan.

„Zeg,” ging Chartje voort. „Ik zal die koffie maar uitdrinken. Jullie kunt toch wel andere krijgen,” en hij nam de kop, die oom uit bezorgdheid en agitatie verzuimd had te ledigen.

„Nou maar,” zei de oude heer. „Je bent een superieur merk! Heeft je moeder nog meer zulke zootjes?”

„'n Merk!” giegelde ons neefje. „Ja, maar jij bent ook 'n goed merk! Je ziet er net uit als 'n ouwe liefhebber.”

„James, breng den jongen in zijn kamer. Als hij nog twee minuten langer blijft, leg ik hem over de knie.”

Niet zonder moeite hielp ik 't lastige heerschap naar bed. „Jullie bent veel sterker dan ik, da's waar. Maar ik laat me niet op mijn kop zitten. Als je me verveelt, koop ik een revolver, en ik schiet jullie voor je ossenkoppen, zie je . . . Dan word ik gehangen . . . Nou da's *all right*.”

Met deze welwillende verzuchtingen viel tante Clara's veelbelovende spruit in diepe rust.

Een half uur later waren oom en ik op het spoor van het gouden horloge met ketting, dat neefje in het chineesche kamp had verpand.

Toen wij den houder hadden gevonden, was deze blijkbaar teleurgesteld; hij had den moed niet om te ontkennen, maar vroeg een buitensporig hoogen prijs voor het inlossen; na veel *tawarren* gaf de chinees het horloge terug, omdat, zei hij, de jongeheer niet bij zijn verstand was; want hij had reeds veel dronken europeanen gezien, die gek waren, maar zoo gek als deze was er hem nog nimmer een voorgekomen.

Wij huurden rijpaarden in het kamp en deden, daar het nog vroeg was, een toertje over de nabijzijnde heuvelen aan den voet van het gebergte; vervolgens dwaalden we door de stad, bezochten kennissen en kwamen eerst tegen den middag t' huis.

Charltje was verdwenen. Een luitenant, vertelde de wachtgebende bediende, was hem omstreeks elf uren komen halen. Laat in den middag keerde hij in jammerlijken staat terug.

Het werd voor oom en mij een moeilijke toestand. Was het raadzaam dit individu meê te nemen naar huis? Of verdiende het niet veeleer overweging te trachten hem een betrekking in de stad te bezorgen, en hem stil achter te laten met het

voornemen verder zoo weinig mogelijk naar hem om te zien? Een treurig voorval besliste. Héléne schreef me:

„Beste James! Kom toch zoo spoedig mogelijk met oom. Tante is weer ingestort en ik ben doodsbang voor de gevolgen. Ik heb den dokter laten halen, en daar hij zooveel palen van ons afwoont, kwam hij eerst den volgenden dag. Hij vindt den toestand bedenkelijk. De koortsen zijn teruggekeerd en willen zich niet laten temperen. Kom zoo spoedig mogelijk!

Uw
H.”

Het beste was, dat ik oom 't briefje liet lezen en dat deed ik. Hoe ontsteld we beiden waren, laat zich begrijpen. Haastig werden de koffers gepakt en de postpaarden besteld; nog denzelfden avond ging het in vliogenden galop voorwaarts.

Charltje zat op het voorbankje. Ik had hem met een enkel woord verteld wat er gaande was; hij hield zich stil, en zei geen woord, terwijl oom en ik telkens spraken over onze zoo geliefde zieke.

Eindeloos scheen deze reis.

Bleek en met oogen vol tranen vloog Héléne mij te gemoet.

„Och, James, ik ben zóó blij, dat oom en jij hier zijt. Je weet niet welke angsten ik heb uitgestaan, hier zoo alleen.”

„Hoe is het?”

„'t Is helaas! nog altijd 't zelfde. Hooge temperatuur, geen eetlust en met den dag vermindering van krachten.”

Oom was reeds naar binnen gegaan, zat naast het bed en kuste de zieke, die niet klaagde, maar ook zeer tevreden was over onze komst.

Hoogst bescheiden had Charltje zich teruggetrokken, en zeker waren we reeds een half uur thuis vóórdát ik er aan dacht hem in kennis te brengen met Héléne en hem een kamer te wijzen.

Met belangstelling informeerde hij naar de zieke, prees mijn vrouw over haar verzorgen van tante, en beklagde haar om den verlaten toestand, waarin ze verkeerde toen de ziekte weer toenam, — in één woord gedroeg zich zóó, dat Héléne mij 's avonds verzekerde zelden zoo'n fatsoenlijk, ingetogen en bescheiden jongmensch ontmoet te hebben.

Er volgden drie dagen van groote spanning; drie dagen vol onrust en verdrietigen angst over den toestand, waarin de zieke verkeerde.

Oom was niet te zien of te spreken; hij zat naast het bed, zooals hij was gaan zitten toen wij aankwamen, en nam slechts den tijd voor een bad en eenig eten. Héléne weende in stilte; het was 't naderen, had de dokter verklaard, van het hoogste punt der crisis.

Twee dagen reeds was de dokter bij ons aan huis en hij deed zijn uiterste best om te helpen; maar wie aan een kwaadaardige indische ziekte lijdt, die lang verzuimd is, die kan zoo moeilijk geholpen worden, zelfs door den knapsten aesculaap.

Den laatsten dag stonden wij allen bij haar bed; het oogeblik was dáár. Tante Jet had geen koorts meer; de gele, vale tint was geweken, zelfs scheen zij blanker dan ooit te voren in de dagen van bloei en gezondheid.

Maar haar lichaam was volkomen uitgeteerd en het doodelijk vermagerd gelaat teekende een zwakte, zoo groot, dat het schrikkelijk was om te zien. Zij was te zwak zelfs om in iets belang te stellen; alleen waren haar oogen voortdurend gevestigd op den grooten, zwaren man, die ineengebogen aan haar ledikant zat en in zijn grove, sidderende handen haar uitgeteerde vingers hield, en het scheen mij toe alsof haar gelaat daarbij die uitdrukking van bezorgdheid droeg, welke men zich kan denken van een moeder, die haar nog hulpbehoevend kind alleen moet achterlaten in de wereld.

Even vóór haar dood, zag zij mij en Héléne aan, en een flauwe poging om te glimlachen, was om haar over de paar-

witte tanden strak gespannen mond zichtbaar; daarna bewogen zich haar oogen naar oom Willem en scheen het dat zij iets wilde zeggen; hij boog zich voorover, maar schrikte zenuwachtig terug op een zachten kreet, die ons oor bereikte.

Het was het leven, dat ontvlood met zwak geluid uit het zieke, afgetobde lichaam; het leven dat nauwelijks dertig jaren te voren zich ook door een kreet had aangekondigd, maar krachtig en gezond.

„'t Is afgeloopen,” zei de dokter met een diepe zucht, en zacht nam hij de magere hand uit die van oom Willem, strekte ze uit langs de zijde van de doode en sloot de thans doffe en glazige groote, zwarte oogen, die ons allen zoo lief en zachtmoedig hadden aangestaard, dat wij het nooit, nooit zullen vergeten. Hoe diep de kloof ook zijn mag, die mij scheidt van haar, die eens mijn vrouw was, — de herinnering aan tante Jet zal altijd iets zijn dat ons beiden lief en dierbaar blijft.

Oom Willem was doodelijk bedroefd. Wij, Héléne, en ik, kregen het zóó druk, dat we haast nergens aan denken konden. De begrafenis moest te Semarang plaats hebben en dat had enorm veel om het lijf.

„Dáár liggen haar ouders,” had oom gezegd, „en dáár moet zij ook liggen.”

Nadat het lijk in kruiden was gelegd, en in een dubbele hermetisch gesloten kist was gedaan, had het moeilijk transport plaats; het duurde verscheiden dagen achtereen. Eerst naar oom's fabriek; vervolgens naar de stad, — pijnlijker tocht om aan het *idée fixe* te voldoen, dat de doode *moest* begraven worden bij haar ouders, heb ik nooit bijgewoond.

Er was veel belangstelling. Gedrukte biljetten waren gezonden aan verwanten, vrienden en bekenden, en meer dan twintig rijtuigen sloten zich aan, toen we te Semarang arriveerden.

Daar was ook gezorgd voor twee dozijn oude mannen met de meest fantastische zwarte rokken aan, die men zich kan voorstellen, en met zulk een variatie van buitensporige cylinder-

hoeden op het hoofd, dat ik moeite had een glimlach te bedwingen, terwijl Charlte zijn zakdoek opat om het niet uit te schateren. Het leed geen twijfel of van allen was Charlte het netst en het meest naar de mode gekleed. Wat dat betreft hield hij de eer der familie op.

Nooit heb ik iemand gezien, die in korten tijd zoo veranderd scheen, als oom Willem, toen hij daar aan het graf stond van zijn vrouw; diepe groeven plooden zijn vleezig gelaat. Wat zag hij er oud uit!

De dominé hield een redevoering, die ik volstrekt niet mooi vond; maar de toon zijner stem was zoo verschrikkelijk larmoyant en werkte zoo op mijn zenuwen, dat opnieuw de tranen mij over het gelaat rolden, ja ik zag bij onbekenden, die zeker nooit over den dood van tante Jet gehuild zouden hebben, tranen in de oogen komen. Toch was het de meest gewone grafrede, beginnende met de eenvoudige verklaring, dat wij daar stonden aan een geopend graf en eindigend met het *amen* van een kort gebed.

Maar oom, die evenals ik van een sanguinistische natuur en dus erg gauw aangedaan was, geraakte zóó onder den invloed van den toon van dominé's stem, dat hij het letterlijk uitbulderde, en ik hem steunen moest anders zou hij ineen gezakt zijn.

Goddank, het was afgelopen!

Hoe lief ik de goede vrouw ook gehad had, en met hoeveel opoffering van eigen leven en welzijn ik dadelijk bereid zou geweest zijn haar terug te roepen in dat leven — een begrafenis en wel zulk eene is iets dat drukkend zwaar en onaangenaam weegt, zonder dat het ook maar eenigszins in harmonie is met de smart, die men gevoelt.

Onder de belangstellenden, die op *Memento mori* aanwezig waren, had ik ook tot mijn verwondering Drossaarts opgemerkt, en 's avonds in het hotel, toen oom, Charlte en ik in onze kamer dineerden, omdat oom nog telkens uitbarstingen van

droefheid had en dus niet kon gaan aan de *table d'hôte*, kwam Drossaarts ons bezoeken.

Het scheen mij toe, dat hij buitengewoon bleek zag, en dat hij bijzonder weinig sprak.

Zelfs zei hij niet eens: „goeden avond,” toen hij binnenkwam en condoleeren naar den gebruikelijken vorm deed hij evenmin.

Zwijgend drukte hij oom de hand, maar lang en hartelijk, en ik zag dat dit een levendige aandoening bij beiden teweegbracht, schoon op de uiteenlopende wijze aan hun zeer verschillende karakters eigen: oom *bruyant* en beweeglijk; Drossaarts stil en met zelfbedwang.

Ook mij reikte hij de hand. Toen ik hem voorstelde aan Charlte, groette hij dezen erg koeltjes, en ook het jonge mensch was getireerd. 't Scheen dat deze twee elkaar volstrekt niet bevielen.

Daar niemand verder sprak, en de stilte in de kamer zoo-doende even pijnlijk werd, als de geweldige warmte drukkend was, trachtte ik alleen maar zoowat de kosten te dragen van de conversatie.

„Wat is dat voor 'n vent,” vroeg Charlte, toen Drossaarts weg was.

„Dat is geen vent,” zei ik kortaf.

„Nu, die *heer* dan?”

„Hij heet, zooals je weet, Drossaarts en is tabaksfabrikant.”

„Ik zou hem niet graag 's avonds alleen tegen komen op een donkeren weg. 't Is net een calabrische struikroover.”

„Hij zou anders je horloge niet afnemen; je schijnt aan misplaatste vrees te sukkelen.”

Charlte keek me eens aan en staakte wijselijk het gesprek.

Hélène ging met oom mede. Hij wilde in geen geval een hand slaan aan de goederen en in de kasten van zijn vrouw. Wat zou hij ook gedaan hebben te midden van fraai geborduurde kabaja's, zijden en satijnen dasjes, bijouerieën, kostbare

kains en zooveel andere goederen, die de garderobe uitmaken van een indische dame in goeden doen?

Toen ze vertrokken waren, ging ik duchtig aan het werk. Er was veel verzuimd en nagelaten; de administratie was ten achteren, — kortom, ik had wel drie lichamen noodig om alles bij te werken en weer in orde te doen komen.

Charltje vergezelde mij trouw; maar of hij er iets van begreep, betwijfel ik; hij had met zijn oude lui altijd in Den Haag gewoond en van het landelijke nooit meer gezien, dan wat hij den rijswijkschen weg noemde; daar groeide gras, dat wist hij precies; andere landbouwproducten had hij alleen „op schotel” gezien. Wanneer wij dan ook door de desa's en de velden reden en ik noemde hem de namen van de inlandsche producten, terwijl ik hem het verschil tusschen het een en het ander aantoonde, dan week uit zijn gelaat zekere uitdrukking van slimheid, die daaraan anders eigen was en zag hij er zoo schaaplichtig dom uit, dat ik overtuigd was, dat hij volstrekt niets begreep van mijn onderricht. Maar nauwelijks ontwaarde hij aan een bron de ronde vormen van een bij den *pauljoeran* wasschende en passende inlandsche jonge vrouw, of zijn oogen begonnen te schitteren en hij spreidde in tal van opmerkingen een merkwaardig vernuft ten toon, dat, echter, als een nachtkars uitging, zoodra wij in een onzer loodsen kwamen en ik hem 't een en ander meedeelde over de behandeling der tabak na den pluk.

Dan hing zijn onderkaak als verlamd, en met open mond en hoog opgetrokken wenkbrauwen keek hij mij aan alsof hij, zooals men zegt, het te Keulen hoorde donderen.

's Avonds onder een glas grog was hij het meest in zijn element. Dan sprak hij over den Koning alsof het een huisvriend van zijn ouders was geweest, over den Prins van Oranje als behoorde hij tot de intiemen, over Prinses Marie, zooals men spreekt over juffrouw Pieterse of Jansen; dan redeneerde hij over *dien* Thorbecke en *dien* Groen met een gemakkelijheid en een

driestheid, alsof die staatslieden met hem op de schoolbanken hadden gezeten.

Er was echter, zoodra 't mij begon te vervelen, een tooverwoord, waarmede ik hem het stilzwijgen oplegde; 't was het woord *tabak*; zoodra ik dat uitsprak werd hij stil; dan kwam ik aan het woord en naar mate ik uitweidde over de cultuurwijze en de fabricatie, kwam Charltje meer en meer onder den biologeerenden invloed, totdat hij op zijn stoel al luisterende in slaap was gevallen.

„Ik maak nooit iets van dien jongen,” zei ik op een avond tegen Hélène, die terug was gekeerd met tal van kisten en koffers, gevuld met goederen, die oom aan haar had afgestaan.

„'t Is erg jammer,” meende zij. „'t Is wezenlijk een gezellig ventje. Ik hoor hem zoo graag praten over het Hof en over Den Haag.”

„Hm! Ik zag hem wel zoo lief eenig belang stellen in de zaken. Wat drommel hij is hier al een maand, en hij weet nog niets.”

„Je volgt ook een slechte methode met hem, James. Vertrouw den jongen eens iets toe. Als je hem altijd aan een handje meeneemt, leert hij het nooit.”

Den volgenden dag gaf ik Charltje eenig werk op, maar gerust was ik niet, en zoo spoedig mogelijk begaf ik mij naar de plaats, waar hij zijn moest. 't Jonge mensch was er niet; na eenig zoeken vond ik hem in een loods, waar hij een groot rumoer teweegbracht onder de javaansche meisjes, die de bladeren sorteerden, waardoor natuurlijk de noodige tabak beschadigd werd.

„Ik geloof niet dat je veel zin hebt in de tabak,” merkte ik een paar avonden daarna op, terwijl hij reeds voor de derde maal zijn glas met brandy vulde.

„Och, als het in den vorm is van lekkere sigaren, die in mijn eigen koker zitten, dan wel.”

„En anders?”

„Anders? Bedoel je soms dat planten en dat snijden, drogen, broeien en hoe dat gezanik meer heet?”

„Zoowat, ja!”

„Afschuwelijk.”

Het was amusant 't air te zien, waarmede hij dit verklaarde. Onwillekeurig kwam tante Clara mij voor den geest.

„Het is wezenlijk te min voor je.”

Charltje begluurde mij schuin langs zijn moeders neus.

„Denk je dat?”

„Wel zeker, Charles. Je moet iets *groszartigers* hebben; iets dat een ruimer veld voor je geest opent. Bijvoorbeeld de suikercultuur.”

„Bij oom Willem, zeker? Om telkens welwillend op mijn schouders geklopt te worden tot mij de armen bij het lijf hangen? Ik zou je danken, vrind.”

„Ja, maar hier gaat het niet. En dan, zie je, oom Willem is na den dood van tante erg veranderd; hij is heel stil geworden.”

Hij vond het blijkbaar een moeilijk geval. Dat ik hem lozen wilde, kon hij wel begrijpen; bovendien: hij zelf had den grootsten afkeer van het tabak fabricceeren en wilde gaarne weg.

„James, ik geloof dat ik maar naar oom Willem ga, als jullie het goevindt.” zei hij op zekeren ochtend, toen ik hem over zijn onkunde duchtig *à faire* had genomen.

Acht dagen later vertrok hij. Hélène had verschrikkelijk het land. Zij hoorde zoo gaame Charltje vertellen over de haagsche modes en de prachtige toiletten van de dames uit den grooten stand, waarvan mijn geachte neef beschrijvingen kon geven, alsof hij voor dames-kleermaker in de wieg was gelegd.

Maar ik gevoelde mij verlicht. Had er maar eenigen lust of ijver bij den knaap gezeten, dan zou ik met genoegen voor zijn toekomst hebben gezorgd, — ik had immers zelf geen kinderen. Doch van Charltje zag ik geen kans ook maar een dragelijk opzienertje te maken.

Het duurde geen twee maanden of ik kreeg van oom een brief.

„Beste James! Nog steeds ben ik onder den treurigen indruk van mijn groot verlies. Ik kan er mij niet overheen zetten, ofschoon ik het beproefd heb. Charltje moet weg; hij leert het toch nooit. De jongen heeft me dikwijls heel wat verzet bezorgd, want hij kan zoo 's avonds klappen als een ekster. Maar in de suiker komt hij nooit. Als je hem meeneemt naar de tuinen, dan kijkt hij zoo droomerig en zoo lodderig, dat ik meermaals lust voelde hem er een om zijn ooren te geven; maar als je hem in de fabriek brengt, dan wordt het zoo gek, dat ik ondanks mijn verdrietige omstandigheden moet lachen. Dan trekt hij een bakkes of hij van Lotje is getikt. Hij begrijpt er *niets* van; hoege-naamd *niets*. Ik heb hem geplaatst gekregen als opziener op het koffieland van Wilkens. Hij moet het dáár maar eens proberen, want bij ons komt hij nooit tot iets.

Adieu, groet je wijffe van

Oom WILLEM.”

„Had hem toch maar hier gehouden,” zei Hélène eenigszins boos. „Je bent ook altijd zoo vlug in het veroordeelen van anderen. Wat moet er nu van den jongen worden?”

„Wel, wat er van worden wil.”

„Nu, ik vind het niet aardig, noch van oom, noch van jou.”

„Ik kan toch dien jongen niet houden, als hij totaal ongeschikt is.”

„Dat kan je niet beoordeelen in dien korten tijd.”

„Och, daarvan heb jij immers geen verstand.”

„Neen, dat hebt jullie alleen in pacht! 't Is ook heel wat, die tabakkerij! Als je morgen heengaat, zie ik er ook wel kans toe.”

„Je bent precies Charltje. Die vond ook alles gemakkelijk, wat hij niet behoefde te doen, en deed verkeerd wat hij doen moest.”

„Wat doe ik verkeerd?”

„Ja, dat wist ik nu niet precies, en daarom zei ik: „alles!”

„Dan moet je maar liever zien, dat je een ander krijgt. Denk je dat ik niet genoeg heb van die saaie negorij hier?”

Hélène stooft naar haar kamer in volle woede. Ik ging uit, en nam een kijkje in de desa.

Twee jaren bleef Koorders weg en leidden wij, Hélène en ik, het meest eenvormige plantenleven, dat men zich denken kan.

Financiël ging alles uitstekend: mijn tabak bracht de hoogste prijzen op en wij verdienden schandelijk veel geld.

Van het materiële leven namen wij dan ook alles, wat ervan te krijgen viel, maar, och! men heeft daarvan zoo spoedig genoeg, vooral in Indië.

Hélène's hoop was uitsluitend en alleen gevestigd op een reis naar Europa en de genoegens van dat werelddeel concentreerden zich voornamelijk in Parijs.

Zij, die nog nimmer in Europa was geweest, stelde zich *alles* voor van dat land der wonderen, dat aan al wat er vervaardigd werd zulk een eigenaardig cachet wist te geven van een hooger standpunt van beschaving. Zij verslond met de oogen de voorstellingen op de plaatjes der geïllustreerde tijdschriften; zij las met het grootste genoegen de meest uitvoerige plaatselijke beschrijvingen, waaraan ik geen waarde hechte toegenaamd.

Nu, ik had haar beloofd, dat zoodra de familie Koorders terug was, wij op onze beurt voor twee jaren zouden gaan. Ik meende, dat ik het wel had verdiend. Had ik gedurende mijn beheer de onderneming niet gebracht op een vroeger ongekend hoog standpunt?

De resident kwam heel dikwijls bij me en zag met het grootste genoegen de resultaten van mijn werk; ik moet zeggen, dat ik van zijn kant allen steun genoot.

Nu en dan bezocht ik oom Willem, en dan trof het mij, dat hij onrustbarend dik werd, een hoogroode kleur had en ontzettende hoeveelheden bier dronk.

„Ik zou zooveel niet nemen uit de brouwerij,” zei ik hem op een goeden dag.

„'t Is het beste om 't verdriet weg te spoelen. Ik voel den ouden angel altijd, James, en als me dat beroerd maakt is een goed glas bier mijn eenigste troost.”

Drossaarts maakte niet half zooveel voor zijn tabak als ik; het moet gezegd worden, dat hij er zich ook toegenaamd geen moeite voor gaf.

„Ik moet toch eens komen kijken hoe je dat doet,” zei hij toen ik hem een bezoek bracht, en terwijl hij in een rotanstoel lag te rooken uit een lange duitsche pijp. „Je schijnt heel aardig te boeren.”

„Zou je daar nu ook eens werk van maken,” vroeg ik ernstig. „Ik heb hier *en passant* den boel eens bekeken, maar het ziet er smerigens uit, hoor.”

„Hoe kan je het zeggen! 't Is een juweeltje van een onderneming.”

„Nu, 't is het juweeltje wèl!”

„Och, jij denkt ook al dat je uil een valk is.”

„*A propos*, over een maand of zes weken komt Koorders terug, en dan denk ik er spoedig eens uit te gaan.”

Er kwam een diepe plooi tusschen zijn wenkbrouwen, die vertikaal op zijn grooten fijnen neus stond, zoodat het er een vervolg van geleek.

„Doe het nog niet, Tuyl.

„Waarom niet?”

„Je vrouw is nog te jong.”

„Moet ze dan wachten tot ze oud is?”

„Oud, — dat woord heb ik niet gebruikt; maar nu is ze nog te jong. Kerel, je weet dat zoo niet, maar voor een indisch meisje is de verleiding daar ginds zoo groot.”

„Begin nu niet met die mooie praatjes, Drossaarts.”

„Natuurlijk wil je weer geen goeden raad hooren”

„Goeden raad, goeden raad! 't Zijn gewone verdachtmakingen.

Dat is voldoende gebleken uit hetgeen je me verteld hebt van Koorders."

Lachend streefde Drossaarts zich denglommend zwarten baard.

„Dat is je dank! Zoo gaat het altijd. Ik waarschuw je vriendschappelijk en ofschoon je doet, alsof je het zeer kwalijk neemt, ben je op je hoede en houdt iedereen scherp in het oog. Ontken eens dat je dat gedaan hebt!"

Ik *kon* het niet; 't was waar; ik zweeg.

„Je ziet dus, dat ik gelijk heb. Hij was zoo slim wel om te zien, dat je hem wantrouwde, en daar je nu geen kat bent om zonder handschoenen aan te vatten, heeft hij zich wijselijk betoomd."

„Drossaarts, ik geloof er geen woord van."

„Ik weet het wel. Zulke dingen wil men nooit hooren; dat is niet anders. En jij verbeeldt je nu ook zulk een Adonis te zijn, dat Hélène, al ziet ze duizenden van de knapste, geestigste, meest ontwikkelde mannen in Europa, altijd zweren zal bij haar indisch tabaksboertje."

„Een fatsoenlijke vrouw moet haar man..."

„Maar, Tuylltje! En wat moet in dien zin een fatsoenlijk man doen? *Ik* zal op jou geen steen werpen, God bewaar me; de begrippen: verplichting, fatsoen enzovoorts zijn zoo verbazend relatief, dat niemand het recht heeft een ander te veroordeelen omdat hij zelf een andere opvatting heeft, — maar dat wil ik alleen maar zeggen: kom nooit met zulk een argument voor den dag. Eén ding raad ik je aan: ga in de eerste jaren nog niet naar Europa."

„We zullen je voortaan Job noemen," zei ik lachend. „Je doet nooit iets anders dan rampen voorspellen. Weet je wat je doet, kijk maar eens naar je tabak; die heeft meer bezorgdheid noodig dan Hélène en ik."

Lachend steeg ik te paard en vertrok. Toch had de nare pessimist mij weêr een angel in het hart gedreven, die ditmaal de ergste gevolgen hebben zou.

Ik dacht er niet aan mijn plan ook maar in eenig opzicht te veranderen; evenmin om door woord of daad iets te doen blijken van den indruk, dien ik onwillekeurig had ondergaan.

De Koorders' kwamen en wij haalden hen van boord. Ze zagen er vreemd uit, want ze waren beiden naar de nieuwste fransche modes gekleed. Hij was waarlijk een knappe kerel; ik gevoelde dat hij in zijn fraai pakje, met zijn nieuwmodische schoenen en hoed en zijn gekrulde knevels gunstig afstak bij mijn geheel witte kleeding, en ik voelde ook iets van boosheid toen ik bemerkte dat Hélène hem zoo wat bewonderde. Van mijn kant vond ik het kleine vrouwtje om te stelen, en haaste ik mij om haar met complimenten te overstelpen. Daar stak natuurlijk niets in; dat was heel wat anders!

„En jullie hebt ook plannen."

„Ja, wij gaan ook eens naar de kampong Parijs."

„Wel, je hebt groot gelijk. Zeg, Tuyll, mijn compliment over de mooie tabak, die je gemaakt hebt. Ik ben naar Amsterdam geweest om ze te zien. Prachtig, hoor! Wat een wereld is dat. Kerel, wat een wereld! En toch ben ik blij dat ik naar huis ga!"

„Ik ook," verzekerde mevrouw Koorders. „Ik heb zoo bij die donkere winterdagen in die eentonige gestoffeerde kamers wat dikwijls naar mijn vroolijke achtergalerij terugverlangd."

„Hoe is het mogelijk!" riep Hélène, en toen men haar verbaasd aanzag, ging ze met eenigszins verhoogde kleur voort: „Ik geloof, dat ik nooit naar Indië zal terugverlangen; dat ik zelfs die eentonige gestoffeerde kamers en die donkere winterdagen zal liefhebben; dan gaat het gaslicht op in al die groote winkels vol heerlijkheid; dan vangen de opéra's en concerten aan; dan soupeert men zoo gezellig..."

„Maar lieve Hélène," riep mevrouw Koorders lachend uit, „je praat alsof je er geweest bent."

„Dat ben ik ook," zei mijn vrouw haast plechtig; „wel duizendmaal... in gedachten."

„Tuyll, het is wezenlijk goed dat je gaat,” meende Koorders. „Je vrouw wordt anders nog ziek van verlangen.”

Bij het thuis komen, werden er tranen gestort. De kindertjes waren bij de familie in Holland achtergebleven voor hun opvoeding. Toen mevrouw Koorders de kleine meubelen zag, die wij steeds op de gewone plaats hadden laten staan, kregen haar zenuwen het te kwaad; ook Koorders was aangedaan.

Het was mij niet mogelijk Koorders in de eerste dagen uit het huis te krijgen. Héléne, mevrouw Koorders en hij zaten in de voorgalerij om de marmeren tafel en spraken den ganschen dag over wat zij Europa noemden en dat Parijs was. De eene herinnering wekte de andere op. Koorders kon uren achtereen over de heerlijkheden van de groote wereldstad vertellen en nauwelijks hield hij op, of zijn vrouw, die zich al luisterend slechts met moeite had bedwongen, vloog aan het woord, en was er niet af te krijgen.

Héléne hoorde het aan met vrome belangstelling. Met haar beide armen tegen den rand der tafel geleund, vergat zij alles om haar heen, en keek de vertellers over al die westersche wonderen, de woorden uit den mond.

Ik had er al spoedig genoeg van, en begreep niet hoe een man er vermaak in kon vinden daar zoolang over straten, pleinen, zuilen, bals, concerten, winkels, café's en al dergelijke dingen te zitten redeneeren. Bovendien, ik moest naar het werk.

Het hinderde mij geweldig, dat ik weg moest, terwijl zij daar bleven zitten praten. Ik meende ook, dat Héléne's belangstelling wel wat groot was, en dat zij Koorders aankeek op een manier, die mij veel te vriendschappelijk toescheen. *Enfin*, ik ging, maar aangenaam was het niet.

„Ik heb nog geen trek om je te vergezellen, Tuyll,” riep Koorders mij lachend na. „Een paar dagen moet ik uitrusten van de lange reis.”

Zwijgend ging ik weg.

Waarom moest iemand uitrusten van het niets doen? Wat

toonde Koorders weinig belangstelling in de zaken! Het kwam mij voor, dat nu ik gedurende zijn afwezigheid een product had verkregen, dat het zijne ver overtrof, een weinig meer belangstelling van zijn kant passend zou geweest zijn. Hij profiteerde er toch van!

Natuurlijk was het niet anders dan zijn lust om in het gezelschap van mijn vrouw te blijven!

Zoo spoedig mogelijk keerde ik naar huis, en terwijl ik vóór was uitgegaan kwam ik over het achtererf naar binnen. Ik vond mevrouw Koorders bij de *goedang*.

„Zeg, Van Tuyll,” zei ze, „wat heb jij toch *prachtige* prijzen gemaakt.”

„Niet waar?”

„Heerlijk! Om je de waarheid te zeggen, was ik toen we heengingen doodelijk bang.”

„Had je zoo'n gering denkbeeld van me?”

„Och, je waart er pas in, en het zou dus niet te verwonderen zijn geweest, als het verkeer was gelopen.”

„Het doet me plezier, dat ik meê ben gevallen.”

„Je weet niet, Tuyll, hoe gelukkig me dat gemaakt heeft. Verbeeld je, dat het eens was tegengevallen!”

„Laten we ons dat nu maar niet verbeelden.”

„Nee, maar, 't was nu zoo heerlijk! Altijd goede berichten van jou en zulke magnifique tijdingen uit Holland. Het was zóó geruststellend en zóó plezierig. Ik heb je uit pure dankbaarheid in gedachten omhelsd.”

Zij was al pratende de *goedang* binnen gegaan. In het half duister dat daar heerschte, scheen mij het levendige, pétillante oostersche vrouwtje nog veel liever toe dan anders.

„Wel,” zei ik lachend, „daaraan heb ik verduiveld weinig gehad. Wat ik in gedachten heb verdiend, komt me in de werkelijkheid eerlijk toe.”

Het is onnoodig te zeggen, dat ik nam wat mij toekwam. Ik wist op dat oogenblik niet of zij het gaf met genoegen, dan

of het voor haar een opoffering was, maar in dat laatste geval executeerde zij zich met bijzondere gratie en groote gemakkelijheid.

In de voorgalerij zaten natuurlijk weêr Koorders en Héléne te praten over Europa, dat Parijs was. Zij lachten samen, en ze waren o zoo eigen in hun conversatietoon. Het werd waarlijk te gek! 't Begon iets te krijgen van hofmakerij, meende ik, en dat moest hij nalaten tegenover *mijn* vrouw.

Het is waar, ik had zooeven . . . Maar dat was heel iets anders. *Hij* had geen prijzige tabak gemaakt, zooals ik, en er bestond bij Héléne geen dankbare herinnering.

„Ik hoop, dat jullie eindelijk eens uitgepraat zult raken over Parijs.”

„Hoe is het mogelijk!” riep Héléne en zag mij verwijtend aan. „Je hebt er haast niets van gehoord.”

„Genoeg om mij er reeds te vervelen vóór ik er ben.”

„Och, je bent zelf vervelend,” morde zij.

„Van Tuyl schijnt oud te zijn geworden in die twee jaren,” zei Koorders lachend.

„Nee, dat schijnt je maar zoo toe omdat je zelf erg jeugdig geworden bent.”

Het gesprek over Parijs was uit. Het werd door mij op minder vroolijke wijze verstoord; zelfs volgde er een oogenblik van onaangename stilte, waarin Héléne vrij duidelijk door haar gelaat toonde, dat ze boos was.

Gelukkig kwam de vrouw des huizes binnen.

„Wat zit je daar stil met je drieën!” riep ze lachend. „Kom, vertel ons eens wat, over 't geen hier in de buurt alzo is voorgevallen.”

Wat had ze mooie schitterende oogen! 't Was een aardig vrouwtje! Zeker, Héléne had haar schoonheden, maar om een kleinigheid zat ze met een nijdig gezicht. Deze toonde iemand nog eens een vroolijk gelaat en stelde belang in wat om haar heen en in haar omgeving voorviel, terwijl Héléne altijd alleen

den mond vol had over Europa, dus Parijs, en al zijn heerlijkheid.

Mevrouw Koorders en ik waren dadelijk in een druk gesprek, waarbij *hij* en mijn vrouw als stommen zaten; eerst toen het lijden en de dood van tante Jet ter sprake kwamen, namen zij er deel aan.

Dat droevige onderwerp scheen allen in een zachtere stemming te brengen en deed de booze buien overdrijven.

Toch vermeende ik het er niet bij te moeten laten.

„Héléne,” zei ik, toen we na de rijstafel in onze vertrekkende waren en een uurtje zouden gaan slapen, „je moet niet zoo familiaar zijn met Koorders.”

Zij zuchtte.

„Komaan, 't ontbreekt er nog maar aan, dat je jaloersch wordt!”

„Daarover mag je denken, zooals je wilt, — ik zeg alleen, dat een zekere familiare toon tegenover heeren, van den kant eener getrouwde vrouw niet te pas komt.”

„Het is wel aardig, James, van jou te moeten leeren hoe getrouwde lieden zich behooren te gedragen, en wat van hun kant te pas komt of wat niet.”

„In elk geval ik verkies het niet.”

„Wat verkiest meneer niet?”

„Getaquineerd te worden op die manier; dat in de eerste plaats niet, en in de tweede plaats niet die zekere familiariteit met Koorders.”

„Zoo, en ik verkies niet dergelijke aanmerkingen te hooren; al *was* je de man, die het recht had ze te maken, dan zou ik het nog niet willen.”

„Wel . . .”

„Och, spaar me je praatjes, James. Wezenlijk, je weet niet hoe je tegenover een dame te gedragen, zonder haar te beleedigen. Je bent niet anders gewoon.”

Zóó ging het voort, totdat er weêr een scène volgde. Het

waren de steentjes, die afbrokkelden van het gebouw onzer liefde. Elk dezer twisten was een hand, die 'n blaadje trok uit een eens bloeiende roos. Ten slotte werd ze uitgestoken, maar vond niets meer dan de kale stengel!

Terwijl Hélène en ik weder eens voor de afwisseling acht dagen lieten voorbijgaan, zonder ook maar een woord te wisselen, nam ik, zonder erover te spreken, mijn maatregelen voor een spoedig vertrek.

Koorders had stil en aandachtig alles op de onderneming bekeken, en ofschoon de ingevoerde veranderingen hem blijkbaar meer vreemd dan doelmatig toeschenen, waren de resultaten wel van dien aard geweest, dat hij zich aan mijn werkwijze houden moest.

Nauwkeurig bracht ik hem op de hoogte, want het was voor ons van groot belang, dat hij deed, zooals ik gedaan had.

„Wanneer je bereid bent om te vertrekken, wees dan zoo goed het te zeggen.”

Ik zei dit koel en onverschillig. Dat Hélène niet de eerste zou wezen om na een twist weder tegen mij te spreken, wist ik bij ervaring. Steeds deed ik dat dan ook, maar telkens was mij dat een nieuwe grief tegen haar. Ditmaal besloot ik mij te wreken over haar altijd zoo onbuigzame halsstarrigheid. Wat ik verwacht had gebeurde. Er had in het geheele wezen van Hélène een omkeer plaats, sterker nog dan ik had voorzien.

Het bloed steeg haar naar het hoofd, waardoor haar gelaatskleur levendiger werd, en haar oogen begonnen te schitteren.

„Heb je al passage besproken, James?” vroeg ze vriendelijk.

„Laat dat maar aan mij over.”

„En wanneer gaan we?”

„Zoodra mogelijk.”

„O, ik zal gauw genoeg klaar wezen, ofschoon ik nog heel veel te doen heb.”

„Als je me bij gelegenheid maar wilt waarschuwen.”

Ik wilde de kamer verlaten, maar het was volstrekt haar bedoeling niet om mij zóó te laten gaan; zij hield mij lachend tegen.

„Als je zoo eraf denkt te komen, heb je het mis,” zei ze.

„Dat denk ik toch wèl.”

„Vertel me nu eens: met welk schip gaan we?”

Zij had mij een stoel toegeschoven en ging zitten.

„De *Noach*.”

„Prachtig! Ik hoorde het altijd en algemeen roemen. Het is heel verstandig niet met een oud schip te gaan.”

Al pratende ontdeed zij zich van haar kabaja en waschte zich in de lampetkom de handen. Ik had haar dit, zooals met getrouwde menschen het geval is, reeds wel honderd malen zien doen; soms, echter, kon Hélène erg coquet wezen, en dat werkte op mijn zenuwen; het deed mij aan.

„Het moet een mooie schuit zijn.”

„Wanneer denk je dat hij vertrekt?”

Zorgvuldig droogde zij haar fraaie handen af.

„Wel, zeer zeker binnen een maand.”

In een oogwenk zat ze op mijn knie met een arm om mijn hals en de grootste bezorgdheid op het gelaat.

„Goede god, Jam, hoe kom ik klaar met den boël. Het is onmogelijk. Ik heb niets, *niets!* En jij ook niet.”

Ik lachte.

„Je hebt een groote hangkast vol jurken en twee groote legkassen vol witte goederen; ik heb . . .”

„Och, ventlief, je begrijpt er niets van, hoegenaamd. Dat is alles *niets*. Wij moeten goed hebben voor een reis van minstens drie maanden; het moet gekocht of gemaakt worden.”

„Nu, dan moeten we het maar koopen, want ik wil niet al dat naaiwerk in huis hebben.”

Zij gaf mij een kus.

„Ik ook niet. Wil ik dan maar een lijst opmaken met mevrouw Koorders, van hetgeen we noodig hebben?”

„Doe dat.... strakjes.... 't Heeft op een paar minuten geen haast.”

Toen ik de kamer verliet, zei ik:

„Als je nu altijd zoo waart, Hélène, en niet zoo dikwijls boos en onaangenaam....”

Zij keek mij aan met een zonderlinge uitdrukking op het gelaat, haalde de schouders op en zei spottend:

„Je bent ook niet altijd zoo beleefd om passage naar Holland te bespreken en mij voor zooveel als ik wil te laten koopen.”

Het was geen antwoord, dat mij aanstond. Wat ik had gekregen, was dus een belooning geweest! Ik mocht met den zoeten jongen van Van Alphen zingen:

„Die perzik gaf mijn vader mij,
Omdat ik vlijtig leer.”

De frissche zeewind woei ons om de slapen. Het anker was onder het eentonig gezang der matrozen gelicht en gewonden. Vrienden en kennissen waren terug naar de reede. Hoog stond de zon aan den hemel; het liep tegen den middag. Langzaam wiegelend op de onafzienbare watervlakte, verwijderde zich de *Noach* van Java's kust, die als het ware terugweek en verzonk in een eindeloos diepen achtergrond.

Ik gevoelde mij beklemd. Het was veel erger dan toen ik Holland verliet voor jaren. Was het omdat hier mijn zaken achterbleven en thans mijn beste vrienden en kennissen? Het zou mij niet mogelijk zijn een verklaring te geven, maar één oogenblik was er waarop ik, indien er gelegenheid had bestaan, terug zou gegaan zijn naar den wal.

Onze reis was treurig; zoó treurig, dat wij met een minder goed vaarttuig en een niet zoo door en door bekwamen kapitein zeker schipbreuk zouden geleden hebben. Maar hij was er nog een uit den ouden tijd, toen de gezagvoerders van schepen een goede positie hadden en zich rijk konden varen; hij was geen „aangekleede bootsman”, die voor een zestig, zeventig gulden

per maand als scheeps-kapitein in de groote vaart is, maar een ervaren en welopgevoed zeevaartkundige.

Het stormde en regende verschrikkelijk; toch maakten wij een vlugge reis en liepen soms voor den wind met een snelheid, die de vaart van een goeden stoomer overtreft. Maar hondenweer was het voor passagiers. Hélène en ik hadden, evenals bijna alle andere reizigers, de onaangename gevolgen te dragen van den invloed der slingerende beweging. Wel tienmaal dachten wij te zullen vergaan, en nooit in mijn leven ben ik zoo dankbaar gestemd geweest, als op het oogenblik dat ik in Nederland voet aan wal zette.

Onze eerste reis was naar mijn ouders.

Toen ik aan de deur klopte van papa's kantoor, klonk zijn „binnen” nog precies als vroeger, en het scheen mij alsof er slechts enkele dagen vervlogen waren tusschen den tijd, dat ik hier aanklopte als jongeling om geld te vragen, ten einde mijn beren te betalen, en thans.

Papa zat aan zijn lessenaar met den rug naar de deur. Beleefd stond hij op toen hij een dame zag in mijn gezelschap.

Ik zweeg, en wij bleven elkaar een oogenblik stilzwijgend aankijken. Hij was zeer oud geworden; erg vergrijsd, erg gebogen en erg gerimpeld.

„Hoe is het pa, kent u me niet meer?” vroeg ik ontroerd.

Sterk bevend reikte hij mij de oude vermagerde hand.

„James... ben jij het... Ik dacht... het is gek... maar het was me alsof daar mijn vader in plaats van mijn zoon voor me stond, zoo sterk lijk je op je grootvader.”

Ik stelde hem mijn vrouw voor, die hij vrij vriendelijk ontving.

„Ga nog niet naar mama, James. Je hebt ons zoo niets van je komst geschreven.”

„Ik wilde u verrassen.”

„Dat begrijp ik. Zeker! Maar mama is niet zoo sterk meer als vroeger. Laat ik haar voorbereiden.”

Het was reeds te laat. De oude kantoor knecht had mij gezien,

en zoo vlug zijn stramme beenen het toelieten, was hij naar achteren gegaan, waar mama in de tuinkamer zat. Papa had nauwelijks uitgesproken of zij stond voor ons.

Het was niet alleen een gevoel van vreugde, dat over mij kwam, toen ik mijn goede oude moeder terugzag, die mij zoo hartelijk verwelkomde!

Een half uur na onze aankomst, zaten wij in het ouderwetsch gemeubeld salon, waar het altijd eenigszins vochtig rook, op stoelen met rechte zittingen bijeen: van die onmogelijke stoelen, waarop, als men zonder erg eens leunen wil, iemand het vooruitstekende, stijf gevulde en overtrokken gedeelte der leuning tegen den rug komt, alsof het hem van den stoel wil afgooien.

Mama zat tegenover mij in den leunstoel, al even stijf en ongemakkelijk als de rest. Al pratende over allerlei personen en omstandigheden, beschouwde ik de oude vrouw; hoe sneeuwwit waren de krulletjes, die aan weerszijden uit haar muts kwamen kijken; wat stonden haar vroeger heldere oogen flets; hoe bleek waren haar lippen en wat was haar mond, door het verliezen der tanden, diep ingevallen, zóó dat de bovenlip met voren was doorploegd! Het was niet meer de kloeke vrouw van vroeger. Haar weg liep naar het graf en haar laatste oogenblik zou spoedig komen.

„Hoe kunnen de menschen het zoolang uithouden in dat heete klimaat, James.”

„Och ma, 't is zoo erg niet,” antwoordde ik, maar onder den invloed mijner beschouwing sprongen mij de tranen uit de oogen.

Verbaasd keken papa en Héléne mij aan. Zij begrepen er niets van, en durfden toch niets vragen. Ik geloof dat ma het wel begreep, want zij glimlachte pijnlijk en keek naar haar handen, die gevouwen in haar schoot lagen.

Wij zouden „koffie drinken” in het salon. Héléne en ik wisselden een blik van verstandhouding. Eén zaak hadden wij vast bepaald en afgesproken: wij zouden onze goede indische gewoonten

niet afleggen om de akelige hollandsche manier van leven te volgen. Het was nu twaalf uren en bij ons op het land dronken dan de dames een glas portwijn en Koorders en ik een bittertje.

„Neen, maatje,” zei ik lachend, „u moet ons niet kwalijk nemen, maar wij drinken in Indië om dezen tijd geen koffie.”

„Daar heb ik meer van gehoord,” zei papa, terwijl hij zijn gouwenaar uitklopte. „Jullie eet daar dan gekookt eten.”

„Hoe is het mogelijk,” zei mama. „'t Is net als de werklieden hier in Holland, die eten ook om dezen tijd.”

„Met het kleine verschil, dat wat men een „maaltijd” noemt, hier in Europa, door ons eerst 's avonds tegen acht uren wordt gebruikt.”

„En ga je dan met zoo'n volle maag naar bed.”

„Ja maatje, dat doen we.”

„Je moet maar zeggen James . . . of liever, zeg jij het maar, kindlief: jij weet het best, wat je man op dezen tijd van den dag het liefst lust.”

„Een *païje*,” meende Héléne in haar onnoozelheid.

„Wat blief?” vroegen papa en mama tegelijk.

„Och ja! Ik bedoel: een bittertje.”

„Maar schoondochter . . .,” ving mijn vader aan, alsof hij een notarieele acte wilde gaan voorlezen.

„Bedoel je jenééever?” vroeg mijn moeder, ten toppunt van verbazing en verontwaardiging.

„Ja, met wat bitter erin.”

„Kind,” zei mama, en nooit sprak de vrouw van een amsterdamsch notaris, die van haar kant behoorde tot de meest patricische familiën, met meer deftigheid en waardigheid; „kind, dat zijn zaken, die bij ons nooit over den vloer komen.”

„Alleen in den winter, als ik erg verkouden ben, drink ik jenever met stroop,” verbeterde papa, bij wijze van geparapheerd renvooi.

„Och, 't is niets,” zei ik luid lachend. „Ik zal wel even bij Fockink aanloopen. Schenk u Héléne maar een glaasje port,

en als u dan wat biefstuk met aardappelen en sla wilt laten klaarmaken, kunnen we samen straks wat eten. Gaat u gerust uw gang met koffie en brood."

"Je hebt ook heel veel van mijn broer Willem," merkte papa op met iets onaangenaams in zijn stem.

"Vindt u dat! Ik maak toch zoo'n leven niet?"

Papa wees tot antwoord naar een *étagère* met porseleinen en andere kunstvoorwerpen. Twee chineesjes, die erop stonden, knikten met de kopjes dat het een aard had, terwijl een groote langelijzen vaas, die 'n eenigszins ongelijken voet scheen te hebben, boven op het kabinet heen en weêr stond te waggelen. Het was alsof ik door een paar stappen in de kamer en een weinig lachen de gansche satansche poppenkraam in beweging had gebracht. Ik kreeg een benauwd, onaangenaam gevoel.

Er was geen quaestie van dat ik mocht uitgaan. Bitter zou voor mij gehaald worden, verklaarde mama; port werd gebracht voor mijn vrouw, en toen de meid het „koffiegoed" klaar zette, werden er *prentah's* gegeven voor 't gereed maken van wat eten.

Het was grappig om te zien met hoeveel angst de oude lui mij voor de tweede maal mijn bittertje zagen prepareren.

"Hoeveel van die glaasjes drinkt men wel in Indië voor het eten?" vroeg aarzelend papa. Als ik gezegd had: twaalf, geloof ik niet, dat zij er zich over verwonderd zouden hebben.

"Sommigen drinken er slechts één, anderen twee of meer, al naar men er smaak in vindt."

"En hoeveel drink jij er wel, James?"

Dat „wel" was zoo kostelijk!

„Meestal een of twee."

Zij zuchtten beiden tegelijk, het scheen de oude lui bijzonder te verrassen, dat ik zoo matig was.

Nadat de eerste vreugde van het wederzien voorbij was, en de strikt noodige bezoeken aan familieleden en vrienden waren afgelegd, kon ik het bij de oude lui aan huis niet langer uithouden.

Het bleek ons bovendien duidelijk dat wij hun een zware last waren.

In het stille, smettelooze, aartsdeftige notarishuis waren wij letterlijk rustverstoorders.

Wij praatten luid en lachten luid; wij liepen hard van de trappen, en mijn zware tred weerklonk door de marmere gang, alsof er, zooals mama zei, „een dragonder in huis was." Bovendien hadden wij iets in onze manieren en in onze levensbeschouwing, dat ontwend was aan de enge begrippen en de kleine kringetjes, waarbinnen mijn goede ouders zich bewogen, en evenmin als wij hun begrepen, deden zij het ons.

Zaterdags avonds zei mama: „Ga je morgen-ochtend met ons meê naar de vroegpreek, James."

„Naar de vroegpreek!" herhaalde ik, vol verbazing.

„Wat is dat?" vroeg Héléne.

„Vraag je, kind, wat een vroegpreek is?"

„Maar schoondochter . . .," zei papa.

„James, is ze roomsch?" riep mama in doodsangst.

„Nee, maatje! Maar zij is opgevoed in de binnenlanden van Java; daar heb je geen kerken en dus ook geen vroegpreken."

„Geen kerken!" zuchtte de oude vrouw, „en ze leven als heidenen."

Papa zuchtte ook en schudde het hoofd.

„Als ik alles vooraf had kunnen overwegen, dan zou ik je nooit naar dat land hebben gezonden."

„Maar je gaat toch nu met ons meê, niet waar James, en Héléne ook."

Ik schoof onrustig op mijn stoel heen en weêr.

„Ronduit gezegd, mama: neen! Ik ga niet naar de kerk en mijn vrouw gaat evenmin."

De tranen stonden haar in de oogen, toen ik dit zoo luid en zoo beslist zei; ik hoorde mama nog fluisteren: „Vier en twintig jaar oud en weet niet wat een vroegpreek is."

Dat domineerde; dat was het compromitteerendst van het geheele geval.

Het was niet alleen, dat we ons thuis onlekker gevoelden, — wij wilden naar Parijs.

Door de vreemde omgeving en al het nieuwe, dat zij zag, vond Hélène gedurende de eerste weken van ons verblijf te Amsterdam zóóveel afleiding en genoeg, dat Parijs in het vergeetboek raakte. Maar men is gauw klaar in een hollandsche stad, zelfs al heet die Amsterdam.

„Het wordt nu tijd, dat we eens wat meer van Europa gaan zien,” zei ik mijn hemelgergend bittertje aan den mond brengend, terwijl mama langzaam haar kopje slecht klaar gemaakte koffie leeg dronk.

„Dat is zeker een goed denkbeeld,” meende papa. „Je moet van den tijd voordeel trekken om Leentje eens hier en daar te laten kijken.”

Ik weet zeker, dat de oude heer het een verrukkelijk idee vond, en hij blij was zoo'n paar levenmakers uit zijn eerzaam huis te lozen.

Moeder zuchtte.

„Vindt u het niet goed, ma?”

„Och James, ik vind het heel goed. Zie je, ik had eerst gedacht, dat jullie al den tijd hier zoudt blijven, maar ik dacht toen niet dat je zoo druk waart. Wij zijn niet jong meer, pa en ik.”

Niemand blijder dan ik over deze openhartigheid.

„U hebt groot gelijk, mama, en ik vind het prettig, dat u er rond voor uitkomt. Wij zijn voor u te woelig en voor ons is het hier te stil. We kunnen in de beste harmonie leven, maar niet onder één dak.”

„Dat is zeer goed gezegd, James,” zei de oude heer, terwijl hij zich vergenoegd de handen wreef. „'t Is toch wel jammer, dat je niet hebt gestudeerd. Een acte blijft een acte, al is ook de grosse niet, waar de minute berust. Ik vind het uitstekend!”

„Misschien als jullie je aanwendde om niet zoo te schreeuwen en met vilten pantoffels”

„*Merci*, maatje!” antwoordde ik lachend. „Wij zijn gewoon in de open lucht te spreken en kunnen dat niet veranderen voor die benauwde kamers hier; ook zijn vilten pantoffels geen dracht voor menschen, die gewoon zijn op hun bloote *kaki's*”

„Wâ-lief?” vroeg papa tusschen een wolk akelige Portoricodamp door.

„. . . . op hun bloote voeten te loopen.”

„Dat is te zeggen, jij toch maar alleen, James.”

„Wel neen, Hélène ook; alle dames in Indië.”

„En doen ze dat waar mannen bij zijn?”

„Natuurlijk.”

„Vreemde mannen.”

„Ook al.”

„Het is toch een onfatsoenlijk land.”

„Och, dat loopen op bloote voeten beduidt niets,” verzekerde ik plagend, „men ziet soms dames in de kali baden met niets aan dan een over de borst gesloten sarong.”

Mijn goede moeder wierp een welsprekenden blik naar het plafond.

„En ze baden zoo dikwijls?”

„Elken dag.”

„Maken de menschen zich daar dan zoo vuil?” vroeg papa.

„Och neen, maar om zich te reinigen wachten ze niet tot ze vuil zijn.”

Het scheen dat dit trof, want de oude lui zwegen.

Een paar dagen later reisden wij af, direct naar Parijs. Ik had nog eerst naar Den Haag willen gaan en Scheveningen, maar Hélène wilde er niet van hooren. Zij had ruim drie maanden op zee doorgebracht en te Amsterdam ook al meer water gezien dan land, — zij bedankte ervoor om nu nog eens voor de variatie naar een zeebadplaatsje te trekken; wij moesten naar

Parijs, zoo direct mogelijk, en zonder één wegje om te maken.

Als student was ik te Parijs geweest en ik meende er iets van te weten. Ik sprak Héléne van het belangwekkende Parijsche leven, dat op de boulevards werd geleefd; dáár had ik de mannen gezien, wier naam zich al meer en meer had verbreid over de geheele wereld. Dáár had ik den reeds grijzen Lamartine gezien; dáár zag ik Victor Hugo in de kracht zijns levens; dáár het opgewekt gelaat van Dumas, de origineele figuur van Karr, en zooveel andere beroemde mannen. Ik dacht met mijn relaties en mijn geld wel toegang te krijgen tot een salon, — kortom, ik stelde mij een soort van leven voor, zooals ik dat als student indertijd met mijn medestudenten wel eens had gedroomd.

Héléne zweeg en luisterde met de lippen stijf oopen geklemd.

„Als je soms denkt, dat ik naar Parijs wil om een litterarischen cursus bij te wonen, dan heb je het mis, hoor!” barstte zij eensklaps los.

„Geen cursus, Héléne . . .”

„Ik heb met al die groote mannen niets te maken, en ik wil er niets meê te maken hebben ook. Het kan mij niets schelen of Lamartine, Dumas, Hugo en al die menschen oud of jong zijn en vroolijk of saai; ik zal hun boeken wel lezen als ik er plezier in heb; met de menschen zelf heb ik niets te maken.”

„Zoo, ik dacht dat het je interesseerde.”

„Niets hoegenaamd. En je sprak ook laatst van musea, van het Louvre, van den plantentuin, den arc-de-triomphe en al die fraaiigheden meer — ik zeg je James, eens en vooral: het kan me niets schelen. Mijnentwege kunt ge met mij Parijs weer verlaten zonder dat ik iets van dat alles heb gezien.”

„Zonder iets van het interessantste gezien te hebben?” vroeg ik, ten toppunt van verbazing.

„Ja. Ik ga niet naar Parijs om voor mooie schilderijen te staan gagen; daarvan heb ik in het Trippenhuys voor jaren genoten; ik heb een hekel aan antiquiteiten, want ik vind de dingen niet mooi omdat ze oud zijn, maar leelijk; ik ben

voor bouwwerken en voor beelden zoo koud als de steen zelf.”

„Maar mijn god, Héléne, als je niets gevoelt voor de schoone kunsten en de litteratuur, waarom wil je dan zoo graag naar Parijs?”

„Waarom ik naar Parijs wil? Vraag je dat nog,” zei ze schamper, en zoo luid, dat de menschen in de naaste spoorweg-coupé het moeten gehoord hebben. „Vraag je dat nog? Ik wil naar Parijs om me te amuseeren.”

„Maar hoe?”

„Door overal met je heen te gaan, waar pret is te maken; naar alle operetten, comédies en *café's chantants*, naar elk *bal masqué, paré, ordinaïr*, minder dan ordinaïr zelfs; ik wil dansen en muziek hooren; ik wil met je soupeeren en champagne drinken in *cabinets particuliers*; ik wil mij kleeden naar de eerste modes; ik wil in mijn rijtuig over de boulevards rijden en ik wil de kranigste amazone wezen in het *Bois de Boulogne*; ik wil bonbons snoepen bij de banketbakkers en 's avonds met je drentelen langs de trottoirs. Ik wil het leven te Parijs meêleven, zooveel maar mogelijk is.”

Zij had zich onder het spreken opgewonden. De kleur op haar wangen stond haar zoo goed, dat ik haar zeker dol verliefd zou bewonderd hebben, indien ik niet totaal was overbluft, door de geheel onverwachte wijze waarop zij mij aanviel.

„Héléne, ben je gek?”

„Dat weet ik niet; maar als dit een dwaasheid is, dan zal ik ze toch ten uitvoer brengen; met jou, als je wilt, en anders . . .”

„Anders?”

„Anders zonder jou,” zei ze met afgewend gelaat door het raampje naar het eentonige landschap starend.

„Het is wat moois!”

„Nog eens, James: het raakt me niet hoe anderen erover oordeelen, maar ik wil mij dezen *eenigen* keer dol amuseeren. Ik heb een voor gevoel, dat er na deze gelegenheid nooit weêr een zal komen; dáárom wil ik nu ervan profiteeren. Ik wil zoo-

veel plezier hebben, dat ik, als we heen gaan, kan zeggen: „t kan me niet schelen al amuseer ik me nu in mijn leven ook nooit weêr.”

Onwillekeurig ontsnapte mij een diepe zucht. Helaas! ik had een vrouw getroffen, op wie het *il faut que jeunesse passe* in zekeren zin even toepasselijk scheen als op een man!

Zwijgend reden wij voort; de regen sloeg kletterend tegen de plaatijzeren wanden van het voertuig; het was een gure, donkere dag. Een drukkende stemming maakte zich van mij meester. Ik had liever overal heen willen gaan, dan naar Parijs, dat mij nu alles behalve aantrekkelijk toescheen. Niet dat ik een vijand was van de genoegens, die tot mijn spijt en ergernis Héléne met zooveel volubiteit had opgenoemd, — ik had mij daarvan zelfs de levendigste en aangenaamste voorstellingen gemaakt, doch in de zoete verwachting dat ik die *alleen* zou genieten.

Héléne, had ik gedacht, zou zooals een braaf, lief, fatsoenlijk hollandsch vrouwtje betaamt, 's avonds nu en dan eens met mij naar de groote opera, naar *les Italiens* of het *Théâtre français* zijn gegaan, en als we dan weêr in ons hotel terug waren, zou zij rustig naar bed gaan, en ik zou mij dan nog zoo'n beetje gaan amuseeren.

Dat alles was even eenvoudig als aanlokkelijk, en daaraan werd nu plotseling een einde gemaakt, door den verwoeden lust van Héléne om „meê te doen.”

't Mocht kosten wat het wilde, maar ik moest haar van dat dwaze idêe terugbrengen.

Na een half uur sporens, nam ik het gesprek weêr op, alsof er niets gebeurd was.

„Je meende dat toch niet in ernst?”

„In vollen ernst.”

„Héléne, dat kan niet. Het schijnt, dat je van de dingen, waarover je spreekt het juiste begrip niet hebt. En dat is ook moeilijk met het oog op je indische opvoeding.”

„'t Is mogelijk, dat je andere begrippen koestert, maar dat doet er immers niets toe.”

„Doet er dat niets toe?”

„Wel neen! Wat komt het erop aan of dat nu overeenstemt met jouw begrippen of die van je amsterdamsche familie? Wij zijn te Parijs en wij zijn er vreemd. Als wij ons niet bekend maken, behoeft ons niemand te kennen. Waarom zouden wij dan geen pret hebben.”

„Pret hebben, pret hebben! Al kent men ons niet, dan blijf jij toch mevrouw Van Tuyll, een getrouwde dame, *mijn* vrouw.”

„Nu, en dan?”

„Als zoodanig heb je een reputatie op te houden. Je kunt niet, *nooit* afdalen tot de genoegens van studenten, *grisetten* en erger, Héléne.”

„En wat heb jij op te houden als meneer Van Tuyll, een getrouwd man, *mijn* echtgenoot?”

„O, maar dat is een heel ander geval.”

Zij sloeg de handen ineen en barstte in een luid, zenuwachtig, onaangenaam lachen uit.

„Och god, James, je raakt zóó in het nauw. *Waarom* is het zoo'n heel ander geval?”

„Omdat aan vrouwen andere zedelijke eischen gesteld worden dan aan mannen.”

„Wie stelt die?”

„Wel, de geheele maatschappij.”

„Je bedoelt daarmee toch zeker alleen de mannen? Maar laat ons niet twisten, James, het blijft toch zooals ik gezegd heb.”

„Nimmer!”

„Wij zullen zien. Ik weet dat je heele praatje voortkomt uit den wensch om mij alleen te laten zitten, terwijl jij je amuseert; dat behoort zeker ook tot de „zedelijke eischen.”

„Volstrekt niet.”

„Lieg niet, James! Ik ken je te goed om niet te weten, dat je het doen zoudt. Verleden jaar is Koorders acht dagen uit-

gebleven, en zijn arme vrouw zat in de grootste ongerustheid te Parijs in het logement. Zou je soms denken, dat ik ook die koopjes wil snappen? Dank je wel!"

„Toch zal ik je niet toestaan op zoo'n dolle manier het leven te leiden.”

Zij zag mij aan en op haar gezicht las ik zooveel woede, dat ze mij, zoo goed als ze eruit zag, een furie toescheen.

„Ik raad je niet aan, Van Tuyll, me langer te plagen. *Met* jou, heb ik gezegd, of anders *zonder* jou. Je kunt zelf kiezen.”

Het was een harde strijd. Ik nam mij zeer ernstig voor, dat het niet zou gebeuren; zij daarentegen stond niet minder vast op haar stuk. Met standjes, dat begreep ik, zouden wij niet verder komen; daarbij was zij ruimschoots tegen mij opgewassen; redeneeringen konden haar niet overtuigen, — er schoot dus maar één redmiddel over; ik moest politiek te werk gaan.

En terwijl ik zoo nadacht in een hoek der coupé een sigarette rookend, rezen al de aantrekkelijkheden van Parijs op voor het oog mijner verbeelding; de fijne soupeetjes met vroolijke, coquette meisjes; de jolige bals met eindeloze afwisselingen en variaties; de café's waar meer leden van het schoone, dan van het leelijke geslacht binnenliepen; al de pret, die ik ongetwijfeld zou hebben met vrienden, die ik er moest ontmoeten, — dat alles, alles verdween in rook omdat mijn vrouw zich heel onaangenaam prozaïsch vastklemde aan mijn rokspanden.

Daar moest iets op gevonden worden en ik peinsde en dacht over het middel, totdat wij het spoorwegstation binnenreden.

Was dat het Parijs mijner jeugd?

Neen, het was een spin, te midden van een web van spoorwegen. De vooruitgang op dit gebied had het aanzien der groote wereldstad geheel veranderd. Ik zag duizenden op de straat, wie men het evenals mij kon aanzien, dat ze geen parijzenaars waren, maar een parijzenaar, zooals men vroeger bij dozijnen op de boulevards zag, trachtte ik vruchteloos te ontdekken; eer zag ik een turk en twee chineezers, zoo bedaard voortwandelen

alsof ze in hun eigen land waren, misschien meer op hun gemak. Schouwburgen en restauraties waren opgepropt met vreemdelingen, wat wij reeds den eersten avond tot onze teleurstelling ondervonden, toen ik slechts tot den prijs van twee honderd francs twee stalletjes-plaatsen kon machtig worden bij de opvoering van *Faust*.

Het *café Anglais* was in zijn bloeitijd en wij, Hélène en ik, gingen er dikwerf soupeeren, omdat er de geheele groote wereld kwam, — wat de dames betreft de geheele theater-wereld.

Doch daarbij, bij de theaters, de wandelingen en rijtoertjes door Parijs en de bezoeken aan mode-winkels bleef het voorloopig.

In het hotel hadden wij kennis gemaakt met de fransche familie Horeb.

Het waren allerliefste mensen, een weduwe met een zoon, die pas zijn baccalaureaat had gehaald, maar er in mijn oogen meer dandy-achtig dan studentikoos uitzag, en een dochter van 'n jaar of achttien, met een allerliefst, vriendelijk kopje. De oude mevrouw was een dier bejaarde fransche dames, waarmede ik altijd zoo gaarne kennis maakte; verstandig, koel beredeneerd, beschaafd en zeer beslist in haar meening en in de wijze om die te kennen te geven. De jeugdige Pascal was een voorkomend en aardig jongmensch, maar ik voelde mij het meest aange trokken door Esther, die veel opgewekter aard had dan haar mama, en meer talent van converseeren dan haar broêr.

Hélène was ook zeer ingenomen met deze familie, en wat ik niet had kunnen voorzien, gebeurde: juist door die familie kreeg zij haar wensch meer en beter bevredigd, dan zelfs zij had kunnen verlangen.

Wij hadden onze apartementen op de tweede verdieping. De familie Horeb, meer bescheiden in haar eischen door haar beperkter middelen, woonde *au quatrième*.

Madame Horeb kende de groote hoofdstad op haar duimpje, en de meeste personen van hoogen stand of groote reputatie van aanzien. Zij was mij een hoogst welkome deelgenoot aan

onze gewone vermaken; alleen: wanneer wij met ons vijven uitgingen, dan had ik steeds het voorrecht te mogen betalen voor allen.

„Dat is de keerzij der medaille,” zei ik tegen Héléne, toen we na een bezoek aan de opera en een goed souper met oesters en champagne te huis kwamen.

„Je kunt hun toch niet laten betalen.”

„Dat weet ik wel; maar dat neemt niet weg, dat het 'n dure vriendschap wordt op die manier.”

„Wij kunnen er niet buiten,” meende zij.

„Waarom niet? Ik best.”

Héléne zag mij aan met een spotachtigen glimlach op het gelaat.

„Jij allerminst.”

Ik haalde de schouders op en zweeg; het convenieerde mij volstrekt niet opnieuw een *scène* te hebben; wij hadden ons geamuseerd; wij hadden lekker gegeten, en ik had geen lust om mij boos te maken en mijn spijsvertering te storen.

O, ik wist wel, waarop zij doelde. Hoe kinderachtig. Ik had mij nogal beziggehouden met Esther Horeb, om de eenvoudige reden, dat het een allerliefst meisje was.

De jongeheer Pascal verveelde met zijn gesprekken Héléne, en hij zou zeker niet geweten hebben hoe een geregeld discours gaande te houden, als zijn mama hem niet zoo dapper had geholpen.

Ik mocht dien Pascal niet erg lijden. Hij had niets geleerd dan latijn en grieksch, en als ik nu en dan eens met hem in gesprek kwam, verscheurde hij mijn ooren met allerlei citaten, die er heel netjes bij hem waren ingepompt. Behalve die twee doode talen, van wetskennis en het fransch, geloof ik niet dat hij iets kende. Van vreemde, moderne talen had hij geen flauw idéé; hij sprak erover met fatterige minachting; landbouw, industrie, schoone kunsten waren voor hem geheel vreemde terreinen; exacte wetenschappen natuurlijk ook; hij kende latijn en grieksch, en daarmee was alles gezegd.

Wij zaten met ons vijven alleen in de restauratiezaal van het hotel na de lunch.

Onder hollanders zou men de opmerking gemaakt hebben, dat er een dominé voorbijging, zoo weinig werd er gesproken. Het weer was niet koud of guur, maar somber en drukkend. En dan: het was de vervelendste dag der week te Parijs; 't was Zaterdag.

„Wij moeten eens naar 'n publiek bal gaan; ik zou 't zoo gaarne zien,” zei Héléne onverwacht.

Madame Horeb zag haar eenigszins verwonderd aan.

„'t Is vreemd,” meende zij.

„Hoe zoo?”

„Ik dacht, dat alleen de françaises daar nieuwsgierig naar waren.”

„Waarom de vreemden niet?”

„Dat weet ik niet. Ik dacht het maar.”

„Laten we er eens heengaan?” vroeg Esther, en ik zag, hoe haar geheele gelaat als glinsterde van verlangen.

„Bent u daar ook zoo nieuwsgierig naar,” vroeg ik, op mijn beurt verwonderd.

„O, dol! Wat moet het grappig zijn!”

„'t Moet in elk geval een *bal masqué* wezen,” meende Pascal.

„Welnu, als je het alle vier zoo graag eens wilt zien, gaat dan,” zei mevrouw Horeb. „Ik heb ook den tijd gekend, dat ik die merkwaardigheden wilde zien.”

„En bent u er geweest?” vroegen Esther en Héléne tegelijk.

„Wel zeker, kinderen. Och, het is als de meeste dingen: het valt tegen; maar men houdt zich goed naderhand, roemt het aardige en prettige en . . . maakt anderen nieuwsgierig.”

Ik was het volkomen met mama eens. Zooals zij daar zat, met haar japon van zwarte tibet, sluitende om haar respectabele heupen, haar ronde schouders en gevulde borst; met haar vol gelaat en gesloten mond en haar peper- en zoutkleurig in het midden gescheiden en glad gekamd haar, was zij een type, een echte fransche type.

Het was duidelijk, dat ik toe moest geven; trouwens het vooruitzicht met Esther te gaan, maakte het ook voor mij aantrekkelijk.

„En zult u ons dan het genoeg doen meê te gaan?”

„Wel neen! Ik zeg u, ik heb het gezien, en men kan als dame, die zich respecteert, maar eens naar zulke dingen gaan.”

„Dus vindt u goed, dat Esther ook meêgaat?”

„Met u en mevrouw, wel zeker.”

„Heerlijk!” juichte het meisje.

Hélène stond op.

„Wij mogen alvast beginnen met onze voorbereidende maatregelen.”

„Nu al? Wanneer is . . .”

„Morgen avond! Ik heb gister geafficheerd gezien, dat er morgen avond *bal masqué* is in *Frascati*.”

Mevrouw Horeb knikte haar veelbeteekenend toe; Pascal lachte.

„Liefst in *Frascati*,” zei hij.

Hélène haalde met 'n zeker *air de dédain* de schouders op.

„*Frascati* of elders,” meende zij, „dat zal wel hetzelfde wezen.”

„*Savez vous bien, monsieur De Tuyll, que madame est très résolue.*”

Ik wist het, veronderstelde ik, en . . . ik vergiste mij. Hoe vastbesloten zij was, zou ik echter spoedig leeren begrijpen.

De verveling van het oogenblik was gebroken. Wij hadden het druk, ieder voor zich. Eerst de keuze der costumes. Ik nam een *débardeur*; Pascal koos een page-costuum; de dames mochten, zei mevrouw Horeb, niet anders gaan dan in *domino's*; hoogstens in gekleurde. Ik geloof dat dit beiden zeer teleurstelde en ze oneindig liever in costumes waren gegaan, die haar schoonheden meer op den voorgrond deden treden.

Hélène echter onderwierp zich.

„'t Kan mij niet zoo heel veel schelen, hoe ik gecostumeerd ben. 't Voornaamste is, dat we er heengaan.”

„Nu heb je je zin.”

„Jij zeker niet.”

„'t Is mij volmaakt onverschillig.”

„*Nous verrons!*”

„Wat *verrons*? Ik denk *bonne mine* te maken en me zooveel te amuseeren als mogelijk is; dàt spreekt.”

„Maar anders ging je er liever niet heen?”

„Juist.”

„Och, het beste is er niet meer over te praten. Iedereen moet maar doen en denken, zooals hem goeddunkt.”

„Jij hebt, voor een dame, zeer bijzondere theorieën.”

„En jij, voor een heer, rare practijken.”

„Laten we in godsnaam niet gaan twisten, Hélène. Ik heb van je hatelijke schimpscheuten meer dan genoeg.”

„Het schijnt wel van neen, want je begint er altijd mede. Laat mijn theorieën, zooals je ze gelieft te noemen, met rust, dan zal ik over je practijken zwijgen.”

„Natuurlijk moet je weêr het laatste woord hebben.”

„Dat is mijn recht, James. Er is een tijd geweest, dat ik het jou liet, met liefde. 't Is lang voorbij en het laatste woord behoort nu aan mij.”

„Je wordt theatraal,” zei ik spottend; „je zoudt . . .,” maar ik ging niet verder, want ik zag, dat zij geweldig opgewonden was en een uitbarsting elk oogenblik volgen kon. Zonder verder iets te zeggen, ging ik naar mijn kamer.

Het gemaskerd bal had den volgenden dag de bui doen overdrijven, ook van mijn kant, en toen we des morgens aan het ontbijt kwamen, was het niet 't gewone doodsche zwijgen, dat anders onze huiselijke twisten soms vele dagen achtereen kon opvolgen, maar wij deden eenvoudig, alsof er niets hoe genaamd was gebeurd.

En naarmate de dag voortging, werd het beter. De Horebs hadden het gruwelijk druk; Hélène en ik waren naar de vierde verdieping gegaan om gezamenlijk met hen te zorgen.

De *costumier* kwam met frissche pakken, het een al fraaier dan het andere; de rose en lichtblauwe *domino's* waren zoo keurig, dat zeker ook in vroeger tijd nooit een geestelijke zulk een winterkleedingstuk aan het lijf heeft gehad; ook de costumes van Pascal en mij waren alles wat men wenschen kon. Het was passen en meten, bekijken met kinderlijk genoeg, vergelijkjen en lachen, — de voorpret van het *bal masqué*, meestal grooter dan de pret zelf.

Esther was uitgelaten van vreugde; het lieve kind was zoo vertrouwelijk en vriendelijk, dat ik mij hoe langer hoe meer verheugde over het groote voorrecht met haar naar het *bal masqué* te gaan, want natuurlijk zou de jonge Horeb Héléne begeleiden en ik 't vroolijke meisje.

Lachend zei ik tot Héléne:

„Wil je wel gelooven, dat ik er nu zelf plezier in begin te krijgen.”

„Och kom!”

„Ja, waarom niet? Ik word eenvoudig meêgesleept door jullie agitatie.”

Het wemelde aan den ingang van het parijsche danshuis van bezoekers. Onder de niet gemaskerden zag ik vrouwen, van wie ik met de hand op het hart niet had durven zeggen, *si c'étaient des duchesses ou des filles*, indien de heeren, die haar vergezelden het niet duidelijk hadden gemaakt door hun uiterlijk.

Chic was het, ook onder de gemaskerden, en onze costumes, hoe frisch en netjes ze waren, gingen verloren onder de massa satijn, fluweel en kant, die ons omringde. Of men aan de houding onzer dames zag, dat zij behoorden tot den fatsoenlijken stand? Ik weet het niet, maar zou er niet op durven zweren. Te midden van deze levendige gesprekken, van dat druk heen en weêr gaan van paren, het een al fantastischer dan het andere; onder de bedwelmende luchtstroomen van *ambrée*, *patchouli* en *mille fleurs*; bij het geruisch der nieuwe zijden stoffen, de zee van licht, en daarin de bonte mengeling van kleuren, — scheen

het mij dat Héléne, die aan den arm van Pascal voor mij uit liep, een geheel andere houding en gang had aangenomen dan gewoonlijk; zij draaide en zwierde, en cadenseerde haar tred, wendde het hoofd van rechts naar links en van links naar rechts, zag achter haar om en sprak tegen Esther luid en bijzonder geaccentueerd. Ik zag dan haar oogen schitteren onder het fluweelen maskertje, en daaronder ging haar mond al lachende bijzonder wijd open, alsof men in den regel nog niet genoeg zag van haar mooie witte tanden.

En ook het lieve meisje, dat aan mijn arm hing, scheen door deze balkoorts aangegrepen. Zij sprak natuurlijk ook in den dagelijkschen omgang niet als een *ouvreuse*, kort en scherp en alsof ze de woorden afbeet gelijk een draad garen, maar ze had, als alle *parisiennes* van eenige opvoeding, die stemmodulaties, welke zoo aantrekkelijk lief in de ooren klinken, al maken ze het fransch minder goed verstaanbaar en al vloeken ze tegen alle regels voor een logische intonatie.

Toch, zoo coquet en zangerig als haar nu, bij den ingang van dit bal, de korte phrasen van de lippen rolden, had ik het nog nimmer gehoord. Haar jeugdige, slanke taille richtte zich zoo hoog mogelijk op onder den wijden rozen domino, en het lieve kopje een weinig ter zijde wendend, zag ze mij aan en was zoo aanvallig, dat ik een onweêrstaanbare neiging gevoelde om haar te omhelzen.

Die Pascal!

Dat liep in een page-costuum met valsche kuitzen, met valsche krullende lokken, en een valschen knevel! Toch had hij iets in zijn voordeel: hij was verbazend galant, met een sterk uitgedrukte neiging tot fatterigheid.

Het was vol in de zaal; 't was reeds half elf en wij kwamen op een oogenblik dat juist een verwoede *cancon* werd gedanst. Ik trachtte er voorbij te komen, door de dichte groep van dansende toeschouwers, maar Héléne en Pascal bleven staan, en praatten en lachten als de rest.

Ik wist niet wat ik zeggen moest. Zoo'n bal, ook, met fatsoenlijke dames!

„Wat zullen die lui moe worden,” was de eenige snuggere opmerking, die mij op het oogenblik te binnen schoot.

„Volstrekt niet. Ze dansen straks weêr door, en walsen en polkeeren alsof ze pas beginnen den geheelen nacht.”

„Ben je hier dan meer geweest?”

„Sst!” zei ze met alleraardigste meisjes-vrees. „Eens ben ik met Pascal in stilte wezen kijken. We waren nog heel jong.”

Bij die vertrouwelijke mededeeling had zij mijn arm gedrukt, 't lieve kind!

„'t Is 'n dolle aardigheid dat cancanneeren.”

„Komiek, niet waar?”

„Hm! Bij ons in Holland noemen ze het toch anders.”

„Och, dat zijn allemaal menschen van het platteland; ze begrijpen niet hoe men zich amuseert.”

„Zou het prettig wezen zóó te dansen.”

„*Méchant!*”

„Waarom, *méchant?*”

„Dat weet je wel. Hoe kan je toch zoo mal vragen.”

Ik voelde mij waarachtig een jongen van achttien jaar worden, die kibbelt met zijn meisje. Toen ik een oogenblik later met Esther door de menigte walste, bestond er niets meer voor me op de wereld dan zij en het *bal masqué*.

„Zouden we niet afspreken, waar we elkaar straks wachten zullen om naar huis te gaan.”

Hélène vroeg het in 't hollandsch, droog en onaangenaam; het viel mij op het lijf als een ijsbad.

„Hoe laat wou je naar huis gaan?”

„Tegen twaalf uren.”

„Laat ons zeggen: één.”

„Ook goed.”

„We zullen elkaar dan wachten, dáár bij die deur.”

De afspraak was noodig, want de kolossale drukte belette ons

bij elkaar te blijven. Ik danste met Esther en sloeg geen enkel nummer over. Eens stonden wij met Hélène en Pascal in een woeste quadrille, waarin het aan *farces* van zeer dubbelzinnigen aard niet ontbrak, en waarin men menig woordje hoorde, dat anders niet voor damesooren bestemd was. Terloops had ik nog even gelegenheid op te merken, dat Hélène zich met de grootste levendigheid liet meêsleepen door het vermaak en dat er een groot verschil bestond in haar manier van dansen hier en vroeger in Indië.

„Esther,” — ik had vergunning gevraagd haar bij den naam te noemen — „ik sterf van honger.”

„Wel,” lachte zij, „ik zou ook wel iets willen eten.”

„Zouden we dan niet even gaan soupeeren?”

„Waar?”

„O, laat dat maar aan mij over.”

„Maar moeten we niet eerst naar Pascal zoeken en naar mevrouw?”

„Waarom? Het kan lang duren vóór we hen vinden.”

Al pratende liepen wij door de zaal; een oogenblik stond zij stil, zonder een woord te spreken; het scheen mij toe, dat er in dat moment veel werd beslist.

„*Eh bien*, dan moeten we maar zonder hen gaan.”

Als een veldheer, die den slag heeft gewonnen, verliet ik met Esther de balzaal.

In de restauratie besteed ik zonder te aarzelen de trap, die naar de *cabinets* leidde; de kellner opende, en Esther trad binnen, zonder aarzeling of schroom, terwijl ze zich met een losheid liet neêrvallen op den kleinen divan, alsof ze zich hier volkomen tehuis gevoelde.

We soupeerden; ik niet als iemand, die zulk een verschrikkelijken honger had; Esther daarentegen met een prachtigen eetlust; ik had *Moët frappé* laten aanrukken, en zij hielp mij met merkwaardige stoutmoedigheid.

Alles ging uitmuntend. Zóó goed; *te* goed. Toen we *Frascati* weêr binnentraden, moest ik reden tot tevredenheid hebben gehad, en niettemin was ik ontstemd. Zóóveel intuïtie scheen mij een onmogelijkheid.

't Was laat geworden, intusschen. Één uur was het reeds lang, en daarom stapten we haastig naar de deur, waar ik zeker meende dat Pascal en Héléne ons zouden wachten.

Maar er was niemand.

„Zij zullen gewacht hebben,” zei Esther, „en toen het hun verveelde weêr zijn gaan dansen.”

„Dan zal het 't beste zijn dat wij maar hier wachten, lieve.” Ik had volstrekt geen lust meer tot dansen.

„Wel zeker. Ze komen zonder twijfel straks hier weêr.”

Hoe kalm was ze! Zou het dan werkelijk waar zijn, dat dit alles zoo weinig te beduiden heeft voor het „zwakke” geslacht?

Wij namen plaats aan een tafeltje in de nabijheid, en wachtten, al pratend en lachend, terwijl ik van tijd tot tijd haar lief handje drukte.

Het was twee uren geworden.

Eindelijk kwam mijn vrouw met haar cavalier; maar niet uit de drukke nog steeds dansende menigte, — zij kwamen dezelfde deur binnen, waardoor wij een uurtje geleden in de zaal waren gekomen.

Het kwam mij voor, dat zij buitengewoon lief waren tegen elkaar; hij, die nare kwa-jongen, liep met een houding als een haan.

Toen ze voor ons stonden, scheen hij, echter, merkbaar de kluts kwijt.

„We hebben je lang gewacht, daar straks,” zei Héléne koeltjes.

„Wij ook, daareven.”

„Was je heengegaan?”

„Ja, wij hadden een gruwelijken honger en zijn wat gaan eten.”

„Ei. Dat is juist, zooals wij. Maar wij hebben *eerst* gewacht.”

„Wij niet. Ik dacht dat je ons al lang waart vóór gegaan.”

„Dat weet je wel beter; het vóórgaan laat ik aan jou over.” Het laatste gedeelte van dit gesprek werd in 't hollandsch gevoerd.

„Laat ons nog een uurtje dansen,” zei ik in 't fransch. „Wij zijn nog niet in een stemming om naar huis te gaan.”

„Uitstekend,” zei Pascal.

„Heerlijk,” riep Esther vroolijk, en zij trok mij lachend meê. Hoe weinig lust ik nog had om te dansen, naar huis had ik in geen geval kunnen gaan. Ik kookte inwendig van woede. Zoo'n Pascal, zoo'n aap, dien ik met mijn handen kon breken! Het was wèl.

Esther was allerliefst voor me, en ik vermande mij. Het zou te gek geweest zijn haar nu slechts het minste of geringste te laten bespeuren van hetgeen in mij omging; haar *nu* te veronachtzamen of mij minder voorkomend te toonen; haar nu niet even dringend het hof te maken, als daar straks, vóór de *Moët frappé* . . .

Woest stortte ik mij in het balvermaak en ik lette er volstrekt niet op, dat het der engelachtige Esther zoo weinig moeite scheen te kosten om mij in mijn dolle vaart te volgen. Wij dansten en dronken champagne tot we uitgeput terugkeerden, ik wel opgewonden en vroolijk in schijn, maar metterdaad even woedend als ongerust.

Op straat was ik zoo luidruchtig dat een *sergeant de ville* zijn stem moest laten hooren; tweemaal had ik Pascal vriendschappelijk op de schouders geslagen, zoodat hij rammelde op zijn grondvesten; dat genoeg had ik er althans van!

In het hotel ging alles stil en deftig toe. Ik bedankte voor de eer en het genoeg; Pascal bedankte voor het genoeg en de eer; de dames kusten elkaar; wij gaven elkaar de hand. Nog een hartelijke dankbetuiging en het tweetal ging naar zijn *quatrième*; mijn vrouw en ik traden onze keurige apartementen binnen.

Zonder een woord te spreken, zonder een groet te wisselen

gingen wij naar onze kamers. Wat Héléne ondervond en dacht, weet ik niet, maar ik voelde mij eerst verdrietig en boos; toen begon ik aan de lieve Esther te denken, en ik sliep in door de heerlijkste droomen gewiegd.

Laat in den ochtend stond ik op, allesbehalve in de stemming van een man, die tevreden is over een *conquête*. Wat moest dat worden? Ik had altijd een afschuw gehad van gecompliceerde toestanden in het dagelijksch leven, en nu zat ik zelf in den grootsten knoeiboel. Ik kleedde mij en ging naar de fraaie galerij van het hotel. Ofschoon het er heerlijk was, mocht het aantal gasten niet groot heeten. Alles was uitgevlogen, de wereldstad in, die Zondags morgens ook een zeer curieusen aanblik oplevert. Héléne lag achteloos in een causeuse, terwijl Pascal met haar stond te praten.

Esther was in gesprek met een engelschman en het trof mij hoe zuiver en correct zij de tale Albions sprak. Mevrouw Horeb stond er aandachtig naar te luisteren, ofschoon zij er geen woord van begreep; zij scheen juist t'huis te zijn gekomen, want ze droeg hoed en mantel en hield een klein kerkboek in haar gehandschoende hand.

De engelschman, die met zijn benocle op zijde en zijn Baedeker in de hand op heete kolen stond, ging spoedig heen.

„Ik maak u mijn compliment over uw keurig engelsch,” zei ik tot Esther.

„Niet waar?” antwoordde mama met vreugde. „Zij kan alles leeren; zij heeft *le don des langues*.”

„Een groot voorrecht.”

„Och,” zei Esther met een verrukkelijken glimlach, „mama praat maar zoo wat; 't is waar, ik heb 't engelsch gemakkelijk geleerd, terwijl Pascal . . .”

„De arme Pascal!” meende mama. „'t Is zoo'n goede jongen! Vindt u Pascal ook niet 'n uitstekenden jongen, meneer Van Tuyll?”

„'n *Charmant* jongmensch! Bent u naar de kerk geweest?”

„Zeker, ik ga altijd naar de mis. Er gaat niets boven godsdienst.”

„Vindt u dat?” vroeg ik, Esther lachend aanziende.

„Zeker! O, ik weet wel wat u bedoelt: *les enfants ne pratiquent pas*.”

„Ik ook niet.”

„Het komt op lateren leeftijd. Als men nog jong is, denkt men niet aan het andere leven; men gaat zijn zondigen weg.”

„Wel, ik wed dat uw weg zonder zonde was.”

„Mama zondigt nooit,” zei Esther op zulk een toon van met de grootste moeite bedwongen lachlust, dat ik mij niet goed kon houden, en de oude dame zich zelf haast niet kon bedwingen.

„Ze is een ondeugende meid, meneer Van Tuyll. Ik heb haast niets geen gezag meer over haar; u moet haar maar eens voor me *à faire* nemen.”

„Ik beloof het u.”

„En vertel me nu eens iets van het bal. Hebt ge u geamuseerd?”

De laatste vraag was aan Héléne, die naar ons toekwam met de flegmatieke rustigheid in haar geheele wezen, waarvan indische menschen het monopolie schijnen te hebben, als ze willen.

„Buitengewoon! Ik geloof, dat wij allen ons uitstekend vermaakt hebben.”

Esther was naast mijn vrouw gaan staan en had den arm om haar schouders geslagen. 't Was een prachtig gezicht!

„Wij hebben zoo'n pret gehad, maatje!”

„Dat doet me veel genoegen. Maar bij dien eenen keer moet het nu ook blijven.”

„Ziet u er dan toch nog altijd kwaad in.”

„Direct niet. Maar men moet zichzelve respecteeren en ook elkaar, onderling.”

„Gaat dat niet, als men veel zulke bals bezoekt?”

Ik zal nooit den gruwelijken spot vergeten, die op Héléne's

gelaat te lezen stond, toen zij dit vroeg. Mevrouw Horeb zag haar onderzoekend aan, en zei eenvoudig: „Neen, lieve.”

Na middernacht, toen we terug waren uit de *Variétés* en alles reeds lang sliep, naar ik meende, sloop ik mijn kamer uit, en wachtte aan de trap. Weinig minuten later daalde onhoorbaar een allerlieft figuurtje naar beneden; een van een royale fooi voorziene kellner ging ons voor, en een oogenblik later reden Esther en ik in een rijtuig van het hotel door de straten van Parijs.

Het was na drieën, toen we terugkwamen; dezelfde duitsche kellner, die ons had uitgelaten, wachtte op den thans zeer slecht verlichten corridor met een bougie in de hand.

Toen ik reeds ontkleed in mijn kamer op het punt stond in bed te stappen, steeg mij het bloed met geweld naar het hoofd; ik meende in een der naaste appartementen een deur te hooren openen en sluiten.

Er gingen drie maanden voorbij, zooals ik niet gedacht had er ooit te zullen doorleven; drie maanden van het vreemdsoortigst bestaan.

Het zwakke verbod van mama Horeb weerhield ons in niets, en zij had de eigenaardige hebbelijkheid van in de practijk nooit iets te bemerken, ondanks haar hoogst fatsoenlijke theorieën.

't Was een vroolijk leven, dat wij leidden met ons vieren! Alleen in onze eigen vertrekken werden tusschen Héléne en mij òf geen òf bitse woorden gewisseld; daarbuiten waren we allerlieft.

Haast ongemerkt waren we in kleeding en manieren echte parijzenaars geworden; ik kon mij Héléne niet meer voorstellen in sarong en kabaja, en veel minder mij zelven met een tot de knieën opgestroopte slaapbroek en een *tjaping* op.

't Was een andere wereld!

Als ooit Héléne zich illusies had gemaakt van 's nachts uitgaan te Parijs, dan waren haar droomen thans ten volle verwezenlijkt.

Er gingen slechts weinig avonden voorbij, dat wij niet uitgingen. Wanneer Pascal verhinderd was, en dat gebeurde slechts een paar avonden in de week, ging *ik* met de dames naar het *Théâtre Français*, de groote *Opéra* of eenige andere deftige gelegenheid, waarbij men *en frac* kwam en zich zoo stijf mogelijk hield. Des nachts ging ik dan stil, hetzij met Esther, hetzij in mijn eentje nog 'n uur of wat uit.

Maar anders, als we twee paren vormden, gingen we gezamenlijk; dat wil zeggen: we kwamen ergens te zamen binnen en keerden ook zoo naar huis; overigens gingen we ieder zijns weegs.

Het was een aaneenschakeling van vermaken, een leven zoo ongeregeld als het maar kon; van de gewoonte om 's morgens vroeg op te staan was geen spoor meer over, en als we vóór twaalfen 's middags bij de hand waren, kon het voor een bijzonderheid gelden.

De berichten uit Indië waren uitstekend. Alles ging volmaakt naar wensch en zoo er in de brieven van mijn compagnon en diens lieve wijfje iets hinderlijks was voor Héléne en mij, dan was het dat ze onze beide persoonlijkheden, die met elkaar niet meer te maken hadden, dan dat we putt'en uit dezelfde fondsen op grond van onze maatschappelijke overeenkomst, — te harmonisch ineen deden smelten.

Maar die brieven betekenden niets in vergelijking met de epistels van Drossaarts, die mij telkens deden besluiten ze voortaan ongelezen te verbranden, waartoe ik echter niet kwam. Op een ochtend, dat ik zelfs voor *mijn* doen vrij laat opstond, lagen op het zilveren blad op de tafel de brieven, die de post voor mij had aangebracht. Er was er weêr een bij van mijn ouden kwelgeest.

„Amice,” schreef hij. „Met de laatste boot is Van Doorn hier teruggekomen; hij had je in een théâtre gezien in het moderne Babylon, maar je was zoo'n *grand seigneur*, en jullie had je met zulk *verheven gezelschap* in een *loge* opgeschoten, dat de arme jongen den moed niet had je te bezoeken. Het schijnt dat jullie te midden van al dat fransche *pacotille* eigenlijk eerst tot je recht komt. Ik gaf een *stali* om je daar eens met je Leentje, die te jong naar Europa is gegaan, als opgeprikte kapellen te zien zitten. Verleden week Zaterdag waren er wat lui bij me, en toen hebben we op een oude plaat van de *Illustration*, die een komedie voorstelde, jullie heel netjes uitgeteekend in een van die aardige, vergulde en bekleede hondenhokjes van loges.

Het is nu maar 't beste dat jullie behoorlijk pierewaait, tot je er volkomen genoeg van hebt.

Hier gaat alles precies als altijd. Ik heb het erg druk, want mijn laatste tabak was 'n beetje achteruitgegaan, en nu moet ik me er meer zelf meê bemoeien dan noodig behoorde te wezen.

Laatst heb ik oom Willem bezocht, die met den dag dikker en rooder wordt, maar er erg oud uit gaat zien. Ik geloof, dat hij zijn verdriet over den dood van zijn vrouw leelijk tracht te verzetten. Ook had ik het genoeg den jongenheer Charles te ontmoeten. ZEd. is sterk tegen het Gouvernement. Hij heeft me in vertrouwen verteld, dat hij een wetenschappelijk werk wil schrijven over den inhoud der vierkante flesschen, alsmede een populair geschrift over de eigenschappen van den *patjol*. Ik heb hem ten sterkste aangemoedigd; 't zou zonde wezen als Indië van dien arbeid verstoken bleef!

Schrijf me eens of je, na je parijsche excursies, ook al genoeg ondervinding hebt opgedaan om overtuigd te wezen, dat het vermaak een hoogst betrekkelijk iets is. Ik ben benieuwd naar je oordeel daarover.

Gegroet

DROSSAARTS."

Was deze persiflage reeds voldoende om mij te ontstemmen, een brief van papa deed er de rest toe.

„Waarde zoon.

Naar aanleiding van hetgeen ik verneem van een onzer vrienden te Parijs, dien gij de moeite niet hebt genomen te bezoeken, moet ik u instantelijk verzoeken naar hier terug te komen.

Het is voor mama en mij op onzen ouden dag verdrietig te moeten vernemen, dat gij, ofschoon gehuwd, u niet ontziet met uw jonge vrouw een loszinnig leven te leiden, waarover wij ons moeten schamen.

Uw Vader."

Driftig scheurde ik beide brieven stuk en wierp de stukken in den haard. Dát was dan nu Parijs, voor onafhankelijke menschen, die doen en laten konden wat zij wilden! Men moest mij weêr komen vertellen, dat men hier in deze wereldstad kon leven en uitgaan zonder dat de eene mensch notitie nam van den ander!

Vast besloot ik, mij in geen geval te storen aan de bedillerij van mijn vader en nog veel minder aan de schimpscheuten van Drossaarts; dát sprak wel vanzelf.

Maar deze post scheen bestemd nog meer onaangename brieven aan te voeren, o. a. een zeer dikken van mijn bankier te Amsterdam; die achtte het noodig mij, in verband met de wissels, die ik had getrokken, den stand van mijn beschikbaar vermogen op te geven.

Nu, die was niet zoo heel slecht, en daarbij kwam, dat er weer een mooie som beschikbaar werd van de laatste verkoopen van tabak; maar toch: ik had ongeveer honderd vijftig duizend francs verteerd te Parijs, in drie maanden tijd. Verteerd is eigenlijk het woord niet, want er was geleend geld bij aan de oude mevrouw Horeb, die mij in vertrouwen had verteld, dat

ze heel tijdelijk in een kleine ongelegenheid verkeerde en dringend behoefte had aan 'n twintig duizend francs. Ik had mij gehaast aan haar verlangen te voldoen. Nooit leende ik iemand met meer vreugde geld dan aan de moeder van Esther. Voorts had ik het lieve kind zelf voor 'n dertig mille aan byouteriën cadeau gedaan, en had mij Héléne nu en dan aardige sommetjes geld gevraagd, die ik haar met een zuurzoet gezicht uittelde, zonder dat ik een rekenschap durfde vragen, die zij niet gaf, en ook zeker geweigerd zou hebben te geven.

Het was in elk geval 'n zwaar kwartaal, en onder den indruk der cijfers, zei ik 's middags, terwijl we een schilderijen-tentoonstelling bezichtigden, tot mevrouw Horeb:

„'t Is 'n duur leven hier te Parijs.”

„Vindt u dat?” vroeg zij met ernst en belangstelling.

„Zeker! Ik heb wel wat fortuin, maar het leven op den voet van het laatste kwartaal zou ik niet lang volhouden.”

„Dat verwondert mij.”

„Hoezoo?”

„Och, men had mij gezegd dat ge rijk waart.”

„'t Was zeer vleidend,” zei ik lachend: „'t Is wonder, dat ik niet een fabuleuse oostersche prins werd genoemd.”

„Nee,” zei mama Horeb met groote kalmte: „Die tijd schijnt voorbij te zijn.”

„Welke tijd?”

„Van de fabelachtig rijke oostersche prinsen.”

Al voortwandeland bleef ik met haar in gesprek. Zij informeerde met moederlijke belangstelling naar mijn financiën. Ik vertelde haar de zaak zooals die was; ik vertrouwde de goede vrouw geheel en al; ik gaf haar een schets van mijn arbeid in Indië en zijn resultaten.

„Maar, beste vriend,” zei ze me daarna met de grootste verbazing aanzien, „dat is geen fortuin; dat is *klatergoud*.”

't Was een hard woord en ik kon het niet goed hooren.

„Het zal wel evengoed 'n fortuin zijn, als dat in goede zaken hier steekt.”

„Wel neen! Volstrekt niet! Goede zaken hier zijn zooveel beleggingen van geld. Uw landelijke onderneming is een speculatie; gij leeft van enorm hooge renten, die uw onmogelijk klein kapitaaltje afwerpt.”

Onaangenaam klonk mij haar stem in de ooren; het was niet meer de volle, goedaardige toon, waarop zij anders altijd tot mij sprak, maar er klonk spijt en zelfs woede uit den scherpen, minachtenden klank, waarmede zij mij... de waarheid zeide.

Ontstemd en vooral erg vernederd wandelde ik zwijgend verder. Mevrouw Horeb scheen het ook niet noodzakelijk te vinden het gesprek voort te zetten, zoodat ik blijde was dat de lieve Esther zich mijner ontfermde en bij me kwam loopen babbelen.

Wij slenterden langzaam het eene lokaal in en het andere uit. 't Was een prachtige tentoonstelling, zooals men er had, toen de overdreven prijzen van de schilderkunst nog geen *vak* hadden gemaakt, waarmede iedereen het probeerde, onverschillig of er een vonk van het goddelijk genie schitterde in zijn geest, of dat hij van nature meer aanleg had voor *huisschilder*.

Doch hoe fraai de verzameling kunstwerken ook was, — de mode van den dag bracht nog niet mede voor de stukken stil te staan en te doen alsof men er verstand van had. Men ging nog om *mensen* te zien naar een tentoonstelling, en wandelde; slechts artisten, die men niet meëtelde, provincialen en engelschen keken naar de schilderijen; voor ons, parijzenaars, was dat niets.

Want wij voelden ons geducht ingeburgerd, Héléne zoewel als ik! 't Was zóó erg, dat ik, of er goede dan wel minder aangename tijdingen kwamen, een gruwelijken hekel had aan het lezen van brieven, die er mij natuurlijk steeds aan herinnerden dat ik een indischen tabaksboer was. Hoe het op dat punt met Héléne stond geschapen kan men nagaan, als ik zeg, dat zij soms brieven van haar naaste bloedverwanten ongeopend op de tafel liet liggen.

Later op den dag werd mama Horeb, die ik vond dat zich mijn financiële omstandigheden wel wat al te sterk aantrok, vroolijker en vriendelijker. Doch zij ging hierin naar mijn gevoelens weêr te ver.

„Ik heb een voorstel,” zei ze aan het dessert, terwijl ze langzaam de druiven plukte van een grooten tros, die aan twee kanten over den rand van haar bord hing.

„Het zal wel een uitmuntend zijn,” meende Hélène.

„O neen, ik vrees dat het erg zal tegenvallen.”

„Bij voorbaat stem ik toe,” zei Pascal.

„Ik ook,” moest ik wel zeggen.

„Welke plannen hebt ge voor van avond?”

Wij keken elkaar eens aan; dat wil zeggen: ik keek Esther aan en zij mij; wat de anderen deden kon mij natuurlijk niet schelen.

„Misschien zouden wij naar een of ander theater gaan,” zei ik aarzelend.

„En dan?”

„Dan . . . , dan gaan we soupeeren, natuurlijk.”

„Uitstekend. Welnu, soupeert dan bij mij?”

„Bij u?”

„Waarom niet? Is het beneden u zoo hoog te klimmen?”

„Och, mevrouw Horeb, dat weet u wel beter.”

Esther vond het een heerlijk idéé; iedereen vond het allerliefst, en ik ook; ik vond het *ook* allerliefst, ofschoon ik mij bij voorkeur niet bij en met mama amuseerde.

Den geheelen avond plaagde mij het denkbeeld: waarom toch, die curieuse uitnoodiging om gezamenlijk met haar en in haar salon te soupeeren? Ik hield het voor waarschijnlijk, dat ze voelde eenigszins onhebbelijk te zijn geweest dien middag en dit nu door groote vriendelijkheid wilde . . . verergeren.

Esther overtrof haarzelve in vroolijkheid en in die geestige, korte antwoorden, die meer begrepen dan verstaan moeten worden; zij gaf den toon aan; haar voorbeeld werkte aanstekelijk

en wie ons, na afloop van de voorstelling over de boulevards zag wandelen terwijl het rijtuig — ik had gehuurde equipage van het hotel — langzaam achter ons aanreed, moest zooveel levenslustige opgewektheid benijden.

„Het zal me benieuwen, wat maatje ervan heeft gemaakt,” zei Esther op dien kinderlijk naïeven toon, die mij altijd zoo bekoorde.

„Weet je dat dan niet?”

„O neen; 't is haar geheim.”

„Dat zou 'n mooie titel wezen voor een tooneelstuk,” meende Pascal. „Haar geheim!” Hij lachte, wat ik flauw vond, want er was niets geestig aan.

„Haar geheim,” herhaalde Esther, die het erg aardig scheen te vinden.

„Het *is* de mooiste titel voor 'n drama,” zei Hélène. „Als de ontkenning maar goed is.”

„Er is geloof ik niemand in betrokken dan de *maitre d'hôtel*.”

Ik begon het nu toch ook een lieve verrassing te vinden. De tafel was in één woord: prachtig. Alles schitterde en blonk, de fijnste bloemen in zilveren vazen versierden den disch en verspreidden haar geuren door het vertrek; het glazen assortiment bewees, dat mama Horeb het ernstig meende.

„O, als mama er zich toe zet, dan doet ze het goed,” had Esther gezegd, en de ondervinding, die ik dezen avond opdeed, bevestigde dat.

Zelden kwam ik hier in deze vertrekken. Ik opende de espagnoletten en trad naar buiten op het balkon. Het reusachtige Parijs, geheel geillumineerd door zijn fraaie straatverlichting, lag beneden ons.

„Dat is het schoonste wat ter wereld bestaat,” meende mama Horeb, die links van mij kwam staan op het balkon.

„Ik kon er uren naar staan kijken . . . vroeger,” zei Esther, die aan mijn rechterkant over de ballustrade leunde. Toen ze dat „vroeger” uitsprak, waarin voor mij zulk een vleiende en

lieflijke beteekenis lag, dat al de heerlijke herinneringen opwekte, verbonden aan wat wij te zamen „later” hadden genoten, en waardoor zij te kennen gaf hoe *dat* genot haar het vroegere had doen verwaarloozen, — hief ze haar mooi kopje tot mij op en zag me met haar groote, donkere oogen zoo schalks aan, dat ik tienduizend francs had gegeven om haar te mogen omhelzen.

„Ja, Esther heeft in den laatsten tijd volstrekt geen gevoel meer voor het schoone,” verklaarde mama. „Als ik 't niet beter wist, zou ik zeggen, dat ze verliefd was.”

„Wie weet!”

„Dwaasheid, kind! Blijf jij maar bij je maatje.”

„Het een behoeft het andere niet te beletten,” antwoordde Esther lachend.

„Dat doet het wel,” hield mama vol, terwijl zij naar haar dochter toekwam, den arm om haar hals sloeg en haar kustte. „Ziet u, meneer Van Tuyll, ik zou haar niet kunnen missen. Zulk een kind staat men niet af.”

Een franschman zou *ému* geweest zijn, daarvan ben ik zeker; mij liet het théâtrale van mama Horeb nogal koud; de zinspeelingen van Esther zelf hadden mij totaal het hoofd op hol gebracht, en bij den aandoenlijken kus, die mama Horeb op het voorhoofd van 't meisje drukte, glimlachte ik.

„Ja, lach me maar uit, meneer Van Tuyll. U bent geen moeder.”

Hélène en Pascal, die achter ons waren komen staan, schaterden meê van het lachen.

„*Allons!*” zei mama gepiqueerd, „jullie spot maar met alles.”

„Maar hoe kan hij moeder zijn?” vroeg Hélène. „Hij is niet eens vader.”

Ik wierp haar een woedenden blik toe. Zij had dit blijkbaar gezegd om mij te tergen. Maar ik onthield mij tegenwoordig van elken twist; het leidde immers toch tot niets!

Aan tafel keerde de gewenschte stemming weer terug. Ik

stelde een toast in op de dames Horeb; ik sprak van al de achting, die ik voor de weduwe gevoelde, en roemde haar beginselen van moraliteit, haar helder verstand, haar ondervinding en de goede leiding, die zij haar kinderen gaf; wat Esther aanging, ik raakte geheel in vuur over haar onvolprezen liefstalligheden.

Men mag mij gelooven, als ik zeg, dat ik niet gaarne een toast sla en het er ook in mijn leven meestal zeer slecht heb afgebracht, maar dien avond geloof ik, dat ik bepaald welsprekend was.

Pascal scheen geraakt, omdat ik hem had uitgezonderd, althans hij dronk op *den heer* en mevrouw Van Tuyll, kraamde daarbij allerlei onzin uit over de gedistingeerde schoonheid van Hélène, en hield mij voor den gek, door een tirade over de groote moraliteit van de nederlanders in het algemeen en van mij in het bijzonder, waarin ik, wat mijn doen en laten betrof, door hem steeds gaarne tot voorbeeld werd genomen.

Hoe het souper afliep, staat mij niet duidelijk meer voor den geest en dat heeft het nooit gedaan. Slechts had ik bij mijn ontwaken, laat in den ochtend, een flauw idee, dat ik door mijn verliefde uitingen en mijn luidruchtigheid in het kleine feest haast groote onaangenaamheden had teweeggebracht; ook schemerde mij iets van vruchteloze pogingen, die ik bij het heengaan op den corridor had aangewend, om Esther over te halen nog een uurtje op mijn kamer te komen praten.

Het scheen, dat de wijn, die mama Horeb geschonken had, erg *capiteux* was geweest.

Ik nam een warm bad, wiesch mij daarna het gelaat met koud water en *vinaigre* erin, — kortom, bracht alles in praktijk, wat strekken kon om het onaangenaam gevoel te verdrijven, dat mij door het hoofd spookte.

Met zorg kleeedde ik mij, en ging in Hélène's kamer. Tot mijn groote verwondering vond ik haar nog ongekleed in haar kapstoel zitten, terwijl de kamenier — al onze bedienden waren van het hotel gehoord — bezig was het rijke blonde haar te vlechten.

„Wat ben jij vroeg bij de hand.”

„Toch niet, maar jij bent laat.”

„Ik heb volstrekt geen haast.”

„Ga je mee?”

„Waarheen?”

Ongeduldig verliet ik, zonder een antwoord te geven, de kamer. Op zulk een wijze te twisten, was erger dan onaangenaam; 't was kinderachtig. Alsof het niet vanzelf sprak, dat wij even naar boven moesten gaan om aan mama Horeb te vragen of ze goed geslapen had! Langzaam beklom ik de breede trap. Wie weet of mama niet reeds uit was! Zij ging 's morgens nogal dikwijls naar de winkels om kleine inkoopjes te doen, want het was dan niet zoo druk en ze had meer gelegenheid om uit te zoeken, wat haar beviel. Misschien vond ik dan Esther alleen aan haar toilet bezig. Het denkbeeld deed mij sneller klimmen, en in een oogwenk stond ik voor de deur van mevrouw Horeb.

Op mijn kloppen volgde geen antwoord. Precies zooals ik gedacht had: mama was uit. Een nummer verder, dus naar Esther. *Pour acquit de conscience* klopte ik ook hier, maar ik draaide tegelijk de deur open. Teleurgesteld stond ik stil; ook Esther was er niet.

Maar wat mij dadelijk daarop trof en als lood op het hart viel, was de aanblik der kamer. De fraaie photographieën sierden niet meer de wanden; de kleine hoek-étagères met snuisterijen waren weg en ook het ebbenhouten juweelenkastje met spiegelglazen deur; de groote hangkast stond wijd open, maar de standers en de hangers waren leeg. Het was een gewone hotelkamer, zooals er dozijnen waren in dit reusachtig gebouw. Alles, alles wat aan Esther herinnerde was verdwenen; slechts de geur van haar lievelingsparfum bleef nog over; dat was alles. Ik vloog de kamer uit en trad, brutaal, die van haar moeder binnen, ook hier volkomen hetzelfde. 't Portret van M. Horeb, Sainte Antoine in zijn mooie lijst, de groote schrijfcassette —

alles was weg; in het salon waren de housses over de stoelen getrokken; uit de kamer van Pascal was het voor een student hoogst bescheiden boekenkastje verdwenen; *ze waren dus weg*.

Als ik gek was geworden, zou het mij niet verwonderd hebben. Met de handen in de broekzakken, alsof ik me geweld aan doen moest om nergens tegen te slaan, liep ik met groote schreden de eene kamer in en de andere uit. Eindelijk ging ik met een soort van wezenlooze kalmte zitten op den stoel, die in Esthers kamer stond voor het toilet. Misschien heb ik daar een kwartier gezeten, trachtende mij zelve en den toestand meester te worden, maar vruchteloos.

Toen ik naar beneden ging, was ik even opgewonden, als op het oogenblik, dat ik tot de ontdekking kwam dat de Horebs weg waren.

De duitsche kellner stond voor mijn kamer met een brief in de hand, dien ik hem letterlijk ontrukte.

„Mijnheer Van Tuyll!

De avond van gisteren, die zulk een aangenaam samen-zijn beloofde op te leveren, heeft mij tot een pijnlijke ontdekking gebracht. Gij kunt er u op beroemen aan mijn moederhart een onherstelbare wonde te hebben geslagen. Mijn arme kind is door u, dien ik zoo vertrouwd, afgeleid van den goeden weg. Ik ben maar een zwakke vrouw, die slechts het kwaad kan ontvluchten. Daarom zijn wij heengegaan, ver van hier. Ik wil u nooit wederzien; *zij* mag het niet.

Evenwel, vloek ik u niet, al ben ik een door u diep beleedigde moeder.

Wed. H.”

„Is er geen brief van de juffrouw?”

„Neen, mijnheer!”

„Hadt je geen andere brieven? Niets van den jongen heer Horeb voor mij of iemand anders?”

„Niets, mijnheer.”

Ik stopte hem een geldstuk in de hand.

„Zeg mij eerlijk de waarheid: hadt je geen andere commissie?”

„Het spijt mij, mijnheer, maar er was *niets* anders.”

„En de andere bedienden?”

„Onmogelijk. Ik had zelf de wacht en heb alleen de familie aan alles geholpen. 't Was zeer vroeg toen ze vertrokken met den eersten trein naar Havre.”

„Hoe waren ze?”

„Wat bedoelt u, mijnheer?”

„Of ze twist hadden, teneêr gedrukt waren of iets van dien aard.”

„Volstrekt niet. Ze hadden alleen groote haast, en de kruiers moesten alles heel stil en voorzichtig naar beneden brengen naar den meubelwagen.”

„Wanneer was die besteld?”

„Gister in den namiddag.”

„Gisteren?”

Over het sluw gelaat van den hotelbediende gleed een lachje.

„Ja, mijnheer, gisteren-namiddag. Toen ik de dames heden morgen in het rijtuig hielp, lachten zij en amuseerden zich over iemand, die erg gek zou staan kijken om de *tire laisse*, die zij hem gegeven hadden.”

Ik voelde, dat ik bloedrood werd, kneep het briefje zenuwachtig ineem en snelde den buigenden bediende langs en mijn kamer in.

Maar het bracht mij geen schrede verder. Dat Esther mij bedrogen had *kon* niet waar zijn. De brief van mevrouw Horeb kon ook niet eerlijk wezen. Het een scheen nauwelijks zóó, of het andere, dat zus moest wezen, kwam er mede in strijd.

Hoe het ook zijn mocht, ik *moest* Hélène erover spreken, er zou dan tusschen ons voorvallen, wat er wilde. Den brief sloot

ik weg in mijn schrijftafel, en ik wendde in- en uitwendig middelen aan om mijn zenuwen te bedaren en tot kalmte te komen.

Toen ik meende, dat dit mij voldoende gelukt was, ging ik bij Hélène binnen.

Zij was geheel gekleed en alleen; een weinig voorover gebogen bij haar *psyché*, legde zij de laatste hand aan haar coiffure.

Hoe zou *zij* het opnemen. Ze stond daar kalm en doodbedaard; ze had mij zien binnenkomen, en nam, als gewoonlijk, daarvan geen notitie. Wat zou zij verliezen aan dien kwa-jongen, dien Pascal? Alleen de gedachte dááran deed mij mijn gedwongen bedaardheid weder verliezen. Die ééne kans had ik ten minste, dat ik mij op haar wreken kon, want zij was de schuld van alles. Zonder haar vervloekte dwaasheid om aan alles te willen meedoen, zou het nooit zoover zijn gekomen; zouden wij nooit in zoo'n ellendigen toestand zijn geraakt.

„De familie Horeb is van morgen afgereisd,” zei ik luid en zonder eenige voorbereiding, maar met een stem, die ik vruchteloos trachtte vast en kalm te doen schijnen.

Zij kwam niet van den spiegel; bedaard en met vaste hand ging zij voort de kleine *favoris* aan haar slapen gelijk te strijken; een antwoord kreeg ik niet.

„Heb je me niet verstaan?” schreeuwde ik. „De Horebs zijn weg.”

Langzaam wendde zij het hoofd om, met een gemaakt domme uitdrukking op haar gelaat en wijd geopende oogen.

„Je hoeft zoo niet te schreeuwen; ik ben niet doof. Zoo, zijn de Horebs heen gegaan zonder afscheid te nemen! dat is niet lief.”

Niet lief! Het was *niet lief!*

De bedaardheid van Hélène en het gebruiken van zulk een uitdrukking, deden mij alle kalmte verliezen. Want dat die bedaardheid slechts voorgewend was, stond bij mij vast.

Terwijl ik op luiden toon losbarstte en haar van allerlei verweet, was zij in een fauteuil gaan zitten, zonder een woord te spreken.

„Heb je nog iets te zeggen?” vroeg ze toen ik uitgebulderd was.

„Dan zal ik je een goeden raad geven. Laat je koffers pakken, Van Tuyll, en laat ons heengaan. Je hebt je hier belachelijk gemaakt.”

„Och kom? Zou je hier zoo graag vandaan willen? Ben je soms bang, dat men teveel over je spreken zal.”

„Welnu, ja! 't Is slechts een *akal* van mij om weg te komen! Jij bent zoo slim, je bemerkt ook alles! Durf je straks aan de lunch te gaan?”

„Waarom zou ik dat *niet*?”

„Natuurlijk. Zoo'n *chevalier sans peur et sans reproche*... Nu, let dan eens op hoe ik word bepraat en hoe weinig er om jou wordt gelachen.”

't Was vreemd. Onder de velen, die als vreemdelingen komen en gaan, zaten aan de tafel steeds op dezelfde plaatsen elken dag de *habitués*. Het ontging mij niet, dat ik bijzonder bekeken werd, als iemand die iets gekks heeft gedaan. Tot zelfs de knechts hadden die onaangename uitdrukking op hun gelaat. Maar niemand gedroeg zich op een bijzondere manier tegenover Héléne. Integendeel, men groette haar beleefd, ja het was alsof zij door de knechts met meer eerbied werd bediend, dan anders.

Dat wij vertrekken zouden, stond nu bij mij vast. Maar vooraf wilde ik weten, wat hier in de lucht zat. Toen ik Héléne had teruggebracht, ging ik naar de galerij, en knoopte een gesprek aan met mijn tafelbuur, een rus, die altijd te Parijs woonde, beter fransch sprak dan een franschman en ondanks zijn embonpoint, een vroolijk leventje leidde.

Al pratende liepen we een sigarette rookend heen en weêr.

„Hebt u gehoord dat de familie Horeb plotseling is vertrokken?”

Het scheen dat hij met moeite zijn lachen bedwong.

„Ja, ik heb ervan gehoord.”

„Kent u haar?”

Hij kon het niet langer uithouden, schoot in een lachbui, verslikte zich daarbij in den rook van zijn sigarette en begon te hoesten tot hem de lichtblauwe oogen uit het hoofd puilden.

„*Ah, mon Dieu!* Of ik haar ken? Ja, ik ken haar.”

„Wat zijn het voor menschen,” ging ik hardnekkig met vragen voort. Het was pijnlijk voor me zoo in mijn gezicht te worden uitgelachen, en ik had een gloeienden lust om mijn rus door de glazen van de *serre* heen te trappen, — maar het ging hoe het ging, weten *moest* ik, wat ik wilde weten.

Hij liep voor de tweede maal het gevaar van een hoestbui.

„Wel, mij dunkt, dat weet u nu bij ondervinding. De familie Horeb of hoe ze heet, bestaat uit drie avonturiers.”

„Drie?”

„Zeker. O, er zijn wel meer van die beminlijke families hier te Parijs. U bent de eerste niet en zult ook de laatste niet wezen.”

„De laatste, die wat?”

„Die wordt opgelicht, *parbleu!*”

Woedend beet ik mij de lippen stuk; ik moest alle krachten inspannen om bedaard te schijnen.

„Alleen is voor de toeschouwers het aardige geweest, dat het met u een geheel bijzonder geval was.”

„Waarom zoo bijzonder.”

„Wel omdat u getrouwd bent.”

„'t Is mij nog niet duidelijk.”

„Gewoonlijk komt deze en komen alle dergelijke families op de een of andere manier in kennis met zeer jonge lieden of zeer oude vrijers. 't Spreekt vanzelf dat die gefortuneerd moeten zijn. Is het een jongmensch, dan is de zoon in functie; hij maakt er zijn vriend van en brengt hem in kennis met zijn mama en zijn schoone zuster; is het een oud celibatair, dan noodigt mama hem op een soupéetje en hij ontmoet de lieve dochter.”

„En dan?”

„Als u, die zelf *épluché* bent, dat niet begrijpt...”

„O, zeker! Maar het bijzondere geval met mij?”

„Zooals ik zei, u bent getrouwd en uw vrouw was vooraf gewaarschuwd.”

„Gewaarschuwd!” riep ik bleek van toorn. „Door wie?”

Maranof stond stil, plaatste zijn zware gestalte recht tegenover mij en keek mij met zijn groote steeds eenigszins gezwollen oogen zoo star aan, als ware hij in een beeld veranderd.

„Door mij, onder anderen.”

„Wie nog meer?”

„Voor zoover ik weet, de *maitre d'hôtel*.”

„En wie gaf u het recht . . .”

„*Mon cher*,” zei de Rus en zijn eenigszins schorre lach klonk mij als een gruwelijk geluid in de ooren, „Wij zijn hier niet in Indië. Een gehuwde dame is hier geen slavin van haar man. Ik heb het recht tegen uw vrouw te spreken, en zij heeft het recht om dat tegen mij te doen, en als er dan niets onbehoorlijks gezegd wordt, hebt u het recht om er uw mond over te houden.”

„Men heeft mij niet gewaarschuwd.”

„Natuurlijk niet. Het is amusant een man, die zich nogal wat van zichzelf voorstelt, bij zoo'n spelletje *triché* te zien; maar uw vrouw . . .”

„Nu, mijn vrouw?”

„Is een te nette, gedistingeerde dame om haar niet vooraf te waarschuwen. En zij heeft zich zoo echt kranig gehouden! Iedereen heeft er respect voor.”

Ik kookte inwendig van woede, maar wat kon ik zeggen? Het ging toch niet om haar tegenover vreemden te beschuldigen van een relatie met dien kwa-jongen!

„*Enfin*,” zei ik luchthartig. „'t Schijnt dat ik mijn tol aan Parijs heb moeten betalen.”

„Ik groet u,” zei de Rus en liet mij, met mijn houding en over dit zonderlinge afscheid niet weinig verlegen, alleen staan.

Zoo spoedig mogelijk moesten wij weg. Toen ik op onzen corridor kwam, volgde mij de *maitre d'hôtel* met een deftigheid, nog schrikverwekkender dan gewoonlijk.

Ik ging mijn kamer binnen en hoorde hoe zijn kalme afgepaste schreden daar stilhielden voor mijn deur.

Zacht klopte de groote man; statig trad hij binnen en bood mij een quitantie ter betaling voor logies enz. van mevrouw Horeb en familie.

„Ik kom zelf,” zei hij op den toon van iemand, die een ander 'n grooten dienst bewijst. „Het is zulk een delicate zaak.”

„Tien duizend francs! Denkt u dat ik van plan ben, die te betalen voor mevrouw Horeb?”

De *maitre d'hôtel* werd verschrikkelijk om aan te zien. O, als ik hier eens niet zoo gebonden was geweest in het gareel van deftigheid en vrees voor schandaal en spot, — hoe zou ik dien mallen mosterdjongen met een vuistslag door het paneel van de deur geslagen hebben!

Op zachten toon zei hij:

„U zult toch geen moeilijkheden maken?”

Woedend liep ik mijn kamer op en neer, smet een stoel omver, vloekte en schold op een geheele bende afzetteren en een groot hotel, dat een roovershol in anderen vorm was, en . . . betaalde.

Met zijn gewone misselijke plechtigheid streek de kerel *mijn* bankbiljetten op, en vervolgde toen op zijn niet minder misselijken gedempten toon:

„U vertrekt zeker morgen ochtend?”

„Natuurlijk!”

„Ik had het u anders willen verzoeken. Het is niet goed voor u in een roovershol.”

„Wees zoo goed, Héléne, je koffers te laten pakken. We gaan morgen met den eersten trein naar Holland.”

„Uitstekend. Ze staan al half gereed.”

„Tenzij je soms mocht verlangen eerst een reisje te doen door Duitschland of Italië.”

„'t Kan mij niets schelen.”

„Ik zou wel eenigen tijd in Holland willen gaan wonen, te Arnhem of Den Haag. Heb je soms preferentie?”

„In het geheel niet. Ik heb je gezegd, dat ik genoten heb, wat ik wilde genieten. Volop! Nu kan het overige mij niets schelen. Als je het verlangt keeren we morgen naar Indië terug.”

„Heb je . . . soms . . . geld noodig?”

„Geld? Volstrekt niet! Waarvoor zou ik geld noodig hebben? Ik heb je nu en dan nogal veel gevraagd, ofschoon ik er direct geen behoefte aan had.”

„Geen . . . behoefte . . . aan . . . hadt?”

„Neen, maar men kan niet weten hoe men soms eens geld kan noodig krijgen.”

Zij opende een kast, nam er een fraai kistje uit en sloeg het deksel op. 't Geld dat ik haar gegeven had, lag er onaan-geroerd in.

Zenuwachtig veegde ik met mijn zakdoek het zweet, dat me aan alle kanten uitbrak, van het voorhoofd.

Zij nam het pak bankbiljetten er uit en wierp het nonchalant voor mij neer op tafel.

„Ziedaar, neem het maar terug. Ik denk het nu vooreerst niet meer noodig te hebben.”

Het werd voor mij een pijnigende kwelling. Ik durfde niets meer vragen; ik *kon* het niet doen, zonder alle kans om een steeds dwazer figuur te maken. Een oogenblik aarzelde ik, voor ik het geld opnam. Zou ik weigeren het terug te nemen en het haar laten behouden om het ongebruikt en renteloos te laten liggen in 't kistje? Misschien ware dat kraniger geweest en had het nog eenigen indruk gemaakt; maar het zou slechts den schijn hebben, alsof ik een toenadering zocht.

Ik streek het geld langzaam op en ging heen.

Den volgenden morgen vertrokken wij naar Holland. Toen de stoomfluit het sein tot vertrekken gaf en wij het reusachtig station *du Nord* uitstoomden, dook ik met welbehagen in een hoekje van den coupé. Het was voorbijgegaan als een droom; een heerlijke droom met een ellendig slot. Nu dit laatste achter den rug was haalde ik weër adem. In het groote hotel der groote stad had ik het benauwder gehad, dan ooit in de kleinste opziensers-*tampat*.

Er zaten twee françaises in den coupé, benevens de in een belgisch of fransch spoorwegrijtuig onvermijdelijke geestelijke, die stil zijn brevier las, en een paar dikke oude heeren, druk aan het praten over de politiek en het schelden op den minister Rouher en andere toen aan het bewind zijnde staatslieden. Hélène was met de dames spoedig in een gesprek over koetjes en kalfjes geraakt; ik dacht aan den gemeenen streek dier Horebs, terwijl mij tevens de onzekerheid kwelde, waarin ik verkeerde ten opzichte van Hélène's verhouding tot dien Pascal. Zij was zoo rustig en zoo bedaard; zij was zoo iets als de ge-personifieerde overtuiging van volkomen onschuld; zij had mij getoond, hoezeer ik mij vergist had, toen ik dacht dat zij voor een minnaar het geld bestemde, dat zij alleen gevraagd had om zich te wapenen tegen de mogelijkheid, dat ik zou doorgaan met Esther, en haar zonder middelen zou achterlaten. Het was een beleedigende, vernederende onderstelling, maar *ik* mocht haar die niet verwijten. Toch hield ik mij overtuigd, dat ik door vrouwensluwheid om den tuin werd geleid. Had ik niet meermalen de deur van haar kamer hooren sluiten op zeer verdachte oogenblikken, juist even nadat ik van een *escapade* met Esther was teruggekeerd of het lieve schepseltje mijn kamer verliet? Had niet Esther meermalen gezinspeeld, ja ronduit gezegd dat het *mauvais sujet*, haar broer Pascal, zulke enorme vorderingen maakte bij een kennis van me, — een zinspeling, waarmede zij me altijd 'n onaangenaam oogenblik bezorgde?

Want *ik* mocht nu van die gebreken hebben, — dat was een

ander geval; zij, een meisje van goede opvoeding en fatsoenlijke familie, had nooit mogen vergeten, wat zij aan haar positie als getrouwde vrouw verschuldigd was.

Kon het ook niet mogelijk wezen, dat die aap *betoel* op haar verliefd was geraakt; dat zijn galanterie daarom een overwinning had behaald op de afzettersnatuur der Horebs, en dat hij geweigerd had geld van haar aan te nemen? 't Zou de eerste maal niet wezen dat een *chevalier d'industrie* zijn hebzucht aan zijn genegenheid ten offer bracht? En hier bestond de mogelijkheid zeer goed, want het uiterlijk van Héléne was wel geschikt om een krachtige genegenheid op te wekken. Ik keek eens haar kant uit. Zij was in haar reistoilet een lieve verschijning; de eenvoudige, korte, donkergrijze japon met lichter kant van dezelfde kleur gegarneerd, stond haar uitmuntend; haar taille was nog even fraai en goed geproportionneerd als toen ze een jong meisje was, en de fraaie teint van haar zachte huid was er door het zeer lichte blosje, dat het westersch klimaat er op had geteekend, niet minder om geworden.

Met half gesloten oogen verzonk ik in de beschouwing harer schoonheden, terwijl zij met de beide fransche dames babbelde, zonder ook maar een enkel maal naar mij om te zien. Wat was het toch zonderling, dat ik zoo weinig de man was van zulk een vrouw! Menigeen ging door het leven met een gezellin, die niet in haar schaduw kon staan, en gevoelde er zich gelukkig bij.

De trein hield stil aan een tusschenstation. De politiseerende *bonhomme's* waren reeds vroeger uitgestapt, de priester ook; thans gingen de beide dames, en daar er geen eerste klasse reizigers waren bijgekomen, zaten wij althans tot het naaste station alleen.

Zonder een woord tot me te spreken, dook Héléne in haar hoekje en sloot de oogen. Ik stond op, ging stil naast haar zitten en nam haar hand in de mijne. Zonder de oogen te openen, schudde zij mij af, als een wesp. Ik trachtte haar te

kussen, maar zij duwde mij haar reistaschje in 't gezicht, zoodat het zilveren slotje op minder aangename wijze in aanraking kwam met mijn neus.

„Ik geloof, dat je gek wordt,” zei ze droog.

„Dat kon wel.”

„Je moest begrijpen, Van Tuyll, dat ik walg van 'n man zooals jij bent.”

„Haha! De pot verwijt den ketel dat hij zwart ziet.”

„Dommer ben je ook al dan ik dacht.”

„Zeker omdat ik niet gelooven wil aan je reine verhouding tot den jongenheer Horeb!”

„Goede man, als die anders was geweest, zou ik dat voor jou niet verbergen; dáár heb je zelf nooit aanleiding toe gegeven.”

„Best; aangenomen! Toch doe je het, want, ik heb 't je laatst nog verweten: je hebt hem op je kamer ontvangen.”

„Zoo, en hoe weet je dat?”

„Je erkent het dus.”

Zij lachte.

„Ik zal je wat zeggen: van tijd tot tijd liet ik mijn kamer open, omdat ik mij overtuigen wilde. Naderhand sloot ik die dan, en dat deed ik hard. Ik had immers geen reden om het zacht te doen!”

„'n Mooi excuus.”

„Zóó moet je het niet nemen. Als Pascal Horeb iemand was geweest, dien ik had kunnen liefhebben, dan zou ik mij volstrekt niet hebben ontzien, en wel het allerminst voor jou.”

„Dan ben ik ook volkomen geëxcuseerd.”

„Jij geëxcuseerd! Maar goeie man, je hebt geen idée van je zelven!”

„Vertel mij dan eens wat ik niet weet.”

„Jij hebt geen *keuze*; dat is alles; jij weet niet wat het is, veel te houden van één vrouw; jij houdt van de vrouwen.”

„Dank je voor het compliment.”

„'t Is de waarheid; en laat mij nu verder met rust een oogen-

blik slapen; ik ben vroeg op geweest van morgen en dus moe."

„Maar waarom . . ."

Ongeduldig viel zij me in de rede.

„Loop naar de maan met je praatjes! Denk je dat ik lust heb om met jou in *pourparlers* te treden? Ik wil slapen. Denk jij intusschen, aan Esthers, Clara's, Lina's en Mina's en maak er versjes op *à la* Heine, als je er kans toe ziet. Ik wensch je wel te rusten."

Maar ik dacht niet aan de rest van het schoone geslacht, en ik maakte ook geen versjes. Ik beschuldigde mij zelve van aartsdomheid; ik schold mij zelve een grooten ezel. Om niet op nieuw een onaangenaam koopje te snappen, ging ik naar den anderen kant van den coupé, en zocht een afleiding in het beschouwen van de boomgaarden en de aardappelvelden der boeren in het noorden van Frankrijk.

Niemand was blijder dan ik, toen we te Brussel aankwamen.

„Wat doen we vanavond?" vroeg Héléne.

„Wat *wij* doen?"

„Zeker! Ik wil hier de Opera zien, een paar kleine theaters, waarvan ik gehoord heb; de *Mille colonnes* bij avond, de *Passage de la monnaie* en nog enkele bijzonderheden."

„Ik was niet van plan zoolang te Brussel te blijven."

„In twee avonden ben ik klaar; je kunt er dan nog een avond van nemen om alleen uit te gaan."

„Je moet het programma maar opmaken zooals je verkiest."

„Natuurlijk."

„Ik vind het zoo natuurlijk niet."

„Ik herinner mij niet je opinie gevraagd te hebben."

„Je bent wel erg rad van tong geworden te Parijs."

„Niet iedereen gaat er daar op vooruit; de een leert en de ander wordt bedrogen."

„Er zijn er ook die bedriegen."

„Dat probeeren zij, die later bedrogen uitkomen."

Onder dit liefelijk gesprek gingen wij de trappen van het

hotel op. Daar ik geen plan had mij twee dagen te ergeren en bloot te staan aan de snibbigheden mijner vrouw, verweet ik haar niets, gaf haar in alles haar zin en zinspeelde nergens op. Zoo konden wij te Brussel uitgaan en er ons amuseeren, en op de passanten den indruk maken van een paar menschen, wier vroolijke avond een boek was in twee deelen, waarvan ze bezig waren het eerste te lezen.

Toen ik den tweeden avond met Héléne uitging en wij in een loge in de opera plaats namen, kon ik mijn verveling nauwelijks verbergen. Brussel vond ik nu een geschikte plaats om 's avonds zoo'n beetje langs de straat te loopen, hier en daar even in een klein theater te gaan of in een groot café, maar iemand, die, als ik, pas van Parijs kwam, en daar nogal genoten had, kon onmogelijk te Brussel ernstig *uitgaan*. Ik verveelde mij dan ook reeds gruwelijk, toen ik de zaal rondzag en het publiek aanschouwde, dat in de stalles en de loges had plaats genomen. Welk een flauw schijntje van Parijs. Men noemde dat *Petit Paris! Très petit, en vérité*.

Toen de ouverture gespeeld werd, ging ik zooveel mogelijk naar achteren zitten, vleide mij in een fauteuil, sloot de oogen en deed alsof de heele brusselsche opera mij niet aanging. De eerste acte liep ten einde, toen ik in half wakenden, half droomenden toestand een eigenaardig gegons hoorde, dat zich door het geheele gebouw scheen voort te planten over alle rangen, van het parterre tot 't hemelrijk. Ik kende dat geluid; het beteekende dat er iets bijzonders gebeurde; er kwam een vorstelijk persoon binnen of er gebeurde een schandaal, er arriveerde een buitengewone schoonheid of er had iets zeer onhebbelijks plaats.

Nieuwsgierig richtte ik mij op en keek den schouwburg rond. Aller blikken waren op één punt gericht, waar een dame zat, die naar het scheen zooeven was binnengekomen. Zij was prachtig! Zelden zag ik mooier vrouw. Alleen was het jammer, dat ze niet een dozijn jaren jonger was, want ofschoon de edele

kunst van het toilet niet aan haar gespaard was, zag ik wel dat zij veertig jaren moest zijn of daaromtrent.

In de pauze knoopte ik een gesprek aan met een paar heeren, die ik vroeger in Indië ter loops had gekend, en mij in den foyer groetten.

„Wie is die rijpe schoonheid?”

„Rijp, als je wilt,” zei een hunner, „maar 't is een pracht van een vrouw.”

„Zeer *appétissant*, dat is waar.”

„Zij is een hollandsche en zij woont 's zomers in Den Haag.”

„Kom, dat dacht ik niet. 't Is toch geen *dame*?”

„Al naar men het neemt.”

„Zoo, maar hoe heet ze?”

„Barones Coombergh de Resfeldt.”

„Bliksems!”

„Zij was een rotterdamsch deertje uit een achterbuurt; toevallig kwam ze in relatie met den ouden baron Coombergh, en de man trouwde haar.”

„De ezel!”

„Zeg dat wel. Zij had hem al heel spoedig bij zijn vaders verzameld. Sedert leidt zij als weeuwte een vroolijk leven.”

Toen ik terugkwam in onze loge vertelde ik al deze bijzonderheden aan Héléne.

„Ze is mooi,” verklaarde zij.

„Dat wel; maar hoe oud schat je haar?”

Héléne haalde minachtend de schouders op.

„'t Doet er niets toe. Zij is *nu* een mooie vrouw, en 'n mooie vrouw heeft geen leeftijd; die krijgt ze eerst als ze leelijk wordt.”

„Hm! Er is veel van aan, dat moet ik zeggen.”

Indien Héléne den leeftijd der barones Coombergh bespot had, geloof ik niet, dat ik ooit meer aan de *douairière* zou gedacht hebben. Nu liet ik den laatsten avond, dat wij te Brussel doortrekkend waren, en ik verlof had alleen uit te gaan, mij bij haar introducereeren.

Het was een vreemd, maar aantrekkelijk gezelschap, dat zich in de rijke, opzichtig gemeubelde vertrekken der schoone barones bevond, toen ik er binnentrad.

Het heeren-deel was *on ne peut mieux*; aan klinkende namen, decoraties en deftige gezichten geen gebrek. Maar de dames waren blijkbaar niet uit dezelfde buurt.

Er werd gedanst en gespeeld. De vrouw des huizes was allervriendelijkst. Nooit zag ik zulk een gracieus schepsel; het was verblindend, en vóór ik een uur op het „avondje” had doorgebracht, gevoelde ik mij onweerstaanbaar tot haar aangetrokken. Om voor een zoo zeldzame vereeniging van schoonheid, bevalligheid en geest ongevoelig te zijn, moest men geen mensch wezen!

Den volgenden morgen, toen ik gewekt werd, en het feit mij voor den geest kwam, dat ik binnen een uur Brussel zou verlaten, was ik woedend. Welk een onzin, zulk een samenzijn als van Héléne en mij! Welk een krankzinnigheid om alleen met elkaar te leven tot wederzijdschen last en verdriet! Ik besloot er maar dadelijk en voor goed een einde aan te maken. Geld kon zij krijgen, zooveel zij wilde, maar ik moest mijn vrijheid terug hebben.

Doch toen ik tegenover haar stond en zij mij met haar groote, koude oogen zoo bedaard in het gezicht keek, kreeg mijn vast voornemen een geweldigen schok, en toen zij op haar hoogen, drogen toon zei:

„Je moogt wel wat voortmaken, anders komen we door jouw schuld nog te laat,” toen haaste ik mij, en was binnen weinige minuten gereed.

„Ik heb er over nagedacht,” zei ik, eenigszins aarzelend, toen we in de kajuit zaten van de boot tusschen Moerdijk en Rotterdam, „of het misschien niet beter zou zijn eenigen tijd bij de oudelui te logeeren.”

„Dank je.”

„Niet samen; dat bedoel ik niet.”

„Wat dan? Wou jij er soms alleen logeeren?”

„Minder. Ik wou wel een week of wat gaan reizen; als jij nu in dien tijd....”

„Bij jouw oudelui ging logeeren, hè?”

„Nu ja, mij dunkt, dat dit zoo erg niet zou zijn.”

„Je bent gek, Van Tuyll, of op weg het te worden. Hoe komt het je in het hoofd?”

„Ik zal toch wel eens alleen 'n reisje kunnen doen.”

„Mijnentwege mag je alleen naar de maan reizen. Maar *is* zal de condities maken.”

„Ga je gang maar, Héléne,” zei ik verrukt over het feit, dat de hoofdzaak gewonnen was. „Je begrijpt immers wel, dat het mij plezier zal doen, je het leven aangenaam te maken.”

Zij was bleek en ik vreesde voor donder en bliksem.

„Het tegendeel moest er ook nog bijkomen.”

't Was zaak te zwijgen, dacht ik, en ik zweeg.

In een zeer langdurig onderhoud met papa en mama, loog ik schandelijk, en Héléne hielp mij dapper. Wij hadden niets afgesproken, maar dáárover schenen wij het stilzwijgend eens te zijn, dat mijn ouders niets moesten vernemen van wat te Parijs was voorgevallen.

Alles deed ik met den meesten spoed af, en acht dagen na onze terugkomst uit Parijs, zat Héléne in een goed ingerichte woning in het Noordeinde in Den Haag, en was ik terug naar Brussel. Geldelijk was alles tusschen ons geregeld.

Zoo leefden wij ieder geheel op zichzelf. Ik vernam van tijd tot tijd, dat Héléne zich niets ontzegde. Zij hield haar eigen rijtuig, bezocht met vrienden en bekenden den schouwburg, Scheveningen, de tent in het Bosch en andere openbare plaatsen; zij maakte visites en ontving.

Toen ik niet *zoo erg* meer dweeptte met de conversatie van de douairière Coombergh, be kroop mij de lust eens naar Den Haag te gaan.

Het zal omstreeks vijf uren in den namiddag geweest zijn, toen ik er aankwam. 't Was een prachtige dag in het begin

van de lente, en daarom nam ik een open huurrijtuig om „naar huis” te rijden.

Midden in de lange straten die *linea recta* naar het Noordeinde voeren, schoot mij een klein wagentje voorbij, bespannen met twee vurige poney's, die door een dame werden gereden. Bij mijn ziel, het was Héléne, en naast haar zat een man van mijn leeftijd ongeveer, met fraaie zwarte knevels en een gedistingeerd, eenigszins militair uiterlijk.

Weder ondervond ik dat pijnlijk, benauwend gevoel, dat mij reeds meermalen zoo onaangenaam had getroffen, als ik zag hoe gemakkelijk zij zich troostte over mijn afwezigheid.

Toen ik voor het huis stond, schelde ik. Een vreemde dienstbode deed de deur open. Ik wilde doorgaan, de gang in, maar de vrouw hield mij tegen.

„Wat is dat? Men loopt hier maar *zóó* niet binnen.”

„Meisje, 't is mijn eigen huis. Ik ben meneer Van Tuyll.”

„Wel zeker! Waarom niet? Dat kan waarachtig iedereen wel zeggen!”

Ik werd boos en wilde haar terzijde duwen, maar het schepsel begon te schreeuwen, dreigde met de politie en toen ik even buiten keek of het rijtuigje niet aankwam, wierp zij mij de deur voor den neus dicht. Ik hoorde dat zij er den grendel voor schoof en daarna de blinden van de benedenvensters sloot.

Besluiteloos stond ik op de stoep, steeg weêr in het nog wachtend rijtuig, en ging naar het hotel Paulez. Wat kon ik anders doen?

Het was een net, eenvoudig, huiselijk salon, waarin ik werd toegelaten, toen ik 's avonds te acht uren ongeveer op nieuw naar Héléne ging. Er waren eenige dames en heeren naar het scheen van goeden stand; zij vormden een fatsoenlijk, aangenaam gezelschap. Ik werd voorgesteld, ook aan den man, die 's middags met Héléne had gereden, den ritmeester der dragonders Van Coeverden. Toen ik dien naam hoorde, herkende ik in hem plotseling

een oud schoolkameraad; hij wist dat reeds, want hij was ook een amsterdammer, maar wij hadden elkaar later nooit weer ontmoet, want hij was naar Breda gegaan en ik naar Leiden, en toen hij als luitenant in garnizoen kwam, was ik naar Indië.

Zulke ontmoetingen hebben, als de maatschappelijke positie niet te zeer verschilt, altijd iets aangenaams, en ik herinnerde mij nu heel goed dat Jacques van Coeverden een aardige jongen was geweest.

Het beviel mij in huis.

De toon, die er heerschte, was prettig en beschaafd; het kwam mij voor dat ik iets gevoelde als iemand, die uit een kermistent in een concertzaal komt.

Het was reeds bekend, hoe ik 's middags door de dienstbode werd ontvangen, en iedereen vond dat erg grappig, maar men prees algemeen de voorzichtige meid.

„U zult wel blijde zijn, dat meneer Van Tuyl weêr terug is,” zei mevrouw Roovers, een bejaarde dame, die met haar drie dochters van het gezelschap deel uitmaakte.

„Dat kunt u begrijpen. Hij is zoôlang weg geweest.”

„Niet waar, het geeft zulk een leegte!”

Ik kon Héléne in dit pijnlijk gesprek moeilijk in den steek laten.

„En u weet niet mevrouw, hoe gelukkig ik ben, weer t'huis te zijn.”

„Ja,” zei de ritmeester, met een uitdrukking op het gelaat, die mij niet wilde bevallen, „dat kan ik mij zoo voorstellen.”

„Oost, West t'huis best,” vond de referendaris Stokhuijzen.

„Voor getrouwden en misschien voor burgers in het algemeen,” zei Van Coeverden. „Wij militairen, die nogal eens van garnizoen veranderen, houden ons maar aan het *ubi bene ibi patria*.”

Er werd gewhist. Ik zag mij bij den referendaris en twee van de meisjes Roovers ingedeeld; de bejaarde luidjes vormden een „eigen” partijtje. Héléne had een tafeltje met den ritmeester en een gepensionneerd indisch hoofdingenieur met diens vrouw; deze twee laatsten waren altijd *partners*, omdat ze alleen dan

konden winnen of verliezen. De oud-gast was toch reeds verontwaardigd genoeg over het schandelijk lage tarief van een dubbeltje het punt, dat de anderen hoog vonden.

Wat mij dien avond bezielde weet ik niet, maar het schijnt dat ik mij zelve vergat, en erg vroolijk, ja zelfs geestig was, althans de beide Roovertjes amuseerden zich dol en Stokhuijzen begon op het laatst ook maar grappen te verkoopen, want van een serieus partijtje kwam toch niets.

Van het tafeltje der ouden troffen ons van tijd tot tijd bestraffende blikken. Ik geloof dat ze het heel prettig zouden gevonden hebben, als ik maar weg was gebleven. Het spel werd vroeg gestaakt, naar het schein veel vroeger dan gewoonte was.

Een klein soupé, eenvoudig maar keurig, werd rondgediend; de conversatie werd algemeen, en na een fijne flesch, die de heeren dronken op onze kennismaking, ging het gezelschap uiteen. Ik bracht de dames Roovers naar haar rijtuig en de rest volgde. Toen de ritmeester van Héléne afscheid nam, schein het mij toe, dat zij hem aanzag met een buitengewoon vriendschappelijke uitdrukking op het gelaat.

Wij waren alleen.

„Ik wensch je goeden avond,” zei Héléne, terwijl ze naar haar kamer ging.

„Ga je al slapen?”

„Natuurlijk. 't Is tijd.”

„'t Is prachtig weêr; 'n goddelijke avond.”

„De tuin is groot genoeg om er in te wandelen.”

„Te zamen?”

„Je schijnt te goed gesoupeerd te hebben,” zei ze op dien toon vol spot en minachting, dien ze zoo uitstekend kon aanslaan.

„Ben je nog altijd onverzoenlijk?”

„Ben je nog altijd beleedigend?”

„Waarom beleedigend?”

„Dàt begrijp je nog niet eens! Bah!”

Zij ging de kamer uit en liet mij alleen. Het was waar, dat

ik een goed glas wijn had gedronken, schoon geen sterveling daarvan iets had kunnen bespeuren. Ik had het warm, dát alleen voelde ik, en ik ging naar beneden.

't Was een niet groote, maar wezenlijk fraaie tuin met oude, zware beuken en aardige partijtjes houtgewas tegen de ranken en het klimop, die de muren bedekten.

Ik stak een sigaar op, en liep de smalle paden heen en weêr. Uit de kamer van Hélène scheen het lamplicht door de neteldoeksche gordijnen. Van tijd tot tijd zag ik haar schaduw vluchtig daar langs glijden. Zij was mijn wettige vrouw, wij woonden in hetzelfde huis en toch: ik mocht niet tot haar gaan, en ik had de zekerheid dat zij eer mij of haarzelve zou vermoord hebben, dan toe te laten, dat ik haar een kus gaf. Ik herdacht den tijd, toen ik haar het hof maakte aan huis bij haar vader op de suikerfabriek; toen ik haar zenuwachtig en verlegen mijn excuses maken ging, terwijl zij de duifjes voederde in den tuin achter het erf; ik riep mij de eerste dagen van ons huwelijk weer voor den geest, toen ik dol van haar bekoorlijkheden . . .

„Grietje, waar is de huissleutel?”

„Hier mijnheer.”

De dienstbode, die mij zoo ruw de deur gewezen had, bracht mij thans heel welwillend het gevraagde.

„Je kunt wel slapen gaan. Laat slechts het licht op de trap aan.”

Ik nam mijn hoed van den standaard, greep mijn stok en ging naar buiten.

Parbleu, de wereld was groot genoeg, en er waren ook nog mooie vrouwen in de hofstad. Toch, alleen was het minder aangenaam, en dan, ik wist ook den weg zoo heel goed niet meer; het was zoo lang geleden!

De ritmeester had mij zijn adres gegeven; hij woonde in de Spuistraat op gemeubelde kamers; toen ik dicht bij zijn woning kwam, zag ik hem voor het open venster zitten een sigaar rookend.

Ik riep zijn naam in de reeds eenzame straat, waar alle winkels gesloten waren; hij keek naar buiten en lachte.

„Wat duivel, ben jij daar! Ik zal dadelijk open doen.”

Hij voegde de daad bij het woord en vijf minuten later zat ik een dampend glas grog met hem te drinken.

„Ik ben niet gewoon met de kippetjes naar bed te gaan.”

„Dat gebeurt me ook niet dikwijls. Het is hier anders nogal saai.”

„Laat ons een kijkje nemen; ik ben zoo goed als vreemd, zooals je begrijpen zult.”

Wij gingen uit, en de rijzende lentezon overgoot met haar licht de straten, toen ik thuis kwam, waar in de beneden-voorkamer Hélène in een onberispelijk ochtendtoilet aan de ontbijt-tafel zat.

Min of meer knorrig trad ik binnen.

„Heb je ook 'n kop thee voor me?”

„Wel zeker.”

„Ik ben met Van Coeverden uit geweest.”

„Zoo.”

„Ja, natuurlijk . . . als men zoo'n gezellige ontvangst treft . . .”

„Je hoeft je niet te verontschuldigen, Van Tuyll; ik had wezenlijk niets beters van je verwacht. Spaar me je praatjes. Jij gaat jouw weg en ik den mijnen. We kunnen ons daarbij onthouden van botsingen, want ze loopen voldoende uiteen.”

„Heb je dat zoo vast besloten, Hélène?”

„Zou je niet gaan slapen? Ik ben volstrekt niet van plan den schoonen ochtend te laten bederven door de praatjes van iemand, die den heelen nacht uit is geweest.”

Ik zette het theekopje neer. Zij at met de grootste kalmte haar dun boterhammetje en de kleine roode en witte radijsjes. Er heerschte hier een rust en stilte, die niet deden vermoeden, dat de bewoonster weinig maanden te voren zoo vurig verlangde naar de min of meer ruwe vermaken van de publieke bals der

fransche hoofdstad. Welk een verschil tusschen de vrouw, die hier in dat huiselijk ingericht vertrek en in een zoo stemmig matinée zat te ontbijten, en haar, die vaak tusschen parijsche grisettes in de balzaal danste!

Ofschoon ik wist dat ik haar plaagde met mijn gesprekken onder vier oogen, ging ik niet heen.

„Je bent erg veranderd, Hélène!”

„Dat denk je maar!”

„Toch niet. Toen we naar Parijs gingen, had je plan op heel andere amusemen ten dan hier in Den Haag te genieten zijn.”

„Ik heb die andere genoten.”

„En nu?”

„En nu . . . niets meer. Als je in staat waart te begrijpen, zou ik je antwoorden.”

„Goed. Denk maar dat ik in staat ben.”

„Een vrouw kan aan zulke amusemen ten deelnemen, zonder gedemoraliseerd te worden of erin onder te gaan. Zij blijft haar zelve.”

„Je wilt zeggen: een man niet.”

„Ja.”

„Met andere woorden: *z* niet.”

„Er is van jou geen quaestie. Er viel aan jou niets te bederven, Van Tuyll.”

„Natuurlijk! Ik ben al wat laag en slecht is, en jij bent een toonbeeld van verheven deugd. Neen maar, je bevalt me hoe langer hoe meer.”

Ik bemerkte wel, dat de vele dranken van den nacht erg hun invloed deden gevoelen, en mijn tong een beetje dubbel sloeg; maar ik was boos en ik had het er nu eens op gezet haar te tergen.

Zij gaf geen antwoord, en ik ging voort op dien ongedecideerden, beschonken toon, terwijl mijn zware oogleden, dit zag ik wel in den spiegel, een onnoozele uitdrukking gaven aan mijn gezicht.

„Dat is altijd zoo geweest, natuurlijk. Alle indische meisjes zijn ongenaakbare vestaalsche maagden.”

„Zoolang ze ongetrouwd zijn, zetten ze nooit één voetje op den verkeerden weg. Natuurlijk niet!”

„Zij zijn zoo eerlijk als goud; je kunt er gerust op aan, dat ze nooit een engagement sluiten dan uit liefde. Natuurlijk niet!”

„Nooit berekenen ze, en ze geven ook nooit een koffieboer den zak, als ze denken dat een suikerboer voordeeliger is. Natuurlijk niet!”

„Als ze getrouwd zijn worden het heelemaal ongeveugelde engelen.”

„Dan zijn ze voor haar man altijd even lief en vriendelijk, en ze jagen hem nooit de deur uit met haar tinka's of hare zure gezichten. Natuurlijk niet!”

„En ze kijken nooit naar een ander. O neen, natuurlijk niet. Ze willen nooit iets weten van fransche kwa-jongens of van hollandsche cavaleristen; wel neen Natuurlijk niet!”

„Welnu, vindt je niet dat ik groot gelijk heb? *Ajo*, zeg nu ook eens wat.”

„Ik wist dat je een losbol waart, nu weet ik ook, dat je een ploert bent.”

„Gévédé!” Ik greep met onvaste hand het zilveren komfoor, waarin een spiritus-lampje brandde en waarop de trekpot stond, en zou haar het toestel naar het hoofd hebben geworpen, als de trekpot niet eraf gevallen was op de tafel, en een harde ruk aan de schel mij niet als met een tooverslag tot bezinning had gebracht.

Er zouden bedienden binnen komen en, wat er ook voorviel, dat volk mocht van niets getuige zijn.

„Grietje,” zei Héléne doodbedaard tegen de meid, die binnenstooft, „geef gauw een doek, ik heb den trekpots omgestooten.”

„Guns, mevrouw, wat 'n zonde van de tafel!” riep de meid, en zette zich aan het wrijven en poetsen, dat er geen eind aan scheen te komen. Intusschen had ik mij naar het venster gekeerd en keek naar buiten. Toen ik meende dat het klaar was, ging ik heen. Héléne, die ik dacht dat de kamer verlaten had, zat op haar plaats en zag mij aan met een gezicht, dat van alles, behalve van vrees getuigde.

Mijn terg- en strijdlust waren verdwenen. Ik ging naar mijn kamer en sliep den slaap des „verbummelden” tot laat in den namiddag.

Nauwelijks had ik mij gekleed of er werd geklopt. Op mijn „binnen” verscheen tot mijn groote verbazing Héléne.

„Als ik vooraf op dit bezoek had kunnen rekenen, zou ik een zwarten rok hebben aangetrokken.”

Zij antwoordde niet.

„Ik kom niet hier om met je te twisten. Je weet reeds lang dat me dit der moeite niet waard is.”

„Waarom heb ik dan de eer van uw bezoek te danken?”

„Wij moeten onze positie voor ééns en voor goed regelen. Hoe staan je geldzaken?”

„Bedankt voor de belangstelling. Uitstekend. De tabak haalt hooge prijzen en wij leveren uitmuntende kwaliteit. De laatste brief van mijn compagnon was zeer verblijvend.”

„Kunnen wij duurder leven, dan thans?”

„Met genoegen.”

„Dus een grooter huis bewonen, waar meer ruimte is voor ieder onzer?”

„Uitstekend.”

„Laat ons dat doen. Voor de wereld kan dan alles tusschen ons zoo blijven, maar ik behoef dan niet je gezelschap te dul-

den, en je niet heen en weer te zien loopen zonder noodzaak.”

„Maar ik zal, helaas! verstoken zijn van uw liefelijk aanschijn.

Enfin, dat is te overkomen!”

„Kunnen we elk eigen equipage houden!”

„Zelfs dat!”

„Dan zal ik de noodige maatregelen maar nemen.”

„Zooals ge verkiest.”

Zij verliet de kamer en ik bleef woedend achter. Ik haatte haar niet, dat is zeker. Zij impressioneerde mij, en toen ze daar zoo gewoon over zaken sprak, en het van haar kant toeging, alsof er nooit iets bestaan had tusschen ons, toen had ik moeite om mijn spijt te verbergen. Want, ik *moet* het bekennen, omdat het de waarheid is: al zou ik nu niet onder de scheiding lijden of er verdriet door hebben, — het denkbeeld, nimmer weer in de oude verhouding tot haar te kunnen komen, speet mij gruwelijk.

Wij gingen wonen in een groot huis op de Koninginnegracht; wij hielden onze eigen equipage ieder; wij deden wat ons persoonlijk goed dacht.

Ik schikte mij erin en eindigde met het zeer gewoon te vinden.

Zóó leefden wij een half jaar voort.

Toen kwamen minder opwekkende brieven van Koorders. Er was een nieuwe resident gekomen, en daarmee konden hij en de andere planters het maar niet vinden. Allerlei moeilijkheden en bezwaren ontstonden. De oogst liep tegen, en ik weet al niet wat meer. Aanvankelijk lachte ik om het zwaartillende van mijn compagnon, maar hij bleef volhouden, en de eene brief was al somberder dan de andere.

Ik liet Héléne, die het ander gedeelte van het huis bewoonde, zeggen dat ik haar moest spreken; zij ontving mij dadelijk.

„Slechte berichten van Koorders,” zei ik.

„Wat dan? Is een gedeelte van den oogst mislukt?”

„Ook al; maar bovendien schijnen ze het niet te kunnen vinden met den nieuwen resident.”

„Dat is erger; een mislukte oogst komt men nog te boven.”
 Als een echte indische uit het binnenland, vond zij, dat onaangenaamheden hebben met den resident, het ergste was wat iemand kon gebeuren.

„Misschien is het wel 'n beetje overdreven.”

„Het is te hopen.”

„In elk geval is het zaak voorzichtig te wezen. Mijn geld is haast op en men kan nooit weten wat er gebeurt.”

„Dank je voor de mededeeling. Als we terug moeten, heb je het maar te zeggen.”

„Nu, zoo erg is het nog niet.”

Maar het werd erg.

De prijzen, die reeds eenigen tijd neiging hadden betoond tot daling, gingen meer en meer achteruit, door de mindere qualiteit en door de steeds sterker wordende concurrentie van andere soorten.

„Ik moet u aanraden zuiniger te zijn,” zeide mijn bankier ernstig, toen ik weder geld bij hem kwam halen. „U hebt niets meer disponibel; de berichten uit Indië zijn niet te best en hier is het ook al geen goud wat er blinkt.”

Er volgden voor mij nu pijnlijke dagen. De lust om het leven te genieten, zooals ik het ruimschoots deed, dag en nacht, was weg; zorg en vrees kwelden mij; dat groote, fraai gemeubelde huis, die vurige paarden en sierlijke rijtuigen en dat geheele *air de grandeur*, — 't stond mij nu alles geweldig tegen; 't was een dwaze komedie.

Hélène scheen zich nergens iets van aan te trekken; terwijl ik mij retireerde, ging zij uit en ontving, alsof er geen wolkje aan de lucht was.

Ofschoon ik met koortsachtig ongeduld nader bericht wachtte, en elke oplossing liever zou gehad hebben, dan deze kwellende onzekerheid, zag ik toch datzelfde bericht met vrees tegemoet,

en toen het telegram kwam, beefde mijn hand bij het openen van het couvert.

't Bevatte alleen de woorden: „Kom spoedigst terug. Koorders.”

Toen ik het aan Hélène vertoonde teekende haar gelaat niet de minste ontroering.

„Ik had het verwacht,” zei ze droogjes. „Mijn koffers staan als het ware gereed.”

Er volgde nu een telegrafeeren naar alle kanten. Ik had het voorrecht tegen verhoogden prijs nog twee hutten machtig te worden aan boord van de eerst vertrekkende stoomboot.

Met ontzaglijke schade verkocht ik mijn inboedel aan een meubelmaker en stoffeerder, die er mij ineens 'n zekere som voor gaf. In groote haast werden eenige afscheidsvisites gebracht en even haastig was het bezoek aan mijn ouders. Alles, alles moest zwichten voor de imperatieve, hoogst verontrustende woorden van het telegram: „kom spoedigst terug.”

Eerst toen wij aan boord waren, kwamen mijn zenuwen een weinig tot bedaren, en verminderde de groote opgewondenheid der laatste dagen.

Toen we vertrokken, was ik misschien de eenige passagier van de Javaboot, die den vasten wal den rug toekeerde. Het was alsof wij gevlucht waren! Niemand bracht ons weg; niemand had ons hartelijk de hand gedrukt; niemand wuifde ons van de kade een laatst vaarwel toe.

Wij hadden veel, zeer veel genoten; wij hadden een groote som gelds verteerd; wij hadden geleefd op royalen voet en het ons aan niets laten ontbreken, maar, het was een gek geval, dat mij nu voor de eerste maal opviel, — het bleek niet dat wij ook maar *een enkelen vriend* hadden gemaakt.

Hélène leunde tegen de *railing* en staarde met bleek en ontroerd gelaat naar de verdwijnende kust. Waaraan dacht zij? Wat kon het mij ook schelen? Zij mocht denken aan wat zij wilde.

De reis ging voorspoedig en de passagiers waren vroolijk. Meest jonge ambtenaren en officieren, sommigen pas getrouwd en met hun jonge vrouwtjes, gingen zij vol hoop en illusiën naar Indië, en het pessimisme van ouderen, die van verlof terugkeerden, en het zeer onaangenaam vonden, dat ze nog enkele jaren hun pensioen moesten gaan verdienen, kon de blijde verwachtingen der jongelui niet storen.

Vroeg in den morgen kwamen we te Padang en zag ik voor het eerst de klapperboomen weêr, die, zooals ze zich op Poeloe Pisang tot een reusachtige groep vereenigden, het enthousiasme der „baren” in hooge mate opwekten.

Hier kreeg het indisch element zijn oude plooi. 't Was of al het aangeleerde europeesche week. De enkele indische dames en heeren, waaronder ook Héléne, namen hun eigenaardige manier van spreken weêr aan, alsof de wind ze hun had aangewaaid. Ze doorspekten hun gesprekken met maleische woorden, die men drie dagen te voren zou gedacht hebben, dat ze voor goed vergeten waren.

Dat alles kwam van de klapperboomen!

Wij gingen even te Batavia aan wal, maar bleven overigens op de groote boot, die veel comfortabeler was. Een dag vóór Semarang kwam Héléne naast me zitten op 't dek.

„Ik ga door naar Soerabaja, Van Tuyll.”

„Ga je gang.”

Haar zuster was er getrouwd met een handels-geëmployeerde, die een goede betrekking bekleedde; de dikke zus had kinderen; 't was belachelijk!

„Mijn plan is bij Marie te gaan inwonen.”

„Doe dat; ik zal je . . .”

„Zie dat maar eerst als je tehuis bent. Naarmate de zaken zijn, kan je me elk kwartaal geld zenden.”

„Dank je voor het vertrouwen!”

„Je weet hoe ik over je denk, Van Tuyll. Maar oneerlijk ben je niet, en je zult je niet verrijken met wat ik noodig heb.”

„Wil je thans misschien geld hebben?”

„Ik heb nog duizend gulden; dat is vooreerst genoeg.”

Toen ik de boot verliet, reikte ik haar de hand.

„Adieu, Héléne.”

„Adieu.”

Wel hebben wij het goed gezegd, want sedert dat oogenblik zijn jaren verlopen en wij hebben elkaar niet weêr gezien!

Daar waren zij weêr de hooge blauwe bergen van Java! Hoe schoon was het land zoo gezien van de reede! Wat teekenden zich door de wazige lucht de breede lijnenforsch en krachtig! Hoe dikwijls had ik in Europa de menschen in bewondering zien staan voor natuurtooneelen, die, bij mijn herinnering aan het gebergte van Java, mij als ontpakt schenen uit een neurenberger doos!

Alleen: ik zou nimmermeer naar die bergen trekken, gelijk ik er eens gekomen was; thans met meer ervaring maar minder toekomst; rijker aan kennis en bekwaamheden, — maar al even arm als zooveel jaren geleden.

Ik was ook nu een *dandy*, toen ik aan wal stapte, maar van een andere soort; toen was ik minder een viveur.

Er was niemand aan den wal om mij op te wachten. Het scheen dat ik er zelfs in dit opzicht niet op vooruit was gegaan!

Juist wilde ik een rijtuig instappen, toen een: „Ik had je waarachtig haast niet herkend,” mij deed omzien.

Het was Charlje.

Hij was nog even mager en schriël, maar hij had iets meer indisch gekregen in zijn allures. Ik koesterde voor het jonge mensch geen speciale genegenheid, maar het deed mij toch goed dat er ten minste iemand was, die mij kwam afhalen. Hartelijk drukte ik hem de hand.

„Je bent nog erg gevoelig,” zei hij, zijn fijne vingertjes schuddend. „Is je vrouw niet meê gekomen.”

„Zij is door naar Soerabaja, naar haar zuster. En hoe gaat het hier.”

„O uitstekend. Ik ben niet meer in het landelijke, zooals je misschien weet.”

„Ja, dat heeft je ma me verteld. Zij beklagt er zich over, dat je zoo weinig schrijft.”

„Ik heb het land aan particuliere brieven, vooral sedert ik ambtenaar ben.”

„Hoeveel verdien je nu?”

„Tachtig gulden in de maand, maar ik heb veel beren.”

„Dat helpt.”

„Ja, als het met jullie onderneming niet zoo beroerd ging zou ik jou vragen om ook een handje te helpen.”

„Is het erg?”

Nu zoo heel erg was het niet en ik kon hem helpen. Wat kwam het erop aan? De boel was toch op; 'n paar honderd gulden meer of minder deed er niet toe. Charlte was in de wolken. Ik ging met hem naar de Societeit, waarvan hij lid was. Hij had liever droge rijst met 'n vischje gegeten, dan geen lid van de Societeit te zijn. Hij was royaal, betaalde den kastelein een rekening van het geld, dat ik hem geleend had, en offerde mij daarna een glas champagne.

Voordat ik naar het hotel ging, liep ik even bij zijn chef aan, die zich bitter over hem beklagde, niet omdat zijn werk zoo slecht was, maar omdat hij de anderen zoo lastig viel.

„Zet hem in een kamer alleen.”

„Dat heb ik al gedaan, maar dan loopt hij er uit en dan krijg ik klachten dat hij op andere bureaux praatjes maakt.”

„Geef hem wat meer tractement.”

„Wij willen wel, want hij werkt goed, maar hoe meer tractement hij krijgt, des te meer schuld zal hij maken.”

„Kom, ik heb hem er nu uitgeholpen, doe jij ook wat voor den armen jongen.”

Het ging voor 'n jaar of tien nog gemakkelijker dan tegenwoordig, en ik kon Charlte vertellen, dat hij voortaan honderd vijftig 's maands zou hebben en een rangetje hooger op het

ambtelijk laddertje zou stappen. Des avonds kwam hij mij bedanken, zoo dronken als een knikker, maar hij deed toch goed zijn woord. Eenige kennissen van me, die met mij in de voor-galerij zaten, waren bijzonder met Charlte ingenomen en zouden hem ook zeer hebben *laten* innemen, indien ik het niet had belet.

Alles was hier waarlijk volkomen hetzelfde gebleven. Terloops zinspeelde deze of gene op den minder gunstigen toestand van de tabak in mijn streek, maar niemand scheen zich bezorgd te maken; „'t kwam terecht” was de algemeene opinie, en dit werkte op mij ook zóó sterk, dat ik mij sedert de onrustbarende tijdingen in Holland nog niet zoo onbezorgd had gevoeld, dan terwijl ik in het hotel aan tafel zat.

Nauwelijks zat ik, of met groot gedruisch verscheen een dame. Waarachtig, het was mevrouw De Bas! Zij was fraaier uitgedost dan ooit te voren en in mijn oogen — ik kwam pas van Parijs! — zag zij er nu uit, alsof zij uit haar grootmoeder's garderobe kwam.

Zij coquetteerde als vroeger en speelde als voorheen nu en dan *la petite folle* tot groot vermaak van ons, heeren, die elkaar niet durfden aanzien uit vrees het te zullen uitschateren.

Wij praatten nog wat over onze reis in Europa, waarvan ik slechts vertelde, wat verteld kon worden.

Des morgens stond ik vroeg op, maar, en dat wist ik bij vroegere ondervinding: men moest vroeg opstaan om een brief van mevrouw De Bas te ontloopen. Ik vond er een van zestien hoogdravende bladzijden vol gemeenplaatsen, en zwaar van klinkende bijvoegelijke naamwoorden. Ik lag nog in mijn bed, en mijn bediende had mij, ofschoon hij binnen was gekomen, nog niet geroepen, toen ik reeds wist dat die brief gearriveerd was; ik rook hem door de *klamboe* heen, zoo sterk was hij geparfumeerd. Er was ook een carton bij, waarop in een hoekje twee gekleurde duifjes afgebeeld stonden; dat de beestjes trekke-bekten, spreekt van zelf. Er stond een versje op geschreven:

Let me not to the marriage of true minds
Admit impediments. *Love is not love*
Which alters when it alteration finds,
Or bends with the remover to remove: —

Oh no! it is an ever fixed mark,
That looks on tempests, and is never shaken;
It is the star to every wandering bark,
Whose worth's unknown, although his height be taken.

Love's not Time's fool, though rosy lips and cheeks
Within his bending sickle's compass come;
LOVE ALTERS NOT with 'his brief hours and weeks,
But bears it out even to the edge of doom: —

Ofschoon ik die „edge of doom” zeer onbeschaamd had kunnen vinden, met het oog op den toestand waarin op dat moment mijn zaken verkeerden, deed ik dat niet. Daaraan had het mensch niet gedacht; het was alleen die *love* en nog eens die *love*, waardoor zij verleid was het versje uit te schrijven. Dat woord beheerschte haar, — 't was hetzelfde in welke taal men het schreef.

Ik vergat den brief en het versje, die op de tafel bleven liggen, sprong in den reiswagen en hobbelde den weg op.

Bij dezelfde post, waar ik indertijd was afgehaald door Drossaarts, toen ik voor de eerste maal naar de tabaksstreek toog, ging thans bij mijn aankomst een oorverdoovend geschreeuw op. Daar stonden ze waarachtig, allen te paard, met Koorders en Drossaarts aan het hoofd. Ik had ernstig zitten pikeren in den wagen en wat mij toen het meest trof, was, dat al die tabakkers, die zulk een treurigen tijd doorleefden, mij met zulke lachende gezichten verwelkomden.

Terwijl ik met hen voortreed, liet ik mijn blikken over de mij zoo bekende streek gaan.

Het was alles als van ouds. De verdeeling van de velden, de gebrekkige wegen, de slecht behandelde bosschen, de rivieren zonder overbrugging, — alles was gebleven, zooals ik het had verlaten.

Ook bij Drossaarts aan huis was alles eender; slechts zag het er nog vuiler uit, dan ik het mij herinnerde, en waren alle vlakken, die tafels, knapen en leunstoelen aanboden, nog dichter bezet met witachtige kringen, als de sporen van zooveel drinkgelagen.

Onder het kruisvuur van vragen, die mij gedaan werden over mijn reizen en ons verblijf in Europa, merkte ik dat alles op, en eerst toen ik mij „lekker gemaakt” had en de noodige champagne werd aangerukt om mijn gelukkigen wederkeer te vieren, vroeg ik:

„Vertel jullie me nu eens iets over dien nieuwen resident.”

Allen wilden tegelijk beginnen, maar Drossaarts klom op een stoel, en verklaarde dat hij het woord nam.

Ik keek eens naar hem op, en nu trof het mij toch, terwijl hij daar stond in het volle licht, dat zijn uiterlijk veranderd was. Zijn vroeger scherpe oogen stonden thans vrij dof, zijn groote neus was eenigszins opgezwollen en gekleurd, zijn haren en baard waren grijzer en in den laatsten zat meer snuif dan ooit te voren; er lag iets meer gedemoraliseerd dan vroeger in zijn wezen.

„Mijneheeren!” zoo ving Drossaarts aan: „Ik drink op de gezondheid van onzen vriend James van Tuyll en op die van zijn lief en door ons allen hoog geacht vrouwtje. Ik hoop dat hun verblijf in Europa nog lang tot hun aangenaamste herinneringen zal blijven behooren.

„Maar waarvan ik in de eerste plaats zeker ben, en waarmede ik onzen vriend Van Tuyll van harte geluk wensch is, dat hij meer en beter het relatieve van al het onstoffelijke heeft kunnen leeren kennen.

„Ik hoop dat wij nog menig jaar zijn vriendschap zullen genieten.”

Nauwelijks was het glas op deze speciaal voor mij vervaardigde hatelijkheden geledigd, of Koorders sprong op den stoel.

Er overviel mij een hoogst onaangenaam gevoel, want ik wist dat hij de kunst om in het publiek te spreken volstrekt niet verstond.

„Mijneheeren! De tijden mogen ongunstig zijn, maar wij hopen, dat de omstandigheden, die . . . zich zullen . . . zullen keeren . . . tegen . . . den samenloop . . . VAN de omstandigheden. (Waarom hij zoo drukte op dat woordje *van* was geheel onbegrijpelijk) . . . dat die omstandigheden, zeg ik, een gunstige wending zullen nemen voor de tabak . . . ik bedoel *vóór* de tabak (waarom nu weer *vóór* en niet: voor?) . . . in het algemeen en voor onze onderneming in de tabak . . . ik wil zeggen: in het bijzonder. Mijneheeren, ik drink op mijn compagnon, op James van Tuyll.”

Een geweldig geschreeuw volgde, waarna ik werd opgetild en driemaal het voorgalerijtje rondgedragen.

„Het is beroerd,” zei Koorders, „maar ik weet dat ik altijd in de war raak en me verspreek, en toch kan ik dat vervloekte toasten niet nalaten.”

Ik had den tijd niet hem te troosten, want reeds had een derde den preekstoel beklommen.

„O God!” zei een van de lui die achter mij stonden, „daar begint hij weêr met zijn eeuwige *Sic* . . .”

„*Sic transit gloria mundi*,” ruischte het van des sprekers lippen. „Zóó vergaat de roem der wereld. Mijneheeren, zoo is ook onze roem gedeeltelijk vergaan, maar wij zeggen met Jan Pieterszoon Koen: *Ende desespereert niet*. Er is, mijneheeren, een hollandsch spreekwoord, dat een weerslag vormt op het *rira bien, qui rira le dernier*; het luidt: de aanhouder wint. Laat ons daaraan denken! Laat ons daaraan denken, nu wij onzen vriend Van Tuyll weder in ons midden zien, want *Albo lapillo notare diem*: dit is een gelukkige dag. Van Alkmaar begon de victorie voor de geuzen, onze vaderen. Wij kunnen niet als zij het zwaard voeren, want wij zouden door het zwaard vergaan,

maar zoo wij niet sterk zijn, laat ons slim wezen. Laat ons hen groeten, die ons te machtig zijn, denkende aan de spreuk der napolitanen: *Mettere la code* . . .”

Twee violen en een bas, bas, bas,
En een strijkstok, waar geen snaar op was.

Zóó werd de redenaar midden in zijn speech in de rede geschreeuwd. Het was zijn lustigen toehoorders te machtig geworden; met de meeste *bonhomie* en de vroolijkste gezichten werd hij van den stoel genomen en op den grond gezet, zonder dat hij zijn napolitaansche spreuk kon voleinden. Maar een paar minuten later stond hij achter me en gaf me een duw.

„Je kent hem toch wel, hè?”

„Wie?”

„Wel het italiaansche *Mettere la code dove non va il capo*.”

„Nou zeg, hang nu weer niet den dominé uit,” riep Koorders. „We weten wel, dat je in de theologie hebt gestudeerd en dat je grieksch kent.”

Daar de gemeenplaatsenman de opmerking maakte dat het geen grieksch was, en Koorders dit kwalijk 'nam, haastte ik mij om met een paar woorden een einde te maken aan de discussie, wat echter niet belette dat Koorders zijn tegenpartij in het oog hield en hem later op den avond een „blufzak” noemde.

De nacht, die volgde, geleeek precies op dien voor de eerste maal hier door mij gesleten; maar den volgenden ochtend werd het mij duidelijk dat de vroolijkheid meer kunstmatig dan natuurlijk was geweest.

„We hebben je er niet zoo rauw meê op het lijf willen vallen,” zei Drossaarts, „maar het is 'n beroerde boel geworden, James.”

„Praat er nog niet van, Drossaarts. Ik heb waarachtig tijd genoeg om Van Tuyll alles te vertellen.”

Ik keek mijn compagnon eens aan.

„Het schijnt dan in geen paar woorden gezegd te kunnen worden.”

„'t Is een gansche lijdensgeschiedenis.”

„En dat alles door den nieuwen resident?”

„Voor verreweg het grootste deel.”

„Wij zullen toch trachten den man tot andere gedachten te brengen.”

Drossaarts schudde bedenkelijk het hoofd.

„Je kunt het beproeven, James. Of je slagen zult betwijfel ik. De man heeft een *idée fixe*.”

„Dus is hij krankzinnig.”

„Dat is betrekkelijk. Weet jij wat krankzinnig is? Weet *iemand* wat krankzinnig is, zoolang het individu niets door den vorm verraadt. *Jij* bent krankzinnig, en erg ook; ik ben ook krankzinnig en Koorders is het niet minder.”

„Gévédé,” riep ik toornig. „Ik dacht dat we nu over *saken* spraken, maar niet over abstracte theorieën en nu zit je daar weêr door te slaan als een blinde vink.”

„Je durft het niet voor je zelve bekennen, maar wat ik zei, James, is de waarheid, even goed als dat de resident een *idée fixe* heeft.”

„Jawel, ik weet het: wij zuigen de bevolking uit.”

„Precies! Wij, die de *eenige* zijn, die hier een welvaart hebben verspreid meest overal elders onbekend; die den inlander in staat stellen zijn zware lasten te dragen en nog wat over te houden, — wij zuigen den inlander uit.”

„We moeten redelijk zijn, Drossaarts: het is gebeurd.”

„Beste jongen, dat weet ik immers zoo goed als jij.”

„Maar daaraan hebben wij toch geen schuld,” riep Koorders. „*Wij* hebben hem aangetoond, hoe alles toegaat en hoe eerlijk en goed de bevolking wordt behandeld, als zij haar verplichting tegenover ons wil nakomen.”

„En het helpt niet?”

„Hij wantrouwt ons, en ik geloof ook dat hij ons benijdt.”

„Benijden?”

„Waarachtig! Toen hij pas hier was, had hij het altijd over 't kleine pensioen van hoofdambtenaren en hun later bekrompen positie, tegenover gefortuneerde ondernemers.”

„Hij is bij me geweest hier,” zei Drossaarts, „en hij had het weêr over wat hij 't exploiteeren van de bevolking noemt.”

„Wat heb je geantwoord?”

„Ik heb mijn oude *njahil* laten komen, en gezegd: resident, dit is de eenige inlander, die ik ooit geëxploiteerd heb, en het is niet eens 'n inlander; toen ik n.l. voor 'n twintig jaar opzietnertje was, tegen 'n dertig gulden in de maand, liet ik haar dames-kabaja's naaien en stak het geld in mijn zak; thans is ze rijker geworden van mijn geld dan ik. Overigens moet u eens bij de bevolking zelf informeeren.”

„Wat zei hij?”

„Hij lachte als een boer, die kiespijn heeft, en zei dat ik „'n origineel” was, maar mijn overeenkomsten kwamen niet geregistreerd terug.”

Op weg naar huis verhaalde Koorders mij alles. Ik liet hem stil aan het woord, maar wat hij mij meedeelde klonk mij als een waar vonnis van faillissement in de ooren.

„Wij moeten dadelijk pogingen aanwenden bij hem zelf. Helpt het niet binnen acht dagen, dan ga ik naar Batavia.”

„En wat wil je dáár uitvoeren?”

„Koorders, ik ben van meening, dat men beter spreekt met een hoofd dan met twee staarten. Ik ga naar den Gouverneur-Generaal.”

„Gekheid, Van Tuyll. Ken je hem persoonlijk?”

„Neen.”

„Heb je een goed vriend of bloedverwant, die hem persoonlijk kent?”

„Ook niet.”

„Dan behoef je ook niet naar Batavia te reizen, want dan

gaat de zaak zijn gewonen gang. Van den Gouverneur-Generaal naar het Departement en vandaar naar den resident."

"Rechter en partij in zijn eigen zaak?"

"Natuurlijk, Van Tuyll! En er weerklinkt bovendien nu een phrase, die in den laatsten tijd in Nederland opgang heeft gemaakt; er wordt gesproken van het zweet en bloed van *den* Javaan en *wij* zijn het, die ons daaraan vetmesten."

"Vervloekt! Koorders, wie heeft dat mooie praatje verzonnen?"

"Ik weet het niet. Zenuwachtige opsnijërs, die dat denkbeeldige zweet en bloed noodig hadden om naam te maken of liefhebbers van een baantje als Kamerlid of zoo, die er politieke munt uit sloegen."

"En het heeft waarachtig ingang gevonden. Ik geef je de verzekering, Koorders, dat de menschen in Holland ons voor 'n soort van parasieten der javaansche bevolking houden."

"Natuurlijk!", zei hij bitter. "Waar men wollen kousen breit voor bekeerde negertjes, daar is men wel tot meer in staat."

Koel was de ontvangst door mevrouw Koorders.

"Ik behoef je niet te vragen, waarom Héléne niet is meêgekomen."

"Zoo, dat dacht ik wel."

"Ze heeft me uit Batavia geschreven."

"Tot uw geruststelling kan ik u dan nog zeggen dat ze hoogstwaarschijnlijk gezond en wel te Soerabaja is aangekomen."

"En blijft ze bij Marie?"

"Dat zal wel."

"Voor goed?"

Ik knikte bevestigend.

"Hoe is het toch mogelijk, Van Tuyll, hoe is het toch mogelijk? Jullie hebt gedaan als een paar kinderen."

"Och kom? Ik wist anders niet dat het kinderwerk was."

"'t Is zeker kinderachtig. Jij hebt nu zoo gezocht, wat je niet scheen te kunnen vinden. En wat heb je geleerd?"

"Dat al het onstoffelijke relatief is."

"Kom, 't is volstrekt niet gepast aardigheden te debiteeren. Je moest je schamen."

"We moesten er niet verder over spreken," meende Koorders, die slechts toehoorder was. "Het zijn zaken tusschen man en vrouw; die moeten zij samen uitmaken; wij mogen ons daarmee niet bemoeien."

"Héléne is mijn vriendin," repliceerde 't kleine donkere vrouwtje heftig. "Hij heeft haar gemeen behandeld."

"Het is goed," antwoordde ik bedaard. "Laat ons aannemen, dat ik haar gemeen heb behandeld."

"En," ging zij voort met klimmende drift, "hij behandelt iedereen gemeen, zijn oom Willem, die goede oude man, ligt te sterven, en hij vraagt niet naar hem, denkt niet eens om hem."

Het bloed steeg mij naar 't hoofd; het was waarachtig waar: ik had oom Willem vergeten.

"Nou," zei Koorders vergoelijkend, "dat is een onbillijk verwijt. Ik wist ook niet dat de oude heer Tuyll ziek was en jij van ochtend evenmin."

"Hij had het eerst naar zijn oom moeten gaan, dan was hij er nu. Het zou slechts een staaltje van zijn plicht zijn geweest."

"Wanneer heb je het gehoord?"

"Vanochtend."

Ik stond op, riep mijn jongen en liet een der paarden van de onderneming zadelen.

"Wat ga je doen?"

"Den ouden heer opzoeken."

"Maar... Van Tuyll... Ga je eerst verkleeden en eet wat."

"Dat laatste zal ik onderweg wel doen."

"Jij maakt ook altijd zoo'n zenuwachtige soesah," bromde Koorders, die mijn plotseling vertrek niets aangenaam vond, tegen zijn vrouw. "Wie weet of het wel iets te beduiden heeft."

"Dat heeft het wel, en het is goed dat hij gaat; de oude heer heeft een beroerte gehad."

't Was maar al te waar. Toen ik aankwam op de fabriek lag

oom Willem te bed met één geheel verlamde zijde. Zijn gelaat was een ruïne van wat het vroeger geweest was, zoo grauwbauw zag het van kleur en zoo gedecomposeerd waren de trekken. Spreken deed hij niet, maar hij herkende mij, en loosde een diepen zucht van verlichting.

Nadat ik een betere verzorging door de bedienden had geregeld en 's avonds den dokter had gesproken om diens bevelen te hooren, ging ik de fabriek eens inspecteeren. Was dat oom Willem's fabriek, die steeds een toonbeeld was van orde, regel en netheid? Ik begon met eenige mandoers af te ranselen, de enkele europeesche employé's de huid vol te schelden en met ontslag te dreigen, tot zelfs met een aanklacht. Binnen een paar dagen — 't was ongelukkig juist in den drukken tijd — begon het er weêr wat fatsoenlijker uit te zien, werden de werkstaten en andere stukken weer behoorlijk ingevuld, — kortom kwam er weer gang in den boel.

Maar oom Willem's toestand werd ongunstiger en voor ik een week bij hem aan het werk was, stierf hij.

Op een der dagen vóór zijn dood was de traditioneele handelsman gekomen met de noodige papieren in den zak; hij ging meê met de begrafenis; hij sprak ook aan het graf, en stelde oom Willem ten voorbeeld als „pionnier.” Toen wij op den bepaalden tijd de zaken zouden regelen, bleek tot mijn groote teleurstelling zonneklaar uit de boeken, dat oom Willem niet alleen geen cent bezat, maar dat, de schuld van mijn vroegere fabriek erbij gerekend, ooms zaak nog in de verte niet was vrijgewerkt. Nu had ik wel niet gerekend op een groote erfenis, maar . . . niets is zeer weinig. Ik had tegenover oom Willem mijn plicht gedaan met liefde en bereidwilligheid, maar nu hij toch goed en wel dood was, had ik mij 'n kleine illusie gemaakt van een deel in de nalatenschap: althans had ik gerekend op mijn oude fabriek, die, dacht ik, wel zoo goed als vrij zou geweest zijn.

Nu ik terugkeerde, kon ik niet eens zeggen, dat ik *so klug*

war als wie zuvor. Mijn vroegere fabriek was toch altijd een toekomst voor me geweest. Thans was het uit, voor goed. Ik gevoelde mij onderweg verschrikkelijk *down*. 't Was of alles zich tegen mij keerde; de scheiding van Hélène trad nu in deze moeilijke omstandigheden ook voor mij in een ander licht. Zij was één van de twee dochters van een inderdaad gegoed suikerfabrikant; hulp van dien kant had ik moedwillig verworpen; het gesprek met mevrouw Koorders kwam mij weêr voor den geest, althans een harer uitdrukkingen: je hebt gehandeld als kinderen.

Onwillekeurig maakte ik een omweg van meer dan een dag reizens en ging naar Drossaarts, wien ik alles vertelde wat sedert mijn vertrek was voorgevallen.

„Zoo,” zei hij en liet zijn baard door de hand glijden. „Zoo, zei ze: je moest je schamen! Dom schepseltje! Je ongeluk is juist, arme jongen, dat je te veel schaamte hebt.”

„Och, Drossaarts, wees nu asjebliet niet vervelend.”

„'t Is waar, geloof me. Je hebt je eerst geschaamd voor je celibaat, toen voor je suiker, daarna voor je huwelijkstrouw, vervolgens voor je concubines, ten slotte schaam je je voor de tabak en voor de financiëele tegenvallers.”

„Stik,” zei ik woedend.

„Leg maar neer, dank je! En wil ik je nu een raad geven: trek je er dan niets van aan, dat veel anders kon wezen, dan het is. Neem wat je overblijft, en doe er je voordeel meê; maar zanik niet over het geld dat je *had kunnen* krijgen van je oom Willem of de hulp, die je *had kunnen* verleend worden door je schoonvader Sanders; dat is kinderachtig; veel kinderachtiger dan pierewaaïen te Parijs en in Indië scheiden van z'n vrouw.”

„Och Drossaarts, jouw sophismen laat ik maar voor hetgeen ze zijn.”

„Daar heb je wel gelijk aan. Je hebt al ondervinding genoeg opgedaan om te weten dat ik altijd betrekkelijk gelijk heb.”

„Zeer betrekkelijk!”

„Je bent hier gekomen om wat opgebeurd te worden.”

„Dat is te zeggen . . .”

„Ontken het niet, Van Tuyll, Je scheldt op mijn cynische redeneeringen en sophismen, zooals je datgene noemt, waarbij je steeds troost zoekt.”

„Je zanikt!”

„Houd jij maar goeden moed, Van Tuyll! Onkruid vergaet niet! Het verschrikkelijkste wat je overkomen kan is ergens op het land te werken voor 'n honderd gulden of wat in de maand.”

„'n Mooie toekomst!”

„Waarom niet? Je hebt voor niemand verantwoordelijkheid, zelfs niet voor je vrouw. Eten en leven zal je kunnen. De rest is een verbazend relatief genot.”

„Hm!”

„Geen wijn drinken, geen paté eten, geen havana's rooken, geen mooi rijtuig houden, — daarop komt dan alles neêr.”

„Ik ben eraan gewoon; ik heb 't nodig.”

„Dat denk je maar! Je ontwent het, en als je dan iemand in een prachtige landauer met een mooi span paarden ziet rijden, dan zeg je tot je zelve: dat is nu *mijn* equipage, waarin ik die lieden vergun te rijden, want ik ga liever te voet.”

„Dat is weer een geheel nieuwe theorie!”

„Volstrekt niet. Ze is zoo oud als de wereld, en het menschedom heeft er zich altijd gelukkig bij gevoeld.”

„Neem me niet kwalijk, Drossaarts, maar je bent akelig zwaar op de hand, hoor! Geef mij de equipage maar en houd jij je voorstellingsvermogen.”

„Nonsense Van Tuyll, want wij hebben beiden zoo min de equipage, als de menschen in het algemeen een vaste plaats hebben in den hemel.”

„Nu, en dan?”

„Toch zijn hun kinderen gelukkig met het idée dat ze zoo'n plaatsje zullen „beërven”. Begrijp eens hoeveel meer fantasie

dáárvoor noodig is, dan voor den landauer, dien je ten minste nog zien kunt!”

„Dus houdt je het voor zeker dat wij zullen moeten uitscheiden?”

„Met je beiden althans. Ik alleen moet zelfs liquideeren.”

„En hoe!”

„O, heel fatsoenlijk. Als alles goed afloopt, ben ik precies even rijk als toen ik voor ik weet niet hoeveel jaren naar het „land der kleuren” toog.”

„Wat denk je te doen?”

„Vooreerst mijn huishoudster op te eten. Ze bezit zeker nog 'n tien à twaalf duizend gulden, die ze me zoo successievelijk onstolen heeft.”

„En dan?”

„Dat weet ik nog niet. Misschien richt ik wel een lijfrentemaatschappij op of ik word een uitvinder. Ik ken nog de noodige algebraïsche formules en heb in mijn jeugd aan chemisterij gedaan.”

„Het is vèr met je gekomen, Drossaarts. Met de fortuin schijnt ook het laatste spoor van ernst naar de maan te zijn gegaan.”

„Dat zeg je, omdat je niet begrijpt wat ernst is. Jij vat het leven op als 'n aardigheid, die zich oplost in zoiets als *le vin, le jeu, les belles*. Kan je dat niet hebben, dan ben je een kniesoor, en je verwijt hun, die het ontberen kunnen, gebrek aan ernst. Je bent precies als de groote hoop. Die heeft ook altijd den mond vol over ernst en weet niet wat het woord beduidt.”

Ik stond op. Het scheen mij toe dat Drossaarts eenigen aanleg had voor warhoofderij, althans ik zag niet in, dat ik met al zijn praatjes veel verder kwam, en vertrok. Eén ding, echter, had mij getroffen, omdat het zoo geheel strookte met den indruk, dien de heele toestand op mij had gemaakt. Eén van ons tweeën moest weg, hetzij Koorders, 't zij ik zelf. Nu, de keuze was licht.

Ofschoon doodmoe, was ik door het nadenken over een en ander toch in te overspannen toestand geraakt om te kunnen slapen. Ik zocht mijn compagnon op, die in het veld was. Toen ik hem vond zag ik aan zijn bleek en verwrongen gezicht, dat er iets gaande was.

„Ben je onlekker, Koorders?”

Hij gaf geen antwoord, maar wees mij op een paar inlanders, die in de verte bedaard tabak oogstten.

„Welnu.”

„Zij stelen . . . ons goed.”

„Stelen? Heb jij dan geen *prentak* gegeven.”

„Denk je dat ik gek ben; die tabak is immers nog niet goed rijp.”

„Maar”

„Ze stelen, zeg ik je, brutaalweg, de tabak die *wij* hebben laten planten op den door *ons* gehuurden en betaalden grond.”

„En laat je dat toe?”

„Wat kan ik eraan doen? De kerels lachen mij uit en zeggen, dat ik er maar een *perkara* van moet maken. Als je klaagt bij den resident dan raadt hij je aan een civiele actie tot schadevergoeding tegen hen in te stellen.”

„Een civiele actie tegen een inlander! Is hij krankzinnig?”

Mismoedig haalde Koorders de schouders op, terwijl ik woedend en met een vloek op de lippen naar het veld liep.

Veel praatjes werden er niet gewisseld; de geheele geschiedenis duurde geen tien minuten, toen kropen twee bruine broeders pijnlijk naar den weg.

Den volgenden morgen kreeg ik een oproeping om met spoed te komen bij den resident. Ik had mij een bepaalde gedragslijn voorgeschreven.

Toen ik op het kantoor kwam, zaten de beide inlanders, die ik den vorigen dag had afgeranseld omdat zij onze producten stalen, eerbiedig op den grond gehurkt.

De resident beschouwde mij met een boosaardigen blik van

het hoofd tot de voeten, en zonder eenige inleiding of gewone formaliteit vroeg hij wijzende op de twee boeven:

„Kent u deze menschen?”

Ik zag hem strak in het gelaat.

„Neen, resident.”

„Dus u verklaart hen niet te kennen,” vroeg hij eenigszins afgebluft.

„Neen, resident, maar ik hoop hun kennis spoedig te maken.”

„Hebt u deze menschen gistermiddag niet ontmoet of gezien op een met tabak beplante sawah.”

„Neen.”

„Dus hebt u hen ook niet geslagen?”

„Neen.”

De resident wendde zich nu tot de beide inlanders en vroeg in het javaansch:

„Is het mijnheer, die u gisteren geslagen heeft.”

„Ja.”

„Mijnheer zegt, dat hij jullie niet kent en je ook niet geslagen heeft.”

Verlegen zagen de twee inlanders elkaar aan, en zij verloochenden hun aard niet toen zij antwoordden.

„Zooals de hooge heer resident verkiest.”

De „hooge heer” werd bleek van woede, maar hij kende den inlander voldoende om te weten, dat als hij driftige vragen aan de twee aanklagers deed, zij nog veel onmogelijker antwoorden zouden geven.

„Het is voorloopig genoeg,” zei hij tot mij, na inderhaast een kort proces-verbaal te hebben geschreven. „Wilt u dit teekenen?”

Langzaam en aandachtig las ik het stuk na; ik wist dat deze resident nogal slordig werkte, vooral als hij boos was. Ik begon aanmerkingen te maken, waarvan het gegronde niet viel te ontkennen en dat dan ook niet werd ontkend; de een volgde de andere; geen lid aan het lichaam van den „hoogen heer” dat niet van woede beefde, toen ik met vaste hand mijn naam

schreef onder het thans door renvoeien haast onleesbaar geworden stuk.

Des avonds ging ik uit. Toen ik bij de desa kwam, waar mijn vrienden, de aanklagers, woonden, begaf ik mij naar den loerah en had met dezen een lang gesprek, waarvan het eindresultaat was, dat eenige bankbiljetten uit mijn zak verhuisden naar zijn baadje.

Daarna zond hij 't wachtvolk uit om de twee man te halen. Hij liet hen binnen en vertrok zelf met 't wachtvolk, terwijl hij de deur achter zich sloot en vooraf aan zijn huisgenooten last gaf mij niet te storen.

Toen de twee dieven en aanklagers zagen, dat zij alleen waren met mij, was het alsof ze met verlamming geslagen werden; ik veegde hen om de ooren tot mij de handen gloeiden en trapte hen daarna in een hoek.

's Morgens vroeg aan het ontbijt vertelde ik de geheele geschiedenis, waarnaar mevrouw Koorders luisterde met belangstelling, maar die haar man een bedenkelijk gezicht deed zetten.

Plotseling klonk het brandsignaal; wij liepen naar buiten en zagen in de schemering van den aanbreekenden dag dat onze twee mooiste schuren in vlammen oppingen.

„Dat is 't contra-visite-kaartje van elk der aanklagers,” zei Koorders droevig. „Ik dacht het wel.”

Ontzet stak ik de handen omhoog.

„Mijn God,” riep ik luid, „wat is het hier een diep gedemoraliseerde boel geworden.”

Wie ooit een tabakschuur heeft zien branden, en daarbij weet hoe bitter weinig middelen ter blussching men in de binnenlanden bezit, dien behoef ik niet te vertellen dat er van blusschen geen sprake was.

Tollens, meen ik, zegt ergens in een vers, waarbij hij 'n brand bezingt:

„En met gevouwen handen staat de nijvre landman 't aan te staren.”

Als jongen vond ik dat mal-dichterlijk en meende dat als iemands boël in brand staat, de handen niet gevouwen maar uit de mouwen gestoken moeten worden. Bij een schuurbrand, die reeds goed aan den gang is, kan men hier gerust gaan staan als „de landman”; het hielp niet, al stelde men zich teweer; de tabak is toch bedorven, en de schuur toch verloren.

„Ik had het wel gedacht,” vervolgde Koorders zuchtend; het was waarlijk alsof hij den moed geheel had opgegeven, de arme kerel.

„Hadt je dan maar iets ervan gezegd,” meende ik.

„Je zoudt me toch niet hebben geloofd, Van Tuyll. Dat kunstje hebben ze nu weer pas in de mode gebracht. Bij de minste onaangenaamheden met het volk zijn *dat* de gevolgen.”

„Welnu, ik zal de kerels opzoeken,” riep ik buiten mij zelve van woede, „en al zou ik ervoor moeten sterven aan de galg, vermoorden zal ik hen beiden.”

Zij trachtten mij tegen te houden; mevrouw Koorders, verschrikkelijk in angst, sloeg zelfs haar arm om mij heen en sloeg smeekend den blik naar mij op. Het waren toch prachtige oogen, die het vrouwtje had! Van die mooie groote, drijvende oogen, waarvan het diepe zwart een blauwen weerschijn in het wit te voorschijn roept.

Maar ik was woedend en niets, zelfs geen paar mooie oogen, was in staat mij terug te houden. Ik sprong te paard, en in plaats van een kijkje te nemen bij den brand, reed ik naar de desa, waar de kerels thuis hoorden.

Ze waren weg. Waarheen, dat wist natuurlijk niemand, en beloften noch bedreigingen konden hen tot die wetenschap brengen.

Meer en meer opgewonden over deze tegenwerking, reed ik zelf den weg op, maar na een paal of wat te hebben afgelegd en vruchteloos geïnformeerd te hebben, zag ik het nuttelooze van mijn pogingen in. Toen terug naar huis, een versch paard genomen en naar den resident om een klacht in te dienen. Ik bedacht mij echter en rapporteerde alleen den brand.

„Och,” zei de resident met een hatelijk lachje. „’t Is natuurlijk zeer onaangenaam voor de ondernemers, maar ’t is meestal hun eigen schuld.”

„Zoo, dunkt u dat?”

„Wel zeker! Dat leeft maar met den inlander, alsof hij voor hen alleen geschapen was.”

„Vindt u dat?”

„Dat doet maar met het volk en den grond wat het wil, en exploiteert den kleinen man op groote schaal door tusschenkomst der mindere hoofden.”

„U hebt wel een goeden dunk van de particuliere nijverheid.”

„Ja, dat is nu eenmaal niet anders; de ervaring spreekt.”

„Ik meen, dat u als assistent-resident in een streek waart, die zoo goed als geen europeeschen landbouw had.”

„Juist, dat is zoo.”

„Dat was dan zeker het *dorado* voor den inlander; dáár heerschte zeker veel welvaart onder de bevolking.”

„N. e. e. n.,” zei hij langzaam.

„Ik meende het ook, resident, en de inlandsche hoofden knoeiden en knevelen er niet.”

„Dat doen ze overal.”

„Maar de afdeeling waar u vandaan komt, had er toch meer in het bijzonder de reputatie van.”

„Dat is mij niet bekend.”

„Mij wel.”

„Dan weet u meer dan ik.”

„En u minder dan ik mocht denken. Maar, nu wij er toch over spreken, laat ik u geruststellen. Uw doel zal volkomen bereikt worden.”

„Welk doel,” vroeg hij bleek van toorn. Wij stonden tegenover elkaar, oog in oog.

„Uw doel om de tabakscultuur in deze streek en daarmee welvaart en bloei, zoowel bij de bevolking als bij de europeesche ingezetenen te vernietigen. Dát zal u gelukken, want met onze

ongelukkige wetten in de hand, kan een resident precies doen wat hij wil. U zal het gelukken uit deze goede residentie de europeanen te verdrijven en armoede en onveiligheid op groote schaal onder het volk te veroorzaken.”

„Mijnheer, ik verzoek u mijn kantoor te verlaten op staanden voet,” zei hij met gemaakte kalmte. „Ik houd rekening met uw opgewondenheid naar aanleiding van dien schuurbrand. Was dat niet het geval, dan zou ik u op geheel andere wijze behandelen.”

„Uw kantoor zal ik verlaten. Er zijn nog kantoren te Batavia.”

Met die woorden ging ik heen; acht dagen later was ik ter hoofdplaats en zocht naar de kantoren, die ik bedoelde, maar ik had mij vergist; *ze waren er niet.*

In dien tusschentijd was de toestand van de tabakkers niet verbeterd. Integendeel. Druk werd er gesproken over den achteruitgang, en al pratende met belangstellenden en dikwerf ook met belanghebbenden evenals ik, wond ik mij op en dronk meer dan gewoonlijk.

Gelukkig was ik weer thuis toen zich de nawerking deed gevoelen. Mijn robuste gezondheid was altijd volkomen bestand gebleken tegen den invloed van het tropisch klimaat. Tegenspoed en ergernis schijnen in Indië elk gestel aan te tasten; het mijne, ten minste, had eronder geleden, en er openbaarde zich een hevige buikziekte. Inlandsche medicijnen werden aangewend, maar bleven zonder gunstige uitwerking; toen moest de europeesche geneesheer komen, maar ook diens wetenschap gaf niet ’t gewenschte resultaat. Intusschen werd ik met den dag zieker en zwakker en toen eindelijk het orakel sprak en zei, dat ik boven in de bergstreken niet kon herstellen, maar naar de warme vlakte moest, toen kon ik nog juist even per *tandoe* naar beneden *gepikoeld* worden.

Wat er met mij gebeurde, weet ik mij niet te herinneren. Van de eerste ongewone bewegingen in den draagstoel, tot de aankomst in het hospitaal was ik zoo wat bewusteloos; het

eenigste wat ik mij herinner was het bekende gezicht van den officier van gezondheid, die met het hospitaal was belast. Mijn eerste poging om op te staan mislukte volkomen. Toch, hoe zwak ik was, gevoelde ik mij veel aangenamer gestemd dan in maanden. 't Was alsof een nieuw leven voor mij lag en ik met het oude volkomen had afgerekend. Bij de niet hoog genoeg te roemen verpleging, die men haast in elk militair hospitaal geniet, sterkte ik aan, en een maand later kwam ik weer onder de menschen, die echter eenparig de verklaring aflegden: „Je hebt een heel rokje uitgetrokken.”

Koorders stelde mij voor uit te treden. Zoolang hij de zaken kon blijven drijven, zou hij me vier honderd gulden 's maands uitkeeren.

't Was alles wat ik had! Och, mijn financiën hadden ook zoo'n rokje uitgetrokken!

Charltje had mij in mijn ziekte trouw bezocht. Uren achtereen zat hij aan mijn bed. Soms bracht hij een erge societeits-lucht meê. Ook gebeurde het wel eens, dat hij mij, door allerlei nonsense te verhalen op een slaperigen dronkemanstoon, gruwelijk ergerde. Maar geen dag liet hij voorbijgaan zonder mij te bezoeken, en nooit in mijn leven was ik zoo volkomen op de hoogte geweest van het geheele stadsleven, dan sedert ik in het hospitaal lag en Charltje er als echo van de buitenwereld dienst deed.

Toen ik voor het eerst weer uitging, vergezelde hij mij en al langzaam voortwandeland, noemde hij mij elken voorbijganger; hij groette iedereen, zelfs chineezen en arabieren, met groote vriendelijkheid.

„Ik heb mijn ontslag gevraagd,” zei hij plotseling.

„Ben je krankzinnig? Je hebt pas promotie gemaakt.”

„Het werk op het residentiekantoor is me te eentonig, James. Ik ga in den handel.”

„'t Is wat moois! Je hebt het nergens kunnen uithouden. Bij ons ging het niet, bij oom Willem niet, op een koffieland niet,

en nu je bent, waar ik dacht, dat je speciaal tehuis hoorde: op een gouvernementsskantoor, nu vraag je ontslag. Heb je al wat anders?”

„Zeker! Ik geloof dat ik mij beter zal bewegen op het vrije gebied van den handel. Ik heb bij de firma D. een betrekking van honderd vijftig gulden.”

„Je gaat er niet meê vooruit.”

„Nee, maar in die bureaux van het residentiekantoor houd ik het niet vol; die dikke steenen muren drukken me dood.”

Toen ik het hospitaal had verlaten, en voorloopig mijn intrek in een logement had genomen, kreeg ik een briefje van den chef van een der handelshuizen.

Ik ging naar het kantoor, en binnen tien minuten was de zaak geklonken; ik zou het toezicht houden op een paar kleine landelijke ondernemingen, diep in het binnenland. Den volgenden dag vertrok ik.

Het was weêr Charltje, die bij den reiswagen stond, toen ik erin stapte.

„Als ik je soms met een of ander van dienst kan wezen, doe me het plezier en schrijf dan maar.”

„Het is goed,” zei ik glimlachend om de welwillende bescherming, die ik genoot.

Hij peinsde. Plotseling helderde zijn gelaat op; hij moest een lumineus idée hebben, dat was zeker.

„Zeg James,” zei hij vertrouwelijk. „Wil je mijn huishoudster hebben?”

Nu kon ik mij niet langer bedwingen; ik schaterde van het lachen.

„Je bent toch 'n gekke vent.”

„Nee waarachtig, zeg! Ze is mooi, hoor? Wacht ik ga met je in den wagen, dan zullen we even langs mijn huis rijden. Je kunt haar dan meteen zien.”

„Zanik toch niet.”

„Heusch, James, doe het; 't is een goeie! Ik kan je niks

geven, want ik heb zelf niks; dat kan je wel begrijpen. Maar één ding heb ik: een kranige huishoudster, en die kan je krijgen."

„Laat ik je daarvan niet berooven, Charlte; ik ben zelf ook geen vreemdeling in Jeruzalem."

Maar hij schudde het hoofd bedenkelijk en ernstig.

„De soort van lui zooals jij bent, hebben daar geen slag van. Jullie eet de vogels, als ze je gebraden in den mond vliegen. Een arme drommel als ik met een klein tractementje, die zoekt en vindt."

„Dan is het ook niet meer dan billijk, dat hij houdt wat hij heeft."

„Toch niet. Ik zal je haar zenden met een karretje, zoodra ik mijn tractement ontvang."

Daar ik zijn gulhartigheid niet wilde vernederen, zei ik verder maar niets en trok het binnenland in. 't Was een verre tocht, en toen ik gekomen was, waar ik moest zijn, zat ik vrij diep in de wildernis. Bergachtig terrein, zeer boschrijk en weinig wegen; maar het voor mij bestemde huis was flink groot en van steen gebouwd en dagteekende uit een tijd toen men zich meer illusiën hier had gemaakt, dan later waren verwezenlijkt.

Langzamerhand richtte ik mij in, en terwijl ik daarmee bezig was, en intusschen de nog vrij nietige ondernemingen had geïnspecteerd en eenige hoog noodige prentahs had gegeven, hield op een goeden dag een *tandoe* stil voor mijn woning. De jonge vrouw die er uitstapte, was het dankbaarheids-offer van Chartje.

Hij schreef mij:

„Amice! Het schiet me te binnen, dat je juist op den dag, waarop je dezen brief ontvangt met de bijlage, jarig bent. Vele gelukwenschen! Wat ik u aanbied is weinig maar uit een goed hart. Zij ziet er, al zeg ik het zelf, uitstekend uit, kookt een lekker bordje soep, heeft het land aan taaie kippen en maakt u een rijsttafeltje *à croquer*. Overigens alles in orde. Ik ga morgen in den handel en begin met

te studeeren voor boomklerk, een zeer ambulante betrekking; net iets, wat mij lijkt.

Ik ga naar de Soos en drink een extra brandy-soda op je gezondheid.

Hulde!

t. a. v.

CHARLTJE."

Die malle jongen, met zijn rare streken, bewees mij echter een grooten dienst. Ik at totnogtoe meest van de warong, want de desavrouw, die ik in dienst had genomen kon zelf geen blikje warmen; het mensch had volstrekt geen verstand van gekookt eten. Ik keek ook de nieuw aangekomene eens aan, die mij op zoo'n vreemde manier werd gestuurd, en waarlijk . . . dat Chartje, die aap!

Jaren zijn voorbijgegaan. De beide aanvankelijk kleine ondernemingen hebben zich uitgebreid en winsten afgeworpen. Toen onze tabakszaak geheel naar de maan was, hield mijn inkomen daaruit op; maar, daarentegen, kreeg ik voor de leiding van het beheer, die ik thans met succes voerde, een vrij ruime compensatie.

Als men slaagt zijn de lui niet kwaad!

Hélène, aan wie ik nog steeds met stil leedwezen denk, zend ik elk kwartaal hetgeen haar toekomst. Zij liet nooit iets van zich hooren; ik ook niet.

Chartjes cadeau is nog steeds in mijn bezit, en ik zal het ook wel verder behouden. De werkelijk knappe vrouw, half javaansch, half chineesch ras, heeft zelfs het kleinste plaatsje niet in mijn hart; maar zij heeft stormenderhand mijn maag veroverd. Geen mensch zou haar kunnen vervangen.

Alleen zit ik hier, vèr van mijn naaste bureu, en leid een eenzellig leven. Nimmer ga ik naar de stad. Vroeger kwamen mijn bureu (ongeveer twintig paal afstand) mij nog wel eens

opzoeken, maar daar ik geen contra-visites maakte, bleven zij weg en vroegen mij ook niet op hun huiselijke partijtjes. 's Morgens rijd ik uit en kom soms des avonds thuis, soms den volgenden dag.

Ik kan leven, maar van fortuin maken heb ik afgezien.

Ware ik in de suiker gebleven, dan hadden alle rekeningen-courant van geldschieters niet kunnen beletten, dat ik millionnair was geworden.

In de tabak vond mijn kans om fortuin te maken haar graf.

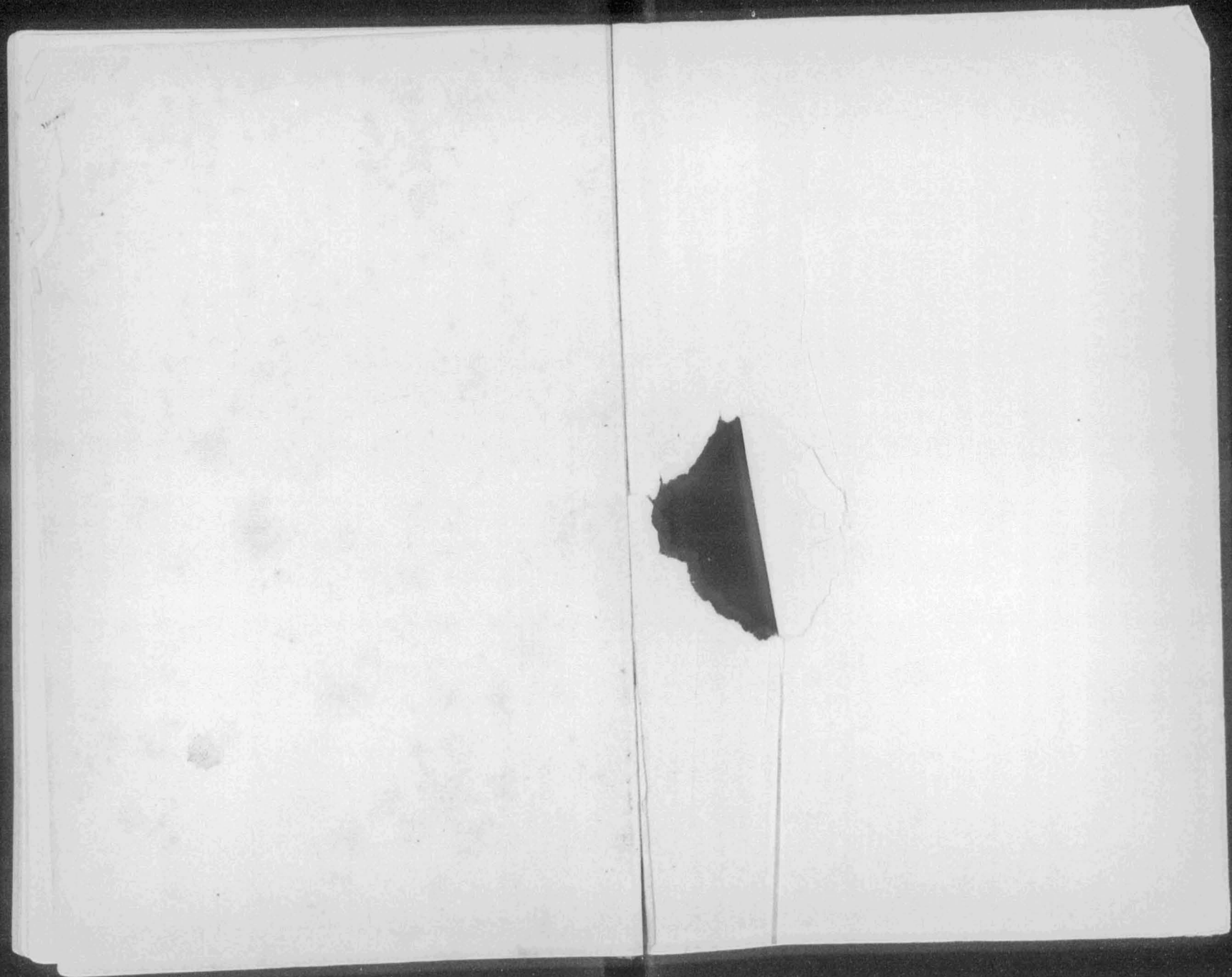
Requiescat in pace.

Het ontbreekt mij aan levenslust om te beproeven van die kans een anderen Lazarus te maken.

Maar als ik zoo 's middags onder 'n kop thee van mijn voor-galerij naar beneden zie over de eindelooze sawahs, die er thans worden bearbeid, dan krijg ik wel eens een naar gevoel van verlatenheid, en dan denk ik, hoe weinig er noodig is om een menschenleven doelloos te maken.

EINDE.

Polonaise 113
 de krosbistok 230 271
 de profano 232 domine
 "larmoyant"

Arceuthobium p. 297/98

(in Europe)

— Pung 273